

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI
MALİYE PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

REFAH DEVLETİ ANLAYIŞI VE REFAH DEVLETİ
ÜLKELERİNDEKİ VERGİ POLİTİKALARI

Sercan GÖKTAŞ

Danışman
Doç. Dr. Dilek BAŞARAN

İZMİR 2019

TEZ ONAY SAYFASI

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Refah Devleti Anlayışı ve Refah Devleti Ülkelerindeki Vergi Politikaları” adlı çalışmanın tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

.../.../.....

SERCAN GÖKTAŞ

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Refah Devleti Anlayışı ve Refah Devleti Ülkelerindeki Vergi Politikaları

Sercan GÖKTAŞ

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Maliye Anabilim Dalı

Maliye Programı

18. yüzyılın sonları ve 19. yüzyılın başları insanlık tarihi açısından önemli olaylara sahiptir. Fransız İhtilali, ulus devletlerin yıkılmaya başlamasına ve yerine yeni devletlerin kurulmasına sebep olmuştur. İlerleyen zamanda Sanayi Devrimi ile birlikte süreç hızlanmıştır. Sanayi devriminin yaşanmasının ardından üretim hızlanmıştır. Makineleşme ile de emek gücüne olan ihtiyaç azalmıştır. Bunun sonucunda da işsizlik oranlarında artışlar meydana gelmiştir. Söz konusu işsiz kesimin varlığı sermayenin emek üzerindeki baskısını arttırmıştır. Çalışanların düşük ücret ve içinde bulundukları zor koşullar sebebiyle devletler çalışan kesimin koşullarının iyileştirilmesi, çalışmayan kesimlerin ise hayatlarını idame ettirebilmeleri için bir takım sosyal haklar tanımıştır. Bu da günümüz refah devletlerinin oluşmasında atılan ilk adımlardan biridir.

1929 büyük buhranı ekonomi tarihinde yeni bir sayfanın açılmasına sebep olmuştur. Söz konusu krize kadar kabul görmüş ve uygulanmış olan liberal ekonomi teorisi krize çare olamamıştır. Böylece o dönemin önemli iktisatçılarından olan J.M.Keynes'in de ifade ettiği gibi devletin piyasadan uzak durmaması ve ekonomiye müdahil olması gerektiği tezi kabul görmeye başlamıştır. Bu bağlamda devlet ekonomide daha fazla aktif olarak yer almıştır. Ekonomide özel kesimin yanında kamu kesiminin de varlığı piyasa dengesini emeğin lehine değiştirmiştir. Çalışanlara verilen sosyal haklar çalışma ve yaşam koşullarını daha iyi hale getirmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da refah

devletine olan ihtiyaç daha da artmıştır. Refah devleti 1945-1970 yılları arasında da altın çağını yaşamıştır. Fakat 1970’li yıllarda yaşanan petrol krizi ve diğer ekonomik sorunlar Keynesyen politikaların sarsılmasına sebep olmuştur. Ardından bütün dünyaya yayılan küreselleşme ile beraber müdahaleci devlet anlayışı zarar görmüştür. Bunun sonucunda da refah devleti anlayışı önemli ölçüde törpülenmiş ve değişim gstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Refah Devleti, Vergi Politikaları, Sosyal Hizmetler.

ABSTRACT

Master's Thesis

The Welfare State Approach and Tax Policies in Welfare State Countries

Sercan GÖKTAŞ

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Sciences

Department of Public Finance

Public Finance Program

The end of the 18th century and the beginning of the 19th century have important events in terms of human history. With the French Revolution, nation-states began to be destroyed and led to the establishment of new states instead. In the future, the process accelerated with the Industrial Revolution. Following the industrial revolution, production accelerated. The need for labor power decreased with mechanization. As a result, there has been an increase in unemployment rates. The existence of the unemployed in question increased the pressure of capital on labor. Due to the low wages and difficult conditions of the workers, the states granted some social rights in order to improve the conditions of the working class and to ensure the survival of the non-working groups. This is one of the first steps taken in the formation of today's welfare states.

The Great Depression of 1929 led to a new chapter in the history of economics. The liberal economic theory, which was accepted and applied until the crisis in question, could not cure the crisis. Thus, as J.M.Keynes, one of the most important economists of that period, stated that the thesis that the state should not stay away from the market and intervene in the economy began to be accepted. In this context, the state has become more active in the economy. The existence of the public sector as well as the private sector in the economy has changed the market balance in favor of labor. Social benefits given to employees have improved working and living conditions. After the Second World War, the need for a welfare state increased. The welfare state lived its golden age between

1945-1970. But the oil crisis of the 1970s caused Keynesian policies to be shaken. Then, with the globalization spreading all over the world, the concept of interventionist state was damaged. As a result, the understanding of the welfare state has not changed completely but has been drastically and experienced a change.

Keywords: Welfare State, Tax Policies, Social Services.

**REFAH DEVLETİ ANLAYIŞI VE REFAH DEVLETİ ÜLKELERİNDEKİ
VERGİ POLİTİKALARI
İÇİNDEKİLER**

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ	xiv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

REFAH DEVLETİ ANLAYIŞI: TEORİK VE TARİHSEL BİR YAKLAŞIM

1.1. REFAH DEVLETİ İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR	6
1.1.1. Devlet Kavramı	6
1.1.2. Refah Kavramı	6
1.1.3. Refah Ekonomisi	7
1.1.3.1. Refah Teorisi	8
1.1.3.1.1. Bireysel Refah	9
1.1.3.1.2. Sosyal Refah	9
1.1.3.2. Sosyal Refah Kriterleri	9
1.1.3.2.1. Pigou Optimumu	9
1.1.3.2.2. Pareto Optimumu	10
1.1.3.2.3. Kaldor-Hicks'in Telafi Kriteri	11
1.1.3.2.4. Scitovsky'nin İkili Kriter İlkesi	12
1.1.3.2.5. Bergson'un Sosyal Refah Fonksiyonu Ölçütü	12
1.2. REFAH DEVLETİ KAVRAMI VE BENZER KAVRAMLAR	13
1.2.1. Refah Devleti Kavramı	14

1.2.2.1. Sosyal Devlet	17
1.2.2.2. Sosyalist Devlet	18
1.2.2.3. Sosyal Politika	19
1.2.2.4. Yerel Yönetimler	19
1.2.2.5. Refah Belediyeleri	20
1.2.2.6. Yerel Refah Devletleri	20
1.2.2.7. Quasi Marketler	20
1.3.1. Refah Devletinin Temel İlkeleri	21
1.3.2. Refah Devletinin Özellikleri	22
1.3.3. Refah Devletinde Kuramsal İlişkiler	23
1.3.3.1. Refah Devletinde Birey ve Toplum	23
1.3.3.2. Refah Devletinde Siyasal Sistem	23
1.3.3.3. Refah Devleti Düzleminde Hukuk	24
1.3.3.4. Refah Devleti Düzleminde Ekonomik Sistem	25
1.3.4. Refah Devletinin Amaçları	25
1.3.4.1. Yoksullukla Mücadele	25
1.3.4.2. Doğal Eşitsizliklerin Giderilmesi	26
1.3.4.3. Gelir Dağılımında Adaletin Sağlanması	27
1.3.4.4. Sosyal Barış ve Dengenin Temin Edilmesi ve Sosyal Dayanışma	27
1.3.4.5. İktisadi İstikrarın Sağlanması	28
1.3.4.6. Ekonomik Etkinliğin Sağlanması	28
1.3.4.7. Ekonomik Büyüme ve Kalkınmanın Sağlanması	29
1.3.5. Refah Devletinin Araçları	29
1.3.5.1. Kamu Harcamaları ve Vergi Politikaları	29
1.3.5.2. Kamu Girişimciliği Politikaları	30
1.3.5.3. Kamulaştırma ve Devletleştirme	30
1.3.5.4. Sosyal Güvenlik Politikaları	31
1.3.5.4.1. Sosyal Sigorta	31
1.3.5.4.2. Sosyal Hizmet	31
1.3.5.4.3. Sosyal Tazmin	31
1.4. REFAH DEVLETİNİN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ	32

1.4.1.1. Sosyal Refah ve İnsancıl Düşünceler (Hümanizm)	32
1.4.1.2. Sosyal Refah ve Sosyal Adalet Anlayışı	33
1.4.1.3. Sanayileşme Mantığı Teorisi	33
1.4.1.4. Modernite, Vatandaşlık ve Demokrasi Teorileri	34
1.4.1.5. Sosyal Liberal Görüş: Rawls ve “Dağıtıcı Adalet”	35
1.4.1.6. Neo-Marksist Teori	35
1.4.2. Refah Devletinin Doğuşu ve Gelişim Evreleri	36
1.4.2.1. 1880 Yılı Öncesi Dönem (Birinci Dönem)	37
1.4.2.2. 1880-1945 Yılları Arası Dönem (İkinci Dönem)	38
1.4.3. Sosyal Refah Anlayışının Gelişiminde Öncü Kişiler ve Ülkeler	46
1.5. REFAH DEVLETİNİN SINIFLANDIRILMASI	49
1.5.1. Wilensky ve Lebeaux’ın Sınıflandırması	50
1.5.3. Jane Lewis’ın Sınıflandırması	51
1.5.4. Gosta Esping-Andersen’ın Sınıflandırması	51
1.5.5. Richard Titmuss’un Sınıflandırması	58

İKİNCİ BÖLÜM

REFAH DEVLETİ ANLAYIŞINDA DÖNÜŞÜM

2.1. REFAH DEVLETİNİN DÖNÜŞÜMÜNDE ETKİLİ OLAN İKTİSADİ DÜŞÜNCE AKIMLARI	61
2.1.1. Monetarizm	61
2.1.2. Rasyonel Beklentiler Teorisi	64
2.1.3. Arz Yönlü İktisat	65
2.2. REFAH DEVLETİNİN DÖNÜŞÜM YAŞAMASINDA ETKİLİ OLAN AKTÖRLER	68
2.2.1. Uluslararası Para Fonu (IMF)	68
2.2.2. Dünya Bankası (WB)	68
2.2.3. Dünya Ticaret Örgütü (WTO-DTÖ)	69
2.3. REFAH DEVLETLERİNDE YENİDEN YAPILANMA SÜRECİ	69
2.3.1. Refah Devletlerinde Kamu Sosyal Harcamaların Azaltılmasına Yönelik Arayışlar (Maliyet Sınırlama-Cost Containment)	70

2.3.2. Refah Devletlerinde Sosyal Refah Kurumlarının Yeniden Yapılandırılması veya Yeni Kurumların Oluşturulması (Recalibration)	70
2.3.3. Refah Devletin Üzerindeki Sosyal Sorumlulukların Azaltılmasına Yönelik Arayışlar (Re-Commodification)	71
2.4. KÜRESELLEŞME SÜRECİNİN REFAH DEVLETİ ANLAYIŞI ÜZERİNE ETKİLERİ	73
2.4.1. Küreselleşme Kavramı	73
2.4.2.1. Küreselleşme Taraftarları- Aşırı Küreselleşme Taraftarları- Radikaller (Hiperglobalist)	78
2.4.2.2. Küreselleşme Karşıtları-Kuşkucular	79
2.4.2.3. Dönüşümcüler-Evrimsel Yaklaşım-Üçüncü Yol	80
2.4.3.1. Küreselleşmenin İktisadi Etkileri	82
2.4.3.2. Küreselleşmenin Siyasi Etkileri	84
2.4.3.3. Küreselleşmenin Sosyo-Kültürel Etkileri	85
2.4.4. Küreselleşme ile Refah Devleti Arasındaki İlişki	86
2.5. YENİ DEVLET ANLAYIŞININ REFAH DEVLETİNE ETKİLERİ	95
2.5.1. Bir Piyasa Aktörü Olarak Refah Devleti ve Yeniden Yapılanması	96
2.5.2. Refah Devleti Ülkelerinde Kamu Harcamalarının Gelişimi	99
2.5.3. Refah Devleti Ülkelerinde Sosyal Harcamaların Gelişimi	102
2.5.4. Refah Devleti Ülkelerinde Yabancı Sermaye Akışının Seyri	113
2.5.5. Refah Devleti Ülkelerinde İşsizlik Oranları	114

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

REFAH DEVLETİ ÜLKELERİNDE VERGİ POLİTİKALARI

3.1. BİR MALİYE POLİTİKASI ARACI OLARAK VERGİ POLİTİKASI	129
3.1.1. Vergi Politikasının Amaçları	132
3.1.1.1. İktisadi Büyüme	132
3.1.1.2. Gelir Dağılımında Adalet	132
3.1.1.3. Ekonomik Etkinlik	133
3.1.1.4. Ekonomik İstikrar	133
3.1.2. Konjonktürle Mücadelede Vergi Politikaları	137

3.1.2.2.1. Deflasyonla Mücadelede Vergi Politikaları	138
3.1.2.2.2. Enflasyonla Mücadelede Vergi Politikaları	139
3.1.2.2.3. Stagflasyonla Mücadelede Vergi Politikaları	141
3.1.3. Çeşitli İktisadi Ekollerin Vergi Politikasına İlişkin Görüşleri	143
3.1.3.1. Merkantalizm	144
3.1.3.2. Fیزیokrasi	144
3.1.3.3. Klasik Makro İktisat Teorisi	145
3.1.3.4. Keynesyen İktisadi Düşünce	147
3.1.3.5. Monetarist Yaklaşım	148
3.1.3.6. Rasyonel Beklentiler Yaklaşımı	149
3.1.3.7. Arz Yönlü İktisat Yaklaşımı	149
3.1.3.8. Kamu Tercihi Yaklaşımı	152
3.2. REFAH DEVLETİ ÜLKELERİNDE VERGİ POLİTİKALARI	156
3.2.1. Dünyada Vergi Politikalarının Gelişimi	156
3.2.2.1. Danimarka’da Vergi Politikaları	168
3.2.2.2. Norveç’te Vergi Politikaları	171
3.2.2.3. İsveç’te Vergi Politikaları	177
3.3. REFAH DEVLETİ ÜLKELERİNDE VERGİ REFORMLARI	184
3.3.1. Günümüzde Uygulanan Temel Vergi Reformları	185
3.3.1.1. İkili Gelir Vergilemesi (Dual Income Tax-DIT Modeli)	185
3.3.1.2. Kapsamlı Gelir Vergisi (Comprehensive Income Tax-CIT) Modeli	187
3.3.1.3. Tek (Düz) Oranlı Vergileme Modeli	188
3.3.2. Refah Devleti Ülkelerinde Uygulanan Vergi Reformlarının Değerlendirilmesi	189
3.4. TÜRKİYE’DE UYGULANAN VERGİ POLİTİKALARI VE REFAH DEVLETİ ÜLKELERİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI	190
3.4.1. Türkiye’de Vergi Yapısı	190
3.4.2. Türkiye’de Uygulanan Vergi Politikalarında Yaşanan Değişim ve Bazı Refah Devleti Ülkeleri ile Karşılaştırılması	193

SONUÇ

200

KAYNAKÇA

205

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1: Sosyal Harcamaların GSYİH İçindeki Oranları, (%), (1962-1975)	s.41
Tablo 2: Bazı Ülkelerde Kamu Harcamalarının Artış Eğilimi	s.42
Tablo 3: Toplam Kamu Harcamalarının ve Sosyal Güvenlik Transferlerinin GSMH İçindeki Payları (%) (1950-1975)	s.43
Tablo 4: Seçilmiş Ülkelerde Kamu Harcamalarının GSMH'ye Oranı (1938-1985) (%)	s.44
Tablo 5: 1960 – 1975 Yıllarına İlişkin Bazı Ekonomik Göstergeler	s.45
Tablo 6: Sosyal Devletin Gelişimi	s.49
Tablo 7: Refah Devleti Türleri	s.55
Tablo 8: Refah Rejimlerinin Özellikleri	s.55
Tablo 9: Seçilmiş Ülkelerin Dekomodifikasyon Oranları(DKO)	s.56
Tablo 10: Esping-Andersen'in Yeni Sınıflandırması	s.57
Tablo 11: Küreselleşme Üzerine İdeolojiler	s.76
Tablo 12: Küreselleşmenin Çeşitli Tanımlamaları	s.77
Tablo 13: Küreselleşme İle İlgili Yaklaşımlar	s.81
Tablo 14: Dünya Ticaretinde Büyüme Oranları	s.83
Tablo 15: GOÜ Sanayi İhracatındaki Payı	s.83
Tablo 16: Seçili Ülkelerdeki Kamu Harcamalarının GSMH'ye Oranı (1938-1985) (%)	s.100
Tablo 17: OECD Ülkelerindeki Toplam Kamu Harcamalarının GSYİH'ye Oranı (%)	s.101
Tablo 18: Kamu Sosyal Harcamalarının GSYİH'ye Oranı (%)	s.103
Tablo 19: Dolaylı-Dolaysız Vergilerin 1980-90 Dönemlerindeki Tahsilâtının Dağılımı	s.104
Tablo 20: Dolaylı-Dolaysız Vergilerin 1980-90 Dönemlerindeki Tahsilâtının Dağılımı	s.105
Tablo 21: GSYİH' nın Bir Yüzdesi Olarak Toplam Kamu Sosyal Harcamaları	s.106
Tablo 22: Değişik Refah Rejimlerinde Sosyal Harcamalar (GSYİH'nın Yüzdesi Olarak)	s.107

Tablo 23: Sosyal Güvenlik (Koruma) Harcamaların Gelişim Seyri (1980-2018) (GSYİH'nın Yüzdesi Olarak)	s.108
Tablo 24: Sosyal Güvenlik Primlerinin GSYİH İçerisindeki Payları (1965-2015)	s.110
Tablo 25: OECD Ülkelerinde Sosyal Güvenlik Harcamalarının GSYH İçerisindeki Payı (%)	s.110
Tablo 26: Sosyal Güvenlik Harcamaları (GSYİH'nın Yüzdesi Olarak) ve Fert Başına Sosyal Güvenlik Harcamalarının Karşılaştırılması	s.112
Tablo 27: İşsizlik Oranları (1960-1970)	s.115
Tablo 28: İşsizlik Oranları (1971-1980)	s.116
Tablo 29: İşsizlik Oranları (1981-1990)	s.116
Tablo 30: İşsizlik Oranları (1991-2000)	s.117
Tablo 31: İşsizliğin Sektörel Dağılımı(1950-2013)	s.118
Tablo 32: Yıllara Göre Tarım Dışı İşsizlik Oranları(2013-2018)	s.119
Tablo 33: Seçilmiş Ülke Gruplarında Yoksulluk Oranı (1981-2020*) (%)	s.121
Tablo 34: Seçilmiş Ülkelerin Genel Yoksulluk Oranları (Nüfuslarına Göre)	s.122
Tablo 35: Günde 1 Dolardan Daha Az Gelirle Yaşayan Nüfus Sayısı (Milyon)	s.123
Tablo 36: Türkiye’de Açlık ve Yoksulluk Sınırı (1988 – 2002) (YTL)	s.123
Tablo 37: Türkiye’de Açlık ve Yoksulluk Sınırı (2002 – 2018) (TL)	s.125
Tablo 38: Vergi Teorisi ve Politikası Karşılaştırması	s.130
Tablo 39: Arz Yönlü İktisatta Vergi İndirimlerinin Ekonomik Etkileri	s.151
Tablo 40: Mali Anayasanın Vergisel Çerçevesi	s.154
Tablo 41: İktisadi Yaklaşımların Vergi Politikalarına İlişkin Görüşleri	s.155
Tablo 42: En Yüksek Kişisel Gelir Vergisi Oranları (%) (1986-2018) (Ulusal ve Yerel Vergiler)	s.158
Tablo 43: Gelir Vergisinin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı (1980-2002)	s.159
Tablo 44: OECD Ülkelerindeki Kurumlar Vergisi Oranları (1981-2018)	s.160
Tablo 45: OECD Ülkelerine Kurumlar Vergisinin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı(%)	s.161
Tablo 46: Türkiye’de Gelir Vergisi Oranları (En Üst Dilimdeki Oranlar)	s.165
Tablo 47: Türkiye’de Kurumlar Vergisi Oranları(1990-2018)	s.165
Tablo 48: 1980-2011 Yılları Arasında Türkiye’de Vergi Yapısı	s.166

Tablo 49: Türkiye’de Dolaylı-Dolaysız Vergilerin 1980-1990 Dönemlerindeki Tahsilâtının Dağılımı(1980-2018)	s.167
Tablo 50: Danimarka Gelir Vergisi Tarifesi	s.169
Tablo 51: Danimarka Kurumlar Vergisi Tarifesi (1981-2018)	s.170
Tablo 52: Danimarka’da Uygulanan Temel Vergiler ve Vergi Oranları	s.170
Tablo 53: Norveç’te Gelir Vergisi Tarifesi	s.177
Tablo 54: İsveç’te Gelir Vergisi Tarifesi	s.182
Tablo 55: Ücret Gelirine Uygulanan Gelir Vergisi Tarifesi	s.191
Tablo 56: Ücret Dışındaki Gelirlere Uygulanan Gelir Vergisi Tarifesi	s.191
Tablo 57: Gelir Vergisi Oranlarındaki Değişim	s.194
Tablo 58: Kurumlar Vergisi Oranlarındaki Değişim	s.195
Tablo 59: Türkiye’de ve Bazı Refah Devleti Ülkelerinde Gelir Vergisi /GSYİH Oranı (%) (1995-2005)	s.195
Tablo 60: Türkiye’de ve Bazı Refah Devleti Ülkelerinde Gelir Vergisi /GSYİH Oranı (%) (2006-2017)	s.195
Tablo 61: Türkiye’de ve Bazı Refah Devleti Ülkelerinde Gelir Vergisi / Toplam Vergi Gelirleri Oranları (1995-2006)	s.196
Tablo 62: Türkiye’de ve Bazı Refah Devleti Ülkelerinde Gelir Vergisi / Toplam Vergi Gelirleri Oranları (2007-2017)	s.196
Tablo 63: Türkiye’de ve Bazı Refah Devleti Ülkelerinde Kurumlar Vergisi /Toplam Vergi Gelirleri Oranı (1995-2006)	s.197
Tablo 64: Türkiye’de ve Bazı Refah Devleti Ülkelerinde Kurumlar Vergisi /Toplam Vergi Gelirleri Oranları (2007-2017)	s.197
Tablo 65: Türkiye’de ve Bazı Refah Devleti Ülkelerinde Kurumlar Vergisi /GSYİH Oranları (1995-2006)	s.198
Tablo 66: Türkiye’de ve Bazı Refah Devleti Ülkelerinde Kurumlar Vergisi /GSYİH Oranları (2007-2017)	s.198
Tablo 67: Türkiye’de ve Bazı Refah Devleti Ülkelerinde Toplam Vergi Gelirlerinin GSYİH İçerindeki Payı(%) (1995-2017)	s.198
Tablo 68: Türkiye’de ve Bazı Refah Devleti Ülkelerinde Toplam Vergi Gelirlerinin GSYİH İçerindeki Payı(%) (2007-2017)	s.199

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Bergson'un Sosyal Refah Fonksiyonu (Sosyal Kayıtsızlık Eğrileri)	s. 12
Şekil 2: Enflasyon-İşsizlik İlişkisi	s.63
Şekil 3: Optimal Vergi Oranı	s.67
Şekil 4: Dünya Ticareti ve Üretiminin Gelişimi (1950-2004) (Yıllık Artış Yüzdesi Olarak)	s.83
Şekil 5: Fert Başına Sosyal Güvenlik Harcamaları (GSYİH'nın Yüzdesi Olarak) (%)	s.113
Şekil 6: Yabancı Sermaye Akışı	s.114
Şekil 7: Fiyat Genel Düzeyi	s.141
Şekil 8: OECD Ülkelerinde Kurumlar Vergisi Oranlarının Seyri (1965-2005)	s.162
Şekil 9: İsveç Belediye Gelirleri	s.180
Şekil 10: İsveç Belediye Giderleri	s.181

GİRİŞ

Devlet, ekonomik düzen, piyasa, refah, müdahalecilik ve korumacılık, tarihsel süreç içerisinde geçmişten, özellikle yerleşik hayata (*hadari umran*) geçişle birlikte, günümüze kadarki süreçte önem kazanmış ve birçok yenilik-değişiklik içerisinde evrilmiş, soyut; fakat bir o kadar da dinamik bir yapıya sahip olan kavramlardır.

İnsanoğlu söz konusu kavramlarla sürekli iç içe ve kesintisiz bir iletişim içerisinde bulunmuştur. Özellikle devlet-insan ilişkilerinde hangisinin bir diğeri için var olduğu sürekli tartışıla gelse de neredeyse net bir sonuca varılamamıştır. Devlet ve insanı birbirinden ayrı düşünmek “*İbn-İ Haldun*’un Mukaddime adlı eserinde de değindiği gibi” imkânsızdır.

Genel olarak devlet, bir arada yaşamının güvenliğini ve sürekliliğini sağlamak için insanlar tarafından oluşturulan, iktidarın kaynağı, siyasal toplumun çatısı olan ve dinamik bir organizasyon içerisinde çalışan bir yapıdır. Bu bağlamda devlet, insanların düşünceleri ve ihtiyaçları doğrultusunda değişim gösterebilen bir varlıktır. Dolayısıyla devleti yöneten kişilerin, grupların vs. tutum ve ideolojilerine göre devlet farklı kimliklere sahip olabilmektedir. Sahip oldukları ideolojilere göre farklılık gösterebilir de bütün devletler ilkesel olarak ekonomik veya siyasal anlamda güçlenmeyi, teknolojik olarak gelişmeyi, refah seviyesini arttırmayı amaç edinirler.

Tarihsel süreç içerisinde bilginin artması, ticaretin gelişmesi, topluluklar ve devletlerarası iletişimin genişlemesi beraberinde değişimi getirmiştir. Bu süreç içerisinde yaşanan önemli hadiseler de köklü değişikliklere zemin hazırlamıştır. Söz konusu önemli hadiseler örnek verecek olursak; Fransız İhtilali (1789- çok uluslu devletlerin yıkılması ve yeni devletlerin kurulması) ve daha da önemlisi 18. ve 19. yüzyıllarda başlayıp devam eden Sanayi Devrimi hızla gelişen, yayılan ve etkisini ciddi bir şekilde gösteren olaylardır. Özellikle Sanayi Devrimi insanlık tarihinde en köklü değişikliklerin meydana geldiği, yeni sınıf ve toplum yapılarının, yönetim ve örgütlenme biçimlerinin ortaya çıktığı bir dönemin başlangıcı olmuştur. Bu devrimle birlikte iktisadi refah akıl almaz boyutlarda artarken, geniş toplum kitleleri büyük ve yaygın bir sefaletle karşı karşıya kalmıştır. Merkezi devletin giderek güçlendiği bu dönemde çoğu devlet, halkın da düşünceleri ve ihtiyaçları doğrultusunda müdahaleci

devlet anlayışı içerisinde çalışma saatlerinin düzenlenmesi, kadın ve çocuk işçilerin çalışma koşulları, kamu sağlığını tehdit eden problemlerle ilgili yasa ve düzenlemeler hazırlamaya başlamıştır.

Refah Devleti (welfare state) kavramı da bu dönemlerde iyice filizlenmiştir. Sanayi Devrimi ile birlikte kitlesel üretim başlamıştır. Bu da ürünlerin çeşitlenmesine yol açmış; teknolojik değişim ve yeniliklerle bu dönem sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel alanda önemli değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Öyle ki, refah devletinin ortaya çıkışında; ekonomik değişimler (sanayileşmenin başlaması ve kapitalist-sosyalist üretim tarzına geçiş vb.), sosyal değişimler (kentleşmenin ve ücretli çalışmanın artması vb.), ideolojik değişimler (işçi sınıfının siyasal bilinç kazanması vb.) ve siyasal değişimler (mutlakıyetçi yönetimlerden demokratik yönetimlere geçiş vb.) önemli rol oynamıştır. Özellikle sanayileşme ile birlikte geleneksel sosyal yardım kurumlarının yetersizliği, iş kazaları ve sağlık bakımları gibi ihtiyaçları karşılayacak yeni kurumların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu dönemde, bireyin kişisel ve politik haklarının yani mutlak özgürlüğünün daha önemli kabul edilmesi, ekonomik ve sosyal hakların yetersizliği ve yoksulluğun ortaya çıkardığı problemler eleştirilere yol açarak, sosyal refah devletinin maddi ve düşünsel temellerini oluşturmaya başlamıştır.

Özetle sanayi devriminden sonra gelişen endüstri, toplumda ve endüstri devriminin sonucunda ortaya çıkan sınıflar arasında gerginlikleri de beraberinde getirmiştir. Başlangıçtaki aile ve din kurumu gibi geleneksel koruma araçlarının işlevlerini önemli ölçüde yitirmiş olması, devletin koruma fonksiyonuna ilişkin beklentilerin artmasına neden olmuştur. Bu tarihten itibaren üzerindeki sosyal beklentiler hızla artan devlet büyük bir dönüşüm içine girmiştir. Toplumu meydana getiren sınıflar arasındaki gerginlikleri gidermek ve dengeyi sağlamak için müdahale ve sosyal reformlar yapmak ihtiyacı hâsıl olmuştur. İşte tam bu noktada da Refah Devleti anlayışı devreye girmiştir.

18. ve 19.yüzyıllarda hâkim olan devlet anlayışı “gece bekçisi devlet” olarak adlandırılan, müdahale etmeyen ve Fizyokratların da savunduğu “laissez-faire” (bırakınız yapsınlar) görüşüne sahipti. Lakin 19. yüzyılda sanayi devriminin getirdiği ve piyasalarda doğurduğu olumsuz sonuçlar nedeniyle, gece bekçisi devlet, yerini bugün “Refah Devleti” olarak adlandırdığımız müdahaleci devlete bırakmıştır.

İngiltere’de 1833 yılında Fakirlik Yasası uygulanmaya başlamış, Fransa’da ise 1840 yılında çocukları da kapsayan bir sosyal mevzuat oluşturulmuştur. Bunların ardından Almanya’da 1880 yılında Bismark tarafından uygulanmaya konulan sosyal güvenlik ile ilgili düzenlemeyle refah devletinin temelleri iyiden iyiye atılmıştır. 1891 yılında Danimarka’da, 1898 yılında Yeni Zelanda’da 20. yüzyılın başlarında İsveç’de kaza (iş-mesleki) sigortası ve yaşlılık aylıklarıyla ilgili kanunlar çıkarılmıştır. İngiltere’de 1908 yılında hastalık ve işsizliğe güvence olarak Beveridge Raporu hazırlanmıştır.

1929 büyük bunalımında Fizyokrasi, Merkantalizm, Liberalizm gibi müdahaleye karşı duran “minimal devlet en iyi devlettir” anlayışına sahip olan ekonomik anlayışlar ve söz konusu anlayışlara bağlı uygulanan politikalar güvenilirliğini yitirmeye başlamıştır. 1930’lu yıllarda artık Keynes ve Keynesyen politikalar dikkate alınmaya ve uygulanmaya başlanmıştır. Bu da beraberinde müdahalenin ve Refah Devleti politikalarının önünü açmıştır.

Beveridge Raporu ile birlikte sosyal güvenlikle yeni bir aşama kaydedilmiştir. 1946-1948 yılları arasındaki geniş kapsamlı uygulaması ile hem İngiltere’de hem de diğer refah devletlerinde yepyeni bir sosyal güvenlik sisteminin başlamasına yol açmıştır. Başlangıçta yalnızca ihtiyaç sahibi insanların yardımına odaklı önlemler alınmakta iken, siyasi yönelimler kanalı ile eğitim, sağlık, çevre ve kentleşme, çalışma yaşamı, istihdam, gelir dağılımı, büyüme vb. konular da kapsamına alınmıştır. Devlet eliyle hemen tüm refah hizmetlerinin yoğun ve etkin bir şekilde sunulması vasıtası ile söz konusu süreç refah devletinin “Altın Çağı” olarak literatürde yer edinmiştir.

II. Dünya Savaşı döneminde ve sonraki yıllarda liberalizme olan güvensizlikle birlikte liberal düşünceye karşı yöneltilen eleştiriler ciddi bir şekilde yeniden gözden geçirilmiştir. Bu dönemde ön plana çıkan sosyal dayanışma, vatandaşlık ve güvenilir bir yaşam fikri, kapitalizm ve söz konusu dönemde iyice yayılan sosyalizm arasında bir 3. yol olarak refah devletini ön plana çıkarmış ve gelişiminde etkili olmuştur. II. Dünya Savaşı akabinde sosyalist anlayışın özellikle işçi kesimleri bünyesinde etkili olmasıyla işçi hareketlerinin artması, sosyalizmin desteklenmesi refah devleti anlayışının değerinin artmasına ve dolayısıyla da sosyal harcamalardaki hızlı artışlara sebebiyet vermiştir. Batılı ülkeler için çanlar çalarken bir yandan piyasa ekonomisini tamamen terk etmek istemeyen bir yandan da alttan

alta etkisini hissettiren sosyalist dalgalara karşı gelemeyen ülkeler için bir üçüncü yol veya orta yol olarak görülen refah devleti anlayışı kabul görmüş ve benimsenmiştir.

1975 yılı ise refah devleti anlayışının krize girdiği, yeniden yapılanma arayışlarının baş gösterdiği ve sosyal refah devleti anlayışının sorgulanmaya başlandığı dönemdir. Refah devletinin içine düştüğü bu durumun en büyük müsebbibi ise 70’li yıllarda ekonomilerin üzerine kâbus gibi çöken ve 1929 buhranından sonra yaşanan en büyük krizlerden bir olan petrol krizidir. Patlak veren krizle birlikte enflasyon ve deflasyonun bir arada yaşandığı, tarihte tecrübe edilmemiş kimlikte bir krizin sonucunda talep odaklı Keynesyen politikalar çözümde yeterli kalamamış ve Keynesyen anlayış sorgulanmaya başlanmıştır. Akabinde ise liberal anlayışın bir üst modeli sayılabilecek neo-liberal anlayışlara kayma sinyalleri verilmiştir.

1980’li yıllarda ise refah devleti anlayışı revizyona uğramaya başlamıştır. Sınırların aşılması ve tüm piyasaların bütünleşmesini ifade eden küreselleşmeyle birlikte, bilgi ve teknolojiye gelişmeler meydana gelmiş, siyaset, devlet yönetimi, ekonomi, bilgi ve iletişim alanlarında hızlı bir ilerleme başlamıştır. 1980’lerin başından itibaren ve özellikle de SSCB’nin dağılmasıyla birlikte sosyalizm korkusu giderek azalmıştır. Bu döneme de “Bilgi Çağı” denilmiştir. Söz konusu dönemde baş göstermiş olan iki akımdan bir diğeri de Neo-Konservatizm’dir (muhafazakârlık). Bu iki akım ortak bir zeminde birleşmiş ve yeni sağ (new right) akımı oluşturulmuştur. Her iki düşünce akımı da temel ilke olarak piyasa ekonomisini benimsemekte, refah devletine ve onun ideolojik temellerine karşı tavır almaktadır.

Bu yeni dönemde neo-liberal kurumlar “yapısal uyum” ve “istikrar” adı altında bir takım politikaları hayata geçirmeye başlamışlardır. Yeni sağ akımına uygun olarak İngiltere’de Thatcher, Amerika’da Reagan’ın iktidara gelmesiyle neo-liberal politikalar yeniden hayat bulmuştur. İngiltere’de tek başına iktidara gelen Thatcher “There is No Alternative” (TINA-Başka Alternatif Yok) söylemiyle ekonominin serbest piyasa ilkelerine göre yeniden gözden geçirilmesini, kamunun küçültülmesini ve dolayısıyla kamu harcamalarının azaltılmasını amaçlamıştır.

Günümüzdeyse küreselleşme tüm alanlarda etkisini gösteren geniş kapsamlı bir olgu olarak görülmektedir. Küreselleşmeyle birlikte yaşanan dönüşümün en

önemli etkilerinin refah devleti düzleminde ortaya çıktığı kabul edilmektedir. Küreselleşme sürecinde yaşanan ekonomik, sosyal ve siyasal değişimler ile birlikte refah devleti uygulamaları daha yoğun bir şekilde sorgulanmaya ve devletin sunmakla yükümlü olduğu hizmetlerin ne olması gerektiği daha kapsamlı şekilde tartışılmaya başlanmıştır.

Çalışmanın Birinci Bölüm'ünde; refah, refah devleti, refah belediyeleri, sosyal devlet, sosyal refah devleti gibi kavramlara, refah devletinin özelliklerine, amaç ve uygulamalarına, refah devletinin gelişmesinde rol alan düşüncelere değinilecektir. İkinci Bölüm'ünde tüm dünyayı etkisi altına alan küreselleşme olgusunun refah devleti ve vergileme üzerindeki etkilerine değinilecektir. Üçüncü bölümde ise dünya genelinde refah devleti anlayışı alanında hâkimiyet sağlayan ve refah devleti anlayışı çerçevesinde refah devleti politikalarını layıkıyla icra eden seçili İskandinav ülkeleri (İsveç, Norveç ve Danimarka) incelenecek ve refah devleti anlayışı doğrultusunda Türkiye'nin durumu ele alınacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

REFAH DEVLETİ ANLAYIŞI: TEORİK VE TARİHSEL BİR YAKLAŞIM

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle refah devletiyle ilgili temel kavramlara değinilecektir. Daha sonra refah devletinin tanımı, temel ilkeleri, özellikleri, amaç ve araçları, refah devletinin doğuşu ve gelişim evreleri ve son olarak refah devletinin sınıflandırılması konuları ele alınacaktır.

1.1. REFAH DEVLETİ İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

Bu kısımda refah devleti ile ilgili olarak devlet, refah ve refah ekonomisi kavramlarına değinilecektir.

1.1.1. Devlet Kavramı

Devlet, piyasa ve insan iktisadi yaşam çerçevesinde birbirinden ayrılmaz kavramlardır. Devlet, belli bir toplumun güvenliğini, asayişini, nizamını ve topluma bağlı bireylerin bir arada yaşamasını sağlamak adına insanlar tarafından organize edilmiş bir mekanizmadır. Devletler ekonomik sistemlerine göre değişiklik arz edebilir, insanlar siyasi ideolojilerine göre farklılık arz edebilirler, piyasalar ekonomik veya siyasi alanlarına göre de türlü çeşitliliklere sahip olabilirler, fakat her ne şekilde olursa olsun bu üçünü birbirinden ayırmak imkânsızdır.

Bütün ekonomik sistemlerin temelinde insan ve onun refahı vardır. Sistemlerin, teorilerin hedefinde doğrudan veya dolaylı olarak insan vardır (Erdal, 2012: 1-4). Herhangi bir ekonomi modeli inşa edilecek ve uygulanacaksa işe insandan başlanmalıdır. Çünkü insan, ekonominin ve ekonomik politikaların sadece hedefi değil aynı zamanda da konusudur. Ekonomi politikaların amaçlarından biri de insanlara yaşanabilir daha rahat bir dünya sunmaktır (Spicker, 2000: 66).

1.1.2. Refah Kavramı

İngilizcede “*welfare*”, Türkçede “gönenç” anlamına gelen refah kavramı Arapçadan türemiş ve dilimize yerleşmiştir. (<http://www.iktisatsozlugu.com>).

Sözlük anlamı olarak refah; “saadet, selamet, iyilik, sağlık” anlamlarında kullanılmaktadır. Refah kavramının yansıttığı anlam ise daha çok kişilerin veya ülkelerin sahip olmuş oldukları maddi veya parasal değerleri yansıtmaktadır. (Erkan, 2000: 132).

Refah kavramı daha çok subjektif bir kavramdır. Çünkü birey kendi refahı konusunda kendi karar verebilir. Bu nedenledir ki refahın tanımı konusunda genel bir fikir birliği bulmak oldukça zordur (Özcan, 2009: 4).

Genel olarak; refah (welfare) kavramı insanlar üzerinde esenlik (well-being), mutluluk (happiness), zenginlik (wealth-prosperity) anlamlarını yansıtmaktadır (Otteson, 2001). Bir başka tanımlamaya göre refah; kişisel olarak ve özünde daha güzel koşullara sahip olup, iktisadi açıdan refah mutluluğu ve iyiliği izah etmektedir (Çelebi, 2003: 107). Bir başka görüşe göre ise refah, tamamen bireysel olup, doyum noktasını ifade etmektedir (Akalin, 1986: 45).

İngiliz iktisatçı Asa Briggs refahı, devlet yönetim sistemi üzerinden tanımlanmıştır. Briggs’e göre sosyal refah devleti bünyesinde bireylere maddi, hukuki ve insani açıdan asgari yaşam koşullarının sağlanması amacı ile sunulacak olan hizmetlerin sonucunda vatandaşların ulaştıkları haz ve huzurdur (Aktan ve Özkıvrak, 2003).

Özetle refah; kişilerin ihtiyaçlarının ve bireysel tercihlerinin karşılanması, iyilik, mutluluk ve normal koşullar altında ruhen ve bedenen sağlıklı olmalarıdır.

1.1.3. Refah Ekonomisi

“Refah ekonomisi”, bireylerin ve bireylerin oluşturmuş olduğu toplumların iktisadi refah düzeyini yükseltmek amacı ile uygulanmasına ihtiyaç duyulan ekonomi politika önlemlerinin analitik esaslarını tespitinde yararlanılan bir iktisadi analiz dalıdır. Refah ekonomisi normatif kurallarla ilgilenir, muhakemeler yapar, hemen akabinde de yapmış olduğu muhakemelere dayalı elverişli politikaların saptanmasına katkıda bulunur. Ekonominin ne şekilde nasıl işlediğini anlatmaktan çok ekonominin ne derece iyi işlediğinin tespitini yapar ve uygun değerlendirmelerde bulunur (Erdal, 2012: 11).

Başka bir deyişle refah ekonomisinin amacı, “sadece bireysel açıdan düşünmeyip kişiler ile birlikte toplumun da refah seviyesinin artması adına ne gibi tedbirlerin alınması gerektiğine dair çalışmalarda bulunulmasıdır. Örneğin, herhangi bir ekonomide sağlanmış olan genel denge durumunda o toplumdaki kişiler en yüksek tatmin seviyesine ulaşamamış olabilirler veya toplumun refah düzeyi maksimum düzeye erişememiş olabilir. Böyle bir durumda zenginlerin fakirleri veya bir grubun başka bir grubu sömürüsü ihtimali doğabilir. Ayrıca bir ekonomide birden fazla denge olabilir; refah problemi, sosyal olarak en iyi dengenin nasıl olması gerektiğinin belirlenmesidir”. Tam bu noktada alınacak olan tedbirler refah ekonomisinin kapsamına girmektedir.

Refahın ekonomi biliminde önemli bir araştırma konusu olmasında en büyük pay sahibi Arthur Cecil Pigou’ dur. Pigou, 1920 yılında yazdığı ‘‘Refah İktisadı’’ (The Economics of Welfare) adlı eserinde ekonomik refah kavramı üzerinde durmuştur. Pigou’ nun bu kitabı klasik refah iktisadının temeli sayılmıştır. Ayrıca Pigou refahın iktisat olgusunun içerisindeki önemine de değinmiştir.

Pigou yapmış olduğu çalışma ve analizlerin sonucunda, ekonomik refahın para ile ölçülebilen ve refahın bir alt dalı olan kavram olduğu sonucuna varmıştır. Böylece refah kişinin ölçülebilen bir mutluluğu veya tatminidir (Albayrak, 2003: 13).

1.1.3.1. Refah Teorisi

Refah teorisinin içeriğini ve genişliğini belirtmek epey güç bir işlemdir. Adı geçen teori ile ilgili uğraş gösteren pek çok iktisatçının evvela amaç edindikleri şey; iktisadi açıdan istenilen, ihtiyaç duyulan türlü çalışmaların ne derecede gerekli olduklarını saptayabilmek adına bazı ölçütler bulmaya çalışmak olmuştur. Söz konusu ölçütlerin belirlenmesinde refah faaliyetlerinin çeşitliliği ve kişiselliği eylemi oldukça zorlu kılmıştır. Faaliyetlerin bazıları nefsi tatmin amacı güderken, bazıları ihtiyaç sahiplerine destek veya katkı gibi insancıl ve elcil (alturist) davranışları ifade eder (Erdal 2012: 8); bazıları ise devletlerin uygulamaya çalıştıkları iktisadi politikaların muhtevası ile ilgili faaliyetlerdir (Savaş, 1997: 697).

1.1.3.1.1. Bireysel Refah

Fertlerin şahsi-bireysel refahları, belirli süre zarflarında tüketim yolu ile edindikleri mallar veya hizmetler aracılığıyla kazanılan getirilere bağlı olmaktadır. Neticede bireylerin refahı, mal ve hizmetlerden edinilen faydaya göre belirlenebilir (Dinler, 2002: 477).

1.1.3.1.2. Sosyal Refah

Bireysel refahtan farklı olarak sosyal refah, haz, saadet, mutlu ve güvenli yaşam ile iyilik manasına sahip şahsi edinimden çok, toplumların genelinin refahını kapsamaktadır. Bundan mütevellit belli bir toplumun üyeleri olan fertlerin toplam refah seviyesi veya durumu söz konusu toplumun refah düzey ve durumuna ayna tutabilmektedir (Dinler, 2002: 477).

Genel anlamda sosyal refahın tanımı objektif yargılara bağlıdır; fakat refah ve dolayısıyla faydaların önemli bir kesimi kişisel olduğundan mütevellit ortak bir sosyal refah tanımı yapmak hayli güçleşmektedir. Lakin ortak bir fikir belirleyebilmek adına yardım alınabilecek iki kavram mevcuttur. Bunlar: “etkinlik ve gelir dağılımında adalet”tir. Bahsi geçen kavramlar sosyal refahın kapsamının belirlenmesinde önemli ölçütler ise “etkinlik ve adalet”tir (Stigliz, 1994: 124).

1.1.3.2. Sosyal Refah Kriterleri

İktisat literatüründe iktisatçılar tarafından geliştirilen refah kriterleri mevcuttur. Bunlar ise şunlardır: Pigou optimumu, Pareto optimumu, Kaldor-Hicks telafi kriteri ve Bergson’un sosyal refah fonksiyonu ölçütü, Scitovsky kriteridir.

1.1.3.2.1. Pigou Optimumu

Pigou refah ekonomisinin öncüsüdür. Bu alana Pigou’nun yapmış olduğu en büyük katkı, refah ekonomisi ile servet ekonomisini birbirinden ayırmak olmuştur. Pigou’ya göre refah ekonomisinin temelinde doyumun had safhaya ulaşması yatmaktadır (Özgüven, 1984: 206).

Pigou’ya göre ekonomik sistemin işleyişinde aksaklıklar olabilir. Bu aksaklıkların akabinde refah-fayda seviyesinde düşüşler yaşanabilir. Tam bu noktada

da liberal devlet anlayışının devamı için devlet müdahalesi gerekebilir. Bu görüşü ile Adam Smith'in "görünmez el" öğretisine de bir eleştiride bulunduğu görülmektedir (Savaş, 1997: 697).

Pigou'ya göre fayda ve kazanımların toplamı fertlerin refahlarını belirlediği gibi, fertlerin refahlarının toplamı da toplumların sosyal refahını belirleyebilmektedir (Türkan, 1984).

$$W = U_1 + U_2 + U_3 + \dots + U_n$$

W, toplam refahı; U ise kişisel faydaları göstermektedir.

Pigou'cu sosyal refah teorisinin dayandığı varsayımlar şunlardır (Çelebi, 2003: 107; Özcan, 2000: 11):

- İnsanların edinebilecekleri yarar ve kanımlar kardinaldir. Yani ölçülebilir.
- Kişilerin faydaları benzer birim ve yollarla ölçülebilir.
- Tüm bireylerin duydukları hazlar aynıdır.
- Sosyal fayda şahsi edinimlerin toplamına eşittir.
- Sosyal faydanın arttırılması arzu edilmektedir.

1.1.3.2.2. Pareto Optimumu

İtalyan iktisatçı Vilfredo Pareto, Lozan Okulu ekolünden matematiksel iktisat alanında çalışmaları olan bir bilim adamıdır. Pigou'ya benzer şekilde başta fayda teorisi ve ardından tüketicilerin hareketleri ve yönelimleri üzerinde çalışmalarda bulunmuştur. Pigou'dan farklı olarak kardinal yaklaşımı reddetmiş ve tam tersi olan ordinal yaklaşımı benimsemiştir. Ordinal yaklaşıma göre faydalar matematiksel olarak ölçülemez.

Pareto optimumu anlayışına göre herhangi bir bireyin faydasını arttırmak diğer bireylerin refahını azaltmaktadır.veyine aynı anlayış çerçevesinden baktığımızda, toplumu oluşturan bireylerden herhangi birinin refah seviyesini düşürmeden, diğer bireylerin refah seviyelerini arttırmak mümkün gözüküyorsa o

toplumun refahı noktası en uygun seviyededir. Bu durumda piyasa ekonomisinde “Pareto optimumu” gerçekleşmiştir (Turanlı, 1991: 495).

Pareto Pigou’nun aksine devletin müdahale etmemesi gerektiğini düşünmektedir. Eğer piyasa ekonomisi refahın optimizasyonunu sağlıyorsa, devletin müdahalesine gerek yoktur. Ama piyasa ekonomisinde toplumsal refah optimizasyonunu sağlamak için tam rekabeti sağlamak, üretimde ölçek ekonomilerinin ve tüketimde de dışsallığın olmaması ve kamusal malların bulunmaması gerekmektedir. Hâlbuki piyasa ekonomisinde bu şartlar tam olarak mevcut değildir ve piyasa başarısızlığı mevcuttur. Hal böyleyken optimal kaynak dağılımı sağlamada devlet önemli bir görev üstlenmektedir (Aktan ve Dileyici, 2001: 14).

Pareto optimumunda önemli olan, kaynak dağılımında ekonomik etkinliktir. Bu da optimum için yeterlidir. Bu bakımdan piyasada yoksul vatandaşlarla yüksek gelirli kesimler arasında gelirin dağılımı adilane şekilde vuku bulmamış olsa bile Pareto optimumu gerçekleşebilmektedir. Bu anlamda zenginlerin refahlarında meydana gelen artış yoksulların maddi durumunu kötüleştirmiyorsa Pareto optimumundan söz edilebilir. Pareto optimumu sosyal refahın gerçekleşmesi için ekonomik etkinliği yeterli görmektedir.

Kaynak kullanımındaki etkinlik, ekonomide sahip olunan ve hazırda bulunan kaynakların ve tatmin edilmek istenilen insani ihtiyaçların maksimum toplumsal faydanın sağlanacağı şekilde kullanılmasıdır. Kaynak kullanımındaki etkinliğin sağlanabilmesi için; üretimde etkinlik, tüketimde etkinlik ve üretimle tüketimde ortak etkinliğin sağlanması gerekir. Bunların yanında Pareto optimal noktaları elde etmek oldukça güçtür (Buchanan, 1990: 492).

1.2.3.2.3. Kaldor-Hicks’in Telafi Kriteri

Kaldor-Hicks telafi kriteri, yukarıda bahsi geçen kriterlerden epey bir farklılığa haiz olup, toplumun bir kesimi için olumlu dönüşleri bir kesim içinse olumsuz dönüşleri olan değişiklikler vuku bulduğunda, pozitif getiri sağlayan taraf belirli bir miktar para vermeye razı olurken, negatif sonuca katlanmak istemeyen

taraf ise değişikliğin gerçekleşmemesi adına da bir miktar para odemektedirler (zcan, 2009: 15).

1.1.3.2.4. Scitovsky'nin İkili Kriter İlkesi

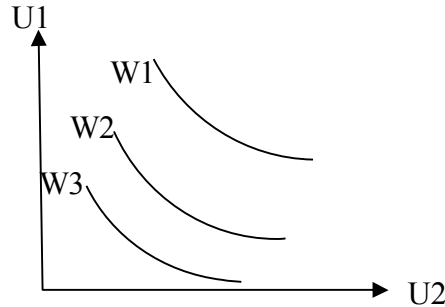
Scitovsky ikili kriter bünyesinde vuku bulan değişiklikler sonucunda üstünlük veya yarar sağlayan tarafın faydalarının, zarara uğrayan tarafın kayıplarına nazaran daha yüksek olması durumunda kazançlı veya avantajlı tarafın kayba uğrayan tarafı ikna etmesi icap etmektedir. Yaşanabilecek problemleri aşmak adına maddi destek ve yardımlarda da devreye girebilmektedir (Turanlı, 1991: 495).

1.1.3.2.5. Bergson'un Sosyal Refah Fonksiyonu lt

Bergson'un sosyal refah fonksiyonu ölçütünde sosyal refah fonksiyonu, herhangi bir toplumun değişik kesimlerindeki bireylerin edinebilecekleri kazanımları gösteren farksızlık eğrileri ile oluşturulacak olan kayıtsızlık paftası ile toplumsal refah fonksiyonu temsil edilecektir (Türkay, 1993: 13).

Sosyal refah fonksiyonunda iki kişiden oluşan bir piyasa için sosyal kayıtsızlık eğrileri kullanılabilir. Bu eğriler tıpkı mikro ekonomideki bireysel tüketicici fayda fonksiyonuna benzemektedir.

şekil 1: Bergson'un Sosyal Refah Fonksiyonu (Sosyal Kayıtsızlık Eğrileri)

Yukarıdaki Şekil-1’de iki kişiden oluşan bir piyasada sosyal refah fonksiyonları, sosyal kayıtsızlık eğrileri vasıtası ile açıklanmıştır. Her bir eğri aynı sosyal fayda düzeyini sağlayan U1 ve U2 bireyelerine ait fayda düzeylerinin tamamladığı noktaların geometrik yeridir. Birey W2’ den W1’ e doğru giderse sosyal refah düzeyi artar, W3’ e doğru giderse sosyal refah düzeyi azalmaktadır. Bununla birlikte aynı sosyal kayıtsızlık eğrisi üzerinde yer değiştirse bile sosyal refahı değişmemektedir.

Fakat uygulamada, toplumsal refah fonksiyonunu oluşturacak değer hükümlerinin nasıl toplanacağı konusunda net bir cevap verilemediği için kriterin uygulamasında sıkıntılar yaşanabilmektedir (Türkay, 1993: 16).

1.2. REFAH DEVLETİ KAVRAMI VE BENZER KAVRAMLAR

Bu kısımda refah devleti ile ilgili kavramsal açıklamalar ve refah devletinin tarihi gelişimi özellikleri hakkında açıklamalar yapılacaktır.

Öncelikle “devlet” kavramını incelediğimizde ekseriyetle “gücün, yönetimin, iktidarın özü ve siyasal toplumun çatısı olarak düşünülmektedir. Aynı zamanda tarihsel süreç içerisinde devlet; siyasi anlamda bir arada olmayı ve bütünleşmeyi gerçekleştirebilen bir sembol olarak literatürde yer edinmiştir (Durdu, 2009: 38).

İbni Haldun’a göre devletin oluşabilmesi için toplumsal birliğin oluşturulması ve sürdürülmesi gerektiğini ileri sürer ve “asabiyyet” kavramını ortaya koyar. Toplumsal birliğin de sağlanması için Arapça’ da “tutmak-bağlı olmak” anlamına gelen “asabe” kökünden gelen bu kavramla temellendirilir. Asabiyyet bağıyla beraber toplumsal ve hukuksal düzenin kurulup sürdürülmesinin yanında devletin kurulmasıyla uygarlığa doğru yönelmeler hızlanır (Genç, 2015: 147).

Modern anlamda devlet, belirli bir insan topluluğunun, belirli bir toprak parçası üzerinde egemen olmasıyla oluşan siyasi bir güç, hukuki kişiliğe sahip olan, millet, ülke ve egemenlik unsurlarını içeren ve devamlılığı olan bir teşkilattır (Gözler, 2007).

İktisadi açıdan ise devlet, egemenlik gücüne dayanarak ekonomide gerekli düzenlemeleri yapan, piyasalara yönetici, üretici veya tüketici olarak katılabilen oluşumdur (Ekodialog, 2018).

1.2.1. Refah Devleti Kavramı

“Refah” ve “devlet” kavramları ayrı ayrı önemli anlam ve önem ifade etmektedir. Bu iki kavram bir arada kullanıldığında da çok daha önemli bir kavram ortaya çıkmıştır. Bu da Refah Devleti(welfare state)dir.

Refah devletini tanımlama ve açıklama konusunda pek çalışma yapılmıştır. Bu doğrultuda refah devletini açıklamaya çalışırken benzer kavramlar da kullanılmıştır. Sosyal devlet veya sosyal refah devleti vb.

Refah devleti kavramı, ekonomik, siyasal, kültürel ve tarihi gelişim dikkate alındığında ülkelere ve zamana göre farklı şekillerde yorumlanmış ve tanımlanmıştır. Bu da göreceli tanım ve açıklamaları beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda uygulamada ülkeden ülkeye dönemden döneme farklılık göstermesinin yanında ekonomik ve sosyal politikalar açısından rejimlere göre farklı refah modelleri ile şekillenen bir kavram olarak karşımıza çıkması da tabii olmuştur (Toprak, 2015: 152).

İlgili tanımlamalarda, refah devletine asgari sorumlulukları yükleyenden refah devletine azami sorumluluklar yükleyip çok geniş bir faaliyet alanı verene kadar (eğitim, konut, kişisel sosyal hizmetler vs.) bir hayli farklılıklar görülmektedir (Özdemir, 2017: 1).

Refah devleti kavramı, devletlerin sosyoekonomik, kültürel ve politik yapılarına bağlı olarak, tarihsel süreçlerinde yaşadıkları gelişim veya dönüşümler çerçevesinde zamana ve hatta bölgelere göre farklılıklar arz etmiştir. Dolayısıyla görece bir anlama sahip olmaktadır. Aynı zamanda söz konusu kavram kimileyin devletlerin sağlamış oldukları refahı yansıtmak için kullanılırken kimileyin sosyal politika sistemlerinin bir mütemmim-cüzü olup bir devlet modeli olarak dile getirilmiş ve bunun sonucunda da literatürde farklı anlamlarla yer almıştır (Arın, 1993: 153).

Refah devleti kavramı ekonomik ve sosyal değişim ve gelişmeleri içermektedir. Bu bağlamda refah devleti en basit haliyle “devletin sosyal güvenlik ve sosyal hizmet aktivitelerine müdahil olması” olarak düşünülebilir (Erdal, 2012:18). Bu anlamda refah devleti, sosyal refahın sağlanabilmesi adına ekonomiye müdahale eden, vatandaşların sosyal güvenliğini sağlayan, mevcut koşulları iyileştiren devlettir (Özcan, 2009: 17).

Bu dar anlamda tanımlamalar çerçevesinde refah devleti, “herkese insan onuruna yaraşır asgari bir yaşam seviyesi sağlamayı amaçlayan bir devlet anlayışı” olup jandarma devletin tam tersi bir anlayışa sahiptir (Devrim, 2002: 65).

Özetlenecek olursa “*refah devleti*”, ekseriyetle şahısların ekonomik koşulları ile refah düzeylerine odaklanıp şahısların herhangi bir ayırım gözetmeksizin insani koşullar altında yaşamlarını devam ettirebilmelerini sağlayabilen bir devlet olup bireylere klasik özgürlüğü edinmelerinde yardımcı olmakla kalmayıp beraberinde, vatandaşların insan gibi yaşayabilmeleri adına zaruriyet teşkil eden maddi gereksinimlerin de karşılanmasını kendisine bir görev bir ödev olarak benimseyen ve söz konusu ödev ve görevleri yerine getirmekte gönüllü olarak emek sarf eden devlettir (Toprak, 2015: 154).

Dar anlamda refah devleti tanımlarında daha çok ‘sosyal güvenlik, asgari yaşam seviyesi, vatandaşların sosyal refah’ları üzerinde durulmuştur. Bu tanımlar üzerine daha geniş ve detaylı tanımlama ve açıklamalara değinmekte fayda ve lüzum vardır; bu ihtiyaç doğrultusunda geniş anlamda refah devleti ile ilgili tanımlara değinecek olursak;

- Assar Lindbeck “*İsveç Modeli*”nin en önemli isimlerinden biridir. Yapmış olduğu çalışmaların birinde ifade ettiği üzere; refah devleti, kamun kesiminin ağırlığının hissedildiği ve finansmanı devlet tarafından karşılanan sosyal güvenlik uygulamaları, gelir adaletini sağlamak ve kişilerin reel gelirlerini dengeleyebilmek adına yapılan transferler, sağlık harcamaları, çocuk ve yaşlı bakımları gibi oldukça önemli hizmetlerin bizzat sunulması ya da desteklenmesini sağlayan devlet yönetim şeklidir. Ayrıca Lindbeck’e göre; devlet asgari veya bilinen klasik görevleri dışında ortaklaşa mal ve hizmet üretebilen bir bilince sahiptir (Tuz, 2010: 34).
- Liberal anlayışa eleştirel bir bakış açısı ile bakıp Marksist anlayışa göre ise refah devleti, kapitalist sistemin yaratmış olduğu sıkıntılar akabinde sınıfsal çatışmaların ve ekonomik krizlerin çözümü hususunda yaşanan gelişmelerin bir sonuç ürünüdür. Bir tarafta var olan devletin sermaye birikim ihtiyaçlarının yanında örgütlü bir yapıya sahip ola işçi sınıfının savunmaları bağlamında refah devleti şekillenmiştir. Yaşanan bu ve benzeri gelişmelerin akabinde refah devletinin ihtiyaç duyduğu kurumsal koşullar, gereklilik arz eden sınıf

temeli ve her iki kanat için müşterek bir alan oluşmuştur (Bayraktar, 2012: 252).

Görüldüğü üzere birçok ekonomist ve sosyal bilimci veya ekonomik akım refah devletini tanımlamaya çalışmıştır. Var olan tanımlarda benzer ifadeler olsa da ortak bir tanım bulunmamaktadır. Sonuç olarak en birçok kesim tarafından kabul gören Asa Briggs' in refah devleti tanımıyla bu kısmı tamamlamakta fayda vardır.

Asa Briggs göre refah devletini, amaç ve görevlerinden hareket ederek; "kişilere ve ailelere, sahip oldukları mülklerin piyasa değerine bakmaksızın minimum bir gelir garanti ederek; kişisel ve ailevi krizlere yol açabilecek hastalık, yaşlılık, işsizlik gibi belirli "sosyal riskleri" karşılayabilecek güce kavuşturmak suretiyle kişiler ve aileler için güvensizlik alanını ve nihayet statü ya da sınıf ayrımı yapmaksızın tüm vatandaşlara belirli sosyal hizmetleri en iyi standartlarda sunmayı garanti ederek, piyasa güçlerinin işleyişlerini değiştirmek amacıyla devlet erkini politikalar ve idare yoluyla bilinçli olarak kullanan devlet" olarak tanımlamıştır (Karımlı, 2011: 44).

Briggs'e göre Sosyal Refah Devleti'nin üç önemli maddesi mevcuttur; ilkin ayırım gözetmeksizin her kişiye, aileye asgari düzey bir gelir garantisi etmek, ikincisi ise, bireylerin geneli için geçerli olmak kaidesi ile karşılaşılabilecek işsizlik, kaza, sağlık problemleri gibi sosyal risklerin atlatılmasına vakıf olmak, sonuncusu ise yine ayırım veya herhangi bir fark sebebi ile kayırma yapmaksızın tüm ülke bireyleri için sahip olunabilecek en iyi koşulları oluşturmak ve zemin yaratmaktır (Özdemir, http://www.sosyalsiyaset.net/documents/refah_devleti_ustlendigi_gorvrlr.htm).

Refah devleti, yapılan tanım ve açıklamalarda da görüldüğü üzere; daha çok bir koruyucu-kollayıcı devlet statüsündedir.

1.2.2. Refah Devleti Kavramı ile Benzer Kavramlar

Bu kısımda literatürde yer alan ve sosyo-ekonomik hayatta *refah devleti* kavramı ile benzeştirilen kavramların açıklamaları yapılacaktır.

1.2.2.1. Sosyal Devlet

Sosyal devlet kavramı, siyaset bilimi literatüründe ve hukuki lügatta yoğun olarak dillendirilen bir kavramın olmasının yanında, refah devleti gibi tanımlanması oldukça güç bir kavramdır. Anayasamızda da önemli bir yer tutan bu kavram; “vatandaşların sosyal durumlarıyla, refahlarıyla ilgilenen, onlara asgari bir yaşama düzeyi sağlamayı görev edinen bir devlet olarak tanımlanmaktadır” (Soysal, 1992: 231). Anayasa hukukçusu Ergun Özbudun’a göre de “sosyal devlet kavramı, devletin sosyal barış ve sosyal adaleti sağlamak amacıyla sosyal ve ekonomik hayata aktif müdahalesini meşru ve gerekli gören bir anlayışı ifade eder” (Özbudun, 1989: 103).

Sosyal devlet; fertlerin rahatı, gönenci ve huzuru için vatandaşların yaşamlarını garanti altına alan, farklı topluluklar arasında bir denge kurmaya çalışan, farklı sınıflardaki insanların insani yaşam standartları altında hayatlarını idame ettirmelerine yardımcı olan, iş hayatının gelişmesi ve geliştirilmesi için gerekli görüldüğü durumlarda sosyoekonomik veya iktisadi ölmeme veya politikalar uygulayıp çalışan veya altsınıf kesimini savunmasız bırakmayan, istihdamın artmasına katkıda bulunan ve milli geliri adalete ters düşmeyecek bir şekilde dağıtan, adilane bir hukuki sistem kuran ve onu icra eden bir devlet yönetim şeklidir (Karımlı, 2011: 15).

Bazı sosyal bilimciler sosyal devlet ile refah devletini aynı anlamda kullanmışlardır (Özateşler, 1980: 118). Bunun nedeni olarak sayılabilecek en önemli faktör kullanılan dil ve dolayısıyla kültür farklılıklarıdır. Şöyle ki; “*sosyal devlet*” ve “*sosyal politika*” kavramları kelime olarak incelendiğinde kelimelerin kökensel olarak Almanca’nın yaygın olarak kullanıldığı ülkelerde, “refah devleti” ve “refah politikası” kavramlarının ise bir kısım Anglo-Sakson Avrupa Ülkeleri ile Amerika’nın kuzeyinde dolayısıyla İngilizce’nin yoğun olarak kullanıldığı bölgelerde kullanım bakımından farklılıklar yaşanmıştır (Aktan ve Özkıvrak, 2003).

Esasında, *refah devleti* ya da *sosyal devlet* kavramları birbirlerine yakın anlamlara sahiptir. Var olan nadir farklardan birine dayanarak refah devletinin sosyal devleti de kapsadığı söylenebilir. Zira sosyal devlet sosyal konuları ihtiva ederken, refah devleti ise sosyal konuların yanında ekonomik mevzuları da ihtiva etmesidir.

Bu iki ifade birbirinin *mütemmim cüzü*; yani tamamlayıcı parçalarıdır (Ören, 2012: 51).

Ek olarak refah devleti anlayışına sahip hükümetler ekonomik bakımdan nitelikli refah politikalarını uygulayabilen ve devam ettirebilmektedirler. Sosyal devlet ise ekseriyetle üstünlük sahibi olmayan bireylerin avantaj kazanımları için uğraş veren sosyal alana müdahil olabilen netice itibariyle de sosyal devlet özellikle sosyal güvenlik sisteminin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi bakımından uygulamalarda bulunan devleti ifade edebilmektedir (Eser vd., 2011: 203).

Refah devleti kavramıyla birlikte en çok kullanılan hatta bazı sosyal bilimcilerin refah devleti ile arasında hiçbir farkın olmadığını düşündüğü bir diğer kavram ‘sosyal devlet’ tir (Sözer, 1994: 7).

1.2.2.2. Sosyalist Devlet

Refah devleti tanımlaması yapılırken karşılaşılan ve aynı zamanda da karıştırılan bir diğer önemli kavram ise sosyalist devlettir. Elbette ki aralarında benzerlikler vardır. Aynı zamanda ciddi ve köklü değişiklikler de mevcuttur. Örnek olarak, refah devleti işleyiş sisteminde demokrasi, piyasa ekonomisi gibi liberal devletin temel kavram ve olgular mevcuttur. Bu açıdan refah devleti bir liberal devletin değişime uğramış bir halini yansıtmaktadır. Sosyalist sistemde ise; üretim araçlarının mülkiyetinin yanında zikredilen üretim araçlarının kullanım hakkın toplum adına devlette olduğu ve toplum ihtiyaçlarının temel alınarak devlet tarafından planlandığı sistemi ifade etmektedir. Anlaşıyor ki sosyalist sistemde hâkimiyetin tamamı devlette yani kamuda iken liberal anlayışta durum tersidir. Bu bağlamda refah devletinin sosyalist devlet aşamasında sadece bir aşama olduğu söylenebilir. Bu nedenle iki kavram birbiriyle beraber düşünülebilmektedir. Refah devletinin gelişimi süresinde sosyalist düşüncenin katkısı vardır; fakat refah devletinin sosyalist devletten liberal devleti temsil ettiği açıktır.

1.2.2.3. Sosyal Politika

Refah devleti tanımlamalarında karşımıza çıkan bir diğer önemli kavram sosyal politikadır. Dilimize Almanca'dan girmiştir. Sosyal politika (sozialpolitik) terimi, ilk Heinrich Riehl tarafından 19. yüzyılın ortalarında dile getirilmiştir.

Sosyal politika, bir araştırma ve analiz alanıdır. Bulanın içeriği ise bireylerin iradelerini özgür bir şekilde kullanarak aynı zamanda da eşit haklara sahip olan bireylerden oluşan bir toplumun inşasıdır (Özdemir, 2007: 13). Sosyal devleti anımsatacak bir şekilde sosyal politikalar ile beraber insanların sağlığı, tedrisatı, gönenci ve güvenliği, beslenmesi korunması ve konaklaması gibi hayati ve temel ihtiyaçların karşılanması adına uygulanan politikalar bütününe ifade etmektedir (Kayalı, 2018: 1).

Sosyal politikanın tanımında da görüldüğü üzere sosyal politika, hem çalışma hayatına hem de toplum hayatıyla ilgili düzenleyici ve iyileştirici politikaları kapsamaktadır. Bu doğrultuda iktisadi aktivitelerin bir kısım sosyal kesimler üzerinde yarattığı olumsuzlukları gidermek varlık sebeplerinden biridir (Erdal, 2012: 17).

Bu bağlamda sosyal politika “refah devleti”nin bir aracı olarak, sosyal adalet ve adil bir gelir dağılımı sağlamak, ekonomideki aksaklıkları gidermede düzeltici rol oynamak, sınıf mücadelesinin ortaya çıkma nedenlerini azaltmaya yönelik önlemler almak, toplumsal bir denge gözetmeye çalışma amaçları edinen bir barış ve denge bilimidir (Kayalı, 2018: 1-31).

1.2.2.4. Yerel Yönetimler

Refah ve refah devleti çalışmalarında sık sık karşılaşılan bir diğer kavram ise yerel yönetimlerdir. En yaygın kullanılan anlamıyla yerel yönetimler; kasaba, belediye köy, kent vb. gibi sınırları daha küçük alan veya bölgeleri kapsayan muayyen bir coğrafi bölgede yaşamlarını birlikte idame eden topluluk fertleri için en çok ehemmiyet arz eden ihtiyaç veya hizmetlerin verilmesi amacı ile oluşturulan birer yönetim organlarıdır. Merkezi yönetimle ilişkilerinde özerk durumda olan, yönetim üyelerinin merkezi idareleri tarafından atanmasının yanında bölgedeki vatandaşların seçim ve oyları ile belirlenen bilen, ayrı bütçesi olabilen, kararlar alıp

uygulayabilen, yasalarla yetkileri belirlenen, vatandaşlara hizmet için var olan kurumlardır (Kaya, 1992:13-48).

Yerel yönetimler refah devletlerinin bir partner veya ortağı durumundadır. Yerel yönetimler de dönemden döneme zamandan zamana üstlendiği veya icra ettiği görevlere göre farklılık arz etmiştir. Nitekim birçok Avrupa ülkesinde de-sentralizasyon politikalarıyla yerel yönetimlere türlü ve önemli görevler verilmiştir. Bu doğrultuda yerel yönetimler refah politikalarının önemli bir tamamlayıcı ve uygulayıcı ajansı haline gelmiştir (Ersöz, 2011: 762).

1.2.2.5. Refah Belediyeleri

Yukarıda açıklanmaya çalışılan yerel yönetimler özellikle İskandinav ülkelerinde oldukça önem arz etmektedirler. “Nordic Ülkeleri” olarak da bilinen “İskandinav Refah Ülkeleri”nde yerel yönetim olarak üstlenilen önemli sorumluluklar çerçevesinde kamu bakım hizmetleri ilk olarak ulusal-merkezi yönetimin bünyesinde belirlenmektedir. Politikaların icra edilmesi ise ekseriyetle İskandinav yerel yönetimlerinin sorumluluğu altındadır. Bu uygulamalar da İskandinav yerel yönetimlerinin “refah belediyeleri” diye adlandırılmasına sebebiyet vermiştir.

1.2.2.6. Yerel Refah Devletleri

Yerel yönetimler, İngiltere’de de özellikle 1945-1975 yılları arasındaki dönemde İskandinav ülkeleri gibi önemli bir misyon ve önem sahibiydi. Bu doğrultuda refah devleti fonksiyonlarının yerine getirilmesinde önemli görevler üstlenmişlerdir. Rodes’ e göre bu ülkede 1970 yılına kadar olan süreçte yerel yönetimler, “refah devleti işlevlerinin yerine getirilmesinde temel birer araçtır” demiştir. Bu nedenledir ki yerel yönetimler İngiltere’ de “*yerel refah devletleri*” olarak nitelendirilmişlerdir (Ersöz, 2011: 762).

1.2.2.7. Quasi Marketler

Quasi marketler (piyasa-benzeri) birer hizmet aracıdır. Sosyal refah hizmetlerinin susulması için başvuru olan kamu kesimi ile özel kesimi bir araya getiren

aralarında bir işbirliği sağlayan quasi marketler kar amacı gütmeyenler. Quasi-marketlerin verdiği hizmetlerde sistem şu şekilde işlemektedir: finansman ile hizmeti yerine getiren kurumları farklıdır. Finansmanı devlet yani kamu sağlarken hizmetin sunumu piyasa veya bir başka deyişle özel kurumlar tarafından sağlanmaktadır. Doksanlı yılların başından itibaren eğitim, sağlık, sosyal güvenlik gibi hem kamu hem de özel kesim tarafından sunulabilen hizmetlerin sağlanmasında artış göstermişlerdir. Quasi marketlerde temel mevzu özel kesim ile kamu kesimi arasındaki bağıdır. Kaldı ki kamu kesminden özel kesime yani piyasaya doru bir yöneliş söz konusudur. Quasi marketlerin çıkış noktası ise İngiltere’de baş gösteren refah devletini özelleştirilmesi olmuştur (Özdemir, 2007: 367).

1.3. REFAH DEVLETİ: TEMEL İLKELERİ, ÖZELLİKLERİ, AMAÇLARI VE ARAÇLARI

Refah devleti anlayışı karakteri itibarı ile kendine has birtakım ilke, özellik, amaç, araçlara sahiptir.

1.3.1. Refah Devletinin Temel İlkeleri

Refah devletinin temel ilkeleri şu şekilde sıralanabilir:

- Refah devleti sosyalist devlet ile karıştırılmamalıdır; bu anlamda refah devleti gözetim ve denetimi altında kapitalist düzenin işlerliğini devam ettiren uygulamalardan biridir.
- Bireyci siyasal demokrasinin kurumlarını korurken sosyal ve ekonomik hayata müdahale ve denetim için yeni görevler yüklenir.
- Maddi açıdan dezavantajlı kesimlerin üzerlerindeki baskıları hafifletir.
- Refah devletin muhtevasında özel mülkiyet vardır ve kişisel teşebbüs çalışmalarını destekler; fakat ulusal anlamda genel bir refahın sağlanması adına piyasaya müdahale de edebilir. Denetim ve kısıtlamalara gidebilir (Duman, 1997: 23).
- Refah devlet anlayışında sosyal haklar, bir iktisadi öğretidir değildir ancak ve ancak adalet ve insancılığın önemli bir sonucudur.

- Refah devleti, sosyoekonomik düzeni toplumla bir arada demokratik bir zeminde inşa eder.
- Sınıfsal dengeleri gözeterek işçi kesimleri işverenler karşısında yalnız başlarına alıkoymaz.
- Bireylerin sadece yasa önünde eşitliğini kabul etmez aynı zamanda olanak eşitliğini de sağlamaya çalışır.
- Toplumun genelinde ortak bir fayda gözeterek doğal zenginliklerden ve enerji kaynaklarından herkesin faydalanmasına zemin hazırlar (Özcan, 2009: 21).

1.3.2. Refah Devletinin Özellikleri

Refah devletinin temel özellikleri şunlardır:

- Refah devleti, müdahaleci ve düzenleyici bir devlet anlayışına sahiptir.
- Refah devleti, girişimci bir devlet anlayışdır.
- Refah devleti yeniden dağıtıcı anlayışa sahiptir.
- Refah devleti, bireylere hak ve özgürlüklerin sağlanması açısından pozitif bir devlet anlayışa sahiptir (Aktan, 1995).
- Refah devleti, mutlakiyetçi, federalist ya da totaliter bir devlet değildir.
- Refah devleti, demokratik çoğulcu, sosyal bir hukuk devleti olup kendime özgü politikaları ve siyasal aktörleri barındırmaktadır.
- Refah devleti, sanayileşmenin ve kapitalizmin ortaya çıkardığı ihtiyaçların bir sonucu, toplumların ve hukuki sistemin çağdaşlaşmasının bir ürünüdür.
- Refah devleti bir takım politika biçimlerinin ve uygulamalarının örgütlenmesini kapsayan, parlamenter meclisi, sivil ve yerel yönetim biçimleri bulunan bir devlet biçimidir.
- Refah devleti sosyal refahı sağlamak ve sunmak için bir takım kaynakları, güçleri ve ortaya çıkarılan üretimi kontrol eden ayırıcı bir güce sahip olan devlettir.
- Refah devleti bazen de, cinsiyete, etnisiteye, siyasal çatışmalara dayalı özel güçlerin temsili bir aracı olarak kabul edilmektedir. Nitekim özel olarak

bazı refah devletleri siyasi ve sosyal sınıfların mücadelesi ile şekillenmiştir (Topal, 2011: 17).

1.3.3. Refah Devletinde Kuramsal İlişkiler

Refah devletindeki kuramsal ilişkileri birey, toplum, devlet, hukuk, siyasi ve ekonomik sistem çerçevesinde detaylıca ifade etmekte fayda vardır.

1.3.3.1. Refah Devletinde Birey ve Toplum

Filozoflara göre, devlet mekanizmasının bireylerin bir toplum olarak beraber yaşam sürdürebilmeleri için gerekli olduğu konusunda hemfikirdirler. Pek çok filozofa göre de birey, toplum ve devlet üçgeninde kurulacak olan ilişkinin temelinde ne yatmaktadır sorusuna cevap aramışlardır. Birey mi devlet için vardır? Devlet mi bireyler için vardır? Başka bir pencereden bakıldığında; devlet mi bireyler bireyleri koruyacak ve onlara hizmet edecek? Bireyler mi devleti koruyup devlete hizmet edecek? Hangisi daha çok ehemmiyet arz etmektedir devlet mi birey mi?

Sorulabilecek onlarca soru vardır. Refah devleti bünyesinde verilecek cevapların temelinde ise bireyin önemi yatmaktadır. Bilhassa refah devleti anlayışına sahip devletlerin varoluş amaçları bile bireylere vatandaşlara hizmettir. Evvela devlet vatandaşla maddi ve manevi şartları sağlamak ile yükümlüdür. Hiçbir amaç uğruna devletler bireylerin hak ve özgürlüklerini hiçe sayamaz. Evvela devlet vatandaşlarına hizmet etmeli toplumu bir seviyeye getirmelidir. Devlet erki bireylere hizmet için vardır (Aktan ve Özkıvrak, 2003).

Zira refah devletlerinin önemli gayelerinden ilki insanların belli başlı hayat standartları altında yaşamalarına engel olmak ve vatandaşlarını sosyoekonomik haklarla destelemek olmalıdır (Aktan, 2002).

1.3.3.2. Refah Devletinde Siyasal Sistem

Devlet toplum bireylerinin bir arada yaşayabilmeleri için zaruri bir mekanizmadır. Bu mekanizmanın da işleyiş şekli yani yönetimi de ekseriyetle

bireyler ve dolayısıyla da toplumlar tarafından belirlenmektedir. Bazı durumlarda ise devletler bireylere odaklanabilmektedir ki bu da liberal bir yönetim biçimini doğurabilmektedir. Toplum odaklı bir yönetim ise sosyalist bakış açılı bir devlet doğurabilmektedir aynı zamanda. Devlet odaklı bir sistem ise faşizmi doğurması oldukça muhtemeldir. Çünkü her bir siyasal sistemin üzerine kurulduğu temelinde yatan olgular devletlerin işleyişlerini belirlemede oldukça önemlidir. (Örs, 2007:494).

Siyasi açıdan irdelendiği vakit refah devletinin üzerine kurulu olduğu tek bir olgu yoktur. Bireylerin yanında topluluklara ve toplumlara da önem vermekte ve hatta bazı durumlarda öncelikle devletin akıbetini de gözetebilmektedir. Tek bir anlayışa sahip olmayan refah devleti liberal bir anlayışa sahip olmasının yanında ekonomiye müdahale edebilme yetkisinin var olması da refah devleti anlayışının bir karma yönetim sistemine sahip olduğunu göstermektedir. Kaldı ki refah devletinin refah devletinin rejiminin temelinde demokrasi yatmaktadır. Dolayısı ile demokrasi rejimine dayanarak devlet erkinin sahibi parlamento yoluyla bizatihi halkın kendisidir. Aynı zamanda devlet bir piyasa aktörü gibi ekonomik işleyişe de dâhil olabilmektedir (Aktan ve Özkıvrak, 2009: 5).

1.3.3.3. Refah Devleti Düzleminde Hukuk

Hukuk kuralları herhangi bir toplumda düzenin sağlanması bakımından en önemli ihtiyaçlardan biridir. Bir arada yaşamak isteyen bireylerin dolayısıyla toplumun veya toplumların birlikte yaşayabilmeleri için ilk şartları güvenlik ve adalettir. Bunun da sağlayıcısı hukuk sistemi olacaktır. Bu bağlamda toplumda düzenli barışı sağlamak ve adaletli bir ortam ve yaşam sağlamak hukukun amacıdır diyebiliriz (Erdoğan, 2000: 96).

Refah devleti aynı zamanda hukukun üstünlüğünü kabul etmiş bir hukuk devletidir. Fakat önemle belirtmek gerekir ki hukuk devleti ile kanun devleti aynı anlamda kullanılmamalı veya karıştırılmamalıdır. Hukukun üstünlü anlayışı bağlamında nazı evrensel kuralların kabulünün yanında hukuki kuralların çatısı altında gerçek ve tüzel kişilerin(devlet kurumları dahil) kanunlar önünde eşit olmaları bir adaletsizlik karşısında devletin de yaptırımlara tabi tutulabileceği

koşulların var olması gerekmektedir. Aksi halde o devlet bir hukuk devleti olmak yerine bir kanun devletidir (Erdal, 2012: 26).

Hukuk devleti, “her eylem ve işlemi hukuka uygun, insan haklarına saygı gösteren, bu hak ve özgürlükleri koruyup güçlendiren, her alanda adaletli bir hukuk düzeni kurup bunu geliştirerek sürdüren, Anayasa’ya aykırı durum ve tutumlardan kaçınan, hukuku tüm devlet organlarına egemen kılan, Anayasa ve hukukun üstün kurallarına kendini bağlı sayıp yargı denetimine açık olan, yasaların üstünde yasa koyucunun da bozamayacağı temel hukuk ilkeleri ve Anayasa bulunduğu bilincinden uzaklaştığında geçersiz kalacağını bilen devlettir” (Gözler, 2007: 187).

1.3.3.4. Refah Devleti Düzleminde Ekonomik Sistem

Devlet mekanizmaları edindikleri ideolojiler ve üstlendikleri görevler paralelinde çeşitlilik göstermektedirler. Genel kabul görmüş devlet türleri olarak, “*Ultra Sınırlı Devlet (Minimal Devlet), Sınırlı ve Sorumlu Devlet, Müdahaleci Sosyal Devlet, Aşırı Müdahaleci Sosyal Devlet, Sosyalist Devlet*” olarak beş türlü devlet mevcuttur. Var olan bu devlet sınıflandırmaları sonucunda devletlere tekabül eden çeşitli sistemler de doğmuştur. Bu sistemler ise; Sosyalizm: merkezi planlama, piyasa sosyalizmi; Karma Ekonomi: devletçilik (planlama +KİT’ler), özel teşebbüs ağırlıklı ve son olarak Piyasa Ekonomisi: serbest piyasa ekonomisi, sosyal piyasa ekonomisidir. Bahsi geçen tüm sistemlerin tek bir ortak noktası vardır. Bireylere refah ve mutluluk sağlama gayeleridir (Erdal, 2012: 30-31).

1.3.4. Refah Devletin Amaçları

Köklü bir tarihe sahip olan refah devletin amaçları geniş olduğu kadar da önem arz etmektedir. Refah devleti amaçlarını yerine getirirken ihtiyaç duyduğu araçları da bulunmaktadır. Refah devletini amaçları şunlardır:

1.3.4.1. Yoksullukla Mücadele

Refah devletin asli görevlerinin başında vatandaşlarını ve toplumunu düşük yaşam koşullarından kurtarmaktır. Dolayısıyla fakirlik ve yoksulluk bir refah devleti

için çözüme kavuşturulması gereken önemli sorunların başında gelmektedir. Çünkü her bir refah devleti vatandaşlarına güvenli bir yaşam alanı sağlamak mecburiyetindedir. Hiçbir refah devleti vatandaşlarını kaderlerine terk edemez. Asa Briggs'in refah devleti izahını hatırlayacak olursak; toplumun kurucu bir parçası olan her bir vatandaş için insani yaşam koşullarına ulaşabilme adına veya söz konusu koşul veya yaşam standartlarını elde edebilmesi için ihtiyaç duyulan en düşük gelir miktarına tekabül eden meblağı sağlamak veya garanti etmektir (Aktan ve Özkıvrak, 2009: 41).

Refah devletleri fakirlik ve yoksullukla mücadelede çeşitli araçları kullanabilmektedir. Bunların başında harcama politikaları gelmektedir. Takiben vergi politikaları, borçlanma politikaları, ücret ve fiyat kontrolleri gibi (Özcan, 2009: 41).

Refah devletleri bazı metotları kullanarak bir fakirlik veya yoksulluk sınırı belirleyebilmekte ve bu sınırlar altın kalan vatandaşları için farklı politikalar uygulayabilmektedir. Böylece adaletli bir refah devleti bünyesinde vatandaşlarının yaşam koşullarını iyileştirmeye çalışan bir refah devleti var olabilmekte varlığını da idame ettirebilmektedir (Güç, 2015: 37).

1.3.4.2. Doğal Eşitsizliklerin Giderilmesi

Refah devletinin bir diğer asli ve önemli amacı ise doğal eşitsizlikleri gidermek ve fırsat eşitliğini sağlamak ve yaşam temini ve vatandaşlarının hayat standartlarını yükseltmektir.

Eşitsizliğin giderilme görevinin temelinde var olan şey, refah devleti olabilme koşullarından biri olan vatandaşlara eşit muamele etme gerekliliğidir. Refah devleti bünyesindeki bireysel eşitlik sadece hukukun önündeki eşitliği değil aynı zamanda sosyoekonomik koşulların eşitliğini de kapsamaktadır.

Aksi halde refah devleti vatandaşların yaşam standartları arasındaki eşitsizliğe göz yummuş sınıfsal farklılıkları es geçmiş ve toplumsal uyumun sağlanmasına sırt çevirmiş olacaktır.

1.3.4.3. Gelir Dağılımında Adaletin Sağlanması

Tarihsel süreçte sadece refah devleti bünyesinde olmamakla birlikte pek çok devlet türü veya ekonomik sistemde baş gösteren bir problemdir gelir dağılımında adaleti sağlamak. Gelir adaletli dağılımı konusu ekonomik işleyiş ile birlikte bireysel ve toplumsal huzurla da oldukça yakından alakadardır. Gelir dağılımında adalet bir sosyoekonomik sorundur. Hal böyleyken devletlerin başta refah devleti anlayışına sahip ülkeler olmak üzere dikkatli bir şekilde uğraş gösterdiği bir sorun olarak yer edinmiştir. Sosyal barışın temelinde gelir dağılımı sorununu çözmenin yattığı pekâlâ söylenebilmektedir. Bu durumda ülke yönetimleri belirli bir süre zarfında elde edilen ulusal gelir veya hâsılanın vatandaşlar veya üretim faktörleri arasında paylaşılması anlamına gelen gelir dağılımının pür anlamda ve tam adil olarak gerçekleşmesi bir hayli zordur. Bu noktada da devreye devlet yönetimleri girmektedir (DPT, 2001).

Karşılaşılan adaletsizliği giderebilmek adına devlet yöneticileri yani hükümetler barış ve huzur olan bir toplumun zeminini sağlamak zorundadırlar (Güneş, 2010). Bu dönemlerde hükümetler ücret politikalarını kullanabilmektedir. Aynı zamanda hızlı bir şekilde fiyat politikalarını uygulayabilmektedir. Ek olarak tüketiciyi korumak adına tarımsal ürünlerin fiyatlarına müdahale edebilir, rekabeti arttırıcı adımlar atabilir hatta toprak reformuna kadar gidebilir. Daha geniş kapsamlı bir uygulama düşünülecek olursa devreye maliye politikası sokulabilir. Maliye politikası ile de başta vergi politikası olmak üzere borçlanma, transferler gibi araçlar kullanılarak gelir dağılımında adalet sağlanabilmektedir (Özdemir, 2007: 7).

1.3.4.4. Sosyal Barış ve Dengenin Temin Edilmesi ve Sosyal Dayanışma

Refah devletinin amaçları ekonomik alanla sınırlı değildir. Sosyal barış ve dengeyi sağlamak da özünde ekonomik olmayıp teminin edilmesi oldukça önemli bir gayedir. Devletler bu amacı yerine getirirken vatandaşların onurunu kırmadan ve diğer bireylerin karşısında küçük düşürmeden yapmalıdır. Maddi yardımların değerleri kadar sunuluş şekli de fevkalade önem arz etmektedir. Zira bu yardımlar birer sadaka niteliği taşımamaktadır. Birer asli görevdir (Çalışkan, 2001: 64).

1.3.4.5. İktisadi İstikrarın Sağlanması

Fiyat istikrarı ve tam istihdam hemen her devletin sağlamaya çalışmada canhıraş bir dikkat ve hassasiyetle takip edilen unsurlardır. Kimi ekonomistlere göre piyasada sürekli tam istihdam mevcut iken bazı ekonomistler ise muhtelif ve muhalif olarak tam istihdamın mümkün olmayacağını dile getirmişlerdir. Her koşulda da oldukça önemli bir durumdur.

Refah devleti anlayışı çerçevesinde fiyat istikrarı ise enflasyonla olduğu gibi deflasyon ve stagflasyonla mücadeleyi içermektedir. İstikrar dâhilinde milli gelirin büyümesi, ödemeleri bilançosu, bütçe dengesinin sağlanması ekonomik büyüme gibi konular da yer almaktadır.

Bahsi geçen istikrar amaçlarını sağlamada devletin sorumluluk ve üstlendiği görevler oldukça önemlidir. Sonuç olarak maliye ve para politikalarının varlığı söz konusu amaçları gerçekleştirme de ayrı ayrı etkili araçlardır (Aslan, 200: 3).

1.3.4.6. Ekonomik Etkinliğin Sağlanması

İktisat ilmine göre ihtiyaçlar sınırsız kaynaklar ise sınırlı ve kıttır. Bu bağlamda kaynakların etkin kullanımı bir zaruriyet teşkil etmektedir. Refah devleti de kendi bünyesinde kamu kesimi ile özel kesim arasında bir denge kurmakla mükelleftir. Aksi halde kaynakların dağılımında herhangi bir etkinlikten uzak bir durum oluşacaktır. Zira kıt kaynakların sonsuz ihtiyaçları karşılayabilmesi mümkün gözükmemektedir. Ki hemen her devlet ihtiyaç karşılamada katlandığı maliyetleri en düşük seviyede tutmaya çalışmakta ve bunu da etkin kaynak dağılımı ile gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Refah devleti hem sosyal hizmetleri yerine getirebilmek adına hem de aksaklık yaşayan piyasanın telafisini sağlamada kaynaklarını etkin kullanmak zorundadır. Örnek olarak piyasanın gidişatına göre fiyatların yanında arz ve talep fonksiyonlarını da kullanarak kaynakların dağılımını yönlendirebilmektedir (Erdal, 201: 42).

1.3.4.7. Ekonomik Büyüme ve Kalkınmanın Sağlanması

Ekonomik büyüme, herhangi bir ekonomide belirli bir zaman zarfında üretilen mal ve hizmetlerin miktarında vuku bulan olumlu artışları ifade etmektedir.

Refah devleti, ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanması adına gerekli zemini düzenleyip hazırlamakta ve sermaye yatırımlarını cazip hale getirmektedir. Dolaylı araçlar kullanarak büyümede önemli bir etkiye sahip olan işgücünü hazır, etkin, verimli bir halde tutmaktadır. Bunu da kalifiye eğitimi desteklemek, işçilerin sağlıklarını ve hayatlarını iyileştirecek politikalar uygulayarak yapmaya çalışmaktadır. Her iki uygulamada da üretimi destekleme gayesi güdülmektedir (Talas, 1998: 197).

1.3.5. Refah Devletin Araçları

Refah devletin araçları; kamu harcamaları ve vergi politikaları, kamu girişimciliği politikaları, kamulaştırma ve devletleştirme ve sosyal güvenlik politikaları olarak sıralanabilir.

1.3.5.1. Kamu Harcamaları ve Vergi Politikaları

Refah devleti, sosyal refahın artırılması için kamu harcamalarını kullanabilmektedir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın akabinde nötr veya tarafsız devlet anlayışı yerine müdahaleci devlet anlayışının gelmesiyle ülkelerdeki kamu harcamaları da artış göstermiştir.

Kamu harcamaları kapsamında özellikle transfer harcamalarının, gelir dağılımı üzerindeki etkisi doğrudan olduğu için sosyal refahın sağlanmasında etkisi büyüktür. Ek olarak doğrudan harcamalar ile devlet eğitim, sağlık, konut gibi kısımlarda düşük kazanç elde edebilen veya yeterli geliri elde edemeyen vatandaşların yaşadığı bölgelerde sosyal hizmetler ücretsiz ya da çok düşük fiyatlarda sunulabilmektedir (Eker, 2004: 72).

Kamu harcamalarının yanında vergilerin de etkililiği azımsanmayacak kadar yüksektir. Vergiler sosyal refahın sağlanmasında oldukça önemli bir politika aracıdır.

Vergileme piyasa mekanizmasının gerçekleştiremediği adil bir şekilde yapılamayan gelir ve servet dağılımının sağlanmasında adeta bir kurtarıcı rolü üstlenebilmektedir. Çünkü sadece piyasa koşullarının geçerli olduğu bir sistemde gelir dağılımında adaletin sağlanabilmesi afakî bir bekleyiş olacaktır. Tam bu noktada sosyal devlet anlayışının bir gereği olarak, devletin bir müdahalesi ile vergileme devreye girmektedir (Özcan, 2009: 37).

Sosyal devlet veya refah devleti anlayışının hüküm sürdüğü ülkelerde ekonomik etkilerinin yanında vergilemenin sosyal etkileri de oldukça ehemmiyet arz etmektedir. Bu minvalde düşünüldüğünde mükelleflerin gelir seviyelerine göre artan oran tarifeli bir gelir vergisi tarifesiyle vergilemeyi kullanmak yerinde olacaktır (Eker, 2004: 72-73).

Devlet bu şekilde vergileme yoluyla elde ettiği gelirleri geliri yüksek olandan kesilen vergi gelirlerinin düşük gelirli kesime transferler yoluyla harcayarak refah devleti anlayışı çerçevesinde adaleti sağlamaya çalışmaktadır. Bu bağlamda vergi konusun seçilmesinde, matrahların belirlenmesinde, oranların saptanmasında, muafiyetlerin ve istisnaların varlığına dair gibi vergi ve vergileme konusunda hemen her türlü atılacak adımlar birey ve toplum odaklı atılmalıdır (Özcan, 2009: 38).

1.3.5.2. Kamu Girişimciliği Politikaları

Refah devleti veya sosyal devlet bünyesinde devletler piyasaya kamu iktisadi girişimcilikleri (KİT'ler: Kamu İktisadi Teşebbüsleri) aracılığıyla dâhil olmuştur.

Devletin KİT'leri kurmasındaki öncelikli amacı; özel girişime destek olmak, kaynak kullanımında etkinliği sağlamak, monopolleri kontrol etmek, dışsallıklarda dengeyi sağlamak gibi ekonomik amaçların yanında gelir ve servet dağılımındaki eşitsizlikleri azaltmak ve istihdamı arttırmak gibi sosyal nedenlerle de kamu girişimleri kurarak ekonomiye aktif olarak müdahale etmektedir (Özcan, 2009: 38).

1.3.5.3. Kamulaştırma ve Devletleştirme

KİT'lerin yanında devletle Kamulaştırma ve devletleştirme yoluyla da 2942 sayılı kanun çerçevesinde piyasaya dâhil olabilmektedir. Bu bağlamda devlet karşılığını peşinen ödemek kaydı ile ve elbette ki kamu yararı adına gerçek veya

tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan taşınmazları kendi bünyesine alabilmektedir (Aktan, 2002).

1.3.5.4. Sosyal Güvenlik Politikaları

Sosyal güvenlik politikaları sosyal sigorta, sosyal hizmet ve sosyal tazmin başlığı altında incelenebilir.

1.3.5.4.1. Sosyal Sigorta

Sigorta; insanların yaşamlarını idame ettikleri süre zarfında veya hayatlarının ileriki dönemlerinde başa gelebilecek veya yaşanabilecek muhtemel kaza, hastalık gibi tehlikelerden dolayı meydana gelebilecek zararların giderilmesi ve karşılanması için; önceden yapılan ödemeler karşılığında taahhüt edilmesidir (Sözer, 1994: 14).

1.3.5.4.2. Sosyal Hizmet

Sosyal hizmetler refah devletleri ile dorudan anılan ve akla gelen bir terimdir. Sosyal yardımlar ekseriyetle maddi bir mana ile eşleşmekte iken sosyal hizmetler ise nakdi yardımların yanında ihtiyaç sahiplerine veya doğrudan ihtiyaç duyulmayan münferit alanlarda sağlanan ve maddi içeriklere sahip olmayan yardımları da kapsamaktadır. Sosyal hizmetler örnek verilecek olursa; sosyal güvenlik hizmetinin sağlanması emek ve sağlığın korunması, eğitim öğretim hizmetleri konut yardımları sayılabilir (Sözer, 1994: 14-15).

1.3.5.4.3. Sosyal Tazmin

Sosyal sigortaya benzerlik içeren sosyal tazmin; devletin üstlenmiş olduğu sorumluluklar bünyesinde icra edilen etkinlik ve uygulamalar dâhilinde zarara uğrayan kesimlerin zararlarını karşılamak anlamına gelmektedir. Tazminler maddi ve bedeni yardım şeklinde gerçekleşebilmektedir. Sosyal tazminin önemli özelliği de zara uğrama risklerinin yüksek olduğu alanlarda kişilere zarara uğramadan

kanunlarla desteklenmiş olarak bazı faydaların sağlanması söz konusudur (Aktan ve Özkıvrak, 2009: 64).

1.4. REFAH DEVLETİNİN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

Refah devletinin ortaya çıkışındaki neden ve gelişmeleri tek bir potada değerlendirme imkânı yoktur. Refah devletinin ortaya çıkışı anlatan birden çok düşünce vardır. Pek çok ekonomi düşünürü veya iktisatçı bu konu üzerine çalışmalar yapmışlardır. Refah devleti kimine göre, yoksullukla mücadele için oluşturulmuştur, kimine göre sanayileşmeyle birlikte ortaya çıkan sınıfsal sorunları gidermek için; kimine göre kapitalizmin artan sorunlarını telefî etmek için, kimine göre bu bir işçi sınıfı mücadelesinin sonucu kazanılmış bir haktır. Kimine göre piyasa başarısızlıklarını ortadan kaldırmak için, kimine göre ülke ülke yayılan komünizm bir alternatif olması için, kimine göre ne laissez-faire kapitalizmi ne de komünizm deyip ikisinin yerine bir 3. yol olan başka bir sistemdir refah devleti. Kimine göre küreselleşmeye ayak uydurabilmek adına hem özel sektör hem de kamu sektörünü bir arada yürütebilmek için var olmuştur refah devleti. Kimine göre de refah devleti, hukuk devleti çatısı altında bir demokratikleşme çabasıdır.

1.4.1. Refah Devleti Doğuşunda ve Gelişiminde Etkili Olan Yaklaşımlar

Refah devletinin doğuş ve gelişme seyrine etki eden pek çok yaklaşım vardır. Bu kısımda söz konusu yaklaşımlara değinilecektir.

1.4.1.1. Sosyal Refah ve İnsancıl Düşünceler (Hümanizm)

Devletin varlığı pek çok toplum için bir güvence kimliğindedir. Devlet sosyoekonomik hayata müdahale etmemsi halinde ciddi sıkıntılar doğmuş ve önemli derecede eleştirileri gündeme getirmiştir. Devletlerin iktisadi işleyişe müdahil olmaması dezavantajlı kesimleri yüzüstü bırakması çeşitli gruplarda tepkilere yol açmıştır; ilk olarak "*Toplumcu Hristiyanlar*" tamamı insani duygularla hareket etmiş ve tepkilerini ortaya koyarak, devletin müdahale etmesi gerektiğini ve vatandaşlara doğal hakları olan tüm temel hakların verilmesi veya sunulması gerektiğini dile

getirmişlerdir. Bu grup reformcu düşünce topluluk olarak kimlik kazanmışlardır. Aynı zamanda da sergiledikleri tutum ve davranışlar refah devleti anlayışının şekillenmesinde ciddi katkı sağlamışlardır (Özdemir, 2007: 69).

1.4.1.2. Sosyal Refah ve Sosyal Adalet Anlayışı

"Sosyal adalet" (social justice) en basit şekli ile bireyleri hayatlarını idame ettirebilmeleri adına asgari yaşam koşullarına sahip olabilmelerini temin eden bir devlet düzenidir. Bu koşulların sağlanması da gelir dağılımının adilane gerçekleşmesine bağlıdır. Bilhassa üretim faktörlerinden biri olan emek ile geçimini sağlayan kesimler açısından adaletin sağlanması muhakkaktır.

Bu yönden incelendiğinde sosyal adalet, "bir ülkede belli bir zaman zarfında üretim faktörleri kanalı il elde edilen gelir veya hâsılanın, toplumun fertleri arasında yapılacak olan dağılımın bir değer kıstaslarıdır. Söz konusu kıstaslar ise liyakat, ihtiyaç ve eşitliktir" (Özdemir, 2007: 71).

1.4.1.3. Sanayileşme Mantiğı Teorisi

Yapısalcı veya işlevselci teori refah devletinin gelişimini sanayileşme neticesinde meydana gelen; şehirleşme, ihtiyaçların değişmesi, geleneksel sosyal refah sağlayan kurumların yıkılması, aile içi ilişkilerin yıkılması, ekonomik büyüme ve onun demografik ve bürokratik ilişkileri, toplumsal sistemin değişmesi neticesinde artan sosyal problemlere (risklere) zorunlu karşılık sorumluluklar gibi bir dizi nedene bağlı olarak açıklamaktadırlar.

Sanayi öncesi toplumlarda sosyal refahın sağlanması aile, dini kurumlar vb. kurumlar tarafından yapılmaktaydı. Sanayileşme ile beraber kırsal alandaki nüfusun şehirlere göç etmesi ile beraber, bir taraftan şehirleşme artarken diğer taraftan sosyal refahı sağlayan kurumlar da yıkılmış, sosyal refahı sağlayan tek araç pazar olmuştur. Öte yandan, sanayi öncesi toplumda tarım sektöründe veya ücretsiz aile işçisi olarak ev işlerinde çalışan kişiler şehirleşme ile beraber fabrika işçisi konumuna düşmüşlerdir. Bu bakımdan yapısalcı teori bir anlamda refah devletinin gelişimini şehirleşme neticesinde değişen ihtiyaçlar, istihdam yapısı ve sosyal problemlere

(risklere) karşılık ulus devletin artan zorunlu sorumlulukları olarak ele almaktadır (Güç, 2015: 406).

1.4.1.4. Modernite, Vatandaşlık ve Demokrasi Teorileri

Refah devletinin gelişimini modernite, vatandaşlık hakları ve demokrasinin gelişimine bağlayan teoriye göre refah devletinin gelişimi, geleneksel toplum yapısından modern toplum yapısına geçiş ile gerçekleşmiştir. Bu geçiş şüphesiz demokrasinin ve vatandaşlık haklarının gelişimi ile paralel olmuştur. Bu teorinin savunucularından Flora ve Alber'e göre refah devletinin gelişimi üç açıdan analiz edilebilir: Birincisi bireysel ve hane halkının gelirinin farklılaşması (iş ve yaşanılan yerin farklılaşması) devletin zorunlu olarak çözmesi gereken bir takım belirli emek piyasası sorunlarını ortaya çıkarması, ikincisi, kurumsal siyasi hakların bir sonucu olarak sosyal hakların gelişmesi, üçüncüsü ve son olarak devlet bürokrasisi tarafından piyasaların artan kontrolüdür. Bu üç gelişim dikkate alındığında, refah devletinin gelişimi bir taraftan toplumun büyüyen ve farklılaşan boyutuna, öte yandan sosyal ve siyasal mobilizasyon süreçlerine bağlıdır.

Demokrasinin refah devletinin gelişimi üzerindeki etkisi iki açıdan ele alınabilir. Bunlardan birincisi sosyal hakları da muhakkak içermesi gereken tam vatandaşlığın bir uzantısı olan ulus devletin aşamalarını tanımlar.(Bu aşamaları T.H.Marshall “Vatandaşlık ve Sosyal Sınıf” adlı çalışmasında sivil hakların 18. y.y., siyasi hakların 19. y.y. ve sosyal hakların ise 20. yüzyılda devletin vatandaşlarına verdiği şeklinde vurgulamaktadır). İkincisi de, çoğulcu (pluralist) ve kamu tercihi (public choice) teorilerin geliştirdiği, kamu sosyal harcamaların yükselmesine enerji taşıyan ortanca seçmenin çevresindeki yoğun parti rekabetini beslemektedir. Refah devletinin gelişimi, vatandaşlık için verilen geniş sosyal ve siyasi mücadeleler ile kesinlikle ilişkilidir. Daha açık bir ifade ile tüm vatandaşların aynı yaşam şanslarına ve fırsatlara sahip olduğunun tanınması ile yakından ilişkilidir. Burada belirtmek gerekir ki, vatandaşlığın bu kavramsallaştırılması haklar bakımından ele alındığında daha net karşılığını bulmaktadır. Burada refah devletinin sorumluluğu, vatandaşlarına bu hakları vermek ve bu hakları teşvik etmektir (Güç, 2015: 4).

1.4.1.5. Sosyal Liberal Görüş: Rawls ve ‘‘Dağıtıcı Adalet’’

John Rawls adaletin inşa edilecek bir toplumda temel yapı taşlarından bir olduğunu dile getirmiştir. Bundan mütevellit adalet konusunda hiçbir şekilde taviz verilmemesi gerektiğini dile getirmiştir. Adaletsizliğe adaletsizlikle karşılık verilemez. Devletler de dağıtıcı ‘‘adalet ilkesi’’ uyarınca ihtiyaç sahiplerinin refahlarını arttırmakla yükümlüdürler

Rawls’ın adalet anlayışının odak noktasında sosyal ve içtimai adalet vardır. Aynı zamanda bir liberal olmasının yanında sosyal demokrat bir anlayışa haiz olan bir araştırmacıdır. Birçok yazar, Rawls’ın, ‘‘bırakınız yapsınlar’’ ci kapitalizm anlayışı ile ‘‘bürokratik sosyalist devlet’’ anlayışı arasında ‘‘orta yol’’cu bir çizgide değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir.

Rawls’a göre, ‘‘eşit temel özgürlükler’’ ve ‘‘adil fırsat eşitliği’’ olmak üzere iki asli kriter ile adalet anlayışı sağlanmalıdır. İlk kıstas incelendiğinde tüm bireyler şahsi olarak temel hak ve özgürlüklere sahip olmalıdır. İkinci kıstasa göre ise sosyoekonomik eşitsizlikler ortadan kaldırılmalıdır. Hatta sunulacak imkânlar dezavantaj sahibi bireylerin daha çok faydalanmalarına odaklı bir şekilde düzenlenmelidir (Özdemir, 2007: 75).

Rawls’ın bakış açısına göre, ülkelerde ‘‘dağıtıcı adalet’’ in yönelmesi gerektiği beş temel prensip vardır: ‘‘yoksulluğun önlenmesi, eğitim, iş piyasasına katılım, sosyal güvenlik standartları, refah ve gelirin yeniden dağılımı’’ dır(Özdemir, 2007: 76).

1.4.1.6. Neo-Marksist Teori

Neo-Marksist yaklaşım refah devletinin, kapitalizmin devam etmesi için bir ihtiyaç olduğu noktasından hareketle yaklaşmaktadır. Burada iki değişken ileri sürmektedirler. Birincisi özel sermayenin birikimi diğeri de devletin meşruiyeti meselesidir. Neo- Marksist teori devletin işgücünün verimliliğini ve sermayenin karını artırmak için (özel sermaye birikimi adına) eğitim, sosyal sigorta, ulaşım ve kalkınmanın maliyetlerini sübvans (parasal yardım)ettiğini ileri sürmektedir. Öte yandan özellikle çalışamayan toplumun diğer grupları için yaptığı sosyal

harcamalarla da (sosyal yardım vb.) ile meşruiyetini devam ettirmektedir (Güç, 2015: 90).

1.4.2. Refah Devletin Doğuşu ve Gelişim Evreleri

Refah devletin ortaya çıkışını ve yaşanan gelişmeleri genel anlamda dört dönem altında inceleyebiliriz:

- 1880 Yılı Öncesi Dönem (Birinci Dönem)
- 1880-1945 Yılları Arası Dönem (İkinci Dönem)
- 1945-1975 Yılları Arası Dönem (Üçüncü Dönem)
- 1975 Yılı Sonrası Dönem

Bunların yanında;

Hugh Heclo, refah devletin gelişimini 1870-1920 dönemi: tecrübe süreci, 1920-1940 dönemi: bir araya gelme ve geliştirme süreci, 1950-1975 dönemi: genişleme süreci, 1975' den günümüze de: yeniden yapılanma dönemi olarak sınıflamıştır (Koray, 2003: 64-74).

Christopher Pierson ise, 1880-1914 arası dönemi, refah devletin doğuş dönemi olarak kabul etmektedir. Pierson, 1918-1940 dönemi Heclo' ya benzer şekilde birleştirme ve gelişme dönemi olarak nitelendirmiştir. Heclo, 1950'li yıllardan sonra 1970'li yılların ortalarına dek olan dönemi, refah devletin yayılma dönemi olarak nitelendirirken, Pierson, 1945-1975 dönemini genel olarak refah devletin Altın Çağı olarak nitelendirmiştir. Ancak bu geniş dönem de kendi içinde; 1945-1950 yılları arası savaş sonrası dönemi: yeniden yapılanma dönemi, 1950-1960 yılları arası dönemi: nispi durgunlaşma dönemi, 1960-1975 yılları arası dönemi ise büyük yayılma dönemi olarak alt dönemlere alarak incelemiştir. Büyük yayılma dönemi olarak kabul edilen dönemde, bir yandan Keynesyen ekonomi politikaları hâkimken diğer taraftan tamamlanan kurumsal altyapı aracılığı ile pek çok ülkede hakça paylaşımı sağlayacak refah uygulamaları gerçekleşmiştir (Yılmaz, 2013: 13).

1.4.2.1.1880 Yılı Öncesi Dönem (Birinci Dönem)

Devletin daha çok pasif bir durumda olduğu dolayısıyla da yaşanan sıkıntıların atlatılmasında devlerin kendisinden ziyade sivil toplum kuruluşları aileler, yardım kuruluşları gönüllü topluluklar görev almışlardır. Bazı dönemlerde ise dini kurum ve kuruluşlar sosyal problemleri çözme yolunda önemli katkılarda bulunmuşlardır. Kiliselerin aş evleri ve benzeri gibi. İngiltere’de devletin alt gelir grubundaki insanlara yardım etmesinin sebeplerinin en önemlileri yaşanabilecek sosyal kökenli isyanların endişesinin yanında 1348- 1349 yılları arasında yaşanan işgücü kıtlıkları istihdam eksikliği yeniden yaşanmasının endişe vericiliği olmuştur. İşçi kıtlığının nedeni ise 1348 yılında veba ya da Kara Ölüm denilen salgın, iki sene içerisinde İngiliz nüfusunun üçte ikisinin ölümüne neden olmuştur. Bu durum da derebeylerin topraklarında işçi kıtlığına sebebiyet vermiştir. Bu felaketin ardından da ilk Fakirler Kanunu kabul edilmiştir (Alp, 2009, 265-276).

İngiltere’de devlet 1351 yılında “İşçi Kanunu” ve 1388 “Yoksullara Yardım Yasası” (The 1388 Poor Relief Act) çalışan kesimin isyanlarından çekinerek işçi sınıfı ile ücretleri kullanarak üretimin işleyişini devamlı kılmaya çalışmıştır. İlerleyen dönemlerde ise istihdam anlayışı güderek 1576 tarihli Yoksullara Yardım Yasası’nda ile “yoksulları işe yerleştirme” politikası uygulanmıştır.

O dönemlerde üretimin ve asgari düzeyde işleyiş gösteren sanayinin merkezi olarak görülen İngiltere’de 1601 yılında “Yoksullara Yardım Yasası” (The 1601 Poor Relief Act) çıkarılmıştır. Manastırların yetersiz kalması sebebi ile çıkarılan bu yasa ” 43 Elizabeth ‘’ diye de bilinmektedir. Nedeni ise bu kanundan önce çıkarılan kanunların sayısıdır (Alp, 2009: 266). Temelleri öncesine dayanan bu yasaya göre çeşitli sınıflamalara maruz kalan yoksul bireylere farklı davranılması gerektiği dile getirilmiştir. Yasanın çalışmaktan kaçanların hapsedilmesi veya kaçınanların cezalandırılması gibi ciddi yaptırımları olmuştur. Çalışamayacak durumda olanların ise düşkünler evinde barındırılması öngörülmüştür (Dilnot ve Bakıcı, 200: 6).

Bu gelişmelerin ardından 1824 yılında İngiltere’de işçi sınıfına örgütlenme hakkı verilmiştir. Bu ve benzeri çalışmalar Avrupa ülkelerinde yayılma göstermiş ve Fransa da 1840 yılından itibaren benzer çalışmalarda bulunmuştur (Tuz, 201: 43).

Söz konusu gelişmeleri takiben güçlü bir merkezi devlet anlayışına sahip olan İsveç'te 1842 yılında zorunlu eğitime geçilmiş ve 1900'lü yılların başından itibaren önemli bir adım daha atılarak mesleki kaza ve hastalık sigortası da yasalaştırılmıştır. Bununla kalınmamış ve 1913 yılında evrensel ve zorunlu yaşlı aylıkları sistemini yürürlüğe koymuştur. Avrupa ülkeleri dışında sosyal hakların anayasalarda yer alması ise Rusya'da 1917 yılında Bolşevik ihtilali sonrasında (Bayraktar, 2011: 253).

1.4.2.2. 1880-1945 Yılları Arası Dönem (İkinci Dönem)

Bir yüzyıldan fazla bir geçmişe dayanan ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra etkinliği artan refah devleti 1870'li yıllardan itibaren şekillenmeye başlamıştır. İlk kez 1880'lerin başında Almanya'da Bismarck tarafından uygulamaya koyulan sosyal güvenlikle ilgili düzenlemeyle refah devletinin temelleri atılmıştır (Dilnot ve Bakıcı 2003, ss. 5). Ancak belirtmek gerekir ki, refah devletinin önemli yazarlarından Christopher Pierson'a göre 1920'li yıllar ve 1930 yılların başlarının refah devleti için mali kriz yıllarıdır. Özellikle bu dönemde ekonomik durgunluk ve ekonomik durgunluğun bir sonucu olarak da taleplerin artmasına neden olmuştur. Bu dönemde mali krizden dolayı devlet de sosyal transferi kısma yoluna gitmiştir.

Modern anlamda refah devletinin kurulması 19. yüzyılın sonlarında gerçekleşmiştir. Yoksulluğun giderek artması ve "yoksulluk yasasının" bu probleme artık cevap veremiyor olması modern anlamda refah devletinin meydana gelmesinde etkili olmuştur. Özellikle liberal ideolojinin öngördüğü bireysel özgürlük, biçimsel eşitlik ve kendi kendine yardım prensipleri sosyal problemlerin bir hayli artmasına neden olmuştur. Diğer taraftan şehirleşme ve sanayileşme ile beraber yeni sosyal risklerin ortaya çıkması neticesinde de refah devletinin oluşmasına neden olmuştur. İlk defa iş kazaları şeklinde ortaya çıkan refah devletinin kurumsal yapısı hastalık, yaşlılık ve işsizlik sigortası olarak gelişme göstermiştir (Güç, 2015: 39).

1929 Krizi ise yeni müdahaleci devlet anlayışını tetiklemiştir. Bu dönemden sonra devletin sosyal ve ekonomik hayat olmak üzere, devlet, işveren ve sendika arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi konusunda yeni bir müdahale şekli ortaya çıkmıştır. Tüm bu gelişmeler refah devletini güçlendirmiştir. Bu güçlendirme refah devleti ile ilgili beklenmeyen yeni fikirlerin ortaya çıkması değil, bunun yerine bir

önceki dönemde kalan bazı fikirlerin kademeli olarak bir araya gelmesini zorunlu kılan ve aynı zamanda devletin sosyal yönetici olarak etkinliğinin kabul edildiği anlamı taşımaktadır (Güç, 2015: 39-40).

Danimarka’da 1933 yılında “Büyük Sosyal Reform (Great Social Reform)”, Yeni Zelanda’da 1938 Sosyal Güvenlik Yasası (Social Security Act), Kanada’da 1940’da Federal İşsizlik Sigortası Yasası (Federal Unemployment Insurance Act) yürürlüğe girmiştir. 1914 yılında başlayan Birinci Dünya Savaşı’nın ardından kapitalist ülke hükümetleri ekonomik ve sosyal yaşama olan müdahalelerini arttırmışlardır. Savaş sonrasında Rusya’da geçerli ve aktif halde olan sosyalizme dayalı devlet düzeni, İtalya’da süregelen faşist hükümet ile politikaları ve dünya genelinde pek çok ülkenin hükümetleri devletçi politikalar uygulamaya planlamaya dayalı atılımları tercih etmeye başlaması gibi neden ve sebepler dünyada birçok ülkenin yeni bir döneme geçmesine yol açan uygulamalar olmuştur. Kısa bir zaman arayla yaşanan iki büyük dünya savaşının en sarıh ortak noktası sosyal harcamalarda yaşanan yükseliş olmuştur. Geneli itibarı ile Birinci ve İkinci Dünya Savaşları arasındaki süreçte devletler sosyoekonomik gelişmeleri arka planda takipte kalmıştır. Refah devletinin oluşumunda, mevcut sistem içinde ortaya çıkan bunalımların yanı sıra özellikle “1929 Ekonomik Bunalımı” da oldukça önemli bir etkiye sahip olmuştur. Yaşanan buhran var olan sistemin tüm yönleri ile çökmesine sebebiyet verecek ve aynı zamanda da liberal doktrinlerin baştanbaşa sorgulanmasına neden olmuştur (Bayraktar, 2012: 254).

Öte yandan bu dönemde sosyal harcamaların da arttığı ifade edilmektedir. Ünlü iktisat tarihçisi Peter H.Lindert’in ifade ettiğine göre 1930 yılında Gayri Safi Milli Hâsıla’dan (GSMH’den) sosyal harcamalara ayrılan oranlar başta Almanya (% 4,87) olmak üzere İrlanda (% 3,74), Danimarka (%3,11), Finlandiya (%2,97), İsveç(%2,59), Yeni Zelanda (% 2,43), Norveç (% 2,39) ve İngiltere’de (% 2.24) seviyelerine yükselmiştir (Güç, 2015: 39-40).

1.4.2.3.1945-1975 Yılları Arası Dönem (Üçüncü Dönem)

Refah devletinin yükselişi, sigorta dönemi, refah devletinin altın çağı, müdahaleci dönem olarak da bilinen bir dönemdir (Bayraktar, 2012: 41).

Her ne kadar Modern refah devletlerinin temelleri 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarına atılmaya başlansa da refah devletinin bugünkü şeklini tam anlamıyla II. Dünya Savaşı sonrasına tekabül eden 1950'li ve 1960'lı yıllarda almış olduğu yaşanan süreçler kanalıyla görülmektedir. Dünya tarihinde yaşanan ve yakın tarihe kazınan en kötü tarihsel süreçlerden bir olan II. Dünya Savaşı beraberinde yoksulluk, açlık, sefalet getirmiştir. Bu da yardıma muhtaç insanların sayısını arttırmıştır. Pek tabii refah devletleri de konjonktürün içinde bulunduğu durumdan mütevellit gelişime kaydetmekle kalmamış vatandaşların da desteğini alacak duruma gelmiştir. Bu bağlamda denilebilir ki II. Dünya Savaşı ve akabinde yaşananlar refah devletine hız kazandırmış ve "Altın Çağı"nı 1945-1975 yılları arasında yaşamıştır. Oluşturulan "Refah Devleti Sözleşmesi"(Welfare State Agreement), ile beraber 1960 ve 1970'li yıllar, refah devletinin nitelik olarak aşama kat ettiği yıllardır (Şenkal, 2005).

Birbirini takip eden 1929 Büyük Bunalımı ve II. Dünya Savaşı ile birlikte yaşanan sorunların çözümüne deva olamayan liberal anlayış enikonu güvensizlik aşılamış ve ağır eleştirilere maruz kalmıştır. Bunun sonucunda da güvenilir bir yaşam fikri ile de kapitalizm ve sosyalizm arasında bir üçüncü yol olarak refah devleti anlayışı hızlıca türemiş ve yayılmıştır (Tuz, 2010: 44).

Tablo 1: Sosyal Harcamaların GSYİH İçindeki Oranları, (%), (1962-1975)

Yıllar	Almanya	Fransa	İtalya	Hollanda	Belçika	İngiltere	İrlanda	Danimarka
1962	17,5	16,3	14,3	13,7	15,5	-	-	-
1963	17,7	17,2	15,1	15,5	15,7	-	-	-
1964	17,8	17,4	15,5	15,8	14,9	-	-	-
1965	18,2	17,9	17,4	16,9	16,3	-	-	-
1966	18,7	18,2	18,1	18,2	16,5	-	-	-
1967	20,2	18,4	17,8	18,9	16,9	-	-	-
1968	20,2	18,6	18,9	19,3	17,8	-	-	-
1969	19,8	18,3	18,9	19,9	17,8	-	-	-
1970	19,9	18,9	18,8	20,7	18,5	15,7	12,7	19,4
1971	21,9	19,1	20,2	22	18,9	16,1	13	20,6
1972	22,7	19,2	21,7	23,1	20,3	16,8	12,9	21
1973	23,2	19,6	21	23,7	20,5	16,6	15,3	21,8
1974	24,7	20	22,6	25,6	21,6	17,3	17,1	21,5
1975	27,9	22,7	23,7	28,3	24,4	19,2	20,4	27,6

Kaynak: Yunus Güç.(2015). *Refah Devletinin Gelişimi ve Türkiye’de Refah Devleti Algısı: İstanbul İlinde Bir Alan Araştırması*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. s. 38.

Bu bağlamda II. Dünya Savaşı’ndan sonra sosyal vatandaşlık fikri başta olmak üzere demokrasinin gelişmesi, Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Birliği (AB) ve Uluslararası Çalışma Örgütü (UÇÖ)’nün bazı belgeleri kapsamlı ve evrensel refah devletlerinin oluşturulmasına zemin hazırlamıştır. Özellikle bu dönemde Marshall’ın kavramsallaştırdığı vatandaşlık haklarının (sivil, siyasi ve sosyal haklar) son halkası olan sosyal hakların kabul edilmesi, demokrasinin gelişmesi, 1948 tarihli “İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi”, Uluslararası Çalışma Örgütü’nün 102 sayılı “ Sosyal Güvenliğin Asgari Normları Sözleşmesi” ve “Avrupa Sosyal Şartı” refah devletinin gelişmesinde rol oynayan temel dinamikler olmuştur (Güç, 2015: 38).

Bu dönem refah devletinin genişleme ve yayılma dönemidir. Bu dönemde ekonomik büyümenin artması neticesinde refah devletinin kaynakları artmış ve toplumdaki tüm gruplar ekonomik büyümeden daha iyi bir pay almıştır. Büyüyen ve güçlenen işçi sınıfı, sosyal demokrat partilerin iktidara gelmesi vb. gibi gelişmeler

sosyal adaletin gelişmesinde etken birer rol oynamışlardır. Öte yandan, refah devletin bu yayılma döneminde yüksek bir istihdam düzeyi sağlanmış, ücretlilerin hayat standartları yükselmiş, sosyal güvenliğin kapsamı genişlemiştir.

Tablo 1, Tablo 2 ve Tablo 3 incelediğinde, başta kamu harcamaları olmak üzere sosyal güvenlik harcamalarının da artış içerisinde ilerlemelerin görülmektedir. Bunun en önemli nedeni ise en iyi ve en çok ihtiyaç duyulan yıllarda refah devletinin üzerine düşen görevleri yerine getirmeye çalışmasıdır (Erdal, 2012: 72).

Tablo 2:Bazı Ülkelerde Kamu Harcamalarının Artış Eğilimi

Ülkeler	Kamu Harcamalar/GSYİH			Değişim		
	1953-54(1)	1963-64(2)	1973-74(3)	1-2	2-3	1-3
Avustralya	24,2	25,4	30,1	5,0	18,5	24,4
Avusturya	31,9	34,8	38,3	9,1	10,1	20,1
Belçika	28,1	31,2	39,5	11,0	26,6	40,6
Kanada	26,2	28,0	36,4	6,9	30,0	38,9
Danimarka	24,4	30,3	46,6	24,2	53,8	91,0
Finlandiya	31,1	31,3	38,4	0,6	22,7	23,5
Fransa	35,6	37,8	38,5	6,2	1,9	8,1
Almanya	35,5	36,6	41,9	3,1	14,5	18,0
İtalya	27,6	31,5	39,6	14,1	25,7	43,5
Japonya	21,0	20,9	24,0	-0,5	14,8	14,3
Hollanda	31,8	36,9	50,7	16,0	37,4	59,4
Norveç	30,5	36,5	48,7	19,7	33,4	59,7
İsveç	28,0	36,3	49,0	29,6	35,0	75,0
İsviçre	27,8	28,9	35,2	4,0	21,8	26,6
İngiltere	32,7	33,7	42,0	3,1	24,6	28,4
ABD	27,0	28,0	32,2	3,7	15,0	19,3
Ortalama	28,9	31,7	39,4	9,7	24,3	36,3

Kaynak: Süleyman Erdal, (2012). *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti Uygulamaları Açısından İSVEÇ Modelinin Değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 7.

Tablo 3: Toplam Kamu Harcamalarının ve Sosyal Güvenlik Transferlerinin GSMH İçindeki Payları (%) (1950-1975)

	Toplam Kamu Harcamaları (%)		Sosyal Güvenlik Transferleri (%)	
	1950	1975	1950	1975
Avusturya	25	40,3	7,8	13,9
Belçika	26,3	44,9	9,6	18,9
Danimarka	19,4	47,9	5,8	15
Finlandiya	26,9	37,2	5,8	8,8
Fransa	28,4	42,4	11,3	20
Almanya	30,8	45,6	12,4	16,7
İtalya	27,8	43,1	9,3	19,6
Hollanda	27	54,3	6,6	26,1
Norveç	25,5	46,5	4,9	16
İsveç	37,5	51	6,3	16,6
İsviçre	20,8	27,4	5,9	10,2
İngiltere	30,4	46,1	5,7	11,1
ABD	27,4	36,2	3,3	11,5
Kanada	26,8	41,2	5,8	10,4

Kaynak: Yunus Güç, (2015). *Refah Devletinin Gelişimi ve Türkiye'de Refah Devleti Algısı: İstanbul İlinde Bir Alan Araştırması*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 44.

Tablo 3 ve 4 incelendiğinde Refah devletinin altın çağında özellikle gelişmiş ülkelerin hem kamu ve sosyal harcamaları hem de kamu veya sosyal harcamalarının GSMH'ye oranı istikrarlı bir şekilde artış göstermiştir. Örneğin, kamu harcamalarının GSMH'ye oranı 1938'ten 1973'e (Tablo- 4) Fransa'da % 76, Hollanda'da % 111, ABD'de ise % 48 artmıştır (Roubini vd., 1989: 101). Yine, sosyal harcamaların kamu harcamalarına oranı 20. yüzyılın başından 1960 yılına kadar "Almanya'da % 30'dan % 62'ye, Britanya'da % 20'den % 47'ye, İsveç'te de %30'dan %53'e çıkmıştır" (Gümüş, 2012: 94).

Tablo 4: Seçilmiş Ülkelerde Kamu Harcamalarının GSMH'ye Oranı (1938-1985) (%)

Ülkeler/Yıllar	1938	1950	1965	1973	1982	1985
Fransa	21.8	27.6	38.4	38.5	51.1	52.4
Almanya	42.4	30.4	36.6	41.5	49.4	47.2
Japonya	30.3	19.8	19.0	22.4	33.7	32.7
Hollanda	21.7	26.8	38.7	45.8	61.6	60.2
Britanya	28.8	34.2	36.1	40.6	48.2	47.7
ABD	18.5	22.5	27.4	36.6	30.5	36.7
İtalya	29.2	30.3	34.3	37.8	47.6	50.8

Kaynak: İskender Gümüş, (2012). *Devlet Müdahalesi ve Piyasalaşma Kısılcısında Refah Devleti*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. s. 56.

Yukarıda da belirtildiği gibi söz konusu dönemde gerek vatandaşlık hakları ve demokrasinin gelişmesine paralel olarak sosyal refah kurumlarının kurumsal yapısında meydana gelen gelişmeler ve gerekse de sosyal harcamalarda meydana gelen artışlar bir taraftan vatandaşlar arasındaki dayanışmayı artırmış, diğer taraftan da vatandaşların refah devleti kurumlarına olan algılarını değiştirmiştir. Tüm bu gelişmeler neticesinde refah devleti “meşruiyet” kazanmıştır (Güç, 2015: 46), (Gümüş, 2012: 56).

Refah devletinin altın çağını yaşadığı döneme aynı zamanda “*Keynesyen refah devleti*” de denilmiştir. Zira kapsamlı bir refah devletinin oluşturulabilmesi için gerekli olan iktisadi ve siyasi enstrümanlar Keynesyen iktisadi düşüncede mevcuttu ve ancak bu enstrümanlar kullanılarak kapsamlı bir refah devleti anlayışı hayata geçirilebilmiştir (Gümüş, 2012: 57).

1961 anayasamızla da beraber refah devleti-sosyal devlet tanımlanmış ve yasalar arasına eklenmiştir (Güleç, 2008). Dolayısıyla da döneme uygun olarak 1961 Anayasası, iktisadi özgürlüklere dayanan bir piyasa mekanizmasının üretkenliğinden yararlanarak genel refahın artırılmasından çok; devletin planlamacı, düzenleyici ve yeniden dağıtıcı görevler üstlenmesini zorunlu gören bir refah devleti anlayışını yansıtmıştır (Güleç, 2008: 48-54).

Tablo 5: 1960 – 1975 Yıllarına İlişkin Bazı Ekonomik Göstergeler

	GSMH Ortalama Reel Büyüme (%)		Ortalama Yıllık Fiyat Artışı (%)		Yıllık Ortalama İşsizlik Oranı (%)	
	1960-70	1970-75	1960-70	1970-75	1960-70	1970-75
Toplam OECD	4,8	3,1	3,2	8,8	-	3,8
Danimarka	4,9	2,0	5,9	9,3	1,2	2,4
İsveç	4,6	1,2	4,1	8,0	1,2	1,8
Fransa	5,6	3,8	4,0	8,8	1,5	3,1
Almanya	43,7	1,9	2,7	6,1	0,8	1,8
İngiltere	2,8	1,9	4,1	13,2	1,6	2,8
ABD	3,4	2,2	2,8	6,8	4,5	6,1
İtalya	5,6	2,4	3,9	11,5	3,2	5,9

Kaynak: İskender Gümüş, (2012). *Devlet Müdahalesi ve Piyasalaşma Kıskaçında Refah Devleti*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. s.92.

1970’li yıllara gelindiğinde bir kısım refah devletinin bir yavaşlama içinde olduğu görülmektedir (Bakınız Tablo 5). Bu durumun nedeni, 1971 yılında çöken Bretton Woods sistemi ile tüm dünyayı ilk defa karşılaşın koşullar ile sarsan stagflasyon karakterli 70’li yılların petrol krizidir (Gümüş, 2012: 92).

1.4.2.4. 1975 Yılı Sonrası Dönem

Refah devletinin krizi, refah devletinin yeniden yapılanma dönemi veya refah devletinin bunalım dönemi olarak da bilinen bir dönemdir. 1970’li yıllarda bütün dünyada etkisini hissettiren petrol krizi ve yine 1970’li yılların başlarından itibaren yaşamaya başlayan ve 1990 ve 2000’ li yıllar boyunca devam eden başta küreselleşme ve teknolojik değişimler olmak üzere, demografik değişimler, aile yapılarındaki değişim ve de-industrialization (sanayisizleşme) gibi değişimler refah devletlerinin sürdürülebilirliğini sorgular hale gelmiştir (Güç, 2: 52).

1970’lerde yaşanan krizle birlikte uzun yıllar boyunca iktidarını koruyan Keynesyen politikalar krizden çıkış noktasında tam anlamıyla başarılı olamamıştır.

Bu da yeni politikaların arayışı içerisinde girilmesi ile sonuçlanmıştır. Aynı zamanda devletleri ekonomi işleyişi içerisindeki fonksiyonları da tartışılır hale gelmiş ve devletlerin sistem içerisindeki rolleri evrilmeye başlamıştır. Neticede liberal ekonomi politikalar yeniden gündeme getirilmiş ve ekonomi politikalarının iplerini eline almaya başlamıştır. Böylece kapitalist sistem yeni yenilenme adeta kabuk değiştirme dönemine girmiş ve serbest piyasa ekonomisi de güç kazanmıştır. Devletin etkinliği anlayışı da giderek zayıflamıştır (Eser vd., 2011: 206).

Ekonomide yaşanan değişimlerle birlikte iktisadi politikalarda yeni gözde politikalar “yeni sağ” anlayışı çerçevesinde gelişim kat etmiştir. Bu durum İngiltere’de Thatcher’in Amerika Birleşik Devletleri’nde ise Reagan’ın yönetime gelmeleriyle birlikte hız kazanmıştır. Adeta bir sağ politika uygulamaları yarışını içerisine girilirken tek başına iktidar olan *Thatcher* “*There Is No Alternative*” (*TINA- Başka Alternatif Yok*) sloganıyla kamunun küçültülmesinin, serbest piyasa ekonomisinin genişletilmesinin, KİT’lerin özelleştirilmesinin, sosyal yardım programlarında küçülmeye gidilmesinin gerekliliği konusunda demeçler vermiştir (Gül, 2004: 224).

Neo-liberal politikalarla beraber esasında hedef alınan refah devleti bağlamında sosyal devlet anlayışıdır. Zira sosyal devlet anlayışı ile devlet liberal anlayışın tersine piyasada aktif rol alabilmekte sosyal güvenlik-sigorta sistemi gibi emeklilik yaş ve maaşlarının belirlenmesi gibi politikalarla da toplumu güven içinde tutabilmekteyken yeni anlayışta bu durum gerilemeye başlamıştır (Kökalan Çımrın, 2009: 200).

1.4.3. Sosyal Refah Anlayışının Gelişiminde Öncü Kişiler ve Ülkeler

Sosyal refah anlayışının ve dolayısıyla refah devletinin gelişiminde bazı kişiler ve bu kişilerin öncülüğünde bazı ülkeler etkili olmuştur. Bu kişiler ve ülkeler şunlardır:

1.4.3.1. Bismarck ve Almanya

İşçi sınıflarına tanınan haklar bağlamında öncü olarak İngiltere varken Almanya o dönemler yaşadığı sıkıntılardan dolayı pek ilerleme kaydedememiştir. Ta

ki 19. Yüzyılın sonlarına doğru ülkenin başına geçen Otto Van Bismarck'ın yapmış olduğu çalışmalara değin. Bismarck gün geçtikçe güçlenen ve sanayi alanında bir öncü ülke durumuna gelen Almanya'da yoksulluk artış göstermiştir. Hatta bu yoksulluk belli bir kesime yayılınca ülke içerisinde haklarını aramaya çalışan toplulukların katılımları ile birlikte ülkede sosyalist hareketler hızlanmıştır. Bu minvalde hemen takip eden dönemde, 1872 yılına gelindiğinde sosyalist ve liberalist bakış açıları bünyesinde, bürokratlar ve kilise tarafından da desteklenen bir “*sosyal politika birliği*” kurulmuştur.

İlerleyen süreçte de 1881 yılında Başkan Bismarck şunu dile getirmiştir: yoksulluğu işçi hareketlerini önleyerek değil, işçi sınıfının koşullarını iyileştirerek azaltmalı ve ortada kaldırmalıyız. Bu Almanya için oldukça etkili ve etkin değişimlerin başlangıcının bir göstergesi olmuştur. 1883-84-89 yıllarında sırasıyla hastalık, iş kazası ve yaşlılık-sakatlık sigortaları çıkartılmıştır. Bu anlamda Almanya gerçekleştirmiş olduğu reformlarla da örnek ülke olmuştur (Özdemir, 2007: 17).

Bismarck'ın yapmış olduğu bu reformlar o dönem Almanya'sı için “*Almanya'nın Magna Carta'sı*” olarak da adlandırılmıştır.

1.4.3.2. Beveridge ve İngiltere

İngiltere, sanayi alanında adeta bir lokomotif durumunda iken kendine Almanya ve dolayısıyla Başkan Bismarck'ın yapmış olduğu reformları dikkate alarak ve üzerlerine ekleyerek pek çok yasa çıkarmış ve işçi sınıfı ile işverenler arasında yeni yasaları yürürlüğe sokmuştur. iş kazalarında işverenlere sorumluklar yükleyen “*İşverenlerin Sorumluluğu Yasası*” 1880 yılında reformları hızlandırmış ve devam eden konjunktürde *İş Kazaları Sigortası*(1906), “*Yaşlılık Aylığı Yasası*(1908)”,*Ulusal Sigorta Yasası*(1911), “*Dul Yetimler ve Yaşlılar Primli Aylık Yasası*(1925)” çıkarılmış ve oldukça köklü reformlar hayata geçirilmiştir (Özdemir, 2007: 16).

Sanayileşmenin hızlı dönemlerinde ve aynı zamanda liberal anlayışın hâkim olduğu dönemlerde fakirlik ve yetersizliğin toplumsal problemlerin artmış olduğu görülmüştür. Söz konusu olumsuz sorunlar karşısında çözüm arayışları, bu ülkede

hem sol hem de sağ görüşlü insanlar arasında taraftar bulmuştur, Beveridge, Keynes ve Churchill bunlar arasındadır.

1942 yılında yayınlanan ‘‘ Beveridge Raporu’’ ‘‘beşikten-mezara’’ kadar tüm vatandaşlara vaat edilen sosyal yardımlar üzerine düzenlenmiştir (Eser vd. 2011: 202-213).

1.4.3.3. Keynes ve Refah Devleti’nin Zirveye Çıkışı

Keynes bir sosyalist değildi. Yaptıkları ve uygulamaya çalıştıkları ile sosyal reformların adeta bir öncüsü olmuş, hatta 1929 ekonomik buhranından sonra fikirlerinin kabul görmesi ve üzerine de ülke ekonomilerinin birer birer Keynesyen politikaları uygulamaya koymasıyla Keynesyen politika uygulamaları had safhaya ulaşmış ve 1945-1970 yılları arasında altın çağını yaşayan refah devletlerinin uyguladıkları politikalar Keynesyen anlayış temelli olduğundan o dönemin refah devletlerine Keynesyen refah devleti ismi de verilmiştir (Aktan; 1999, s. 61-64).

J.M. Keynes ortaya koyduğu fikirlerle var olan kapitalist sistemi ortadan kaldırıp bir sosyalist sistemin kurulmasına önayak olmamıştır. Bilakis kapitalist sistemin açıklarını yamayacak fikirler ileri sürmüştür; Fakat ileri sürdüğü fikirler bünyesinde devlet müdahaleleri gibi işçi sınıfı hakları gibi kapitalist sistemin aksaklıklarını sosyal açıdan düzeltmeye çalıştığından bir sosyalist bakış açısına sahip gibi görülmüştür.

Keynes klasik anlayışın aksine ücret ve kamu harcamalarında yapılacak olan artışlar ile beraber ekonomik sıkıntıların çözüleceğini savunmuştur. Keynes 1936 yılında yazmış olduğu ‘‘İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi’’ (General Theory of Employment Interest and Money) adlı kitabında da değindiği üzere problem Klasik İktisatçıların düşündüğü gibi arz yönlü değil talep yönlüdür. Bu bağlamda krizin çıkış noktasının talep gücünün arttırılması olduğunu savunmuştur (Özdemir, 2007: 194).

Anlaşılabacağı üzere Klasik Anlayışta farklı olarak devlet müdahalesini gerekliliğini dile getirmiştir. Keynes’e göre devlet işsizlik ödemeleri gibi yatırım harcamaları yapma gibi gelirin yeniden dağılımı gibi devlet planlamaları gibi aktif müdahale araçları kullanılmalıdır (Çalışkan, 2001: 16).

Tablo 6: Sosyal Devletin Gelişimi

	Almanya	İngiltere	İsveç	Fransa	İtalya	ABD	Kanada
Hastalık sigortası	1883	1911	1910	1939	1943	-	1971
İş kazaları	1884	1906	1901	1946	1848	1930	1930
Yaşlılık sigortası	1889	1908	1913	1910	1919	1935	1927
İşsizlik sigortası	1927	1911	1934	1967	1919	1935	1940
Aile yardımları	1954	1945	1947	1932	1936	-	1944
Sigorta	1880	1948	1962	1945	1945	-	1972

Kaynak: Füsün Kökalan Çımrın. (2009). Küreselleşme, Neo-Liberalizm ve Refah Devleti İlişkisi Üzerine.» *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*. (29): 196-202.

Sosyal devletin tarihçesinde Almanya'nın öncülüğü bariz bir şekildedir. Ardından gelen İngiltere de pek çok yeniliği gerçekleştirmiştir. Daha çok Avrupa Ülkelerinde gelişim kaydeden sosyal devlet uygulamaları ilerleyen dönemlerde birçok ülke için de örnek teşkil etmiştir (Kökalan Çımrın, 2009: 197).

1.5. REFAH DEVLETİNİN SINIFLANDIRILMASI

Refah devleti her ülkede, o ülkenin sahip olduğu iktisadi, politik, sosyal ve kültürel yapıya göre şekillenmekte ve dolayısıyla refah uygulamaları açısından ülkeler arasında oldukça önemli farklılıklar olduğu görülmektedir (Erdal, 2012: 97). Zira her devletin kendine özgü bir kültürü, tarihi ve politik yapısı mevcuttur. Diğer yandan, bazı refah devletleri arasındaki farklılıklar az iken bazıları arasındaki farklılıklar da mahiyet farkı oluşturacak kadar büyüktür. Bu da her devletin refah rejimi anlayışının diğerlerinden az veya çok *farklı* olduğunu göstermektedir. Fakat; her refah devletinin *kendine has özelliklerinin bulunması*, bir yandan refah devletlerinin sınıflandırılmasını zorlaştırırken, diğer yandan da *çok sayıda* refah devleti sınıflandırmasının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bunun yanı sıra da sınıflandırmanın çok kolay olmaması, hatta mükemmel bir sınıflandırma yapmanın imkânsız olması sebebiyle, aynı grup altında bulunan ülkeler arasında da –doğal

olarak- az veya çok farklılık bulunmaktadır. Örnek olarak refah devletlerinin en önemlileri arasında gösterilen İsveç'te bir metro girişinin tekerlekli sandalyeye mahkum engelli kişilerin kullanamayacağı kadar dik olması gündemi en üst düzeyde meşgul edebilmektedirken, ABD veya diğer benzer ülkelerde önem arz etmesi kolay değildir (Gümüş, 2012: 67).

Refah devleti sınıflandırılmasında geneli itibari ile "*Leibfried ve Gosta Esping-Andersen*" sınıflandırması kabul görmüştür. Bu sınıflandırmayı açıklamadan önce tarihte söz konusu sınıflandırmayla ilgili yapılan diğer çalışmalara değinmekte fayda vardır (Özcan, 2009: 43).

Refah devleti sınıflandırma alanında yapılmış en eski çalışmaların Wilensky ve Lebeaux (1958) ile Tittmuss (1958)' a ait olduğunu söyleyebilmek mümkündür (Topal, 2011: 27).

1.5.1. Wilensky ve Lebeaux'in Sınıflandırması

Wilensky ve Lebeaux,1958' de yazmış oldukları sınıflandırmada refah devletini; "*kalıntı*" (*residual*) ve "*kurumsal*" (*institutional*) olarak iki gruba ayırmışlardır (Durdu, 2009: 44). *Kalıntı* anlayışına göre devlet atıl durumda veya aile ve piyasadan sonra devreye girmelidir. *Kurumsal* anlayışta ise refah doğal olarak devlet tarafından sağlanmalıdır (Yılmaz, 2013: 20).

1.5.2. Stephan Leibfried'in Sınıflandırması

Refah devletinin sınıflandırılmasında kullanılan bir diğer yaygın ayırım, *Stephan Leibfried*' in gerçekleştirmiş olduğu sınıflandırma sosyal politika rejimlerinden yola çıkarak Avrupa Ekonomi Topluluğuna müdahil olmuş olan ülkelerdeki refah devleti modellerini içermektedir. Leibfried refah devletlerini; İskandinav refah devletleri(modern refah devleti-İsveç), Bismarck ülkeleri refah modeli (kurumsal refah devletleri-Almanya), Anglo-Sakson ülkeleri modeli (kalıntı refah devletleri-ABD, Yeni Zelanda, İngiltere), Latin havzası ülkeleri modeli (tam oluşmamış refah devletleri- İspanya, Portekiz, Yunanistan, Türkiye) olmak üzere dört ayrı grupta toplamıştır (Yılmaz, 2013: 28).

1.5.3. Jane Lewis'in Sınıflandırması

Bu sınıflandırmadan farklı olarak, refah devletlerini cinsiyet bağlamında da sınıflandırmaya çalışanlar da olmuştur. Jane Lewis, Avrupa refah devletleri arasında yeni alternatif bir tipoloji inşa etmiştir. Bu tipoloji. *‘‘ekmeğini kazanan erkek modeli’’(male –breadwinner model)* çerçevesinde kimi ortak özelliklere haiz ülkelerde var olan sosyal politikalarının, cinsiyet ayrımına dayalı *‘‘ ekmek kazanan erkek’’* ve *‘‘ev işi yapan kadın’’* farkları perspektifinde uygulandığını dile getirmiştir. Netice olarak refah devletlerini üç gruba ayırmaktadır: *‘‘güçlü’’*, *‘‘ılımlı’’*, ve *‘‘zayıf’’* ekmeği kazanan erkek modelidir. Bu sınıflandırmada Lewis, İngiltere’yi güçlü, Fransa’yı ılımlı ve İsveç’ i de en zayıf erkek merkezli ülke olarak karakterize etmiştir (Özdemir, 2010: 237).

1.5.4. Gosta Esping-Andersen'in Sınıflandırması

Refah devletinin sınıflandırılmasında, *Gosta Esping-Andersen’* in 1990 yılında yayımladığı ve pek çok bilim insanıyla ekonomistin merakını celp ettiği *‘‘refah kapitalizminin üç dünyası’’(the three worlds of the capitalism)* adlı kitabıyla önemli ve genele yakın kabul gören bir aşama kat edilmiştir (Gümüş, 2012). Esping-andersen bir demecinde: *‘‘Ülkelerdeki sosyal hakları ve refah yapılarını araştırdığımızda devlet, piyasa ve aile arasında şekillenmiş niteliksel olarak farklı uygulama alanlarının olduğunu görmekteyiz... Dolayısıyla refah devleti farklılıklarının dağılımı doğrusal olmamakla beraber belirli bir rejim kümesi altında toplanması mümkündür’’*diyerek ülkelerin de-komüdifikasyon(malsallaştırmama) ve tabakalaşma düzeylerine göre üç farklı rejim altında(kapitalizm) kümelenebildiklerini ileri sürmüştür. Andersen söz konusu araştırmasında refah rejimlerini: Liberal (*Anglo_sakson, kalıntı*) refah rejimi, Muhafazakâr(*korporatist, Kurumsal, Kıta Avrupası, Sosyal Sigorta, Bismarck, Alman, Hristiyan demokrat*)refah rejimi ve son olarak da; Sosyal Demokrat (evrensel, İskandinav, Modern, İsveç) refah rejimi şeklinde kategorize etmektedir (Topal, 2011: 30).

Esping-Andersen’in söz konusu çalışmasından sonra, çok popüler olmuş ve karşılaştırmalı refah devleti çalışmalarında en çok tartışılan ve en çok atıfta bulunan

çalışma haline gelmiştir. Hatta bu çalışma ile birlikte *refah rejimi* modelleme çalışmaları yaygınlık kazanmıştır. Yine Pierson'a göre de söz konusu refah devleti sınıflandırma çalışmalarının çoğu Esping-Andersen'le *hesaplaşma* olarak görülebilir. Bu çerçevede 1990'lı ve 2000'li yıllarda Esping-Andersen'in (1990) sınıflandırması ile rekabet eden birçok refah devleti sınıflandırma çalışması yapılmıştır. (Bambra, 2007: 1098). Bu çalışmalara; Leibfried (1992), Castles ve Mitchell (1993), Jones (1993), Kangas (1994), Ragin (1994), Siaroff (1994), Ferrera (1996), Bonoli (1997), Korpi ve Palme (1998), Pitzurello (1999), Hort ve Kuhnle (2000), Navarro ve Shi (2001), Kautto (2002), Rieger ve Leibfried (2003), Bambra (2005a ve 2005b) ve Castles ve Obinger (2008) örnek verilebilir (Gümüş, 2012: 70).

Esping-Andersen sınıflandırmasında ilk olan *Liberal Refah Rejimleri*, piyasa mantığına göre şekillendirilmişlerdir. Bu rejimde devlet vatandaşlara asgari düzeyde yardım sağlamaktadır. Liberal rejimde tam istihdam amacı güdülmemektedir. Devlet sosyal sorunların yaşanması sırasında sorunları gidermeyi düşünmez. Devlet sadece ihtiyaç halinde başvurulacak bir merciidir (Tuz, 2010: 49). Bu modelde en iyi örnekler; ABD, Kanada, Avustralya ülkeleridir. İngiltere ve Yeni Zelanda da bir dereceye kadar bu tür bir rejime sahiptir (Tuz, 2010: 49).

Esping-Andersen' in ikinci sınıflandırması, *muhafazakâr-korporatist refah rejimi*'dir. Bu rejimin temel bakış açısı muhafazakârlıktır. Nedeni ise, kapitalizm öncesi kökenlerini Kıta Avrupası'nın kraliyet rejimlerinin elitlerinde bulmak mümkündür. Karakteri itibarıyla anti-liberaldir. Bunun nedeni ise, piyasa verimliliğinden çok geçmişten miras kalmış hiyerarşik sosyal düzeni muhafaza etmekle ilgilidir (Tuz, 2010: 49).

Muhafazakâr rejimde, Katolik-muhafazakâr sosyal politika ve korporatist-devletçi gelenek bu rejimin temel tarihi miraslarıdır. Söz konusu geleneksel unsurlar, piyasanın önceliğini reddeden, devlet yardımlarına vurgu yapan ve refahın merkezi olarak aileyi önceliğine alan bir refah yapısı ortaya çıkarmaktadır (Topal, 2011: 31).

Muhafazakâr rejimde, sosyal haklar geniştir. Rejim korporatisttir. Söz konusu rejime sahip olan devletler, bir yandan piyasanın önceliğini reddeden, diğer yandan devlet yardımı prensibi üzerine vurgu yapan ve sosyal refahın merkezi olarak ailenin önceliğini esas alan Hristiyan Demokratik kuramlardan oldukça müteessir olmuşlardır. Devlet ve aileye ağırlık verilir. Geleneksel ailenin çözemediği

sorunlarda devlet müdahale eder; fakat devlet müdahalesi mevcut toplumsal eşitsizlikleri azaltmaya veya belli bir düzeyde eşitlik sağlamaya yönelik değildir (Yılmaz, 2013: 29).

Korporatist rejimlerde güçlü istihdam garantisi mevcuttur. Fakat bu modelde devlet, çeşitli nedenlerle gelir kaybına uğrayan bireylere, çözüm olarak yeni istihdam olanakları yaratmak yerine, telafi edici politikalar uygular. Bir nevi bu modelde devlet, bireyleri iş piyasasına giriş ve orada kalmayı teşvik yerine, iş piyasasından çıkmayı ve hatta piyasaysa girmemeyi özendirir (Rakıcı ve Yılmaz, 2011: 8). Devlet tam istihdam vaadinde bulunmayıp, tam istihdamın ekonomik büyümeyle gerçekleşeceğini öngörmektedir. Tam istihdamın gerçekleşmemesi durumunda ise telafi edici rol oynar. Bu modelde çalışma hakkı yerine, çalışmayanlara sosyal güvenlik hakkının sağlanması söz konusudur (Toprak, 2015: 161). Sosyal güvence bireyin işteki konumuna göre, çalışırken ödediği primlere bağlı olarak belirlenirken, ailenin de sosyal güvenlik içinde önemli bir yere sahip olduğu bir modeldir. Bu modelde sosyal hizmetler yerinden yönetim birimlerince gerçekleştirilmektedir. Bu rejimde, refah hizmetlerinde devlet, büyük ölçüde piyasanın yerini almıştır (Rakıcı ve Yılmaz, 2011: 8).

Andersen'in sınıflandırmasının son modeli ise *sosyal demokrat refah devleti* modelidir. Bu rejim türünün önde gelen ülkesi İsveç' tir. Bu nedenle İsveç modeli olarak da bilinmektedir (Tuz, 2010: 55).

Bu tür rejimlerde öne çıkan ilkeler: evrensellik, sosyal dayanışma ve sınıflar arasındaki eşitliktir. Bu rejim türü, kurumsal bir kimliğe bürünmüş, sosyal hakların mevcudiyetinin netleştiği ve kesinleştiği ve kamu kesiminin piyasa ekonomisinden çok sosyal ihtiyaçların giderilmesinde daha aktif bir şekilde sorumluluk üstlenmiş olduğu ve aynı zamanda sosyal demokrasinin sosyal reformlar açısından etkili bir güç olduğu, eşitliğe müstenit bir kısımdır (Koray, 2002: 46).

Sosyal demokrat modelde yer alan ülkelerdeki sosyal politikaların özelliklerine bakıldığında aslında oldukça özgürlükçü bir yapıda oldukları söylenebilir. Özellikle 1940'lı yıllarda daha çok sosyal yardım üzerine kurulu olan sosyal politikalar, 1960'lı yıllarda ise tamamen modern “hak-ediş” temeline dönüşmüşlerdir. Yine, “evrensellik”, söz konusu ülkelerdeki sosyal politikaların bir parçası olmuştur. Evrensellikle birlikte, sosyal demokrat refah modelleri, eşitlikçi,

cömert fayda düzeylerine sahip ve geniş sosyal risk gruplarını kapsayacak şekilde dizayn edilmişlerdir.

Sosyal demokrat modelde sosyal refah, genelde piyasa dışından sağlanmaktadır. Tam istihdam bu modelin en büyük dayanak noktasıdır. Tam istihdamın temel hedef olduğu bu ülkelerde kamu kesimi istihdamının toplam istihdam içindeki oranı yüksektir. İstihdam politikaları vatandaşların üretkenliğini artırma üzerine kurulmuş yani performans bazlıdır. Çocuk, yaşlı ve özürllülere yönelik gelişmiş sosyal hizmetler bulunmaktadır. Söz konusu ülkelerde bir yandan doğum oranları (fertility rate) artırılırken diğer yandan kadınların işgücüne katılımı artırılmaktadır. Öte yandan, bu ülkelerdeki sosyal politikalar başta ailenin çocuk üzerindeki olumsuz etkilerini ve çocuk yoksulluğunu ortadan kaldırmak için tasarlanmıştır (Güç, 2015: 128).

Sosyal demokrat refah rejimleri, diğer refah rejimlerine nazaran en yüksek seviyede sosyal harcama düzeyine sahiptir. Örneğin, liberal refah rejimine sahip olduğu düşünülen Avustralya'nın sosyal harcamalarının GSMH'ye oranı 2007 yılında % 16 iken, sosyal demokrat refah rejimine sahip olduğu düşünülen İsveç'te söz konusu oran % 27,3'tür. İsveç'in sahip olduğu bu oran, OECD ortalaması olan % 19.3'ün de hayli üzerindedir (OECD, 2010). Buna paralel olarak da sosyal demokrat refah rejimlerinde vergi gelirlerinin milli gelire oranı ve vergi oranları da oldukça yüksek seviyededir. Örneğin vergi gelirlerinin GSMH'ye oranı 2008 yılında yine İsveç'te % 46.3 ve Norveç'te % 42.6 iken bu oran ABD'de sadece % 26.1'dir (OECD, 2010), (Gümüş, 2012: 78).

Tablo 7: Refah Devleti Türleri

Rejim	Liberal	Muhafazakâr	Sosyal Demokrat
Başlıca Örnekler	ABD, İngiltere	Almanya	İsveç
Felsefi Temeli	Klasik Liberalizm	Muhafazakâr SosyalPolitika	Sosyal Marksizm
Dekomüdfikasyon	Düşük	Orta	Yüksek
Sosyal Haklar	İhtiyaç Temelli	Katkıya Dayalı	Evrensel
Refah Önlemleri	Karma Hizmetler	Transfer Ödemeleri	Kamu hizmetleri
Haklar	Düz Oranlı Ödenekler	Katkıya Dayalı	Yeniden Dağıtıcı
Sosyal Politika Kurumları	Piyasa(kalıntısal)	Devlet(mesleksel)	Devlet (evrensel)

Kaynak: Yunus Güç, (2015). *Refah Devletinin Gelişimi ve Türkiye'de Refah Devleti Algısı: İstanbul İlinde Bir Alan Araştırması*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Esping-Andersen' in yapmış olduğu refah devletleri özellikleriyle birlikte çalışmaları Tablo 8'de derlenmiştir:

Tablo 8: Refah Rejimlerinin Özellikleri

	Liberal	Sosyal Demokrat	Muhafazakâr
Rolleri:			
Aile	Marjinal	Marjinal	Merkezi
Piyasa	Merkezi	Marjinal	Marjinal Tamamlayıcı
Devlet	Marjinal	Merkezi	
Refah Devleti: Dayanışmanın Baskın Görünümü	Bireysel	Evrensel	Akrabalık Korporatist Devletçi
Dayanışmanın Temel Odağı	Piyasa	Devlet	Aile
De-komüdfikasyon Düzeyi	Asgari	En yüksek	Yüksek (eve ekmek götürebilen için)
Örnek Ülkeler	ABD, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda, İrlanda	İsveç, Norveç, Danimarka, Avusturya, Belçika ve Hollanda	Almanya, Japonya, İtalya, Fransa, Avusturya, Finlandiya ve İsveç

Kaynak: Mehmet Hanefi Topal, (2011). *Refah Devletine Yönelik tutumlar ve Vergi Adaleti Algısı: Türkiye Üzerine Bir Araştırma*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. s.34.

Tablo 9’da görülen dekomodifikasyon (decommodification) kavramı; eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik gibi temel toplumsal ihtiyaçların meta olmaktan çıkarılmasını ifade etmektedir. Devlet, üretici ve tedarik edici olarak daha çok işin içindedir (Kol, 2014: 15-28). Bir nevi sosyal koruma miktarı da sayılabilmektedir. Buna göre; işsizlik maaşı, sakatlık maaşı, hastalık sigortası, emeklilik maaşı gibi çeşitli ve kapsayıcı sosyal imkânların bulunup bulunmaması *metadışılaştırmanın* derecesini belirlemektedir. Bu çerçevede Esping-Andersen en önemli sosyal refah uygulamaları olan emeklilik, işsizlik ve hastalık imkânlarının *metadışılaştırma* derecesini 18 gelişmiş ülke için belirlemiş ve daha sonra da söz konusu *metadışılaştırma* derecelerini toplayarak her ülke için bir *metadışılaştırma (dekomodifikasyon) oranı* oluşturmuştur (Gümüş, 2012: 76). Bu bağlamda dekomodifikasyon düzeyleri refah devletlerinin türleriyle ilgili önemli birer işaret ve özelliktir.

Tablo 9: Seçilmiş Ülkelerin Dekomodifikasyon Oranları (DKO)

Liberal Ülkeler	DKO	Muhafazakâr Ülkeler	DKO	Sosyal Demokrat Ülkeler	DKO
Avustralya	13.0	İtalya	24.1	Avusturya	31.1
ABD	13.8	Japonya	27.1	Belçika	32.4
Y. Zelanda	17.1	Fransa	27.5	Hollanda	32.4
Kanada	22.0	Almanya	27.7	Danimarka	38.1
İrlanda	23.3	Finlandiya	29.2	Norveç	38.3
Britanya	23.4	İsviçre	29.8	İsveç	39.1
Ortalama			27.2		
Standart Sapma			7.7		

Kaynak: Mehmet Hanefi Topal, (2011). *Refah Devletine Yönelik Tutumlar ve Vergi Adaleti Algısı: Türkiye Üzerine Bir Araştırma*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. s. 76.

Yukarıdaki tabloya göre, metadışılaştırma oranlarının ortalaması ve standart sapması hesaba katıldığında, ülkelerin üç ayrı grupta toplandığı görülmektedir. Esping- Andersen’e göre Anglo-Sakson ülkeleri en düşük metadışılaştırma oranlarına sahipken, İskandinav ülkeleri en yüksek oranlara sahiptir. Bu iki kutup arasında ise Kıta Avrupa’sı ülkeleri bulunmaktadır. Bu çerçevede, Esping

Andersen'in üçlü *liberal*, *muhafazakâr/kurumsal* ve *sosyal demokrat refah rejimleri* sınıflandırması çerçevesinde, güçlü bir *liberalizm* geçmişi bulunan ülkelerin metadışlaştırma oranları çok düşükken, *sosyal demokrat* ülkelerin skorları ise oldukça yüksektir. Bunun yanı sıra da *muhafazakâr/kurumsal/devletçi* ve/veya *Katolik* bir tarihe sahip olan ülkelerin ise orta seviyelerde metadışlaştırma oranlarına sahip oldukları görülmektedir (Gümüş, 2012: 77).

Tablo 10: Esping-Andersen'in Yeni Sınıflandırması

Refah Devleti Modelleri			Ailenin Rolü	
Kalıtı	Evrensel	Sosyal Sigorta	Aileye Dayalı	Aileye Dayalı Olamayan
Avustralya Kanada Yeni Zelanda ABD İngiltere*	Danimarka Finlandiya Hollanda Norveç İsveç İngiltere*	Avusturya Belçika Fransa Almanya İtalya Japonya İspanya	Avusturya Belçika** Fransa** Almanya İtalya Japonya Hollanda Portekiz İspanya	Avustralya Kanada Danimarka Yeni Zelanda Finlandiya Norveç İsveç İngiltere ABD

(* Belli bir düzeye kadar, ** Oldukça zayıf)

Kaynak: Mehmet Hanefi Topal, (2011). *Refah Devletine Yönelik tutumlar ve Vergi Adaleti Algısı: Türkiye Üzerine Bir Araştırma*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. s. 45.

Tam Oluşmamış Refah Devleti-Güney Avrupa Latin Havzası Ülkeleri-Akdeniz Ülkeleri Modeli: Esping-Andersen' in yapmış olduğu bu ayrım pek çok ülke, ekonomist, politika ve politika tarafından kabul görmüştür. Fakat bazı kişilerce eksik yanlarının da olduğu düşünülmüş ve Andersen' in refah analizinin eksik yönlerinin gidermeye çalışmışlardır. Bunların başında Leibfried ve Titmuss gelmektedir. Bu bağlamda Leibfried' in yapmış olduğu ve dördüncü sınıflandırma olarak sayılan ve Avrupa Birliği'' nin güney kısmı ''*Latin Kuşağı Ülkeleri*'' olarak nitelendirilebilecek farklı bir refah devleti türüdür. Leibfried' in yapmış olduğu bu çalışma aslında Titmuss' un ''*Tam Oluşmamış Refah Devleti Modeli*'' nin üzerine

kurulu bir refah devleti türüdür. Bu bağlamda Titmuss' un başlattığı ve Leibfried' in tamamladığı bir, dördüncü refah devleti türüdür (Toprak, 2015: 166).

1.5.5. Richard Titmuss'un Sınıflandırması

Wilensky ve Lebeaux' ardından Richard Titmuss refah devletini 1974 yılında yayımlamış olduğu “sosyal politika” adlı eserinde üç farklı kısma ayırmıştır (Gümüş, 2012: 68):

- a) *Kalıntı refah modeli*, ihtiyaç sahiplerine yapılacak hizmetlerde devlet müdahalesini asgari düzeylere çekmekte yalnız ve yalnız yoksullar için yapılabilecek yardımlar çerçevesinde devletin müdahalesine cüzi bir miktarda kamu yardımının yapılabileceğini,
- b) *Endüstriyel başarı modeli*, fertlerin sunulan hizmetlerden faydalanmaları faal bir şekilde iş hayatının içerisinde olmuş olmalarına bağlı olmasının yanında sigorta şirketlerine kesenek yatırma koşulunu gerektirmektedir.
- c) *Kurumsal modele* göre ise devlet refah devleti anlayışı bünyesinde piyasaya müdahil olup hizmet sunumunda adaleti sağlamalıdır (Yılmaz, 2013: 28).

İKİNCİ BÖLÜM

REFAH DEVLETİ ANLAYIŞINDA DÖNÜŞÜM

1970’li yıllarda refah devletlerinin karşılaşmış olduğu en büyük sıkıntı, petrol kriziyle beraber kendini çok etkili bir şekilde hissettiren “*stagflasyon*” ve beraberinde getirdiği çözülmesi hiç de kolay olmayan ve süre alan problemlerdir. *Stagflasyon*, kullanılmayan üretim kapasitelerinin, işsizliğin ve yetersiz bir ekonomik büyüme ile yüksek bir fiyat artışının birlikte görüldüğü ekonomik durumlardır. Stagflasyonun asıl problemi de enflasyona rağmen durgunluğun olmasıdır. Bu problem enflasyon ve işsizlik oranları göz önüne alındığında kendini belirgin şekilde göstermektedir. Stagflasyonist dönemlerde fiyat istikrarı ve tam istihdam amaçlarının gerçekleşmesi gerçekten oldukça uzaktır. Bu da, siyasi karar birimlerinin ve dolayısıyla sistemin sürekli mücadele etmelerini gerektirmektedir (Turhan, 1998: 60).

Karakteri itibariyle müdahaleci bir anlayışa sahip olan refah devleti, Keynesyen politikalarıyla stagflasyon sürecini aşmada yetersiz kalmıştır. Bu dönemde Keynesyen-müdahaleci devlet anlayışının etkinliği zayıflamıştır. Bunun sonucunda da refah devletinin işlevi üzerine tartışmalar artmış ve refah devletinin ekonomik ve sosyal politika ve uygulamalarında evrilmeler başlamıştır (Mandel, 1980). Bu dönemde Keynesyen ekonomi politikaları yetersiz kalmıştır ve petrol krizinin sebeplerinin refah devleti politikalarına bağlanmasıyla beraber, ekonomiye liberal ekonomilerin yön vermesi gerektiği ileri sürülmüş ve refah devleti olgusunun sorgulanarak yeniden şekillendirme süreci hızlanmıştır (Bahadır vd., 2011: 207).

Özetle, 1970’li yıllarla beraber Keynesyen Yaklaşım dünya genelindeki sosyal gelişmeler ve küresel piyasalar karşısında zayıflamıştır. Başta Monetaristler ve muhafazakâr politik ideolojiler yükselişe geçmiştir. Yüksek talep ve istihdam politikaları, aşırı vergi oran ve uygulamaları, aşırı yapılan sosyal refah devleti harcamaları ve artan devlet müdahaleleri, refah devletini krize sürükleyen nedenler olarak gösterilmektedir. Yaşanan krizle birlikte çözüm olarak başta devletin ekonomideki rol veya etkinliğinin küçültülmesi görüşleri daha sık dile getirilmeye başlanmış, toplumsal uzlaşmanın temelleri sarsılmış ve Keynesyen refah devletinin değişiminin ve bazı alanlarda da tasfiyesinin başladığı görülmüştür (Erdal, 2012: 84).

Hal böyleyken, refah devletinin bir krizle karşı karşıya olduğu konusunda mutabakat söz konusudur. Tartışma asıl olarak, refah devleti modelinin sonuna gelindiğini öne süren görüşler ile krizin aşılabileceğini -ve aşılması gerektiğini- ileri süren görüşler arasında cereyan etmektedir. İkinci kategoride yer alanlar için, yaşanmakta olan süreci kriz kelimesiyle ifade etmek yerine, refah devletinin “*sorgulanma ve yeniden biçimlenme dönemi*” olarak ifade etmek de mümkündür (Koray, 2005: 65).

Refah devletinin karşı karşıya bulunduğu kriz ile kastedilen nedir? Ana hatlarıyla, sosyal harcamaların hızla artması, harcamaları finanse etmek için gereken zorunlu kesinti oranlarının yükselmesi ve bunun toplumda yarattığı hoşnutsuzluktur. Tartışma Keynesyen refah devletinin iflâsı ekseninde devam etmektedir. Ancak bu saptamalar, kriz sorununun daha çok ekonomik boyutunu ifade etmektedir. Hâlbuki refah devleti ile ilgili yapılan eleştiri ve itirazlar, söz konusu modelin çok daha girift bir sorunlar silsilesiyle karşı karşıya olduğunu ortaya koymaktadır (Dericiler, 2010: 70-73).

Refah devleti, ne sadece kapitalistlerin emekçilerden gelen itirazları manipüle etmek için kullandıkları bir strateji olarak düşünülebilir; ne de emekçilerin kapitalist grubu alt ederek kazandığı bir zaferdir. Refah devletlerinde uygulanan politikalar her iki cephe açısından da belirli kazanımlara işaret eder. Kapitalist üreticiler açısından refah politikalarının işlevi, kapitalist üretim biçiminin gerektirdiği ve yalnızca özel sektörün yatırımlarıyla yetiştirilmesi mümkün olamayacak nitelikli iş gücünün devlet eliyle yetiştirilmesi şeklinde olmuştur. Devlet tarafından sunulan hizmetler sayesinde iyi eğitilmiş, sağlık hizmetlerinden yararlanan, iyi beslenen ve iyi koşullarda barınan, çalışmaya hazır bir emek kitlesi oluşmuştur. Böylelikle, sermayenin egemen olduğu toplumlarda refah devleti uygulamaları başlangıçta yaygın olarak kabul görebilmiştir. Refah devleti yardımlarına itirazların gelmemesi, sosyal sınıflar arasındaki yazısız bir “sosyal sözleşme” ile dayanmaktadır (Dericiler, 2010:70-73).

Fakat 80’li yıllara gelindiğinde refah devleti anlayışı anlayışında özellikle neo-liberal politikalarında etkisiyle gerilemeler ve aşınmalar artmıştır. Buna rağmen devletin ekonomiye müdahalesi belirli ölçülerde devam etmekte ve devlet, özel sektörle kamu sektörü arasında kaynakların dağılımı konusunda etkinliği sağlamak

ve ekonomik büyüme-kalkınma amaçlarını gerçekleştirmek adına ekonomiye müdahale edebilmektedir (Bahadır vd., 2011: 207).

Devletin ekonomideki pozisyonu uzun yıllar boyunca Keynesyenler ve Klasikler arasında tartışılmıştır. Devletin ekonomideki yerini daraltma söylemini politika ve teorilerinde benimsemiş olan Monetarizm, Rasyonel Beklentiler Yaklaşımı ve Arz Yönlü İktisat, 1980 sonrasında uygulanan iktisat politikalarının teorik altyapısını oluşturmuştur. Dolayısıyla 1970’li yılların sonuna doğru hız kazanan ve uygulanan neo-liberal politikaların Monetarizm, Rasyonel Beklentiler Yaklaşımı, Arz Yönlü İktisattaki kökenleri incelemekte fayda vardır.

2.1. REFAH DEVLETİNİN DÖNÜŞÜMÜNDE ETKİLİ OLAN İKTİSADİ DÜŞÜNCE AKIMLARI

2.1.1. Monetarizm

Monetarizmin kurucusu Milton Friedman, devletin ekonomiye para ve maliye politikaları ile müdahalesinin zararlı sonuçları olabileceğini belirtmiştir. Ona göre, iktisadi büyüme ile orantılı olarak gelişen para miktarında sabit oranlı bir büyüme en iyi politika aracı olmuştur. Örneğin, para arzının yeterince iyi ayarlanamamasının 1929 Krizi’ne yol açtığını belirten Milton Friedman, ‘Kapitalizm ve Özgürlük’ kitabında, Büyük Buhran’ın nedenini para arzındaki düşüşe bağlamış ve sorumluluğu Amerikan Merkez Bankası’na yüklemiştir. Friedman kitabında bu konuya şöyle değinmektedir: “Devlet eliyle kurulan ve para politikasından sorumlu olmakla görevlendirilen Federal Rezerv Sistemi 1930 ve 1931’de bu sorumluluğu öylesine beceriksizce kullanmıştır ki, ılımlı bir ekonomik daralmayla geçirilebilecek olan olay tam anlamıyla bir felakete dönüştürülmüştür (Friedman, 1993: 88-110).

Friedman parasal büyüme kuralı çerçevesinde açık piyasa işlemlerinin yönetimi, Merkez Bankası’nın ticari bankaların kendi kasalarında bulunan mevduatlarına piyasadaki faiz oranı kadar ödemede bulunması, Merkez Bankası’nın zorunlu rezerv oranlarını değiştirme imkânının Merkez Bankası’na verilmemesi gibi önlemleri de önemsemektedir (Aktan, 2000: 157).

Monetaristler, dışlama etkisi (Crowding Out) kavramı yardımıyla maliye politikasına ilişkin görüşlerini. Kamu yatırımlarının özel sektör yatırımları ile kıyaslandığında daha az etkin olması özel sektörü olumsuz yönde etkilerken ‘potansiyel üretim kapasitesini ve gelir artış hızını’ düşürmektedir. Bu teorik açıklama, özelleştirme ile devletin ekonomideki yerinin küçültülmesi gerektiğini savunan görüşün de çıkış noktasını oluşturmaktadır. Dolayısıyla, neo-liberal politikanın önemli araçlarından olan özelleştirmenin dışlama etkisi kavramından beslendiğini söylemek mümkündür (Yay, 2000: 148-159).

Monetarizmin sermaye hareketleri konusundaki görüşleri Friedman’ın, 1953 yılında yazdığı makalesine dayandırılmaktadır. Friedman, makalesinde dalgalanan döviz kuru ve serbest sermaye hareketliliğinin faydalarını belirtmektedir. Bu konuyla ilgili görüşlerini aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür:

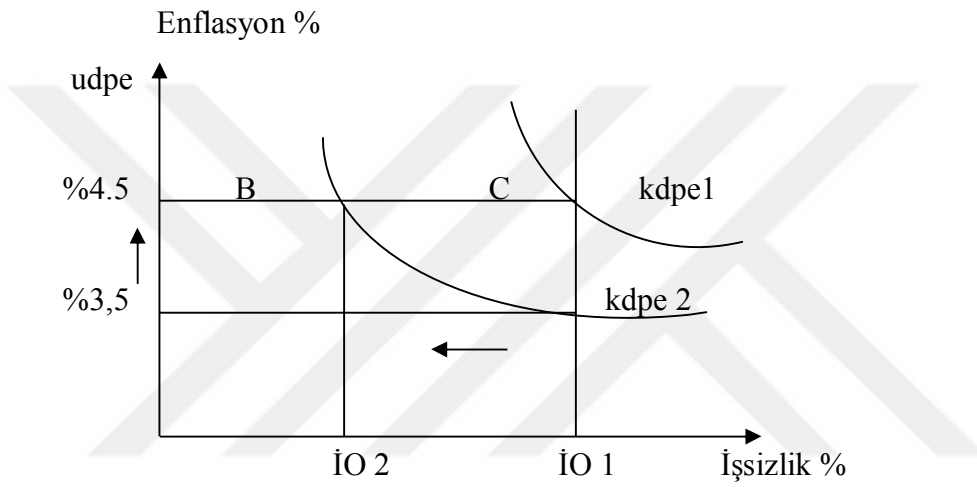
- Serbest dalgalanan döviz kurları ekonomiyi dışsal reel ve parasal şoklardan izole edecek ve bu ekonominin yükselmesini sağlayacak makroekonomik politikaları uygulayabilmesini mümkün kılacaktır.
- Nominal döviz kuru ile yerel fiyat seviyesi aynı anda değişeceğinden yukarıdaki şartın gerçekleşmesi kolay olacaktır. Böylelikle reel döviz kuru ve faiz oranı istikrarlı olacaktır.
- Para spekülörleri nominal döviz kurunun yeniden dengeye kavuşmasına yardımcı olacaklardır. Böylece büyük kapsamda sıcak para hareketlerinin gelişmesini erken davranıp önlemiş olacaklardır.
- Uzun vadeli sermaye hareketleri küresel düzeyde reel faiz oranlarının yaklaşmalarına sebep olacaklardır. Böylece yatırımların küresel düzeyde etkin olarak tahsisi sağlanmış olacaktır (Singh, 2000: 7).

Friedman’ın yanı sıra Fischer de sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi ile küresel ekonomik etkinliğin artacağını, dünya tasarrufunun onu en etkin kullanana doğru yöneleceğini ve sosyal refahın artacağını belirtmektedir. Serbest sermaye hareketi ülke vatandaşlarına gelirlerini artırma şansı vermektedir. İşlemleri azaltarak verimliliği arttırmaktadır (Singh, 2000: 7).

Friedman’ın ve diğer monetaristlerin Keynes’in argümanlarına karşı ortaya koyduğu liberal argümanlar neo-liberal dönemde ağırlıklı olarak dikkate alınmıştır. IMF ve Dünya Bankası’nın programlarında uygulanan politikalara teorik olarak

zemin hazırlamıştır. Sonuç olarak, Monetarizm taraftarları maliye politikasının etkinliğini eleştirmekte ve bütçe açıklarına karşı çıkarken para politikasına da çok güvenilmemesini öğütlemektedirler. Devletin küçültülmesi amacını güden neo-liberal ajandanın bu yaklaşımla paralelliği çarpıcıdır. Monetaristler özel kesimdeki kendi kendini düzenleme mekanizmalarına güvenerek ekonominin devlet eliyle düzenlenmesine tamamen karşıdırlar (Friedman, 1993: 93).

Şekil 2: Enflasyon-İşsizlik İlişkisi

Monetaristler, Keynesyen Phillips eğrisinin kısa dönemde geçerli olduğunu kabul etmişlerdir. Yani yukarıdaki grafikte de olduğu gibi kısa dönemde işsizlik-enflasyon arasında ters yönlü bir ilişki vardır. (Enflasyonun artışı fiyatların artışına bağlıdır. Fiyatların artışı da talep miktarının artışına bağlıdır).

Uyumlu Bekleyişler Hipotezi'nden dolayı Monetaristler göre uzun dönemde enflasyona katlanmanın işsizliğin azalmasını sağlamayacağını savunurlar. Adı geçen hipoteze dayanarak kamu harcamalarının arttırılması ile birlikte talep gücünün yükselir bu da fiyatları arttırır. Akabinde reel ücretlerde düşüşler yaşanmaya başlar. Bu noktada üreticiler istihdamı arttırma yolunu seçerler. Emek kesiminin de reel ücret düşüşlerini geç fark etmelerinden mütevellit emek arzına devam ederler. Yaşanan sıkıntının farkına vardıkları anda ücretlerin arttırılması yönünde talepte bulunurlar ve emek arzında azaltmaya giderler.

Reel ücretlerin tekrardan artmasıyla üretici açısından yeni istihdamın bir cazibesi kalmadığından istihdam yavaşlar, işsizlik oranı eski seviyesine geri döner. Uzun dönemde elde kalan yalnızca fiyat artışları yani enflasyon olur.

2.1.2. Rasyonel Beklentiler Teorisi

Rasyonel beklentiler teorisi veya modelinin kurucusu J. Muth, 1961 yılında yayımladığı makalesiyle beklentilere farklı bir boyut kazandırmıştır. Muth makalesinde bireylerin subjektif ilkeleri ile objektif ilkelerinin aynı olacağını ileri sürmüştür.

Rasyonel beklentiler teorisi monetarizmin bir uzantısı olarak değerlendirilmektedir. Robert Lucas, işçilerin fiyat düzeyine ilişkin beklentilerini tedricen ayarladıklarını öngören uyarlamacı beklentiler varsayımı yerine, rasyonel beklentileri savunmaktadır. Friedman teorisinde işçilerin rasyonel davrandığını varsaymamaktadır. Oysa Lucas işçilerin ve firmaların yaptığı hatayı çok kısa zamanda düzelteceğini öngörmektedir. Modelde üç varsayım vardır (Yıldırım ve Karaman, 1999):

- Piyasaların temizlenmesi
- Beklentilerin rasyonelliği
- Ekonomik birimlerin ekonomi konusunda eksik bilgi sahibi olması.

Lucas'ın ileri sürdüğü yaklaşımla, makro ekonomik modellerin mikro ekonomik temeller üzerinde oluşturulması fikri yaygınlık kazanmıştır. Beklentilerin önemi anlaşılmış ve beklentilerin oluşturulmasında başka bir varsayım yok ise bireylerin beklentilerini rasyonel olarak oluşturdukları kabul edilmiştir.

Rasyonel beklentiler yaklaşımına göre fiyatlar da ücretler gibi esnektir. Bu okulun savunucularına göre, işsizlik yeni iş arama sırasında ortaya çıkmaktadır. Hükümet müdahaleleri enflasyon veya deflasyona neden olabilmektedir. Bunun nedeni ise politikaların görünmeyen yanlarının da olmasıdır.

Rasyonel beklentiler yaklaşımını savunanlar, iktisat politikalarının iktisadi birimlerin ekonomideki gelişmeleri takip etmelerini zorlaştırdığı gerekçesiyle

istikrarsızlık getireceğini iddia etmektedirler. Bir başka deyişle, rasyonel beklentiler teorisi çerçevesinde hükümetin uygulayacağı politikalar bireylerin gelecek ile ilgili tahminlerini rasyonel biçimde yapmaları durumunda etkinsizleşmektedir (Yıldırım ve Karaman, 1999).

Neo-liberal politikacılar Rasyonel Beklentiler yaklaşımıyla etkin piyasa hipotezi bağlamında önemli bir bağ kurmuştur. Etkin piyasa hipotezi, bilginin etkin olarak toplanmasını ve iletilmesini betimlemektedir. Hipotez çerçevesinde finansal varlıkların ticaretini yapan rasyonel aktörlerin bulunduğu çevreyi yaratan böyle bir ortam aktörlerin etkin kararlar almasına neden olabilmektedir. Aktörler, rasyonel beklentiler teorisi çerçevesinde gelecek ile ilgili olarak hatalı karar almamaktadırlar.

Piyananın etkin olması durumunu etkin piyasa hipotezi şöyle açıklamaktadır: “piyananın tam etkin olması, onun gerçek değerini belirleyecek her türlü bilginin piyasa fiyatına yansımış olması anlamına gelir. Dolayısıyla bu nitelikteki piyasalarda yararlanılmamış kar fırsatları da bulunmaz. Piyasa etkinliği, diğer yandan rasyonel bekleyişlerle ve piyasa tahminlerinin sapmasız oluşu ile yakından ilgilidir.” (Seyidoğlu, 2003: 149).

Etkin piyasa hipotezi, finansal piyasaların düzensizleştirilmesinin rasyonel aktörlerin bulunduğu bir ortamda ekonomik etkinliği arttıracaklarını ifade etmektedir. Dolayısıyla ülkelerin sermaye piyasalarını kural koyarak düzenlemeleri etkinliği azaltmaktadır. Bu itibarla etkin piyasa hipotezinin, neo-liberal politikanın bir özelliği olarak kabul edilen düzensizleştirmeyi desteklediği ileri sürülebilir (Friedman, 1993: 88-110).

2.1.3. Arz Yönlü İktisat

Keynesyen iktisadın özellikle 1970’li yılların sorunları karşısında alternatif olarak çıkan teorilerden birisi de Arz Yönlü İktisat (Supply-Side Economics) tır. Türkçeye Arz Yönlü İktisat, Arz İktisadı ve Sunum Yönlü İktisat diye olarak da bilinmektedir. Bu yaklaşımın öne çıkardığı politika, vergi indirimleri ve bu indirimler neticesinde ekonominin arz yönünün güçlendirilmesidir. 1978 yılında Amerikan İktisatçılar Birliği tarafından resmen kabul gören bu terim, ekonomideki

sorunların giderilmesini daha çok vergi indirmesine dayandırması dolayısıyla arz yönlü vergi politikası ve arz yönlü-yanlı maliye politikası olarak da bilinmektedir.

Arz yönlü iktisat, ekonominin yüz yüze olduğu verimlilik, enflasyon, reel büyüme gibi pek çok sorunla ilgili bütün halinde bir disiplindir. Bunların yanında yatırım, tasarruf, çalışma gayreti, teşvikler, iş verimi, kamu ekonomisinin büyüklüğü ve etkinlik alanı regülasyonlar ve piyasaların etkinliği ve hatta uluslararası karşılıklı etkileşim gibi konular da arz yönlü iktisadın ilgilendiği alanlardır (Eğilmez, 2016).

Bu teoriyi gündeme getiren Arthur Laffer'e göre arz yönlü iktisat, klasik iktisadın modern tarzda ifadesinde başka bir şey değildir. Arz yönlü iktisadın bir diğer tanımı da Michael Evans tarafından yapılmış olup, ekonominin verimli kapasitesine etki eden öğeleri inceleme altına alan bir ekonomi kanadıdır.

Arz yönlü iktisadi anlayışın asli politika aracı vergi oranlarıdır. Avustralyalı iktisatçı Colin Clark' a görüşüne göre yapmış olduğu ekonomik araştırmalar neticesinde vergi yükünün % 25' den daha fazla olması durumunda enflasyonun baş göstereceği iddia edilmiştir. Clark'ın iktisadi görüşlerine istinaden göre vergi oranlarının yüksekliği tasarrufların yanında ve çalışma istek ve heyecanını azaltmakla birlikte bir işle uğraş halinde olmanın külfetli olmasına sebep olabileceğine ve akabinde de üretimin azaltacağı düşük üretimin bir sonucu olarak da arz miktarının düştüğü neticede toplam talep toplam arz dengesinin bozulduğu ve enflasyonun yükseldiği bir ekonomik sürecin başlayacağı ileri sürülmüştür. Clark'ın 1940 yılında ileri sürdüğü bu görüşü 1975 yılında Laffer, Wanniski ve Roberts tarafından güncellenmiş ve Laffer eğrisi olarak bilinen bu görüş iktisat politikalarının temelini oluşturmaya başlamıştır. (Eğilmez,2016).Ayrıca vergi oranlarındaki değişimin vergi gelirleri ile birlikte toplam piyasa üretimini nasıl etkilediği Şekil3'te gösterilmektedir.

Şekilde ilk olarak vergi oran-gelir ilişkisi incelendiğinde ortak sonuç olarak vergi oranlarının sıfır veya %100 olduğunda toplam vergi gelirlerinin sıfır olacağıdır. B ve C noktasında vergi oranlarının artışı vergi gelirleri ile doğru orantıda olup gelirlerde de artış görülmektedir. D noktası ise kritik noktadadır çünkü D noktasındaki oran artışından sonra vergi gelirlerinde azalma başlamaktadır. Bu da D noktasının vergi oranları açısından optimum noktada olduğunu göstermektedir.

Şekil 3: Optimal Vergi Oranı

67

2.2. REFAH DEVLETİNİN DÖNÜŞÜM YAŞAMASINDA ETKİLİ OLAN AKTÖRLER

Dünya genelinde gelişme kat eden refah devleti zaman içerisinde değişim ve dönüşüm yaşamıştır. Bu dönüşümde etkili olan aktörler şunlardır:

2.2.1. Uluslararası Para Fonu (IMF)

1970’lerde kapitalist ekonomilerin bunalıma girmesiyle IMF’nin işlevleri değişime uğramıştır. Bu anlamda yapısal uyum sorunlarına yönelik politikaları geliştirme içine girmiştir. IMF, dış borcu olan 100’den fazla ülkeyi ‘Yapısal Uyum Programları’ ile ulusal ekonomilerini uluslararası serbest ticarete ve finans aktivitelerine açmaya, kamu harcamalarını ve dolayısıyla sosyal hizmetleri kısma, işçi-işveren ilişkilerini piyasa mekanizmasına bırakmak amacıyla devleti hakemlik konumuna çekmeye, devleti ekonomik alandan atmak amacıyla özelleştirme yapmaya zorlamaktadır (Seyidoğlu, 2003: 143).

2.2.2. Dünya Bankası (WB)

Düzenleyici devletin iktidar modeli olan yönetişimin yaratıcısı olan DB, 1945’te kurulmuştur. 1980’lerle beraber işlevleri değişen DB, artık proje kredisi vermeye başlarken ayrıca ülkelerin ödemeler dengesini hedef alan program kredilerine dayalı Yapısal Uyum Kredileri (YUK) de vermeye başlamıştır. YUK kredilerinin siyasal koşullara bağlanıp koşulların gerçekleşmesine bağlı olarak parça parça verilmesi, DB’ nin uluslararası sermayeye hizmet ettiği yönündeki eleştirilerin gelişmesine sebep olmaktadır (Seyidoğlu, 2003: 145). Banka ilk defa 1991’deki raporunda piyasanın yerini almak üzere değil, piyasadaki aksaklıkları gidermeye yönelik hareket eden "piyasa dostu devlet" kavramını ortaya koymuştur. Piyasa ile devletin birbirinin tamamlayıcısı olduğu bu yeni ilişki tarzında, piyasa ile devlet birbirine zıt değil, birlikte hareket eden aktörler olarak ele alınır.

Özetle, DB, geliştirdiği iktidar modeliyle devlet yapısını düzenleyici devlet modeline göre yeniden yapılandırmaya ön ayak olmaktadır.

2.2.3. Dünya Ticaret Örgütü (WTO-DTÖ)

DTÖ' nün tarihi incelendiğinde süreç, 1948'de yürürlüğe giren GATT ile başlamıştır. DTÖ 1 Temmuz 1995 yılında faaliyete başlamıştır. DTÖ' yü farklı kılan özellik uluslararası ticarete disiplin getirmesi ve devletlere karşı uygulanılabilecek müeyyidelere karar verebilmesidir. Bu bağlamda tahkim, üye ülkeleri bağlayıcı bir nitelik taşımakta olup uluslararası ticaretin düzenleyici eli işlevi gören DTÖ' nün düzenleyici elini güçlendirmektedir. Ticaret kurallarının ihlal edilip edilmemesi sorununun çözüm yeri olarak DTÖ mahkemeleri yetkili kılınmaktadır. DTÖ, “tahkim” olarak adlandırılan sistemle “mahkeme” görevi görmektedir (Seyidoğlu, 2003: 145).

Özetle DTÖ, devlete yeni işlevler yüklemekte ve yeni düzenleyici devletin yükselişine katkıda bulunmaktadır.

2.3. REFAH DEVLETLERİNDE YENİDEN YAPILANMA SÜRECİ

Refah devleti bünyesinde yaşadığı krizlerin sebepleri olarak gösterilen iktisadi değişimler, ekonomik büyümedeki düşüşler, yaşlı nüfusun artması gibi iş ve dış nedenlere karşı refah devleti sıralamada en önemli üç değişiklikle yeniden yapılanma içine iyice girmiştir. Paul Pierson, refah devletinin bu değişimlerini kavramlaştırarak; ‘metalaştırma(re-commpdification)’, ‘maliyet kısıtlamaları(cost containment)’ ve ‘tekrar ayarlama(recalibration)’ şeklinde açıklamıştır (Güç, 2015: 113).

Metalaştırma veya yeniden metalaştırma(re-commidificaton), Esping Andersen' in eğitim, sağlık gibi temel hizmetlerin piyasadan bağımsız olmasını ifade ettiği ‘de-commodification’ un tam tersini ifade etmektedir. Daha açık şekilde, sosyal-refah devletinin piyasadan bağımsız olarak kamunun eliyle sağladığı söz konusu hizmetlerin piyasaya-özel sektöre devredilmesini ifade etmektedir. Maliyet sınırlama(cost containment); özellikle kamu-sosyal harcamalarıyla ilgilidir. Yeniden ayarlama ise (recalibration), dış nedenlerden dolayı artık cevap vermeyen mevcut programların yeniden işlevleştirilmesi ve iç nedenlerden dolayı ortaya çıkan yeni risklere karşı var olan refah uygulama ve programların yenilenmesi veya

güncellenmesini ya da yeni programların oluşturulmasını ifade etmektedir (Güç, 2015: 157).

2.3.1. Refah Devletlerinde Kamu Sosyal Harcamaların Azaltılmasına Yönelik Arayışlar (Maliyet Sınırlama-Cost Containment)

Bir taraftan petrol krizi ve onu takip eden parasal kriz, diğer taraftan giderek yayılan ve yaygınlaşan yeni iktisadi konjonktür, refah devletlerini topluma ayak uydurmaları hususunda baskı altına sokmuştur (Lindert ve Williamson, 1983:1-25).

1970’li yılların başından itibaren sosyal hizmet ihtiyaçlarının ve dolayısıyla da taleplerin artması, aile yapısındaki dönüşümler, yaşlı nüfusun oranının yükselmesi, genel bütçe sıkıntılarının yanında neo-liberal politika ve değerlere yönelme gibi refah devletine birçok açıdan gelen baskılar 19. yüzyılda oluşturulan ve 20. yüzyılda genişletilen başta Avrupa devletlerinin düzenledikleri sosyal refah ve koruma politikalarının sarsılmasına neden olmuştur (Özdemir, 2007:121). Bu sarsılmalara karşı alınacak önlemlerin başında sosyal harcamaların azaltılmasına yönelik politikalar uygulanmıştır. Bunun sebebi de sosyal güvenlik harcamalarının, sosyal güvenlik politikalarının en büyük kısmını oluşturmasıdır. Bu sebeple, hükümetlerin bu alanda yapacakları maliyet harcama kısıtlamaları hükümetlerin bütçeleri açısından çok faydalı olabilmektedir. Sosyal güvenlik, hem ekonomik hem de demografik değişimlerin baskılarına maruz kalmaktadır. Bir yandan ekonominin küreselleşmesi nedeniyle gelir üretme kapasitesi azalırken öte yandan nüfusun yaşlanması sosyal güvenlik harcamalarının artmasına neden olmaktadır. Hal böyleyken hükümetler güçlü ve radikal kararlar alabilmektedirler. Bu kararlar da son yıllardaki sosyal güvenlik reformlarının nedenlerine bir işarettir (Güç, 2015: 162).

2.3.2. Refah Devletlerinde Sosyal Refah Kurumlarının Yeniden Yapılandırılması veya Yeni Kurumların Oluşturulması (Recalibration)

Başta gelişmiş kapitalist ülkeler olmak üzere gelişmekte olan ülkeler de sosyal refah kurumlarının reformunu gündemde tutan ülkelerdir. Yeniden yapılanma gereği duyulan kurumların başında sosyal güvenlik sistemleri ve sağlık sistemleri

vardır (Güç, 2015: 162). Sosyal sigorta kurumlarının reformu doğrultusunda bütçenin gelir tarafıyla ilgili sigorta katkılarının arttırılması ve gider tarafını ilgilendiren sosyal güvenlik yardımlarının kısılması, emekliliğin geciktirilmesi ele alınmaktadır.

Hemerjik’ e göre refah devletinde bir rekaliibrasyon(recalibration) süreci başlamıştır. Bu süreç de dört sacayağı üzerinde durmaktadır. İlk olarak Fonksiyonel Rekaliibrasyon; refah devletinin eski risklerle beraber yeni risklere karşıda koruma sağlamasıdır. Dağıtımıcı Rekaliibrasyon; sosyal koruma karşılıklarının çıkar grupları, kamu ve özel kaynaklar arasında yeniden dengelenmesidir. Daha açık bir ifadeyle dağıtımıcı rekaliibrasyon, özellikle istihdam karşılığında sağlanan sosyal koruma hizmetlerinin a-tipik istihdam(*İş akdinin belirli süreli olduğu, çalışmanın tam zamanlı olmadığı, çalışanın tek işverene karşı sorumlu olmadığı, iş akdinin haksız bir şekilde feshedilmesi ya da işten çıkarmaya dair çalışanın güvence altında olmadığı durumlar*) türlerine göre yeniden yapılandırılması anlamına gelmektedir. Normatif rekaliibrasyon, etkili ve adil dağıtım politika önerilerini oluşturan norm ve değerlerdir. Sosyal adaletin yeniden nasıl daha iyi tahsis edilmesi üzerine odaklanmaktadır. Son olarak kurumsal rekaliibrasyon ise kurumların yeniden yapılandırılmasını temel almaktadır (Hemerijck, 2008).

2.3.3. Refah Devletin Üzerindeki Sosyal Sorumlulukların Azaltılmasına Yönelik Arayışlar (Re-Commodification)

Altın Çağ’ın cömert refah devletinin krize girmesiyle refah hizmetlerinin sunumu açısından yeni perspektifler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu perspektiflerden birisi de sosyal refah devletinin piyasadan bağımsız olarak sağladığı hizmetlerin özel sektöre devredilmesi olarak kavramlaştırılan metalaştırma(re-commodification) dır.

Metalaştırmanın en fazla görüldüğü refah devleti anlayışı ‘liberal refah devleti anlayışı’dır. Özellikle liberal refah devleti rejimlerinde metalaştırmayla beraber işsizlik ve sosyal yardımlar ciddi oranda kısılmıştır. Bunun yanında sosyal yardımlardan faydalanabilme koşulları oldukça sıkılaştırılmıştır. Özellikle devletin yardım sağlama taahhüdü oldukça zayıflatılmıştır.

Sosyal demokrat refah rejimlerinde ise yeniden metalaştırma çok önemli bir öncelik arz etmemektedir. Zira söz konusu ülkelerde re-commidification çok

güçlüdür. Özellikle insanları, emek piyasalarına girmeye zorlama sosyal demokrat refah rejiminin önemli özelliklerinde biridir (Güç, 2015: 163).

Yeniden metalaştırmadan en fazla etkilenen alan sosyal güvenlik sistemidir. Etkilenmesinden kasıt ise sistemin özelleştirilmesidir. Dünya Bankasının 1994 yılında yayımladığı ‘‘Averting The Old Age Crisis’’ adlı rapor söz konusu özelleştirme politikaları doğrultusunda yönlendirici olmuştur. Bunun sonucunda da sosyal refah sağlamada devlet ve özel sektörün sorumluluklarını değiştirmeye başlamıştır. Bu değişimin başlamasıyla da uzun süreli tartışmalar da alevlenmiştir.

Bilindiği üzere refah devleti bünyesinde sosyal güvenliğin *birinci adımı*nda katılımı zorunlu dağıtım sistemi yer almaktadır. Genellikle bu zorunlu dağıtım sistemi genel vergilerle finanse edilmektedir. *İkinci adım*, katılımı zorunlu fonlama esaslarına göre oluşturulan ve çalışanların geleceğine yönelik olarak zorunlu tasarruf yapmalarını ön gören özel sigorta sistemidir. *Üçüncü adım* ise çalışanların yine özel şirketlerdeki sigorta şirketlerine zorunlu olmadan bireysel tercihleri doğrultusunda tasarrufta bulunmalarını öngören bir sistemdir. Refah devleti anlayışı yerine, Liberal refah rejimlerinde özel emeklilik sistemleri yoluyla tüm emeklilik sistemleri özelleştirilirken, bazı Avrupa ülkelerinde de kamu sosyal emeklilik sistemi korunarak destekleyici tarzda bazı özel emeklilik sistemlerine yöneldiği görülmektedir (Özdemir, 2007: 157).

Refah devleti anlayışı ve dolayısıyla da refah devletleri küreselleşme, teknolojik değişimler, demografik değişimler, aile yapılarındaki değişim ve sanayisizleşme süreci ve neticesinde bir dönüşüm geçirmektedirler. Bu dönüşüm ve değişim genellikle eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik gibi temel ve zorunlu hizmetlerin piyasadan daha fazla sağlanmasını öngörmekte, maliyetleri sınırlamakta, iç ve dış nedenlerden dolayı işlevsiz hale gelen mevcut programların yeniden işlevleştirilmesini sağlamak ya da yeni kurum ve kuruluşlar oluşturmayı hedeflemektedir (Ener ve Demircan, 2006: 58).

Kamu hizmet ve sunumlarının piyasa odaklı değişimi sonrası kamu hizmetlerinin kamusalılık özelliği ciddi yara almıştır. Bu bağlamda kamu hizmetinin hedeflerinde, esaslarında, fonksiyonlarında, yapısında önemli aşınmalar oluşmuştur. Bu da kamu hizmetlerinden faydalananlar açısından olumsuz bir tablo çizmektedir. Bunun sonucunda da kamuya olan güven azalmıştır (Bahadır vd., 2011: 201-217).

Kamu hizmetlerinin (sağlık sosyal hizmetler, eğitim, yükseköğrenim, belediye hizmetleri ulaştırma vb) piyasaya devredilmesiyle yani, “özeleştirilme” siyle kamu hizmetlerinin kalitesinin de artması söz konusudur. Bununla birlikte de hizmetlerden yararlanmak isteyenler belli bir bedeli ödemek zorunda kalmaktadırlar. (Bilgin, 1995, ss. 175). Zira bu kurumların piyasaysa açılmasına paralel olarak, hizmetlerin sunumunda kar amacının güdülmesi, “faydalanan öder” ilkesi hizmetlerin fiyatlandırılmasına yol açmaktadır. Bu durum tartışmalara neden olmuş ve kamu hizmetlerinin bir “sosyal hak” olma niteliği ortadan kalkmıştır (Ataay, 2007: 70).

Yaşanan bunca değişim ve gelişmenin en büyük ve en önemli nedeni ise küreselleşme(globalization)dir. Küreselleşme yaşanan neo-liberal gelişmelerle birlikte hız kazanmıştır. Bütün dünyayı etkileyen bu oluşum ülkelerin kapılarını rekabete açmalarına ve ekonomik ilişkilerde yeni politikalar uygulamalarına sebebiyet vermiştir (Ener ve Demircan, 2006: 58). Kırk yılı aşkın bir geçmişi olan küreselleşme, bugünde yaygın olarak uygulanmakta olan, ekonomik, politik, sosyoekonomik, kültürel, teknolojik olarak etkisinin şiddetli bir şekilde hissettiren etkinliği dolayısıyla refah devletini de çok yakından ilgilendirmektedir. Bu bağlamda refah devletinin yaşadığı krizde de etkin bir rol oynadığı kaçınılmaz bir gerçektir.

2.4. KÜRESELLEŞME SÜRECİNİN REFAH DEVLETİ ANLAYIŞI ÜZERİNE ETKİLERİ

Küreselleşme, refah devleti üzerinde oldukça etkili olmuştur. Bu bölümde de küreselleşme kavramına ve etkilerine değinilecektir.

2.4.1. Küreselleşme Kavramı

“Küreselleşme genel olarak ifade edildiğinde, ekonomik, sosyal, teknolojik, kültürel, politik ve ekolojik denge açılarından global bütünleşmenin, entegrasyon ve dayanışmanın artması anlamına gelmektedir. Küreselleşme dünyanın birleşik hale gelmesi, tekdüze dinamikler ile oluşan bir süreç değildir. Çünkü küreselleşme, ekonomik olduğu kadar siyasal, teknolojik ve kültürel boyutlu bir süreçtir” (Wikipedia, 2017).

Küreselleşme kavramının tam anlamıyla kabul görmüş bir tanımı bulunmamaktadır. Bunun nedeni ise “küreselleşme” nin çok geniş boyutlu olmasından ve bilim insanlarının bu kavramı kendi görüş açılarından yorumlamalarındandır. Bunun yanında küreselleşme kavramı, “globalizasyon”, “globalleşme”, “batılılaşma”, “evrenselleşme” gibi sözcüklerle eşanlamlı olarak da kullanılabilir. Hal böyleyken, küreselleşme kavramının işlevini daha iyi anlamak ve değerlendirmek için ilk olarak, kavramın kelime anlamı üzerinde durmak durulmalıdır. İngilizcede “globalisation” (küreselleşme-globalleşme) anlamına gelmektedir. Evvela, Marshall McLuhan, “*Komünikasyonda Patlamalar*” (1960) adlı kitabında, kelimesini dile getirmiştir. İçine girilen konjonktür babında “Global Köy” terimini kullanmış ve literatürde yer almıştır (Dikkaya ve Özyakışır, 2006: 152-167).

Günümüzde, hâlihazırda tartışılmasına devam edilen hemen her alanda etkisini gösteren kavram küreselleşme olmuştur (Kazgan, 2005: 113).

Ülkeler arasındaki ilişkilerin artmasını, hızlanmasını, ilerleme kat etmesini, çeşitli kültürlerin kaynaşmasını, inanç ve inanışların tanıtılmasını, iktisadi alışverişlerin artmasını, politik görüşmeleri gibi kimi parasal kimi manevi değerlerin sınırların aşılması ile dünya geneline yayılmasını küreselleşme olgusu altında açıklamak yerinde olacaktır (Özkıvrak ve Dileyici, 2001: 136). Görüleceği üzere küreselleşme süreci bir siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik alanda yaşanan değişim ve gelişmeleri kapsamaktadır. Önemli bir liberal iktisatçı olan Fukuyama’ya göre küreselleşme dünya genelinde barışçıl bir şekilde yaşamayı temsil ederken; Wallerstein’e göre ise küreselleşme kapitalist sistemi içerisinde dünyanın ulaşabileceği son durağıdır (Parlak, 2008: 23).

Antiliberal görüşlere göre de dünyanın bugünkü hali “*küresel bir köyü*” andırmakta ve birçok görüşün aksine dünya, küreselleşmeyle birlikte “*küresel bir yağmaya (pillage)*” dönüşmektedir. Bunun sonucunda da gelişme ve refahın eşit bir şekilde her tarafa yayıldığını anımsatan “küre”den (globe) ziyade, az sayıda belli bölgelerde toplandığını gösteren bir “piramit” (pyramid) benzediğini düşünmektedirler (Alptekin, 2008: 1-10).

Bu bağlamda, liberal, kapitalist ekonomilerin ürettikleri mal ve hizmetlerin tüm dünyada coğrafi sınır tanımadan dolaşmasına ve bunun sayesinde de dünya ekonomisinin bütünleşmesini hedefleyen, temel felsefesini neo-liberal düşüncelerin

belirlediği ve genel bir deyişle küreselleşme(globalization) olarak adlandırılan çok yönlü bu değişimler; en büyük örgüt olan devletten, en küçük örgüt olan aile'ye varıncaya kadar mevcut toplumsal kurumları da tepeden tırnağa değişime zorlamaktadır (Alptekin, 2008: 3).

Küreselleşmeye tek bir anlam yüklemenin, yukarıda da bahsedilen ve küreselleşmeye atfedilen anlamların çeşitliliğinden dolayı çok sağlıklı olamayacağı açıktır. Bunu nedeni de hemen hemen her toplumun küreselleşmeden çıkarttığı mana, talep ve beklentilere göre tamamıyla değişik olabilmektedir. Fakat; global arenada bir araya gelen farklı medeniyetler, global bir rekabete girebilmekte ve uyum sağlayabilmektedirler; ve bu zamana değin bunu durdurmaya dönük herhangi bir sınırlama ya da kanun konulabilmiş değildir (Orazbaeva, 2008: 5).

Sosyal bilimler alanında her disiplin-düşünce-akım kendi ihtisas çerçevesinde küreselleşmenin farklı bir boyutunu ileri sürebilmekte ve dolayısıyla globalleşmenin değerlendirilmesinde tanımlamalar ve çeşitlilikler artmaktadır. Bu duruma en iyi örneklerden bir diğeri de Taylor ve Flint'in yapmış oldukları sekiz farklı incelemedir:

- *Ekonomik Küreselleşme*: çok uluslu şirketlerin dünyanın her yerinde sermaye ve emek kullanan yeni “küresel üretim sistemleri” ne geçmesi.
- *Siyasal Küreselleşme*: “Serbest piyasa ekonomisi”, kamu harcamalarının kısılması, özelleştirmeyi öngören “neo-liberal” politikaların tüm dünyaya yayılması.
- *Sosyal Küreselleşme*: “Dünya toplumu” fikrinin yaygınlaşması, uluslararası sivil toplum hareketlerinin yaygınlaştığının düşünülmesi.
- *Teknolojik Küreselleşme*: başta internet olmak üzere “bilişim teknolojileri” nin yaygınlaşması,
- *Finansal Küreselleşme*: “Dünya sermaye piyasaları” nın artan karşılıklı bağımlılıkları ve ortaklıklar kurmaları.
- *Coğrafi Küreselleşme*: Artan iletişim ve ulaşım imkânlarıyla oluşan “sınırsız dünya” fikri.
- *Kültürel Küreselleşme*: başta Amerika olmak üzere Batılı kültürel değerlerin egemenliğinde tek boyutlu bir “dünya kültürü” nün oluşması ve “küresel ürünler” in tüketilmesi.

- *Ekolojik Küreselleşme*: sınır tanımayan “küresel ekolojik sorunlar” ın ortaya çıkışı ve ortak eylem planı gereksinimi (Saraç, 2006: 3).

Son olarak da küreselleşme üzerine olan yorumlamaların iktisadi ideolojiler açısından değerlendirmelerini de Tablo 11’de görülmektedir.

Tablo 11: Küreselleşme Üzerine İdeolojiler

Disiplinler	Temel Özellik	Aktörleri	Sonuçları	Ulus Devletleri Üzerine Etkileri
Liberal	Bütünleşme	Bireyler ve Firmalar	Demokrasi ve refah	Küresel demokratik yönetim
Demokrat	Çelişki	Hem Devlet Hem Firmalar	Hem refah hem de yoksullaşma	Hem güçlendirici hem zayıflatıcı etkiler
Marksist	Tahakküm	Mütehakkim Batılı Devletler	Yeni emperyalizm: Ekonomik ve Siyasi Bağımlılık	Emperyalist güçler sayesinde çözülme

Kaynak: Bekir Parlak, (2008). Kamu Yönetiminde Reform ve Etkinlik Arayışları. *İstanbul Ticaet Odası* (İstanbul Ticaet Odası Yayınları). s.23.

Tablo 11’den de anlaşılacağı üzere küreselleşme kimi gruplar için bir tehditken kimisi bir fırsat olarak değerlendirmektedir. Tablo 12’de de uluslararası kurumlar tarafından yapılmış olan farklı küreselleşme tanımları mevcuttur:

Tablo 12: Küreselleşmenin Çeşitli Tanımlamaları

OECD	Teknolojinin gelişmesi, ulus aşırı şirketler gibi güçlü ve yeni aktörlerin siyasal sahneye girişi, de-regülasyon politikalarının benimsenmesidir.
Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHRC)	Sadece ekonomik olmayan, sosyal, siyasal, çevresel, kültürel ve hukuksal boyutları da olan bir süreçtir.
IMF	Ülkeler arasında mal, hizmet, uluslararası sermaye akımları ve teknolojik gelişmelerin hızlı bir şekilde artmasını ve serbestleşmesini ve bunlar sonucu ortaya çıkan ekonomik gelişmeyi ifade eder.
Dünya Bankası	Son yıllarda dünya ekonomik aktivitelerindeki hızlı yükselişin aratan bir bölümünün, aynı ülkede değil, farklı ülkelerdeki kişi ve kurumlar arasında gerçekleştirmekte oluşudur.

Kaynak: Mairamkan Orazbaeva. (2008). *Küreselleşme Sürecinde Vergi Politikası: Kırgızistan Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi. s. 7.

Küreselleşmenin amaçları üzerine birçok ekonomist spesifik olarak örneklerle açıklamalarda bulunmuştur (Aktel, 2001: 1-10):

- Ülkeler arasındaki ilişkilerin yaygınlaşması ve gelişmesi, ideolojik ayrımlara dayalı kutuplaşmaların çözülmesi, farklı toplumsal kültürlerin, inanç ve beklentilerin daha iyi ancak, birbiriyle bağlantılı olayları içerdiği, bir anlamda maddi ve manevi değerler çerçevesinde oluşmuş birikimlerin milli sınırları aşarak dünya çapında yayılmasını,
- Ulusların dünya ekonomisinde finans ve üretim önceliğindeki farklı seviyelerin niteliksel ve niceliksel uluslararası bütünleşmelerini ve ekonomik anlamda sınırların ortadan kalkmasını,
- Dünya insanların tek bir dünya toplumunda, yani küresel toplumda bütünleştirilmesini “tek bir mekân olan tüm dünyanın kristalleşmesini”, bir bütün olarak dünya bilincinin yoğunlaşmasını ve bununla beraber dünyanın sıkışmasını (DPT, Dünyada Küreselleşme ve Bölgesel Bütünleşmeler, 1995).

- Teknolojik ilerlemenin her geçen gün yeni boyutlar kazanmasını, iletişim teknolojisini, bilgisayar ve internetin ekonomik biliminin temel kavramalarını değiştirmesini, “network”lerin, ilişki ağlarının öne çıkmasını,
- Sermaye dolaşımının serbestleşmesi, hacmini arttırması, hızlanması, yaygınlaşmasını, hizmet ve mal hareketlerinin küresel pazara yönelişinin hızlanmasını,
- Bölgesel bütünleşmeler, yerelleşme, bireyselleşme, katılımcı demokrasi ve sivil toplum örgütlerinin ön plana çıkmasını,
- Neo-liberal görüşlerin 1980 sonrası yaygınlaşmasıyla piyasa üstünlüğünün ön plana çıkarılmasını, de-regülasyon ve özelleştirme uygulamalarıyla devletin küçültülmesini, regülatör(düzenleyici) devlet anlayışının ortaya çıkmasını, ulus devletin yetki ve görevlerinin uluslararası örgütlere (IMF, WB, WTO, UN) yerel yönetimlere ve sivil toplum örgütlerine devredilmesi anlayışının gelişmesini,
- Kültürel alanda, homojen bir dünya oluşturulmaya çalışırken, etnik farklılıkların ve yerel kültürlerin canlandırılmasını, bütünleştirme ve ayrıştırma süreçlerinin bir arada yürütülmesini amaçlamaktadır (Aktel, 2001: 1-10).

2.4.2. Küreselleşmeyle İlgili Yaklaşımlar

Küreselleşmeye yönelik tutumlar ve değerlendirmeler Held ve McGrew tarafından üç kısma ayrılmış ve incelenmiştir. Bunlar da “(1) küreselleşme taraftarları; radikaller,(2) küreselleşme karşıtları; şüpheciler ve (3) değişim taraftarları; dönüştürücüler” dir.

2.4.2.1. Küreselleşme Taraftarları- Aşırı Küreselleşme Taraftarları- Radikaller (Hiperglobalist)

Radikallere göre, küreselleşme dünyanın akıbeti bakımından zaruri bir neticedir. Küresel yenisidünya da bu yenisidünya düzeninin imkânlarından faydalanmalıdır. Bu kategoridekilere göre küreselleşme kaçınılmazdır. Bu süreçte de

küresel piyasalar önem kazanıp ön plana çıkarken, ulusal piyasalar önemini yitirmektedirler (Orazbaeva, 2008: 10). Hatta ulus devletler artık işlevsizleşmişlerdir. Küreselleşmeyle beraber, uluslararası üretim, ticaret ve finans ağları oluşmaktadır. Bu da ulusal ekonomilerin yapısını bozguna uğratmıştır. Yerel ekonomiler, sınırsız ekonomide küresel kuruluşlar arasında sadece birer aracıdırlar.

Aşırı küreselleşmecilere göre, piyasalar, devletlerde daha güçlü durumdadırlar. Piyasalar sayesinde de devlet mekanizmasının güçsüzleşmesiyle yerel-bölgesel artarak yaygınlaşır. Bu grubun anlayışına göre dünya toplumları, ulus devletlerin yerini almaktadırlar. Bu bağlamda neo-liberallere göre bireysel otonomilerin ve piyasa ilkelerinin devlet gücüne üstünlüğü memnun edicidir. Neo-marksistlere göre ise bu durum küresel kapitalizmin ezici bir galibiyetidir (Dumanlı Kürkçü, 2013: 7).

2.4.2.2. Küreselleşme Karşıtları-Kuşkucular

Radikallerin tam karşılarında yer almaktadırlar ve küreselleşmenin her yönüne temkinli yaklaşmaktadırlar. Şüphecilere göre küreselleşme yeni bir kavram ve süreç değildir. Küreselleşme soğuk savaş sürecinin ardından batı bloğunun zaferinin dünyaya yayılmasıdır. Uluslararası sermaye kayıtsız duruma bürünmüş ve sermaye dünya geneli üzerinde belirli kesimlerde toplanmaktadır. Dolayısıyla kuskuculara göre küreselleşme “emperyalizmin yeni yüzü” nden başka bir şey değildir. Kuskuculara göre, küreselleşme, kimi gelişmiş ülkeler ile IMF ve WB küresel alanda güç sahibi ülke ve kuruluşların tekeliindeki işleyiştir. Yani küreselleşmenin negatif etkilerini milli kimliğe haiz ulusal ekonomiler, insani değerler ve de az gelişmiş ülkeler açısından göstermeye çalışmakta ve küreselleşmenin sonucu olarak az gelişmiş ülkelerdeki yoksulluk, gelir düzeyi eşitsizliği, işsizlik, dış borçlar gibi olumsuz neticelerin yaşanmasıyla birlikte gelişmiş ülkelere olan bağımlılık artmaktadır (Hasanoğlu, 2001: 71).

Küreselleşme karşıtlarının önemli bir düşüncesi de küreselleşmenin ekonomik ve teknolojik gelişmeler sonucu ortaya çok çıkmadığıdır. Onlara göre küreselleşme bir ideolojiye dayanmaktadır (Orazbaeva, 2008: 11). Söz konusu ideolojiye göre; globalleşmiş bir dünyada her yer pazardır ve her şey pazar için vardır. Herkes de pazar içerisinde yer almalıdır. Bu da kapitalist sistemin hayat

kaynaklarından biri olan artı-değerin hayat bulmasını sağlamaktadır. Zira artı-değer, ancak üretimin pazar ile olan ilişkisinde varlık kazanabilmektedir (Cangızbay, 1998: 116).

Kuşkucular sayılı birkaç ülke hariç birçok ülkenin gelirlerinin ancak küçük bir kısmını dış ticaretten elde ettiklerini savunmaktadırlar. Gelirlerinin önemli kısmını ise dünya çapından ziyade yakın bölgelerle yapılan ticaretlerle etmektedirler. Örnek olarak da AB, NAFTA, APEC ülkelerinin daha çok kendi aralarında ticaret yapmalarına işaret etmektedirler. Bu ülke gruplarının yaptıkları ise küreselleşmeden ziyade bir “bloklaşma-korumacılıktır”.

2.4.2.3. Dönüşümcüler-Evrimsel Yaklaşım-Üçüncü Yol

Bu gruba göre küreselleşme, modern toplumları ve dünya düzenini yeniden şekillendiren hızlı sosyal, siyasal ve ekonomik değişimlerin arkasındaki ana siyasal güç olarak görülmektedir (Saraç, 2006: 9). Artık dış ya da uluslararası ile içişleri arasında açık bir ayrım görülememektedir (Dumanlı Kürkçü, 2013: 9)

Bu konuda Giddens şu saptamayı yapmaktadır: ”Ulus-devletler ve buna bağlı olarak ulusal siyasi liderler hala güçlü müdürler, yoksa dünyayı şekillendiren güçler karşısında büyük ölçüde eli kolu bağlanmış bir konuma mı gelmişlerdir? Ulus-devletler gerçekte hala güçlüdürler ve siyasal liderlerin de dünyada oynayacak büyük bir rolleri vardır. Ama aynı zamanda, ulus-devletin gözlerimizin önünde yeniden şekillenme sürecini de kimse yadsıyamaz (Giddens, 2010:190).

Tablo 13: Küreselleşme İle İlgili Yaklaşımlar

	Radikaller	Şüpheciler	Dönüşümcüler
Küresel Ekonominin Genel Karakteristik Özellikleri Nelerdir?	Küresel kapitalizm. Coğrafi engellerin aşılması. Küresel kültür. Küresel sivil toplum.	Dünya 80'lere oranla birbirine daha az bağımlıdır.	Sektörler arası karşılıklı bağımlılık artmıştır.
Küreselleşmenin Sürükleyici Güçleri Nelerdir?	Kapitalizm ve teknoloji.	Devletler ve piyasalar.	Materyal çokluğu ve artan karmaşıklık
Ulus-Devlete Neler Oluyor?	Zayıflıyor ve yıpranıyor.	Yeniden güçleniyor ve önemli hale geliyor.	Ulus-devlet değişiyor. Artık dünya ölçeğinde tek aktör değil.
Küreselleşmeyi Nasıl Değerlendiriyorlar?	Tüm insan aktivitelerini yeniden yapılandırıyor.	Uluslararasılaşma ve bölgeselleşme.	Bölgeler arası ilişkileri yeniden yapılandırıyor ve karmaşıklştırıyor.
Gelecek Dünya Beklentisi Nedir?	Küresel toplum.	Bölgesel bloklar ve medeniyetler çatışması	Küresel parçalanma ve bütünleşme.
Temel Argümanları Nelerdir?	Ulus-devlet tarih olmuştur.	Uluslararasılaşma ulus devletlerin kabulü ve desteğine bağlıdır.	Küreselleşme devlet gücünü ve dünya siyasetin dönüşüme uğrattıyor.

Kaynak: Özgür Saraç. (2006). *Küresel Vergi Rekabeti Sorunsalı ve Ulusal Vergi Politikaları: Türkiye Değerlendirmesi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 10.

Tablo 13 göstermektedir ki, radikal gruptakilerle şüpheciler grubunun görüşleri birbirlerinin tam tersidir. Bir diğer grup olan dönüşümcüler ise öteki iki grubun haklı taraflarına odaklanmıştır (Saraç, 2006: 10).

2.4.3. Küreselleşmenin Etkileri

Küreselleşme olgusu iktisadi, siyasi ve sosyo-kültürel alanda birçok etkilere sahiptir. Bu etkiler şu şekilde özetlenebilir:

2.4.3.1. Küreselleşmenin İktisadi Etkileri

Ekonomik anlamda küreselleşme, ticari faaliyetlerin, uluslararası ticaretin, uluslararası üretimin, uluslararası finansal faaliyet ve akımların küreselleşmesini kapsamaktadır. Bu bağlamda 1970' li yılların ortasından özellikle 1980' li yıllardan itibaren kar maksimizasyonunu amaçlayan sermaye ve girişimci grubu, sadece üretim ve karı değil, aynı zamanda pazarı da dünya ölçeğine çıkarmış ve liberalleşmeyi, dışa açılmayı ve dolayısıyla da ekonomik küreselleşmeyi hızlandırmışlardır. Bu da ilerleyen bölümlerde daha detaylı bir şekilde değineceğimiz refah devletinin ekonomi üzerindeki “kamu-devlet” gücünün zayıflamasına ve piyasa ağırlıklı bir ekonominin güçlenmesine olanak sağlamıştır.

Ticaret faaliyetlerinin küreselleşmesinde en önemli etkenler arasında teknolojik(internet kullanımı vb) gelişmeler ve azalan ulaşım ve iletişim maliyetleriyle yer almaktadır. Söz konusu faktörler sayesinde piyasa aktörleri uluslararası imkânlardan faydalanabilmektedirler. Bu bağlamda kar oranlarını arttırmak amacıyla dünyanın çeşitli coğrafyalarına yönelik mal ve hizmetlerin ticareti önem kazanmaktadır. Ticaret faaliyetlerinin küreselleşmesinin yanında üretim faaliyetlerinin de küreselleşmesi dünya çapında kaynaklardan faydalanma amacına bağlı olarak üretimin teknik ve fonksiyonel olarak bölünmesi gerekliliği ileri sürülmüştür. Bundan başka malların istihsal dönemlerinde esnetmeden yararlanılarak istihdam muhtevastaki değişimlerden faydalanılmasıyla beraber, yeni üretim tarzlarının oluşturulması kanalı ile üretim imkânlarının çeşitli ülkelere de geçişinin içermektedir (Saraç, 2006: 12).

Ekonomik küreselleşme, piyasa ekonomisinin güçlenmesini, yayılmasını, uluslararası alanda etkili ekonomik örgütlenmelerin hız kazanmasını, serbest ticaretin yayılmasını, sermaye hareketliliğinin aşırı serbestliğini, dış ticaret hacimlerinde artışların olmasını ve çok uluslu şirketlerin faaliyetlerini arttırmalarında öncülük etmiştir. 1950-2000 yılları arsında IMF-WB-GATT üçlüsünün desteğiyle dünya ticareti artmıştır. Fakat söz konusu artışın daha çok gelişmiş olan ülkeler arasındaki ticaretten kaynaklandığı tabloda 14'de görülmektedir (Aktel, 2001: 197).

Tablo 14: Dünya Ticaretinde Büyüme Oranları

Yıllar	1953-1963	1963-1973	1973-1983	1983-1993
Ortalama büyüme oranı %	6,1	8,9	2,8	7,6

Kaynak: Mehmet Aktel. (2001). Küreselleşme Süreci ve Etki Alanları. *Süleyman Demeirel Üniversitesi iktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 6(2): 1-10.

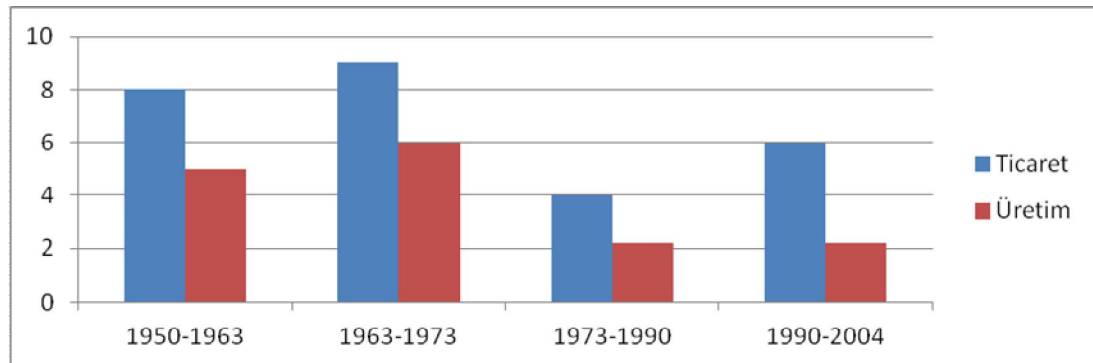
Tablo 15: GOÜ’ın Sanayi İhracatındaki Payı

Yıllar	1960	1970	1980	1990	1994
Pay %	5,7	3,5	9,0	21,5	27,3

Kaynak: Mehmet Aktel. (2001). Küreselleşme Süreci ve Etki Alanları. *Süleyman Demeirel Üniversitesi iktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 6(2): 1-10.

Yukarıdaki tabloyu incelediğimizde 1970-1990 yılları arasında 9,0’dan 21,5’e kadar yükselen bir ticaret hacmi söz konusudur. Rakamsal olarak daha detaylı inceleyecek olursak 1970 yılında dünya ihracat miktarı 315 milyar dolar iken 1990 yılında bu rakam 5415 milyar dolara ulaşmıştır. Dünya ticaretindeki bu denli artışın sebebi ise aynı zamana tekabül ede dış ticarete serbestleşme çabalarıdır (Aktel, 2001: 198).

Şekil 4: Dünya Ticareti ve Üretiminin Gelişimi (1950-2004) (Yıllık Artış Yüzdesi Olarak)

Kaynak: WTO, International Trade Statistics 2005, https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2005_e/its05_overview_e.htm, (21.07.2018).

1970’li yılların başından itibaren kendini hissettiren ve dünya geneline yayılabilecek kadar etkili olan petrol krizi özellikle de üretimi oldukça etkilemiştir.

2.4.3.2. Küreselleşmenin Siyasi Etkileri

Küreselleşme, yalnız ekonomik anlamda bir kavram ve değişim olarak değil, aynı zamanda içinde bulunduğumuz ve hemen her alanda bir parçası olduğumuz uluslararası sistemi açıklayan siyasi bir kavramdır. Politik açıdan irdelendiğinde küreselleşmenin tabii bir neticesi olarak devletlerin egemenlik sahası olan ülke sınırları içerisindeki kontrol etme gücünün düşüşü söz konusudur. Neticede dış müdahaleler yoluyla çeşitli sebepler ileri sürülerek ulusal devlet anlayışı enikonu zedelenmeye başlamıştır (Acar, 2002:13-25). Bu anlamda siyasi küreselleşme üst yapıyı oluşturan küresel aktörler arasındaki ilişkileri yeniden yapılandırırken alt yapıyı oluşturan birey-toplum-devlet ilişkilerinin de yeniden tanımlanma ihtiyacı doğmuştur.

Küreselleşme süreciyle birlikte söz konusu üst yapı ve alt yapı aktörleri de-regülasyona uğramıştır. Bu alanda ulus devletin hâkimiyeti sarsılmıştır. Devletin etkin ve sınırlı bir yapıya kavuşturulması gerektiği ciddi ve yoğun bir şekilde tartışılmaya başlamıştır. Süreç merkezi devletin gücünü ve bürokratik yapılanmayı irdemiştir. 20. yüzyılın sonları ile 21. yüzyılın başlarındaki demokrasilerde piyasa karar mekanizmalarının üzerinde çoğu zaman müdahaleci rol oynayan siyasi-yönetimsel karar alanları daraltılmış ve ulus devletlerin işlevleri yeniden gözden geçirilmiştir. Yetkilerin bir kısmı uluslararası örgütlere kaydırılırken bir kısmı da yerel yönetimlere terk edilmiştir (Zerrin ve Karaman, 1995: 44).

Günümüzde de pek çok ülke, hantal bir şekilde gelişen ve büyüyen devlet kronikleşen kamu açıkları, iktisadi istikrarsızlıklarla bireylerin beklentileri arasında bir seçim yapma pozisyonuna girmiştir. Bu durumdan refah devletleri de payına düşeni almış ve refah devleti anlayışı ve uygulamalarındaki aksaklıklar, kamu yönetimlerinde yaşanan etkinsizlikler, krizler devletin görev ve yetkilerini tartışılır hale getirmiş ve söz konusu anlayışta ciddi aşınmalara neden olmuştur.

Ulus devlet-merkezi devlet anlayışları, merkezi güçlendirmekte yerel ve bireysel inisiyatifleri zayıflatmakla birlikte her şeyin çözümünü devletten bekleyen bir anlayış ortaya çıkarmaktadır. Fakat günümüzde siyaset ve yönetimde bireyin, sivil toplumun ve yerel yönetimlerin baş gösterdiği önem kazandığı ve ilerlediği bir durum, ağırlığını göstermektedir.

2.4.3.3. Küreselleşmenin Sosyo-Kültürel Etkileri

Sosyal açıdan küreselleşme, bireylerin iş hayatında ve toplumların hayat kalitesi ve yaşam standartlarında meydana getirdiği etkileri kapsamaktadır. Bu bağlamda, “istihdam, çalışma koşulları, gelir dağılımı ve sosyal güvenlik alanlarında meydana gelen sorunları arttırdığı” ileri sürülmektedir.

Teknolojik gelişmeler neticesinde üretimde ve dolayısıyla istihdam alanlarında değişimler meydana gelmiştir. Bu anlamda bazı işlerin yok olmaya yüz tutmaya başlaması gibi yeni iş alanlarının oluşması, yeni iş alanlarında niteliksel bir dönüşüm gerçekleşip kol gücünden ziyade beyin gücünün etkin olduğu ve her türden meslekte kadın iş gücünün de arttığı bir dönem başlamıştır. Diğer yandan yarı zamanlı çalışmalar, mevsimlik çalışmalar, geçici çalışmalar, evde çalışmalar, taşeron işçiliği, tele çalışmalar adı altında istihdamın esnek olduğu bir model de yaratılmıştır. Bu gelişmeler olumlu karşılandığı kadar, iş güvencesinin azlığı veya olmayışı açısından olumsuz karşılanmaktadır. Bu durumdan küreselleşmenin istihdamın çalışanlar ve çalışma türleri bakımından çeşitliliğe sahip bir yapıya eriştiği düşünülebilir (Saraç, 2006: 47).

Küreselleşmenin sosyal boyutu açısından tartışılması gereken bir diğer konu ise sosyal ve coğrafi eşitsizliklerin artmaya başlamış olmasıdır. Çünkü sermayenin küreselleşmesi neticesiyle geliri farklı şekillerde dağılımı söz konusudur. Az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin bazı kesimlerinde aşırı refah artışı yaşanabilmekteyken bazı bölgeler de mahrumiyet alanına dönüşebilmektedir (Yeğen, 2002: 32). Nitekim 1960-1962 döneminde en fakir 20 ülke ile en zengin 20 ülke arasındaki fark 54 kat iken 2000-2002 yılları arasında fark 121 kata kadar yükselmişti.

Küreselleşmenin sosyal boyutu açısından sosyal eşitsizliklerin bir göstergesi de yoksulluktur. Genellikle “*insanların ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli kaynağa sahip olma durumu*” nu veya “*hayta kalabilmek için gerekli mal ve hizmetleri edinebilme durumunu*” ifade eden yoksulluk, küreselleşme süresince artış göstermiştir. Nitekim 2002 senesinde yoksulluk limiti şeklinde kabul gören ve yevmiye olarak bir Amerikan Doları’nın altında bir kazançla hayatta kalmaya çalışan insan sayısının 1.2 milyar olduğu ve hatta 2.8 milyar kişinin de günlük 2 doların altında bir gelirle yaşadığı saptanmıştır (Saraç, 2006: 57).

Diğer taraftan küreselleşme, *yerel-kültürel* değerlerin küresel değerlerle birlikte ifade eden bir süreç olmuştur. Kültürel anlamda bir dönüşüm söz konusudur. Bu da; homojenleşme (homogenization), kutuplaşma (polarization), melezleşme (hybridization) olarak 3 farklı kavramı gündeme getirmiştir.

Homojenleşme: SSCB'nin de yıkılması ile birlikte doğu batı bloğu çatışmaları sona ermiştir. Fakat; ilerleyen süreçte ABD ve kimi Avrupa Ülkesinin liderliğini ettiği tek tipolojiye uygun bir global bir kültürün oluşturulduğu ileri sürülmüş ve bu iddiasını da bilgi teknolojilerinin ileri seviyede, zaman mekan kısıtlarının aşılması ve çok uluslu şirketlerin stratejileriyle beraber serbest piyasa ekonomisinin yaygınlık kazanmasıyla gerçekleştirmektedir.

Kutuplaşma: homojenleşme eleştirilerinin doğruluğuna kanaat getirmemiş ve küreselleşmenin bir sonu olarak görülen tek tipleşmeye karşı direniş gösteren kültürel seçeneklerin var olduğunu ileri sürmüş ve küreselleşme sürecinde oluşan karşılıklı bağıllık ve bağımlılığın küresel kültürel gelişimde mutlak bir uyum gerektirmediğini iddia etmektedir (Saraç, 2006: 49).

Melezleşme: küreselleşmenin etki altına aldığı bir diğer önemli alan ise kültürel yapılanmadır. Batı ve Amerikan kültürünün diğer kültürler üzerindeki hâkimiyeti sonrası az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler söz konusu egemen ülkelerin kültürlerini onur kırıcı bir halde taklit edebilmekte veya kendi kültürüyle harmanlamaya çalışmaktadır. Bu da hibritleşmeyi yani melezleşmeyi doğurabilmektedir (Aktel, 2001: 7).

2.4.4. Küreselleşme ile Refah Devleti Arasındaki İlişki

Küreselleşme durağan olmayan bir karaktere ve sürece sahiptir. Sahip olduğu bu dinamik karakter ile beraber birçok alanda özellikle teknolojinin de gelişmesi ve yayılmasıyla beraber toplumsal, iktisadi, siyasi, sosyo-kültürel birçok alanda etkili olmaktadır. Refah devleti anlayışında, özellikle ekonomik ve siyasi anlamda adeta devletin hegemonyası mevcut iken küreselleşmeyle birlikte ulus devlet, birçok alanda hâkim bu gücü yitirmeye başlamıştır.

Küreselleşme sonucu ekonomik birleşmeler ortaklıklar artış göstermiş, birey ve işletmelere, özellikle yurt dışındaki ekonomik fırsatların avantajlarından

yararlanma bakımından daha fazla serbestlik ve rahatlık kazandırmıştır. Böylece yabancı ülkelerde şube açma veya merkezi yurtdışına taşıma firmalar için kolaylaşmıştır. Hem döviz hem de sermaye hesaplarının liberalizasyonu firmaların hareketliliğinin artmasını sağlamıştır. Bu durumda müdahalece veya kontrolcü özelliğe sahip olan refah devletinin hâkimiyetinin sarsılmış olduğu açıkça görülebilmektedir. Entegre bölgelerin avantajından yararlanarak bölge içerisindeki mal ve faktör ticaretindeki engeller azaltılmakta hatta bütün engeller kaldırılabilir. Bu duruma en iyi örnek olarak 1993’de tek pazar çoklu ülkelerle tek ekonomi olarak kurulduğundan beri AB’de mal ve faktörlerin serbest ticareti, gösterilebilir. Bir o kadar öneli olabilecek bir diğer örnek ise Amerika, Kanada ve Meksika tarafından şekillendirilen 1994’de oluşturulan bir serbest ticaret bölge anlaşması olan NAFTA’dır. Sayılan bu önemli örneklerin yanında daha geniş veya tam olarak evrensel düzeyde mal ve faktör ticareti, Dünya Ticaret Örgütünün liderliğinde GATT çerçevesinde Uruguay görüşmeleri ile genişletilmiş ve ticaret aktivitelerinin yayılması ve yaygınlaşmasına önayak olunmuştur (Giray, 2004: 101).

Dünya ekonomi ve ticaretinde yaşanan gelişmeler; bir taraftan ülkeleri uluslararası rekabet güçlerini artıracak önlemler almaya zorlamış, bir diğer taraftan da ekonomik faaliyetler ve bu faaliyetlerin uygulanacağı bölgelerde alınacak olan kararlar üzerinde önemli bir faktör olan vergilerin önemine ciddi bir şekilde dikkat çekmiştir (Giray, 2004: 102).

Bu bağlamda, küreselleşme döneminde en hızlı gelişmelerin yaşandığı alanlar olan “iletişim”, “enformasyon” ve “teknoloji” kavramlarıyla paralel bir seyir izleyen küreselleşme sürecinin temel niteliklerinden olan liberalizasyon ve artan üretim faktörleri hareketliliği vergi politikaları üzerinde de etkileşim ve değişim yaratmıştır. Bu anlamda küreselleşme, geniş bir vergi matrahının yanında azalan vergi oranları üzerine odaklanan vergi reformlarının arkasındaki yönlendirici bir güç olmuştur. Daha açık bir şekilde, söz konusu vergi reformlarının birçoğu, yeni küresel alanda vergi sisteminin küresel ekonomiye adapte edilme gereksiniminin bir neticesidir ve refah devleti anlayışına sahip olan hükümetler de bu neticeye ayak uydurmak zorunda kalmışlardır (OECD, 1998).

Küreselleşmenin “*vergi politikaları olarak düşünüldüğünde*” maliye politikası üzerindeki etkileri iki türdür. Bunlar ise “*etkinlik hipotezi*” ve “*tazmin*

hipotezi” dir. Etkinlik hipotezi, hareketli faktör ve mallar için hükümetlerin rekabeti ve ulusal devlet kavramındaki erozyonu açıklamaktadır. Vergi rekabeti, etkinlik hipotezi ile ilgilidir. Etkinlik Hipotezine (Efficiency Hypothesis) göre küreselleşme refah devletinin aşınma sürecindeki etkenlerin başında gelmektedir. Çünkü uluslararası rekabette ve küresel pazarda refah devleti uygulamalarına yer yoktur. Refah devleti bir kriz yaşamaktadır ve devletlerin söz konusu krizden sıyrılıp kurtulması ancak çeşitli müdahaleler yolu mümkündür. Tazmin hipotezi (Compensation Hypothesis) etkinlik hipotezinden farklı olarak, hükümetlerin küreselleşmeden dolayı artan ekonomik risklere karşı vatandaşlarını korumak için, refah devletini geliştirmelerini önerir. Bu model ise etkinlik hipotezinin aksine yaşanan sıkıntılara rağmen refah uygulamalarının genişletildiğini iddia etmektedir. Bu görüşün önemli bir temsilcisi olan Geoffrey Garret’e göre refah devletinin bir krizde olduğu söylemi bir klişedir (1999). Hatta tazmin hipotezini savunan araştırmacılar görüşlerini daha da ileriye götürerek, küresel ekonomideki büyük riskler karşısında refah devletinin sosyal harcamalarını daha artırdığını öne sürmektedir (Bayramoğlu, 2017: 395).

Genel olarak incelendiğinde aynı perspektif içerisinde böylesi farklı açıklama modellerinin gelişmesinin altında ülkelerin sahip oldukları farklı refah modelleri yatmaktadır (Durdu, 2014: 45).

Küreselleşmeyle birlikte, değişim içine girmeye başlayan refah devleti de bu dönemde yaşadığı değişimler hızlanmıştır. Bu değişimler çerçevesinde, refah devletinin değişimleri üzerine tartışmalar da artmış ve küreselleşmenin refah devleti üzerine tam olarak tek yönde etki ettiği konusunda bir konsensusa ulaşılamamıştır. Şöyle ki; bir kısım iktisatçı veya düşünür küreselleşmenin refah devletini olumsuz yönde etkilediğini diğer bir kısım da olumlu etkilediğini, başka bir kısım da olumlu veya olumsuz herhangi bir şekilde etkilemediğini dile getirmiştir. Bu bağlamda küreselleşmenin refah devleti arasındaki ilişkinin yapısına yönelik üç temel yaklaşımın var olduğu ileri sürülmüştür:

Bahsi geçen üç farklı yaklaşımdan en fazla vurgulanan ve savunulani birinci görüş, yani refah devletinin olumsuz etkilendiği görüşüdür. Bu görüşün etkili olmasında ise küreselleşmeyle birlikte sermayenin uluslararası alanda seyri, değişen vergi politikaları, ekonomik de-regülasyonlar, yatırım rekabetleri vb. unsurlar önemli

olmuştur (Gümüş, 2012: 52). Şöyle ki; küreselleşme, sermayedarlara uluslararası alanda giderek artan oranlarda varlıklarını ülke dışına çıkarma şansı tanımaktadır. Bu durum karşısında birçok ülkenin eli kolu bağlanmakta ve vergi de-regülasyon rekabeti doğmaktadır. Bunların yanında finans piyasalarının da küreselleşmesi ve özellikle merkez bankalarının etki alanlarının dışında olan *offshore* finans piyasalarının doğması devletlerin uyguladıkları ve ekonomileri yönlendirebildikleri vergi yapıları ve de-regülasyon kontrolleri etkinliğini iyiden iyiye yitirmeğe başlamıştır. Bunun yanında dünya piyasalarının göreceli olarak birleşebilmesi, piyasadaki firmaların, devletler tarafından dayatılabilecek olan istihdam kurallarının sebep olacağı maliyetlere karşı daha duyarlı olmalarına neden olmuştur. Küreselleşme ile birlikte de firmalar daha çok *fiyat alıcı* duruma gelmiş ve bunun sonucunda da firmaların sattıkları ürünler üzerindeki fiyat kontrolleri gün geçtikçe zayıflamıştır (Gümüş, 2012: 52).

İlk yaklaşıma göre; başta ulus devletler-ulusal ekonomiler olmak üzere Refah Devletleri, özellikler uluslararası pazara açılmak zorunda kaldıktan sonra küresel rekabete maruz kalmış ve neo-liberal politikaların büyük bir kısmını benimsemek zorunda kalmış ve böylece devlet müdahalesinden uzaklaşıp kontrol azaltmıştır; fakat refah devleti açısından en önemlisi kamu harcamalarında kısıtlamaya gidilmiştir (Bakınız Tablo 16). Çünkü küresel rekabet dünyasında özellikle gelişmiş ülkelerle rekabet edebilmek için ülkeler harcamalarında kısıtlamaya gitmek zorunda kalmışlardır.

Küreselleşme, esas itibariyle neo-liberal politikalar etkisi altındadır. Bu politikalar da “*sınırlı devlet*” anlayışı etrafında gelişim göstermektedir. Hal böyle olunca, müdahaleci devlet-ekonomi anlayışına sahip olan refah devletinin de küreselleşme sürecinden olumsuz etkilenmesi oldukça doğal ve bir o kadar da kaçınılmazdır. Çünkü küreselleşme sürecine hâkim olan neo-liberal politikalarla, aktif-müdahaleci anlayışa sahip Keynesyen ekonomi politikaların uyuşmadığı oldukça açıktır.

Bu bağlamda Bulut’a göre refah devleti ve küreselleşme ilişkisi şu şekildedir; “*Ekonomik boyutuyla küreselleşme, ulusal ekonomiye dayalı örgütlü kapitalizmden, içinde çok uluslu şirketlerin ve uluslararası örgütlerin egemenlik birimleri olmaya başladığı örgütsüz kapitalizme geçişe işaret etmektedir. Bu yapı içerisinde her devlet*

veya devlet-dışı aktör, ticaret, sermaye akımları, üretim alanları ve benzeri yollarla, farklı derecelerde, dünya ekonomisinin bir parçası haline gelmekte; bu durum, devletlerin sosyo-ekonomik yapı ve ilişkilerini değiştirmekte ve dışarı ile doğrudan ekonomik ilişki kuran kesimlerin belirleyiciliği de giderek artmaktadır. Böylece, aslında egemen ekonomilerin özelliklerine göre düzenlenmiş bu türden ilişkiler, kapitalist üretim tarzlarını ulusal düzeyden uluslararası alana taşıyarak, bütünü belirleyen bir süreç ortaya koymaktadır. Kuşkusuz bu sürece en büyük katkıyı, devletin sosyal ve ekonomik alandan çekilmesini öngören neo-liberal uygulamalar yapmaktadır. Dolayısıyla küreselleşme, kapitalizmin ileri bir aşaması olarak, uluslararası sermayenin ya da çok uluslu şirketlerin devreye soktuğu ve temelde devletin ekonomik yaşamdan çekilmesini öngören bir süreçtir. Bu yönüyle küreselleşmeye, sosyal devletin hazırladığı toplumsal uzlaşmaları gözden geçiren, bu çerçevede devletin sosyal niteliğini zayıflatan veya ortadan kaldırmaya yönelik bir olgu olarak bakılabilir.”(Bulut, 2003: 175).

İkinci yaklaşıma göre; küreselleşmenin refah devleti üzerinde doğrudan veya dolaylı olarak bir etkisinden söz edilemez.

Üçüncü yaklaşıma göre; küreselleşme refah devletine olumlu etkiler yaşatmıştır ki; küreselleşme refah devletinin yaşadığı sıkıntıların bir sonucu ve çözümün de bir parçası olmuştur (Gümüş, 2012: 97).

Küreselleşme, yatırımcıların işlem alanlarını oldukça genişletmiş ve çeşitli bölgelerde yatırım yapabilme şanslarını giderek arttırmıştır. Doğal olarak da yatırımcıların ufukları hemen hemen bütün dünya üzerine yayılmıştır. Bunun sayesinde de yatırımcılar, daha çok kar elde ettikleri veya üretim maliyetlerini en aza indirebildikleri bölgelere kaymakta ve yatırımları bu tip yerlerde, özellikle yurtdışına yönelerek, gerçekleştirebilmektedirler. Söz konusu bu durum yatırımcılar açısından oldukça olumlu bir vaziyet doğururken diğer tarafta devletleri de zor durumda bırakabilmektedir. Şöyle ki; yatırımcıların dünya çapında ekonomiyle birlikte bulundukları ülkelere daha az oranda bağımlı olmalarından dolayı devletin yatırımcılara karşı kullanabildiği vergi, regülasyon, iş ve istihdam koşulları gibi alanlarda yatırımcılara karşı olan kozlarını zayıflatmıştır. Çünkü yeni koşullar çerçevesinde devletin yüksek oranlı vergiler uygulaması veya maliyetleri yüksek istihdam koşulları dayatması ile işletmeciler yatırımlarını daha az maliyetli ve aynı

zamanda çok daha karlı bölgelere çekebilecektir. Bu durumda ülkeler sermaye ve istihdam kaybı yaşayabileceklerdir. Bunun yanında birçok ülkede var olan mevcut şirketler içinde uygulanacak olan yüksek oranlı vergiler veya regülasyonlar, yüksek maliyetli istihdam koşulları da uluslararası anlamda söz konusu şirketlerin rekabet güçlerini zayıflatacaktır. Bunun sonucunda da şirketlerin kar kaybına, ekonomideki istihdam zayıflığına, ülkelerin de üretim kaybına uğrayacaktır. Bu ülkelerin genel ekonomik işleyişine ve durumuna zarar verebilecektir. Nitekim küreselleşme nedeniyle yaşanan bu gelişmeler altında işsizlik oranları artmış ve ifade edildiği üzere de refah devletine olan ihtiyaç daha da artmıştır (Gümüş, 2012: 98).

Küreselleşmenin refah devleti üzerindeki etkileri üzerindeki üçüncü görüşe ek olarak; refah devleti bir dönüşüm süreci yaşamaktadır ve küreselleşme bunun bir sebebi değil sonucudur. Çünkü refah devletinin yaşadığı problemler dış etkenlerden değil kendi iç sebeplerinden dolayıdır. Küreselleşme ise bu durumun bir sonucu olarak görülmüş ve refah devletinin yaşadığı problemleri çözmede bir parça olarak görülmüştür (Genschel, 2004: 615).

Bununla birlikte bu yaklaşımı destekler çok fazla bilgi de mevcut değildir. Bu yaklaşımın dikkate alınabilir en önemli yanı ise küreselleşmenin refah devletine olan ihtiyacı arttırdığıdır. Bu duruma örnek olarak da globalleşmenin bir gereği ve sonucu olarak piyasaların bütünleşmesinden en karlı çıkanlar likiditeye sahip olanlar ve finans sektöründe bulunanlar (Gümüş, 2012:99), ticaretin serbestleşmesi ise iktisadi volatilité (oyunaklık) artmakta ve bu da ekonomik kriz dönemlerinde işsizliği arttırıp ücretler üzerinde aşağıya doru bir baskı yaratmaktadır. Bunun sonucunda da küreselleşme ekonomik güvensizliği ve sosyal eşitsizliği arttırmaktadır. Bu sıkıntılar da refah devleti gibi koruyucu kollayıcı bir özelliği devlete olan ihtiyacı da arttırmaktadır (Evelyn ve Stephens, 1998: 3).

Bir başka örnek ise 1980 ve 1990'larda gelişmiş olan ülkelerde az vasıflı çalışanlara olan talep önemli bir oranda düşmüştür. Çünkü post-fordist ekonomik sistemde vasıflı-eğitilmiş işçilerin önemi ve talebi ciddi bir şekilde artarken vasıfsız işçilere olan talep de bir o kadar azalmıştır (Mitrovic, 2008: 181). Bunun sonucunda da doğal olarak vasıfsız kesimin istihdam oranları azalmış ve ayrıca ücret seviyeleri de düşmüştür (Gümüş, 2012: 101).

Bu da globalleşme ile birlikte vasıflı çalışanlarla vasıfsız çalışanlar arasındaki sosyal eşitsizliğin daha da genişlemesine ve önemli bir kemsin refah devleti uygulamalarına olan ihtiyacı arttırmakta ve sosyal harcamalar üzerinde yukarıya doğru baskılar oluşturmaktadır (Evelyne ve Stephens, 1998: 96).

Tazminat hipotezine göre de küreselleşme toplumun alt gelirli kesimleri üzerinde olumsuz bir etki oluşturmakta ve bunun sonucunda da refah devletinin bu durumu tazmin etmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Refah devleti için yaşanan birçok etki içerisinde en önemli unsur *vergi ve vergi gelirleri*' dir. Zira vergi gelirleri hem refah devletlerinin bir finansmanı hem de gelirlerin yeniden dağıtımı yoluyla refah devletinin hedeflerini gerçekleştirebilmesinde katkıda bulunmaktadır. Bu taraftan bakıldığında vergi gelirlerinin belirli bir düzeyin üzerinde olması refah devleti açısından oldukça önemlidir. Hal böyleyken, küreselleşmenin sebep olduğu iddia edilen *vergi rekabeti ve vergi oranlarında dibe doğru yarış* 'ın refah devletlerinin sürdürülebilirliğine zarar verecektir. Çünkü vergi gelirleri düşük olan refah devleti ne refah harcamalarını istediği ölçüde yerine getirebilecek ne de *yeniden dağıtım* vasıtasıyla sosyal adalet veya eşitliği düzgün ve yeterli bir şekilde yerine getirebilecektir.

Küreselleşmenin refah devletleri üzerindeki etkilerinin tam olarak ne olduğuna dair kesin bir sonuç veya "konsensus-uzlaşma" oluşamamaktadır. Ancak ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler olarak ayırım yapıldığında küreselleşmenin etki ve sonuçları daha da belirginleşebilmektedir. Bu bağlamda birinci yaklaşıma göre açıklanan *dibe doğru yarış* gibi etkilerin gelişmiş ülkeler açısından pek de etkili olmadığı tablolardan anlaşılabilmektedir. Fakat vergi oranlarının düşmemesi küreselleşmenin refah devleti üzerinde salt olumlu etkiler yarattığı anlamına gelmemektedir. Bunun en önemli göstergelerinden bazılarıysa yaşanan nüfusun artması ve işsizlik oranlarıdır. Her iki unsur da refah devletine olan ihtiyacı arttırmıştır. Bu gelişmeler çerçevesinde de özellikle işsizliğin yükselmesiyle birlikte refah devletine olan ihtiyacın da artması vergi gelirlerinin önemini arttırmıştır., fakat ekonomide var olan bu durum problemin üstesinden gelinmesi hususunda çıkmaza girmiştir; şöyle ki; refah devletine olan ihtiyacın artması ve işsizlik oranlarının yükselmesi vergi oranları üzerinde yukarı doğru bir baskı

oluşturmaktadır bunun sonucunda da vergi yükünün kurumlar vergisinden gelir vergisine ve diğer vergilere doğru aktarılamadığı iddia edilmektedir (Genschel, 2004: 632).

Bu durumun önemli bir göstergesi de, OECD ülkelerindeki işsizlik oranları 1970 yılında %2 civarında iken 1990' lı yılların sonlarına doğru bu oran % 8' in üzerine çıkmıştır ve bugüne kadar bir azalma göstermemiş; aksine artış eğilimi içine girmiştir. Ekonomideki durumdan dolayı da OECD ülkelerinin ortalama sosyal harcamaları da 1970' den 1995' e kadarki süreçte %14'ten %24.7'e kadar çıkmıştır. Böylece küreselleşme kurumlar vergisi üzerinde bir baskı oluştursa da refah devletinin yerine getirmekle mükellef olduğu görevlerin finansman ihtiyacında dolayı vergi oranları beklendiği gibi düşmemiştir (OECD, 2010).

1980 ve 90' lı yıllarda refah devletine olan ihtiyacın artmasıyla refah devletinin maliyetleri de paralel olarak artmış ve hükümetler de bu durumu kontrol altına almak için yeni düzenlemelerle refah devletinin cömertliğinde kısıtlamaya gidilmiştir. Britanya, ABD ve diğer Anglo-Sakson ülkelerde sosyal imkânlar azaltılmış, imkânlara erişim sıkılaştırılmış, hizmet alanlarında maliyetler kontrol altına alınmıştır. İsveç ve Almanya gibi diğer refah rejimleri-ülkeleri de emeklilik ve diğer sosyal sigorta olanaklarında azaltmaya gitmiş, işsizlik yardımları ve sosyal yardıma erişim kısıtlanmıştır. Ayrıca sağlık ve sosyal hizmetler alanında maliyetleri kontrol altına alabilmek adına yeni ve daraltıcı politikalar uygulanmaya başlanmıştır. Bütün bu politikalar da küreselleşmeden dolayı sosyal koruma ihtiyaçlarının artmakta olduğu bir dönemde uygulanıp gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Tüm bu etki ve sonuçların ışığı altında küreselleşmenin uluslararası arenada oluşan rekabet dolayısıyla vergi oranlarının aşağı yöne çekilme etkisinin, aynı süreçte sosyal imkânlara olan ihtiyacın da ciddi bir şekilde kendinin hissettirmesinden dolayı, söz konusu etkinin vergi oranları üzerinde görülemediği ileri sürülmüştür. Bu demek oluyor ki rekabetin vergi oranları üzerinde yaratacağı aşağı doğru baskı aynı dönemde yaşanan refah devletine olan ihtiyacın artmasından dolayı özellikle gelişmiş ülkelerde vergi oranlarının düşürülmesine yönelim olmamış ve refah devletin küreselleşmenin yarattığı olumsuz etkileri ortadan kaldırabilmek adına refah devletinin en önemli finansman aracı olan vergilerde ve dolayısıyla vergi oranlarında bir indirime gidilmemiştir. Bu çerçeveden bakıldığında, artan işsizliğin ve bunun

sonucunda da artan sosyal ihtiyaçların arkasında önemli bir ölçüde küreselleşme bulunmaktadır. Zira küreselleşme ile birlikte özellikle gelişmiş ölkelerden iş gücü maliyeti düşük olan ölkelere doğru yönelmeler ve yatırımlarını da bu ölkeler ve bölgelere kaydırmalar oluşmuş ve bunun sonucunda da birçok ölkede işsizlik oranları yükselmiştir. Aynı zamanda teknolojinin de gelişmesiyle birlikte özellikle sanayi sektöründe istihdam azalmış ve iş gücünün büyük bir kısmı hizmet sektörüne yönelmiştir. Bunun sonucunda da bireyler rekabetten dolayı çok düşük ücretlerde çalışmayı kabul etmiş ve sosyal eşitsizlikler giderek artmıştır. Böylece küreselleşme ile birlikte refah devleti uygulamalarına ve dolayısıyla refah devletine olan ihtiyaç artmıştır.

Bu çerçeveden bakıldığında önceden de bahsedildiği üzere küreselleşmenin refah devleti üzerindeki etkileri üzerine salt bir etkisinden söz etmek oldukça zordur. Örnek olarak *Garret ve Mitchel*’ e göre küreselleşmenin vergi rejimleri üzerinde bir kısıt oluşturduğu söylenemez; *Genschel* ise söz konusu iki unsur arasındaki sebep sonuç ilişkisi ile ilgili farklı sonuçlara varmıştır. Genschel bunun sebebinin verilerle ilgili bir sıkıntıdan çok çalışılan konunun karmaşıklığı ve belirsizliğinin olduğunu ifade etmiştir. Genschel’ in bu düşüncesi de gün geçtikçe akademisyenler arasında da yaygınlık kazanmıştır. *Pierson*’ a göre ise refah devleti sadece bir değişim ve dönüşüm yaşamaktadır. Pierson bu dönüşümü de “*rekalibrasyon*”, *Ferrera ve Rhodes* “*değişim*”, *Khunle* ise “*hayatta kalma*” olarak tanımlamıştır. *Taylor-Gooby* de 1980’li ve 1990’lı yıllardaki endişelere rağmen refah devleti gücünü ve dayanıklılığını göstermiştir. Bunun yanında refah devleti 1970’li yılların ortasına kadar yaşadığı “*altın çağından gümüş çağı*”na geçtiğini ifade etmiştir.

Sonuç olarak globalleşmenin ve küresel ekonominin küresel rekabeti arttırması bir taraftan vergi oranları üzerinde baskı oluşturmakta ve bunun sonucunda da refah devletini durağanlaşmaya ve hatta küçülmeye ittiği bir gerçektir; fakat diğer taraftan da sosyal eşitsizliği arttırdığı bunun doğal sonucu olarak da oysal imkânlarla olan ihtiyacı da arttırdığından dolayı de refah devletinin mevcut yapısını korumaya ve hatta daha da ileri gitmesini ve büyümeye zorladığı da açıkça söylenebilmektedir (Genschel, 2004: 96). Bu da küreselleşmenin hem refah devletine olan gereksinimi arttırıp maliyetler üzerinde yukarı doğru bir baskı yaratmakta hem de rekabeti arttırıp vergi gelirleri üzerinde aşağı doğru bir baskı oluşturarak refah devletinin finansman

yollarını azaltmaktadır. Bu zıt gelişmeler ışığında küreselleşmenin refah devleti üzerinde bir taraftan büyütme etkisi yaratırken diğer taraftan da küçültme yönlü bir etkiye sahip olduğunu söylemek oldukça yerinde olacaktır (Gümüş, 2012: 107).

2.5. YENİ DEVLET ANLAYIŞININ REFAH DEVLETİNE ETKİLERİ

Yeni ekonomi (new economy) son 25 yıldır ekonominin kurallarında, fonksiyonlarında ve yapısındaki niteliksel ve niceliksel dönüşümü ifade eden, temelinde bilgi ve fikir olan; siber-teknolojik bağlantıların, ekonomik çoğaltanların ve *sınırsız* ulus ötesi faaliyetlerin yaratıldığı, devletlerin başarısının teknolojik yenilikler ve müteşebbislerin etkinliği ile bağlantılı olduğu, serbest piyasa ekonomisinin ağırlıklı olduğu, mutlak hâkim “ulus devlet” anlayışının yerine sınırlı-egemen devlet anlayışına geçildiği ekonomidir (Ener ve Demircan, 2006: 213).

Bu bağlamda içlerinde *refah devletlerinin* de bulunduğu devletlerin yaşamaya başladığı değişimleri şu şekilde sıralayabiliriz (Ener ve Demircan, 2006: 216):

- Devletin tüm sektörlerde piyasaya giriş önündeki engelleri ve regülasyonları azaltması, yani de-regülasyon,
- Mal ve faktör piyasalarında devlet müdahalelerinin mümkün olduğunca liberalize edilmesi, yani liberalizasyonu,
- Devletin görev ve fonksiyonlarının mümkün olduğu ölçüde özel sektöre devredilmesi, yani özelleştirme,
- Evrensel hukuk devleti anlayışının kurumsallaştırılması,
- Yerel nitelikli hizmetlerin halka en yakın yönetim birimi olan yerel yönetimlere devredilerek, âdem-i merkeziyetçi bir yapının benimsenmesi ve yerel demokrasinin güçlendirilmesi,
- Şeffaf devlet anlayışı
- Bilgi çağında devletin bilim ve teknoloji alanında önemli roller üstlenmesi
- Devletin sosyal alandaki rolü ve görevlerinin yeniden değerlendirilmesi
- Devlet yönetiminde toplam kalite anlatışına yer verilmesi,
- Devletin ekonomik alanda ekonomik büyüme, kalkınma ve istikrarı sağlayacak şekilde güç ve yetkilerinin düzenlenmesi,
- Katılımcı devlet anlayışın belirlenmesi.

2.5.1. Bir Piyasa Aktörü Olarak Refah Devleti ve Yeniden Yapılanması

Küreselleşme sürecinde devletler bu sürece ayak uydurmak zorunda kalmış ve piyasanın gerekleri doğrultusunda yeniden örgütlenmeye başlamıştır. Bu örgütlenme neo-liberal politikalar içermektedir. Bu bağlamda devletin piyasa disiplinine adapte edilmesi ve sermaye akışının sınırsız hale getirilmesinin yanında ekonomi politikalarının belirlenmesi ve uygulanmasında yaşanan ulusal ve uluslararası engel ve sınırların aşılması amaç edilmiştir. Bu amaç doğrultusunda devletler, yeni denetleme sistemlerinin yanında piyasa disiplininin yeni biçimleriyle beraber yeniden yapılanmakta ve devlet kurumları rekabete zorlanarak söz konusu kurumların birer piyasa aktörü gibi davranmaları beklenmektedir (Güzelsarı, 2007: 104).

Bütün bunlar dünya bankasının güvenilirlik politikası doğrultusunda gerçekleştirilmektedir. Dünya bankasının güvenilirlikten kastı ise kurumların yapılarının güvenilirliği ve bu kurumsal yapının kurallarının ve politikalarının öngörülebilirliği ve tutarlılığıdır. Bir devletin güvenilirlik ölçütü ise hukuk ve düzenin devamlılığını sağlama, mülkiyeti koruma, makroekonomik politikaları ve uygulanan kuralları anlaşılabilir ve ulaşılabilir kılma, sermaye adına belirsizlikleri ve şüphe yaratacak şeyleri ortadan kaldırmadır. Bunlar sağlandığı ölçüde özel mülkiyet hakları korunabilecek ve bu doğrultuda da özel yatırımlar artacaktır.

Bu bağlamda özellikle 1990’lardan sonra uygulanmaya başlanan neo-liberal politikalar programlarının yürütücü organı olarak IMF ve Dünya Bankası(WB) politikalarında “devlet”, “devletin kurumsal etkinliği ve kapasitesi” gibi kavramlar vurgulanmıştır.

Devleti bir piyasa aktörü olarak tanımlayan *Yönetişim Modeli*, siyaseti ekonominin gereklere göre uyarlamakta, devletin ve toplumsal yaşamın tüm alanlarını piyasa ilişkilerine uygun olarak uyarlayıp örgütlemeyi amaç edinmiştir. Bunların yanında yönetim modelinin önemli farklarından biri de ulus devlet anlayışında daha çok parçalayıcı, yani “âdem-i merkezîyetçiliği” uygularken, uluslararası arenada ise “merkezileşmeyi” amaç edinmektedir. Bu durumun sonucu olarak siyasal iktidarlar, uluslararası ve küresel oluşumlar, bölgesel bloklar gibi küresel yapılarının elinde merkezileşmektedirler. Bu anlamda devlet örgütlenmeleri

de küresel sermayenin mantığı ve ihtiyaçları paralelinde yeniden yapılanmaktadır (Güzelsarı, 2003: 54).

İçinde bulunulan bu süreç, ekonomi ve ekonomik yönetimin siyasette arındırılması anlamına da gelmektedir. Bu bağlamda, ekonomi yönetiminin temel sektörlerde bağımsız kurullara devredilmesi, Merkez Bankasının bağımsızlığı prensibi ile para politikalarının hükümetlerin yetki ve sorumlulukları altından çıkarılması, eğitim, sağlık gibi kamunun temel hizmetlerinin ve KİT'lerin özelleştirilmesi ve buna bağlı olarak da yürütme gücünün ekonomiye müdahalesi azaltılmakta ve temel olarak da ekonomi ve siyaset ayrıştırılmaktadır. Ekonominin bu dönüşümünü ise Peter Burnham, “ekonominin apolitikleştirilmesi” olarak tanımlamaktadır (Tanrıverdi, 2009: 860).

Düzenleyici devlet; 1980'lerde ilk örnekleri filizlenmeye başlamış ve 1990'larda da hızlı bir şekilde yayılmaya başlamıştır. Ekonomik hayat, medya, rekabet, insan haklarının korunması vb alanların düzenlenmesi ve kontrol edilmesi üzerine kurulan düzenleyici kurullar çerçevesinde gündeme getirilmiştir. Kooiman'ın yönetim modeli ile beraber yönetimin yükselen iki önemli unsurundan biri olarak işaret edilen düzenleme post-Keynesyen sürecin tanımlayıcı ve ayırıcı faktörü olarak özellikle Avrupa'da oldukça popüler olmuş ve buradan bütün dünyaya yayılmaya başlamıştır (Tuncer ve Köseoğlu, 2015: 89).

Yayılan ve söz konusu olan düzenleme uygulamaları, kural koyuculuk ve nezaret altına tutma sınırını aşarak Keynesyen refah döneminde uygulanan düzenleme anlayışı gibi uygulama süreçlerine kesinlikle uzanmamaktadır. Hem Keynesyen hem de düzenleyici devlet merkezinde bulunan piyasa ile ilişkiler noktasından değerlendirilince, bu noktadaki ayrım daha da açık hale gelmektedir. Keynesyen refah devletinde pek çok hizmetin sunumunu devletin bizzat kendisi yerine getirmektedir. Bunun yanında da piyasaya-özel sektöre zaruri durumlarda gayet kısıtlı bir şekilde rol veriyor olması genel kabul görürken; düzenleyici devlet döneminde, refah devletinin yerine getirdiği söz konusu faaliyetlerin önemli bir kısmını piyasaya devredip kural koyma ve daha çok, müdahale etmeden usul ve yöntemler inşa etme alanlarına doğru kaymaya başlamıştır. Devlet, ekonomiye direkt müdahale edip dâhil olmaktan çıkarak düzenli ve doğru işleyen bir düzenleyici mekanizma inşa amacına doğru yönelmiştir (Tuncer ve Köseoğlu, 2015: 90).

İtalyan iktisatçı Giandomenico Majone, ekonomi alanında Keynesyen ve düzenleyici yaklaşım arasında ayrım yaparken devletin düzenleyici faaliyetlerini üç grupta toplamıştır: Gelirin yeniden dağıtılması, makro ekonomik istikrarın sağlanması ve piyasanın düzenlenmesi. Refah devletin anlayışında en önemlisi ise gelirin yeniden dağıtılması ve makro ekonomide istikrar faaliyetleri olmuştur. Başlangıcında özelleştirmenin etkisiyle devlet, makro ekonomik istikrarın sağlanması için kamu mülkiyeti ve kamu iktisadi teşebbüsleri vasıtasıyla oynadığı rolü önemli oranda terk etmiştir. Refah devleti döneminde, gelirin yeniden dağıtılmasının bağlamında dezavantajlı kesimlere gelir aktarılmasının yanında eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik alanlarında standart hizmetler teminat altına alınmıştır.

Düzenleyici devlet anlayışında ise sosyal harcamalar devam etmesine rağmen, sosyal hizmetler üzerinde kısıtlamaya gidilmiş ve devlet öncelikle piyasanın düzenlenmesinde yoğunlaşmıştır. Piyasanın düzenlenmesine yönelik faaliyetlerin amacı ise başta rekabet ortamını geliştirme olmak üzere, etkinliği arttırmak, vatandaşları korumak, sosyal ve çevreyle ilgili hakların teşvik edilmesi temelinde yükselmektedir ki bu özelliğiyle Keynesyen müdahaleci geçmişten bir kopuşa işaret etmektedir (Tuncer ve Köseoğlu, 2015: 91).

Düzenleyici devlet, sosyal harcamaları neo-liberal anlayışın beklentilerin karşılayacak kadar azaltmamıştır; fakat bu dönemden sonra Keynesyen refah devletindeki gibi vergi koyan ve harcama yapan devlet anlayışından uzaklaşmış, bunun yerine, öncelikle kurallar koymayı amaç ve vizyon olarak belirlemiştir. Devlet, makro ekonomik dengeleri sağlamak yerine piyasanın düzenlenmesini önemsemektedir (Tuncer ve Köseoğlu, 2015: 91).

Ulus devletler, yaklaşık 400 yıl boyunca uluslararası ilişkilerde önemli rol oynamıştır. Ulus devletler küreselleşme öncesi dönemlerde temel aktör rolünde ve uluslararası arenada karar alma gücünü temsil edebilmekteydi. Söz konusu güçlerini Avrupa’ da meydana gelen “otuz yıl savaşları” nihayetinde 1648 senesinde imzalanan “Westphalia Antlaşması” ile kazanmıştır. Bu antlaşma bağlamında ülkelerin birbirlerinin içişlerine hiçbir surette müdahil olmayacakları şerhi yer almıştır. Bu antlaşmaya uygun olarak kurulan bağımsız devletler uzun yıllar boyunca hâkimiyet süren ulus devletler uluslararası anlamda karşılaşılan sorunlar karşısında

karşılıklı müzakereler ve işbirliği yoluyla çözüm yolları aramışlardır (Philpott,1999). Ülke içerisinde egemenliğin kullanımı konusunda ve uluslararası alanda neredeyse tek hâkim-güç olan, yasama, yürütme, yargı faaliyetlerini tek başına üstlenen, ülke içerisinde en üst siyasi otorite olan ulus devletler; küreselleşme sürecinde özellikle teknolojik gelişmelerle birlikte dünya çapında politikaları etkileyen ve yönlendirebilen yeni kuruluşların doğması veya ortaya çıkmasına bağlı olarak alınacak kararlarda sadece devletlerarası ilişkilerin etkili olmadığı aynı zamanda birden çok aktör grubunun bulunduğu çok daha kalabalık ve karmaşık ilişkilerin doğmasıyla da 400 yıllık “hantal” ulus devlet sistemi büyük bir değişime uğramaya başlamıştır.

Küreselleşmeyle birlikte değişim-dönüşüme uğrayan ulus devletin ekonomideki yerinin tartışmaları aslında az da olsa halen sürmektedir. Liberal ekonomik düzenin uluslararası bir yansıması olarak kabul edilebilen küreselleşme ile birlikte özellikle müdahaleci devlet anlayışına sahip olan ulus devletler ya da refah devletleri ‘nin mal ve hizmet üretme eğilimlerinde uzaklaştırılmasını, sosyal devlet işlevlerinin sınırlandırılmasını ve günün koşullarına ayak uydurmalarına yönelik birçok reformlar söz konusudur. Sachs’a göre bu reformlar; ekonomik büyümenin özel girişim üzerine temellendirilmesi, uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi, döviz kurunun konvertibl (değiştirilebilir-çevrilebilir) hale getirilmesi, kapital akışlarının serbestleştirilmesi, IMF ve WB (Dünya Bankası) gibi uluslararası kuruluşlarla işbirliği içerisine girilmesi ve benzeri mevzularda yapılmaktadır (Saraç, 2006: 18).

2.5.2. Refah Devleti Ülkelerinde Kamu Harcamalarının Gelişimi

20. yüzyılın büyük bir bölümünde kamu harcamalarının birçok ülkede sürekli artış eğiliminde olduğu söylenebilir. Fakat en büyük artış, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde ortaya çıkmıştır. Bu dönemde savaşın neden olduğu tahribatın giderilmesi, sıcak savaşın sona ermesine rağmen soğuk savaşın devamı ve Keynesyen iktisadi düşüncenin benimsediği maliye politikalarının etkin bir şekilde uygulanmaya başlaması bu artışta etkili olan temel faktörlerdir. Fakat bu yüzyılın son 20 yılında toplam kamu harcamaları azalma eğilimine girmiştir. Özellikle küreselleşmeyle birlikte neo-liberal politikaların etkilerinin sonucu olarak kamu

harcamaları azalma yönünde seyretmiştir. Özellikle 1993 yılında yaşanan ekonomik durgunlukla birlikte kamu harcamalarındaki azalış iyice belirginleşmiştir.

Tablo 16: Seçili Ülkelerdeki Kamu Harcamalarının GSMH'ya Oranı (1938-1985) (%)

Ülke	1938	1950	1965	1973	1982	1985
Fransa	21,8	27,6	38,4	38,5	51,1	52,4
Almanya	42,4	30,4	36,6	41,5	49,4	47,2
Japonya	30,3	19,8	19,0	22,4	33,7	32,7
Hollanda	21,7	26,8	38,7	45,8	61,6	60,2
Britanya	28,8	34,2	36,1	40,6	48,2	47,7
ABD	18,5	22,5	27,4	36,6	30,5	36,7
İtalya	29,2	30,3	34,3	37,8	47,6	50,8

Kaynak: SerapKuduğ. (2006). *Küreselleşme Sürecinde Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. s. 31.

İkinci Dünya Savaşı'nda ağır yenilgiye uğrayan Almanya ve Japonya'da kamu harcamalarının GSMH'ya oranı savaş öncesindeki seviyeyi 1970'li yıllarda yakalayabilmiştir. Ayrıca, her iki ülkenin savaş öncesindeki kamu harcamalarının GSMH'ya oranının göreceli olarak yüksek olduğunu da belirtmek gerekir.

Tablo 16'da görüldüğü gibi, 1973-1982 döneminde ise, kamu harcamalarının GSMH'ye oranı, geçmiş 50 yıldaki herhangi bir alt dönemden daha fazla artış göstermiştir (Gümüş, 2012: 55). Oranın paradoksal biçimde dünya ekonomisinin stagflasyonunpençesinde olduğu 1970'li yıllarda daha da hızlanarak artmasının arka planında ise kısmen, neredeyse tüm gelişmiş ülkelerde bu yıllarda ekonomik büyümenin ciddi biçimde sekteye uğraması ve işsizlik oranlarının önemli oranda yükselmesi ile birlikte bir taraftan sosyal harcamalara olan ihtiyacın artması, diğer taraftan da sosyal harcamaların seviyesinin, yavaşlayan ekonomik büyüme ve artan kamu borçları sebebiyle düşürülmeye çalışılmasının yeni normale intibakın zaman alması sebebiyle başlangıçta gerçekleştirilememesi yatmaktadır. 1982'den sonra, beklenildiği gibi kamu harcamalarının GSMH'ye oranının artış hızı yavaşlamış hatta bazı ülkelerde de bu oran düşüş trendine girmiştir (Gwartney vd., 1998: 164).

Kamu harcamalarının GSMH'ye oranının 1973-1982 döneminde hızla artmasının arka planında biraz da 1973 yılından sonra neredeyse tüm sanayileşmiş ülkelerde ekonomik büyümenin ciddi biçimde yavaşlaması yatmaktadır. Büyümenin yavaşlamasında ise 1971 yılında Bretton Woods sisteminin çöküşü ile 1973 ve 1979 yıllarında yaşanan petrol şokları önemli bir yere sahiptir. Kamu harcamalarının GSMH'ye oranının artış hızının 1980'li yıllarda yavaşlamasında küreselleşmenin de etkisinin olduğu iddia edilmektedir. Buna göre küreselleşme tüm dünyada rekabeti önemli ölçüde arttırmış, bunun sonucunda da vergi oranları düşmüştür. Böylece devletler azalan gelirleri yüzünden küçülmek zorunda kalmışlar ve dolayısı ile sosyal harcamalarını kısımaya çalışmışlardır (Gümüş, 2012: 56).

Tablo 17: OECD Ülkelerindeki Toplam Kamu Harcamalarının GSYİH'ya Oranı (%)

Ülkeler/Yıllar	1960	1970	1980	1990	1995	2000	2010	2015
ABD	27,8	31,6	31,8	35,2	34,9	32,2	43,2	37,9
Almanya	32,0	38,6	47,9	45,1	49,8	46,8	47,7	44,0
Danimarka	24,8	40,2	56,2	56,0	59,3	53,4	36,6	54,8
Fransa	34,6	38,5	46,1	49,8	54,3	53,6	56,5	57,0
Hollanda	33,7	45,5	54,9	54,1	51,3	47,7	48,2	45,3
İngiltere	32,6	38,8	43,0	41,8	44,4	41,1	48,3	43,0
İspanya	13,7	22,2	32,2	42,5	45,5	40,5	45,6	43,8
İsveç	31,1	43,3	60,1	59,1	65,6	58,5	21,3	50,2
İtalya	30,1	34,2	41,9	54,0	52,7	48,5	49,9	50,5
Yunanistan	17,4	22,4	33,1	48,2	48,3	41,2	52,4	54,3
Norveç	-	-	45,2	52,6	48,4	42,0	45,0	48,8
Kanada	-	-	41,1	48,2	44,3	40,7	43,2	40,3
Türkiye	-	-	16,3	12,9	18,6	26,9	38,1	33,2
Yeni Zelanda	-	-	--	51,8	19,0	37,5	47,9	41,4
OECD Top.	28,8	32,3	37,1	39,4	41,2	39,5	43,8	40,9

Kaynak: Yunus Halis Ersöz . (2005). Sosyal Politika-Refaah Devleti-Yerel Yönetimler İlişkisi. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*.53(2):760-774.

Tablo-17'de görüldüğü gibi, refah devletlerinde kamu harcamalarının GSMH'ye oranı özellikle 1960'lı yılların ortalarından itibaren ciddi biçimde artmaya

başlamıştır. Örneğin, 1960'tan 1970'e, kamu harcamalarının GSMH'ye oranı Hollanda'da % 33,7'den % 46'ya, Danimarka'da % 24.8'den %40.2'ye, Norveç'te %29.9'dan % 41'e, İsveç'te % 31.0'den % 43.7'ye yükselmiştir (Gwartney vd. 1998: 164).

Yine Tablo 17 incelediğinde, küreselleşme sürecinin yoğunluk kazandığı yıllar olan 80'li ve 90'lı yıllardan itibaren kamu harcamaları oranlarında düşüşün başladığı görülmektedir. Bu bağlamda rekabetten dolayı kurumsal vergi oranlarını aşağıya doğru çekme ihtiyacı doğmuştur. Diğer taraftan da şirketler iş gücü maliyetlerini de aşağı doğru çekmek zorunda kalmışlar, bunun sonucunda ise istihdamda azalma meydana gelmiş ve mevcut çalışanların da maaşları üzerinde aşağı yönlü bir baskı oluşmuştur. Bu baskıların sonucunda da devletin gelir vergisi üzerinden elde ettiği kazançlar da kurumlar vergisinde olduğu gibi azalmıştır. Yaşanan bu ve benzeri olumsuz gelişmelerden dolayı özellikle refah devleti gibi anlayışa sahip ülkelerin refah uygulamaları da devlet gelirlerinin azalmasıyla ortaya çıkan finansman sorunu sebebiyle zayıflamıştır.

2.5.3. Refah Devleti Ülkelerinde Sosyal Harcamaların Gelişimi

Kamu harcamaları içerisinde sosyal harcamalar refah devleti ülkeleri açısından ayrı bir önem arz etmektedir.

Küreselleşme getirmiş olduğu rekabet anlayışıyla rekabet edebilecek güce sahip olan ülkelerle sahip olmayan ülkeler arasındaki farkın açılmasına sebep olmuştur. Küreselleşme beraberinde ülkeler arasında eşitsizlikler yarattığı gibi ülke içerisindeki sınıflar arasındaki eşitsizliklerin artmasına da sebebiyet vermiştir. Bu çerçeveden bakıldığında da işsizliğin artması kaçınılmaz bir sonuç olarak kabul edilmektedir. İşsizliğin ve eşitsizliklerin arttığı bir ortamda da devlet özellikle sosyal-güvenlik alanlarında ihtiyaç artmıştır (Gümüş, 2012: 108).

Küreselleşme ile birlikte gelişmiş ülkelerin düşük maliyetli üretim arayışları emek güvenliğinin tehdit altına sokmuştur. Bunun yanında teknolojik değişimler düşük nitelikli işçileri de işsiz kalmayla karşı karşıya bırakmıştır. Böylece emek kesiminin refah devletine ve uygulamalarına bağımlılıkları da artmaktadır. Bu bağlamda kamu harcamalarında olduğu gibi sosyal harcamalarda da kısılmaya

gidilmesi pek de mümkün olmamıştır. Bunun en önemli nedeni ise sosyal harcamaların doğrudan vatandaşların refah düzeyleriyle ilişkili olup kısılması durumunda toplumda ciddi tepkilerin doğabilmesindendir (Koray, 20: 279).

Tablo 18: Kamu Sosyal Harcamalarının GSYİH'ya Oranı (%)

Ülkeler	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015
ABD	12,8	12,8	13,2	15,1	14,3	15,6	19,3	19,0
Almanya	21,8	22,2	21,4	25,2	25,4	26,3	25,9	25,0
Avustralya	10,3	12,1	13,1	16,9	18,2	16,7	16,7	29,2
Danimarka	20,3	19,3	22,0	25,3	23,8	25,2	28,9	28,8
Finlandiya	17,7	21,7	23,3	28,9	22,6	23,9	27,4	30,6
Fransa	20,2	25,2	24,3	28,3	27,5	28,7	30,7	31,5
Hollanda	23,3	23,8	24,0	22,3	18,4	20,5	22,1	22,3
İngiltere	15,6	18,2	15,2	18,3	17,7	19,4	22,8	21,5
İrlanda	15,7	20,4	16,8	17,5	12,6	14,9	22,4	17,0
İspanya	15,0	17,1	19,2	20,7	19,5	20,4	25,8	25,4
İsveç	24,8	27,0	27,2	30,6	26,8	27,4	26,3	26,7
İtalya	17,4	20,1	20,7	22,6	21,0	24,6	27,4	28,9
Kanada	13,3	16,4	17,5	18,4	15,8	16,1	17,5	17,2
Norveç	16,1	17,2	21,6	22,5	20,4	20,7	21,9	23,9
Y. Zelanda	16,7	17,1	20,5	17,9	18,5	17,8	20,3	19,7
Yunanistan	9,9	15,4	15,7	16,6	18,4	20,4	23,8	26,4
OECD	14,9	16,5	16,9	18,8	18,0	18,8	21,1	21,0

Kaynak: OECD, “Public Management Service”, <http://www.sourceoecd.com>, (09.09.2019).

Tablo 18 ve 19’den de anlaşılacağı üzere, sosyal harcamalar seyri kamu harcamalarının aksine artış eğilimindedir. Söz konusu artış Liberal- Anglo Sakson Refah Devlerinde de yaşanmıştır.

Avustralya, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Almanya, İtalya, Norveç, İsveç gibi refah devleti anlayışının ileri düzeyde uygulandığı ülkelerde, toplam kamu sosyal harcamaları GSYİH’nin % 25’ini geçmektedir. Lakin bahsi geçen yüzdeler, bir ülkeden diğerine ciddi miktarlarda değişiklikler göstermektedir. Gelişmiş ülkelere

bakıldığında, GSYİH'nin yüzdesi olarak toplam sosyal harcamaların % 15 (ABD) ile % 30'un üzerinde (İsveç) dalgalandığı gözlenmektedir (İngiltere % 26).

Tablo 19: Kamu Kesiminde Yapılan Sosyal Harcamaların Gelişimi (GSYİH'nın ve KH'nın %'si Olarak)

	GSYH'nın %'si olarak					Kamu Harcamalarının %'si Olarak				
Ülkeler/Yıllar	1980	1985	1990	1995	1998	1980	1985	1990	1995	1998
ABD	13,5	13,3	13,9	15,9	15,0	42,8	46,1	46,3	51,6	43,8
Almanya	22,5	23,0	22,5	29,1	29,2	-	-	-	53,1	61,5
Avustralya	11,3	13,5	14,4	18,1	18,9	32,4	34,1	40,2	48,5	55,0
Avusturya	24,8	26,3	26,2	29,0	27,8	50,4	49,9	51,3	53,0	53,7
Danimarka	29,3	28,2	30,2	33,6	30,9	54,8	49,7	54,0	56,9	55,5
Finlandiya	19,3	23,8	25,7	32,3	27,5	49,1	53,4	55,1	56,8	54,5
Fransa	21,3	26,9	26,5	29,6	29,5	46,9	51,8	53,5	55,3	56,6
Hollanda	28,9	29,5	30,8	29,6	28,6	-	-	-	43,5	61,9
İngiltere	20,2	24,2	22,0	26,7	25,6	45,8	53,5	53,3	61,0	65,2
İrlanda	18,5	18,5	19,0	19,6	15,8	-	-	46,6	50,4	47,8
İspanya	15,8	18,1	19,3	21,0	19,7	-	-	-	47,7	48,4
İsveç	30,2	31,3	32,3	35,8	34,1	-	-	-	55,8	59,1
İtalya	19,2	22,2	25,0	25,2	26,4	-	-	46,2	48,1	54,3
Kanada	13,3	17,0	18,2	19,2	18,0	32,7	35,6	37,2	39,9	41,3
Norveç	18,8	20,0	27,2	28,6	28,2	41,3	46,7	53,0	58,0	58,8
Portekiz	12,2	13,0	14,5	18,3	19,3	-	-	-	42,6	44,1
Yeni Zelanda	19,1	19,4	22,5	19,3	21,0	-	-	54,9	39,9	51,2

Kaynak: OECD, 2018. http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=SOCX_AGG, (12.03. 2018).

Seçili bazı ülkelerdeki sosyal harcamaların eğilimi Tablo 20'de verilmiştir. 1960-1975 yılları arasında, İsveç'te sosyal harcamaların GSMH içindeki payı % 10.8'den % 21.2'ye yükselerek neredeyse iki katına çıkmıştır. Hollanda'da ise daha dramatik bir artış yaşanmış ve sosyal harcamaların GSMH içindeki payı neredeyse üç katına çıkmıştır. 1990 yılına gelindiğinde ise birçok ülkede sosyal harcamaların

GSMH içindeki payı % 25'in üzerine çıkarken, söz konusu oran İsveç'te % 33.1 olarak gerçekleşmiştir. 1960'tan 1980'e kadar olan dönemde OECD ülkelerindeki sosyal harcamaların GSMH'ye oranı ise % 10.1'den % 19.6'ya gelerek neredeyse iki katına çıkmıştır (Gümü, 2012: 67).

Tablo 20: Kamu Sosyal Harcamalarının GSYİH İçindeki Payı (%) (1960-1990)

Ülke	1960	1975	1980	1990
ABD	7.3	14.5	13.4	14.6
Almanya	18.1	26.2	25.7	23.5
Danimarka	9.0	24.2	26.8	27.8
Fransa	13.4	17.7	22.5	26.5
Hollanda	11.7	29.6	28.3	28.8
İngiltere	10.2	15.6	16.4	22.3
İspanya	7.8	11.8	16.8	19.3
İsveç	10.8	21.2	25.9	33.1
İtalya	13.1	21.0	21.2	24.5
Yunanistan	7.1	8.6	11.1	20.9
OECD ort.	10.1	18.1	19.6	21.5

Kaynak: Peter Gooby. (2002). The Silver Age of the Welfare State: Perspectives on Resilience. *Journal of Social Policy*. 31(4): 597-621.

Tablo 21'de de görüleceği üzere 1980'li yıllarla beraber sosyal harcamalarda artış yaşanmıştır. 1990'lı yılların ikinci yarısından sonra yaşanan ekonomik çalkantılar sürecinde harcamalar azalmış olsa da tekrardan bir artış trendine girmiştir.

OECD'nin yayınladığı veriler ışığında (1999), İskandinav refah devletlerinin maximum seviyede sosyal harcamalarda bulunan devletler oldukları (GSYİH'nın % 31,2'si), ardından söz konusu devletleri Kıta Avrupası (% 26,9) ve Anglo-Sakson refah devletlerinin (% 18,7) izlediği anlaşılmaktadır. Sosyal harcamaların türlerine incelendiğinde ise, Kıta Avrupası ülkelerinin, bilhassa Almanya'nın, harcamalarının çoğunun emeklilik sistemlerine (sosyal sigortalar) yönelik yapılmış olduğu bilinmektedir.

Avrupa bölgesine bakılacak olursa sosyal harcamaların en fazla arttığı ülkeler, Güney Avrupa ülkeleridir. Bunlar, Kuzey Avrupa-İskandinav ülkeleri ve Kıta Avrupası-Korporatist ülkeleri ile karşılaştırıldığında, düşük kalan harcama miktarlarını Avrupa Birliği seviyesine çekmeye doğru uğraş vermektedirler.

Yükseltilen harcamalar içerisinde ise en büyük pay, kamu harcamalarının yaklaşık % 5'i oranında artan emeklilik aylıklarıdır (Alper, 2015: 197-220).

Tablo 21: GSYİH'nın Yüzdesi Olarak Toplam Kamu Sosyal Harcamaları(1980-2001)

	1980	1985	1990	1992	1994	1996	1998	1999	2000	2001
ABD	13,3	13,0	13,4	15,2	15,4	15,3	14,5	14,2	14,2	14,8
Almanya	23,0	23,6	22,8	26,4	26,9	28,1	27,4	27,4	27,2	27,4
Avustralya	11,3	13,5	14,2	16,3	16,2	18,0	17,8	17,5	18,6	18,0
Avusturya	22,5	24,1	24,1	25,0	27,3	26,7	25,7	26,1	26,0	26,0
Belçika	24,1	26,9	26,9	28,4	29,2	28,6	27,5	27,2	26,7	27,2
Çek Cum.	-	-	17,0	18,7	19,2	18,8	19,5	19,8	20,3	20,1
Danimarka	29,1	27,9	29,3	30,7	33,1	31,7	30,2	29,8	28,9	29,2
Finlandiya	18,5	23,0	24,8	33,9	33,1	30,9	26,5	26,1	24,5	24,8
Fransa	21,1	26,6	26,6	28,0	29,3	29,4	29,0	28,9	28,3	28,5
Hollanda	26,9	27,3	27,6	28,3	27,2	24,4	23,0	22,5	21,8	21,8
İngiltere	17,9	21,1	19,5	23,1	23,2	22,8	21,5	21,2	21,7	21,8
İrlanda	17,0	22,1	18,6	20,4	20,0	18,2	15,6	14,2	13,6	13,8
İspanya	15,9	18,2	19,5	21,4	22,0	21,6	20,3	19,9	19,9	19,6
İsveç	28,8	30,0	30,8	35,3	35,4	32,5	30,4	29,9	28,6	28,9
İsviçre	14,2	15,1	17,9	21,3	23,2	25,0	25,9	26,1	25,4	26,4
İtalya	18,4	21,3	23,3	24,3	24,4	23,5	23,7	24,1	24,1	24,4
İzlanda	-	-	16,4	17,8	18,4	18,0	18,7	19,6	19,7	19,8
Japonya	10,2	11,0	11,2	11,8	13,0	13,7	14,5	15,1	16,1	16,9
Kanada	14,3	17,4	18,6	21,8	20,6	18,8	18,4	17,4	17,3	17,8
Kore	-	-	3,1	3,2	3,4	3,9	5,9	6,9	5,6	6,1
Lüksemburg	23,5	23,0	21,9	22,8	23,0	23,9	21,7	21,5	20,0	20,8
Macaristan	-	-	-	-	-	-	-	20,8	20,0	20,1
Meksika	m	1,8	3,8	4,6	5,4	8,0	8,8	9,0	9,9	11,8
Norveç	17,9	19,1	24,7	26,8	26,4	24,9	25,7	25,8	23,0	23,9
Polonya	-	-	15,5	26,2	24,4	23,9	22,0	22,2	21,9	23,0
Portekiz	10,9	11,1	13,9	15,6	17,3	19,1	19,1	19,8	20,5	21,1
Slovakya	-	-	-	-	-	19,1	19,0	18,9	18,3	17,9
TÜRKİYE	4,3	4,2	7,6	8,5	7,9	9,7	11,2	13,2	-	-
Y. Zelanda	17,2	18,1	21,9	22,2	19,4	18,2	20,2	19,5	19,2	18,5
Yunanistan	11,5	17,9	20,9	20,2	21,2	22,1	22,8	23,6	23,6	24,3
OECD – 21*	17,7	19,6	20,5	22,7	22,9	22,7	21,9	21,9	21,6	21,9
OECD – 23*	17,9	19,8	20,9	23,0	23,2	22,9	22,3	22,2	21,8	22,1
OECD – 28*	-	-	19,1	21,4	21,6	21,5	21,0	21,0	20,7	21,1
EU – 15	20,6	22,9	23,4	25,6	26,2	25,6	24,3	24,2	23,7	24,0

Kaynak: Süleyman Özdemir, (2004). *Başlangıcından Günümüze Refah Devletlerinde Sosyal Harcamaların Analizi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, s. (154-200).

Tablo 22: Değişik Refah Rejimlerinde Sosyal Harcamalar GSYİH(%)

	1980	1990	1995
İskandinavya	25,6	28,1	32,2
Kıta Avrupası	28,1	29,6	30,1
Güney Avrupa	15,0	18,0	22,2

Kaynak: Süleyman Özdemir, (2004). *Başlangıcından Günümüze Refah Devletlerinde Sosyal Harcamaların Analizi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, s. (154-200).

Sosyal refah harcamalarının ülkeler ve ekonomiler üzerindeki maliyetlerinden dolayı, gerçekten de refah devletinin kamu-sosyal refah harcamaların, buna gücü yeten sanayileşmiş kapitalist ülkeler ve sosyalist ülkeler için de dâhil olmak üzere pahalı bir sistem olduğu ifade edilmektedir. Üçüncü Dünya ülkeleri bu bakımdan ele alındığında ise, bu ülkelerdeki refah harcamalarının ya düşük olduğu ya da hiç yapılmadığı görülebilmektedir (Özdemir, 2004: 184).

Sosyal harcamalarının en önemli kalemi sosyal güvenlik alanıdır. Ardından sosyal güvenlik harcamalarını da işsizlikten kaynaklanan harcamalar takip etmektedir. Çünkü küreselleşme ile birlikte uygulanan neo-liberal politikalar sonucunda rekabetin neden olduğu işsizlik artmasına sebep olmuş ve devletten alınan yardımlar azalmış-sıkılaştırmıştır.

Sosyal güvenlik harcamaları 1960' lı yılların başlarında sosyal sigortalar ve ailelere yönelik kamu harcamaları OECD ülkeleri için ortalama %3-12 arasındaydı. 1970' li yıllara gelindiğinde oran değişim göstermeye başlamış ve 70'li yılların sonlarına doğru da %7-23 seviyelerine kadar yükselmiştir. Şüphesiz ki oranların bu derece artmasının nedeni ise yaşanan petrol şoklarıyla beraber içine girilen buhranın ve ardından da uygulanmaya koyulmaya çalışılan neo- liberal politikaların da dolaylı olarak da olsa etkileri bulunmaktadır (Alper, 2015: 201).

Tablo 23: Sosyal Güvenlik (Koruma) Harcamalarının Gelişim Seyri (1980-2018) (GSYİH'nın Yüzdesi Olarak)

Yıllar/Ülkeler	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2018
Avustralya	10,3	12,9	13,14	16,91	18,25	16,71	16,59	18,53	--
Avusturya	22,4	23,20	23,14	26,27	25,69	25,95	27,52	27,70	26,60
Belçika	23,5	25,55	24,41	25,14	23,48	25,23	28,28	29,18	28,91
Kanada	13,7	16,42	17,54	18,35	15,76	16,14	17,52	17,62	--
Danimarka	24,8	19,16	21,94	25,51	23,77	25,20	28,59	28,99	27,92
Finlandiya	18,1	21,66	23,13	28,90	22,61	23,97	27,34	30,39	28,71
Fransa	20,8	25,25	24,28	28,32	27,58	28,73	31,03	31,98	31,20
Almanya	22,1	22,23	21,35	25,21	25,39	26,24	25,89	24,80	25,14
Yunanistan	10,3	15,37	15,72	16,60	17,77	19,88	24,85	25,42	23,45
İrlanda	16,65	20,37	16,38	17,54	13,19	15,91	24,56	15,51	14,38
İtalya	16,5	20,11	20,70	21,12	22,68	24,17	27,12	28,48	27,91
Japonya	10,3	10,84	10,92	13,30	15,43	17,17	21,25	21,87	--
Hollanda	24,8	23,78	23,89	22,44	18,85	20,23	17,72	17,72	16,68
Y. Zelanda	16,21	16,44	20,31	17,69	18,23	17,78	20,43	19,21	18,93
Norveç	16,9	17,20	21,50	22,47	20,40	20,75	22,46	24,71	24,98
Portekiz	9,9	9,83	12,24	16,06	18,47	22,39	24,74	24,03	22,61
İsveç	24,84	26,97	27,32	30,56	26,77	27,32	26,25	26,34	26,65
TÜRKİYE	2,24	1,95	3,7	3,35	7,75	10,09	12,33	11,57	--
Birleşik krallık	16,5	18,18	14,93	16,71	16,19	18,34	22,42	21,06	20,59
ABD	13,2	12,57	13,10	15,06	14,25	15,65	19,36	18,48	18,91
OECD/toplam	15,5	16,06	16,78	18,03	17,75	18,21	20,57	19,02	20,05

Kaynak: OECD, Social Spending Indicator, 2019, <https://data.oecd.org/social-exp/social-spending.htm>, (21.10.2019).

Sosyal harcamalar, nakit faydaları, doğrudan aynı mal ve hizmet tedariki ve sosyal amaçlarla vergi indirimlerini içerir. Avantajlar düşük gelirli hane halklarına, yaşlılara, engellilere, hastalara, işsizlere veya gençlere yönelik olabilir. 'Sosyal' olarak kabul edilmek için, programlar ya hane genelinde kaynakların yeniden dağıtılmasını ya da zorunlu katılımı içermelidir. Genel hükümetler (merkezi, eyalet ve sosyal güvenlik fonları dâhil olmak üzere yerel yönetimler) ilgili mali akışları kontrol ettiğinde, sosyal yardımlar kamu olarak sınıflandırılır. Genel hükümet tarafından sağlanmayan tüm sosyal yardımlar özel olarak kabul edilir. Hane halkları arasındaki özel transferler 'sosyal' olarak kabul edilmez ve buraya dâhil edilmez. Net toplam sosyal harcama hem kamu hem de özel harcamaları içerir. Ayrıca doğrudan

ve dolaylı vergilendirme ve sosyal amaçlar için vergi indirimleri yoluyla vergi sisteminin etkilerinden de sorumludur. Bu gösterge kişi başına düşen GSYİH veya ABD Doları cinsinden ölçülmüştür (OECD, 2019).

Tablo 23’de de görüldüğü üzere, yıllar arasında sosyal güvenlik harcamalarında değişim yaşamıştır. Sadece Hollanda’ da harcamalar düşerken, diğer tüm ülkelerde sosyal güvenlik harcamaları GSYİH’ya oranı artmıştır. Söz konusu harcamalarda başta Türkiye olmak üzere, Portekiz, Japonya ve Yunanistan gibi ülkelerde %100’ün üzerinde, OECD toplamında %41,2 ve gelişmiş ülkelerde %30-50 arasında gerçekleşmiştir. Sosyal güvenlik harcamalarının seviyesi ile ilgili olarak gelecek dönemlere yönelik çeşitli senaryolara göre 2050 yılında sosyal güvenlik harcamaları OECD toplamında %30,4 e, Batı Avrupa ülkelerinde %35,3 e kadar yükselmesi beklenmektedir (ILO, 2004).

Sosyal güvenlik primleri, (şarta bağlı) gelecekteki bir sosyal yardım almaya hak kazandıran genel hükümete ödenen zorunlu ödemelerdir. Bunlar arasında: işsizlik sigortası ödenekleri ve ekleri, kaza, yaralanma ve hastalık ödenekleri, yaşlılık, maluliyet ve hayatta kalanların emekli aylıkları, aile ödenekleri, tıbbi ve hastane masrafları için geri ödemeler veya hastane veya tıbbi hizmetlerin sağlanması. Hem çalışanlara hem de işverenlere katkılar sağlanabilir. Bu tür ödemeler genellikle sosyal yardımları finanse etmek için tahsis edilir ve genellikle bu yararları sağlayan genel devlet kurumlarına ödenir. Bu gösterge bir bütün olarak devlete aittir (tüm devlet kademeleri) ve hem GSYİH hem de toplam vergilendirmenin yüzdesi olarak ölçülmüştür.

Tablo 24: Sosyal Güvenlik Primlerinin GSYİH İçerisindeki Payları(1965-2015)

Yıllar/ Ülkeler	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015
Avusturya	8,3	8,5	10,0	11,9	12,8	12,9	14,1	14,2	13,9	13,9	14,4
Belçika	9,6	9,5	11,6	11,6	13,7	13,6	13,9	13,4	13,2	13,8	14,2
Kanada	1,3	2,9	3,1	3,2	4,2	4,2	4,8	4,7	4,8	4,6	4,8
Danimarka	0,9	1,2	0,08	0,12	0,5	0,01	0,05	0,06	0,12	0,10	0,06
Finlandiya	2,0	2,7	7,3	8,2	8,5	11,0	13,7	11,5	11,5	12,1	12,7
Fransa	11,5	12,2	14,2	16,8	18,2	18,0	18,0	15,5	15,8	16,1	16,7
Almanya	8,4	9,5	11,6	12,5	13,1	13,0	14,1	14,1	13,5	13,7	13,9
Yunanistan	5,4	5,7	5,5	6,8	8,7	7,6	9,0	10,5	11,1	10,9	10,6
İrlanda	1,5	2,2	3,8	4,2	4,9	4,5	4,3	3,6	3,8	5,02	3,8
İtalya	8,4	9,3	11,2	10,9	11,2	11,9	12,1	11,5	12,0	13,0	12,9
Japonya	3,8	4,2	5,8	7,1	7,9	7,1	8,6	9,0	9,7	10,9	12,0
Hollanda	9,3	11,5	14,4	15,1	17,3	14,8	14,7	14,2	12,1	12,9	13,9
Norveç	9,3	5,4	9,6	8,8	8,7	10,5	9,4	8,7	8,7	9,3	10,4
Portekiz	3,4	4,2	6,5	6,4	6,2	7,1	7,6	7,9	8,2	8,5	9,0
İsveç	3,8	5,3	7,5	12,5	11,1	13,4	12,6	12,8	12,5	10,9	9,6
TÜRKİYE	0,6	0,5	1,1	1,8	1,6	2,8	1,9	4,4	5,2	6,1	7,2
İngiltere	4,6	4,8	5,9	1,8	6,2	5,5	5,2	5,5	6,1	6,1	6,0
ABD	3,2	4,1	5,03	5,5	6,1	6,6	6,6	6,6	6,3	6,1	6,2
OECD ort.	4,9	5,08	6,3	6,8	7,3	7,3	8,7	8,5	8,5	8,8	9,0

Kaynak: OECD, Social Security Contributions (Indicator) (2019), <https://data.oecd.org/tax/social-security-contributions.htm>, (21.10.2019).

Tablo 25: OECD Ülkelerinde Sosyal Güvenlik Harcamalarının GSYH İçerisindeki Payı (%)

Ülke/ Yıllar	1980	1990	2010	2030	2050
Kuzey Amerika	12,5	14,4	13,9	17,5	17,9
Okyanus İlkeleri	12,6	15,6	17,4	17,7	18,4
Kuzeydoğu Avrupa	20,3	22,4	23,0	25,1	25,1
Güneydoğu Avrupa	16,8	21,1	22,2	25,1	31,4
Batı Avrupa	24,2	24,7	25,9	30,8	33,4
Türkiye	9,4	8,7	11,1	12,4	14,5

Not: 2030 ve 2050 yılları verileri tahminidir.

Kaynak: Menşure Kolçak ve Taha Arpa, (2017). Türkiye'de ve OECD Ülkelerinde Sosyal Güvenlik Harcamaları. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 5(3):651-677.

Tablo 25’de rakamlar büyüme oranındaki tahminlere göre değişiklik göstermektedir. %2’lik büyüme tahminine oluşturulan projeksiyonlardır. Büyüme

tahmini %3 olduğunda, 2050’de Batı Avrupa’nın payı %33,4’ten %32,3’e düşerken, %1’lik büyüme tahmininde %35,3’e yükseleceği düşünülmektedir.

“OECD istatistiklerine göre, toplam sosyal güvenlik harcamaları 1960’larda GSMH’nin % 10’u iken, 1990’lı yılların başında ikiye katlanmış, daha yakın tarihlerde de % 25’leri geçmiştir. Bu durumu tablo 25’de de görmek mümkündür. Refah devleti olarak nitelendirilen İskandinav ülkelerinin ilk sırada yer aldığı bu ülkeleri Kıta Avrupası ülkelerinin ve Anglo– Sakson refah devletlerinin izlediği görülmektedir. Refah devletlerinde, harcamaların yanında ikinci artan şey vergiler olmuştur. Sosyal harcamalara paralel bir şekilde, aynı dönemde vergi oranlarının da yükseldiği görülmektedir. Bu ülkeler 1945’lerden 1980’lere uzanan dönemde vergi yükünü gitgide artırmış, vergi gelirlerini çeşitlendirmiş ve vergi oranlarını artan oranlı hale getirmiştir. İskandinav ülkeleri %40-50 gibi yüksek oranlı vergi ülkeleridir Kıta Avrupa’sının muhafazakâr ülkelerinde %30-40 oranlarında orta düzeyli vergi oranlarının uygulandığı görülürken Anglo-Sakson ülkelerinde %30 ve daha aşağı düzeylerde vergi oranları söz konusu olmaktadır” (Özdemir, 2005:199).

Tablo 26’dan yola çıkarak bireylerin sosyal güvenlik refahının belirlenmesinde katkı sağlayabilen kişi başına düşen sosyal güvenlik harcamalarını dikkate alan kıyaslamalar daha gerçekçi neticelerin elde edilmesini sağlayacaktır.

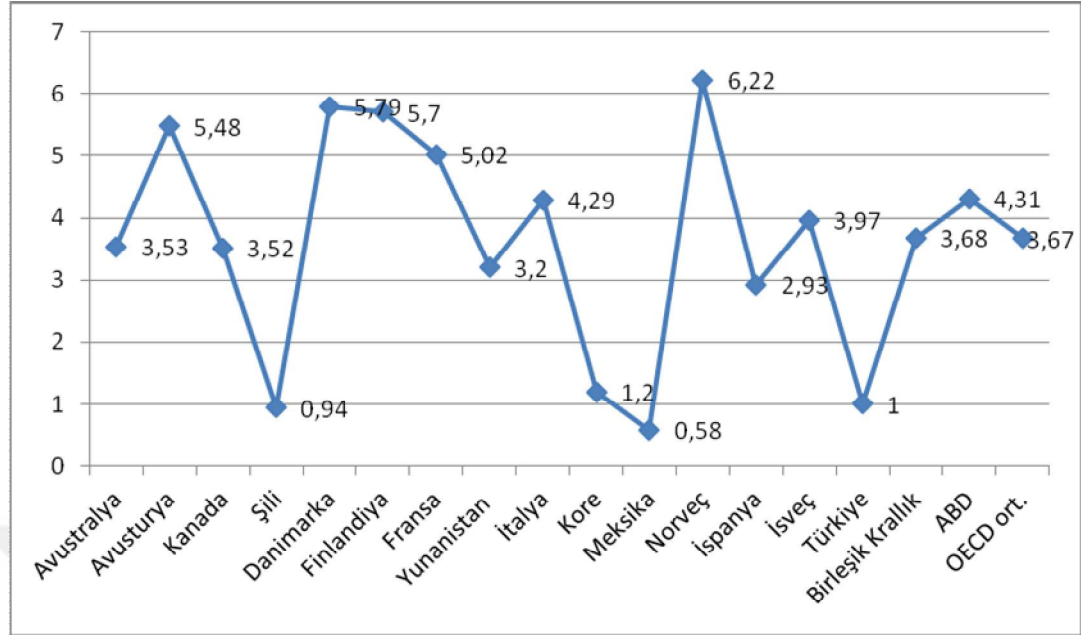
Tablo 26 ve Şekil 5’den yola çıkarak bazı etkileyici örneklerle ulaşılabilmektedir. GSYİH’nın yüzdesi olarak yapılan sosyal güvenlik harcamalarının seviyesi açısından elde edilebilecek kıyaslama altında; İsviçre Türkiye’den 1,52; Almanya 2,02; Kanada 1,32, Fransa 2,49 kat daha fazla harcama yapmış oldukları görünmektedir. Fakat kişi başına düşen milli gelir seviyeleri dikkate alınarak aynı ülkeler için uygulanacak bir kıyaslamada bu değerler İsviçre için 4,58; Almanya için 4,82, Kanada için 3,32 ve Fransa için 5,26 kat olarak çıkmaktadır. Hayatta da vatandaşların sosyal güvenlik hakkından yararlanmaları kişi başına yapılacak olan harcamalara bağlıdır. Bu değerler esas alındığı zaman bir İsviçre, Alman ve Fransa vatandaşının sosyal güvenlik standardı (sosyal güvenlikten yararlanma düzeyi) Türk vatandaşından 4-5 kat daha fazladır.

Tablo 26: Sosyal Güvenlik Harcamaları (GSYİH'nin yüzdesi olarak) ve Fert Başına Sosyal Güvenlik Harcamalarının Karşılaştırılması

ÜLKELER	GSYİH'nin % Olarak Sosyal Güvenlik Harcamaları	Ülkeler /Türkiye	Fert Başına Sosyal Güvenlik Harcamaları (ABD Doları)	Ülkeler / Türkiye
Avustralya	19,0	1,48	7.671	3,53
Avusturya	28,4	2,21	11.903	5,48
Belçika	30,7	2,40	11.794	5,43
Kanada	17,0	1,32	7.211	3,32
Şili	10,0	0,78	2.045	0,94
Danimarka	30,1	2,35	12.578	5,79
Finlandiya	31,0	2,42	10.934	5,03
Fransa	31,9	2,49	11.419	5,26
Almanya	25,8	2,02	10.471	4,82
Yunanistan	24,0	1,87	6.951	3,20
İtalya	28,6	2,23	9.325	4,29
Kore	10,4	0,81	2.611	1,20
Lüksemburg	23,5	1,84	19.928	9,17
Meksika	7,9	0,62	1.260	0,58
Hollanda	24,7	1,93	10.133	4,66
Norveç	22,0	1,71	13.506	6,22
Polonya	20,6	1,61	4.368	2,01
Portekiz	25,2	1,97	6.365	2,93
İspanya	26,8	2,09	8.617	3,97
İsveç	19,4	1,52	11.363	5,23
İsviçre	19,4	1,52	9.961	4,58
Türkiye	12,8	1,00	2.173	1,00
Birleşik Krallık	21,7	1,70	7.991	3,68
ABD	19,2	1,50	9.375	4,31
OECD ort.	21,6	1,69	7.981	3,67

Kaynak: Yusuf Alper, (2015). Sosyal Güvenlik Hakkı ve Sosyal Güvenliğin Finansmanı. VII. Sosyal İnsan Hakları Uluslararası Sempozyumu. Bursa, s. 197-220.

Şekil 5: Fert Başına Sosyal Güvenlik Harcamaları (GSYİH'nın Yüzdesi Olarak) (%)

Kaynak: ILO, Financing Social Protection, 2004.

Tablo 26 ve Şekil-6 verileri, sosyal güvenlik hakkından etkin/efektif olarak yararlanmada orta ve düşük gelirli ülkeler için milli gelirden sosyal güvenlik için ayrılan payı oran olarak artırmak değil, fert başına milli gelir bazında sosyal güvenlik harcamalarını artırmak daha etkili olacaktır (ILO, 2014).

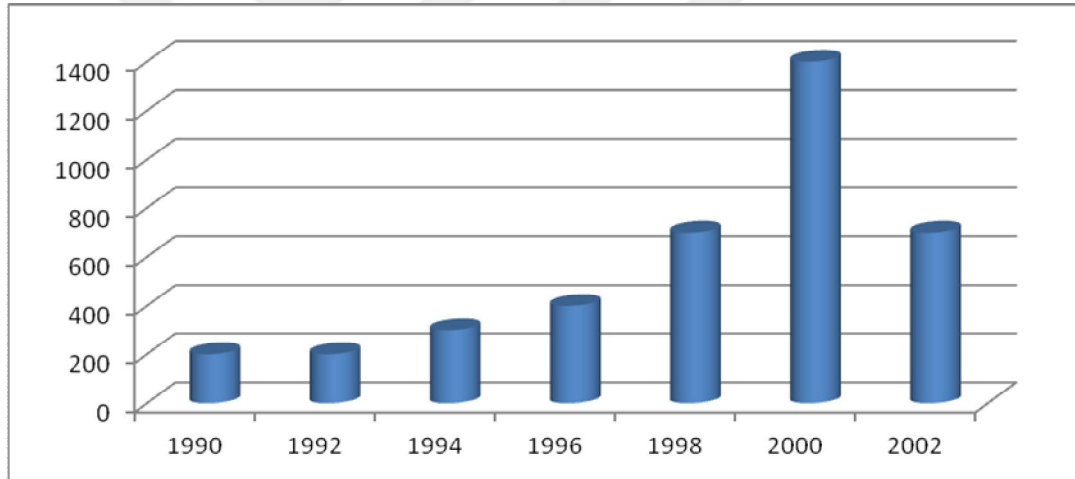
2.5.4. Refah Devleti Ülkelerinde Yabancı Sermaye Akışının Seyri

1980 sonrasında petrol fiyatlarının düşmesi kredi döngüsünün azalması, kullanılan kredilerin etkin ve verimli yatırımlarda kullanılamaması gibi etmenlerle gelişmekte olan ülkelerde dış borçlarını geri ödeme sorunları ortaya çıkmıştır. Borçlu gelişmekte olan ülkeler, artan ölçüde dışa açılma, sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi, özelleştirmenin yaygınlaşması ve firma birleşmelerine yönelik teşvik edici düzenlemelerle yabancı yatırımı çekmeye çalışmışlardır. “Keynesyen refah devleti anlayışı”nın etkisini yitirmeye ve “Klasik liberal iktisat”ın etkinleşmeye başladığı 1980 sonrasında en önemli özelliği Çok Uluslu Şirketlerin yabancı yatırımların niteliğini ve niceliğini değiştirmeleridir. Bu yıllarda, Sovyetler Birliğinin dağılması ve Çin’in artan ölçüde dünya ekonomisi ile bütünleşme çabaları yabancı sermaye yatırımlarının hızlanmasını sağlamıştır. Diğer yandan, ulaşım ve

iletişimde yaşanan olumlu gelişmeler DYY artışında uygun koşulların sağlanmasına yardımcı olmuştur. 1990’larda esen küreselleşme, liberalleşme rüzgârları, toplumların doğrudan yabancı yatırımlara bakış açılarını büyük ölçüde değiştirmiştir. Böylece, sektörler ve işletmeler arasında hızlı gelişmeler ortaya çıkmış, sınırlar ötesi işletmeler arasındaki işbirliği ve yabancı sermaye yatırımları artmıştır. Söz konusu indirimler ve ardından yaşanan kurumlar vergisi matrah genişlemesinin sonuçlarının yanında yabancı sermaye aktarımı da artmıştır (Kuduğ, 2006: 8).

Yapılan bu düzenlemeler sonucu şekil 5’de görüldüğü gibi dünya genelinde yabancı doğrudan yatırımlar ve portföy yatırımlarının akışı artmıştır. Özellikle 2000 yılında akış oldukça yükselmiş, daha sonra azalmıştır. Bu düşmeye rağmen, her iki yatırım türünde de akış, 1990’daki düzeyden daha yüksektir (Giray, 2004:10).

Şekil 6: Yabancı Sermaye Akışı

Kaynak: United Nations, (2003), *World Investment Report 2003 FDI Policies for Development: National and International Perspectives*.

Dünya genelinde özellikle ekonomik alanda sınır ötesi yatırımlar küreselleşmenin ve refah devleti karşıtı politikaları kapsayan iktisadi gelişmelerin de katkısıyla özellikle 90’ lı yıllarla birlikte oldukça hız kazanmıştır (Giray, 2004: 94-118).

2.5.5. Refah Devleti Ülkelerinde İşsizlik Oranları

OECD’nin yayınlamış olduğu işsizlik verileri incelendiğinde; işsizlik oranları, 80’li yıllardan itibaren özellikle az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde hızla artış göstermiştir. Bunun sonucunda da bireylerin refah devletine olan

ihtiyaçları arttığı gibi devletlerin de vatandaşlarını korumak adına yapmaları gerektiği koruma veya destekleme uygulamaları da artmıştır. Bu durumu en iyi ifade eden ise küreselleşme döneminde artış gösteren sosyal güvenlik-koruma harcamalarının artışıdır.

Türkiye ekonomisi 80’li yıllarda yaşanamaya başlayan neo-liberal dalgalardan işsizlik bakımından payına düşeni ne yazık ki almıştır. 1982 yılında yaşanan askeri darbe ile sarsıntı yaşayan ÷lke ekonomisinin yanında ilerleyen dönemlerde özellikle 1994 ve 2001 yıllarında yaşanan ekonomik krizlerden dolayı da GSMH küç÷lmüş işsizlik dalgalanmaları yükselmiştir.

Tablo 27: İşsizlik Oranları (1960-1970)

÷lkeler/ Yıllar	Avustralya	Avusturya	Kanada	Almanya	Japonya	Yeni Zelanda	ABD
1960	--	--	6,92	--	1,62	0,11	5,58
1961	--	--	7,18	--	1,43	0,00	6,68
1962	--	--	5,95	0,44	1,28	0,11	5,54
1963	--	--	5,58	0,53 ^e	1,17	0,10	5,66
1964	--	--	4,70	0,48 ^e	1,12	0,10	5,19
1965	--	--	3,95	0,42 ^e	1,30	0,09	4,52
1966	--	--	3,37	0,46 ^e	1,25	0,09	3,78
1967	1,87	--	3,83	1,39 ^e	1,18	0,77	3,84
1968	1,85	--	4,52	0,95 ^e	1,12	0,28	3,58
1969	1,80	2,03	4,42	0,52 ^e	1,15	0,10	3,50
1970	1,65	1,41	5,67	0,43 ^e	1,15	0,09	4,93

Kaynak: OECD İşsizlik Oranları, 2018, <https://data.oecd.org/unemp/unemployment-rate.htm>, (Unemployment, 2018), (11.08.2018).

Onar yıllık dönemler itibariyle işsizlik oranları Tablo 27, Tablo 28, Tablo 29 ve Tablo 30’da gör÷lmektedir. Küreselleşmenin etkileri işsizlik oranlarının artışı üzerinde de gör÷lmektedir.

Tablo 28: İşsizlik Oranları (1971-1980)

Ülkeler	Avustralya	Avusturya	Kanada	Almanya	Japonya	Yeni Zelanda	ABD
1971	1,93	1,24	6,20	0,53 ^e	1,23	0,18	5,96
1972	2,63	1,16	6,23	0,71 ^e	1,27	0,45	5,62
1973	2,33	1,08	5,57	0,85 ^e	1,47	0,17	4,89
1974	2,70	1,35	5,33	1,67 ^e	1,38	0,08	5,59
1975	4,92	1,75	6,97	3,10 ^e	1,89	0,25	8,47
1976	4,75	1,81	7,08	3,09 ^e	2,01	0,32	7,72
1977	5,56	1,64	80,6	30,1 ^e	2,02	0,32	7,07
1978	6,44	2,06	8,38	2,89 ^e	2,44	1,66	6,07
1979	6,27	2,10	7,55	2,53 ^e	2,08	1,94	5,83
1980	6,11	1,85	7,55	2,47 ^e	2,01	2,24	7,14

Kaynak: OECD İşsizlik Oranları, 2018, <https://data.oecd.org/unemp/unemployment-rate.htm>, (Unemployment, 2018), (11.08.2018).

Tablo 29: İşsizlik Oranları (1981-1990)

Avustralya	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
Avusturya	5,78	7,16	9396	8,99	8,26	8,08	8,10	7,22	6,18	6,92
Belçika	2,51	3,46	4,10	3,08	3,55	3,13	3,79	3,56	3,13	3,24
Kanada	7,63	11,0	12,0	11,6	10,6	9,67	8,83	7,67	7,56	8,61
Şili	„	„	„	„	„	12,1	10,9	9,72	7,90	7,58
Çek Cumh.	3,48 ^e	4,98 ^e	6,13 ^e	6,13 ^e	6,19 ^e	5,93 ^e	5,89 ^e	5,87	5,31	4,81
Danimarka	2,20	2,35	2,65	2,70	2,61	2,78	2,85	2,53	2,26	2,10
Finlandiya	„	„	„	„	„	„	„	„	2,58	2,45
Yunanistan	„	„	„	„	„	„	3,93	3,59	2,99	2,75
Macaristan	3,60	3,53	5,66	5,74	4,18	4,17	4,22	5,80	7,27	7,97
İrlanda	7,60	9,70	9,61	7,51	7,62	6,99	6,12	5,49	5,26	5,61

Kaynak: OECD İşsizlik Oranları, 2018, <https://data.oecd.org/unemp/unemployment-rate.htm>, (Unemployment, 2018), (11.08.2018).

Tablo 30: İşsizlik Oranları (1991-2000)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Avustralya	9,58	10,73	10,87	9,72	8,47	8,51	8,36	7,68	6,87	6,29
Avusturya	3,48	3,59	4,22	3,58	3,70	4,14	4,24	4,24	3,72	3,53
Belçika	”	”	”	”	”	”	”	”	8,56	7,01
Kanada	10,3	11,3	11,4	10,4	9,51	9,61	9,12	8,28	7,59	6,82
Şili	8,15	6,67	6,14	7,82	7,30	6,33	6,12	6,39	10,1	9,67
Çek Cumhuriyeti	”	”	”	”	”	”	”	6,48	8,76	8,82
Danimarka	”	”	”	”	7,10	6,90	6,16	5,54	5,59	4,63
Finlandiya	”	”	”	”	”	”	”	11,4	10,2	9,80
Yunanistan	”	”	”	”	”	”	”	11,2	12,1	11,3
Macaristan	”	”	”	”	”	”	”	”	7,00	6,42,
İrlanda	”	”	”	”	”	”	”	7,52	5,62	4,33
İsrail	”	”	”	”	6,87	6,86	7,67	8,54	8,88	8,77
Japonya	2,10	2,15	2,50	2,89	3,15	3,35	3,4	4,15	4,66	4,72
Kore	2,45	2,52	2,90	2,48	2,07	2,06	2,62	6,95	6,58	4,42
Meksika	2,63	2,83	3,43	3,71	6,23	5,41	3,73	3,16	2,50	2,51
Y. Zelanda	10,6	10,6	9,80	8,35	6,45	6,30	6,93	7,72	7,03	6,15
Slovakya	”	”	”	13,6	13,1	11,3	11,8	12,6	16,3	18,7
İspanya	”	”	”	”	”	”	”	”	15,3	13,9
ABD	6,82	7,51	6,90	6,08	5,61	5,42	4,95	4,51	4,22	3,99

Kaynak: OECD İşsizlik Oranları, 2018, <https://data.oecd.org/unemp/unemployment-rate.htm>, (Unemployment, 2018), (11.08.2018).

Tablo 31’de ise işsizliğin sektörel dağılımına ilişkin veriler yer almaktadır. 1980’ den günümüze değin gerçekleşen işsizlik oranlarına dikkat edilirse, özellikle 2001 ve 2008 krizlerinin etkileri fark edilmektedir. İşgücü piyasalarında meydana gelen olumsuzluklara rağmen 2000 yılında hala % 6,5’ de tutunan işsizlik oranı, 2001 krizinden sonra ciddi bir artış eğilimine girmiş ve 2002 yılında çift haneli, rakamlara ulaşarak % 10,3’ e yükselmiştir. Üstelik bu yükseliş, işsizlik oranlarının 2011 yılının sonuna kadar bir daha tek haneli rakamlara inmemesinin de başlangıcı olmuştur. Türkiye açısından bakıldığında finansal sektörden ziyade reel sektörü çok daha fazla etkilediği belirtilen 2009 krizi ise yılsonu itibariyle işsizlik oranının %14 olarak gerçekleşmesine neden olmuştur. Her ne kadar ilerleyen yıllarda özellikle küresel piyasalarda meydana gelen rahatlamanın da etkisiyle işsizlik oranları azalma trendine girmiş olsa da, 2013 yılı sonu itibariyle çift haneli rakamları zorlayan bir düzeye sahip olduğu görülmektedir TÜİK, (2018).

Tablo 31: İşsizliğin Sektörel Dağılımı (1950-2013)

	Oranı	Tarım	Sanayi	Hizmet	Tarım	Sanayi	Hizmet
1980	8.3	53,24	14,65	32,11	24,2	20,5	55,4
1981	7.3	52,74	14,58	32,68	22,6	21,5	55,9
1982	7.2	52,02	14,87	33,11	22,7	21,9	55,4
1983	7.9	51,33	15,18	33,49	21,6	22,4	56,0
1984	7.8	50,38	15,30	34,32	20,3	23,1	56,6
1985	7.3	49,38	15,69	34,94	19,4	23,6	57,0
1986	8.1	48,34	15,67	35,98	18,8	25,0	56,2
1987	8.5	47,11	15,74	37,15	17,2	24,9	57,9
1988	8.7	46,37	15,99	37,64	18,3	25,1	56,7
1989	8.6	47,41	15,62	36,96	16,6	25,9	57,5
1990	8.0	46,88	15,35	37,79	16,3	25,9	57,9
1992	8.5	44,80	16,22	38,99	15,8	26,5	57,8
1994	8.5	44,05	16,47	39,49	14,4	26,7	56,0
1996	6.6	43,69	16,45	39,87	13,4	28,0	57,6
1998	6.9	41,50	17,09	41,41	12,2	27,6	59,0
2000	6.5	36,00	17,66	46,34	10,7	26,3	58,5
2001	8.4	37,58	17,53	44,88	10,6	25,9	60,5
2002	10.3	34,93	18,52	46,56	10,0	25,1	60,1
2003	10.5	33,88	18,19	47,93	8,9	25,7	59,6
2004	10.8	29,1	24,9	46,0	9,3	26,1	60,0
2005	10.6	25,7	26,3	48,0	10,1	26,2	60,2
2006	10.2	24,0	26,8	49,2	9,4	26,5	61,0
2007	10.3	23,5	26,7	49,8	9,2	26,8	61,9
2008	11.0	23,7	26,8	49,5	9,3	26,7	62,3
2009	14.0	24,7	25,3	50,0	10,1	26,1	63,3
2010	11.9	25,2	25,2	48,6	9,4	32,7	57,3
2011	9.8	25,5	26,5	48,0	9,2	33,0	57,3
2012	9.2	24,6	26,0	48,4	9,3	32,9	57,6
2013	9.7	23,6	26,4	50,0	9,2	32,9	58,3

Kaynak: İşsizlik Oranları http://www.academia.edu/11831451/On_Dokuzuncu_Yüzyıldan_Günümüz_e_Türkiye_de_İşsizlikle_Mücadele_Politikalarının_Gelişimi, (24.04.2018)

Tablo 32: Yıllara Göre Tarım Dışı İşsizlik Oranları(2013-2018)

Yıllar	İşsizlik Oranı	Tarım Dışı İşsizlik Oranı
2013	9,1	11,0
2014	10,0	12,1
2015	10,3	12,4
2016	10,9	13,0
2017	11,1	13,4
2018	11,2	12,9

Kaynak: TÜİK, (2018). <http://tuik.gov.tr/Start.do>, (18.03.2018).

2.5.6. Refah Devleti Ülkelerinde Yoksulluk Oranları

Juan Luis Vives 16. Yüzyılda fakirlik ve yoksulluk ile ilgili araştırma çalışmalar yapmıştır. Yoksulluğun pek çok sebepten kaynaklanabileceğini ileri sürmüştür. Buna mukabil araştırmalarında fakirliğin nedenleri üzerinde yek bir bakış açısı takınmak yerine çeşitli durum ve nedenlerle yoksulluk arasındaki ilişkileri açıklamaya çalışmıştır (Buğra, 2010: 172).

Vives her bir yoksulluğun farklı bir nedenden kaynaklandığını ve aynı zamanda yoksulluğun yaşandığı her bir toplumda da o topluma has bir karaktere sahip olduğu üzerinde durmuştur. Gündeme taşınmaya başlandığı ilk dönemlerden itibaren ülkelerin şahsi mevzu veya problemi gibi duran yoksulluk kapitalist ekonominin ilerlemesi ve gelişmesine paralel olarak az gelişmiş ülkelerde temel sorun olarak yer etmeye başlamıştır. Günümüzde de yoksulluğun dünya üzerinde yayılmasının yanında adeta ülkelerde kendine bir yer edinmiş durumda olmasından mütevellit yalnızca az gelişmiş ülkeler için mevzu bahis olmaktan sıyrılmış ve gelişmiş ülkeler için de Bugün, yoksulluk, giderek artması ve kalıcı olması nedeniyle, hem az gelişmiş hem de gelişmiş ülkeleri için de bir sosyoekonomik ve kültürel sıkıntı olmaya başlamıştır (Gül, 2004: 64).

Günbegün yoksulluk mevzuu, pek çok uluslararası kurum ve kuruluşların da dikkatine calip olmuştur. Evvela Birleşmiş Milletler olmak üzere Dünya Bankası gibi kuruluşlar yoksullukla ilgili çalışma ve araştırmalar yapmaya başlamışlardır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nı(UNDP) yapmış olduğu tanımlamaya bakacak olursak yoksulluk; insanların elde ettikleri kazançlarla vasıtası ile ihtiyaç duyduğu ve almak zorunda olduğu günlük besinleri veya gerekli besinler dışında her nevi ihtiyaçların giderilememesi halidir (WorldBank, 2018).

Dünyada karşılaşılan en önemli sorunlardan biri yoksulluktur. Dünya üzerinde ne yazık ki sadece zenginlik artış göstermemektedir. Zenginlikle beraber aynı zamanda yoksulluk, fakirlik de artmaktadır. Netice itibariyle “*Bir kişiye dokuz, dokuz kişiye bir pul*” olarak şiirsel bir şekilde ifade edilen durum bugünün dünyası için adeta bir özet niteliğini taşımaktadır. Hiç detaylı bir araştırmaya ihtiyaca yer kalmadan sadece şu veriler bile durumun ehemmiyetinin ne derece yüksek olduğunu göstermektedir; maddi gelirleri çok yüksek olan zengin ülkelerdeki yaklaşık 900 milyonluk nüfus kesiminin elde ettiği gelir dünyanın toplam gelirinin tamı tamına %80’ine sahipken geriye kalan 3 küsur milyar insanın payına düşen d dünya toplam gelirin sadece ve sadece %1,2’sin tekabül etmektedir. Daha da vahim ve trajik olanı ise %80’lik kısmın sadece %1’lik kısmı diğer tarafa yönlendirilip dağıtılsa dünya genelindeki yoksulluğun ortadan kalkacağıdır (World Bank, 2018, 12.12.2018).

Ayrıntılı bir inceleme yapıldığı takdirde şu vahim verilere ulaşmaktayız: Dünya üzerinde maddi bakımdan en yüksek servete sahip olan sadece 500 kişinin kazancı, 416 milyon nüfusun elde edebildiği gelir veya kazancına eşittir. Kişi sayısının ve makas aralığının farkı muazzam derecede yüksek durumdadır. Dünya nüfusunun % 40’ına isabet eden sayısal olarak da 2,6 milyar kişiye tekabül eden nüfus günde 2 dolardan daha az bir gelirle yaşamaya devam etmeye çalışmakta ve dünya gelirlerinin yalnız % 5’lik bir kısmı ile yaşamını sürdürmektedir.

Yoksulluk göstergeleri, ülke ve ülke grupları arasında zaman içinde önemli farklılıklar göstermektedir. 1981 yılından 2008 krizine kadar geçen dönem için günde 1,25 dolar temelinde hesaplanan yoksulluk oranları Tablo 33’de verilmiştir. Yoksulluk oranına ülke bazında daha ayrıntılı olarak bakıldığında ülkeler arasında çok büyük bir farklılık olduğu görülmektedir. Tablodan çıkan sonuca göre, günlük 1,25 doların altında yaşayan nüfus yıllar itibariyle tüm dünya coğrafyasında azalmasına karşın, Afrika ve Güney Asya’da hala ciddi boyutlardadır. Ayrıca 2010 yılında günde 1,25 dolar yoksulluk sınırına göre bu oran Ürdün’de % 0,1, Uruguay’da % 0,2, Moldova’da % 0,4 ve Arjantin’de 0,9 gibi son derece düşük düzeylerdeyken, Bangladeş’te % 43,3, Nijerya’da % 68 ve Madagaskar’da % 81,3 gibi çok yüksek boyutlara ulaşmaktadır.

Tablo 33: Seçilmiş Ülke Gruplarında Yoksulluk Oranı (1981-2020*) (%)

	1981	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2020*
Afrika	43,5	45,4	46,8	48,3	46,7	43,9	40,0	37,6	32,8
Kuzey Afrika	18,2	16,0	14,8	12,6	9,5	8,2	5,8	3,7	2,4
L. Amerika ve Karayipler	11,9	12,0	12,2	11,1	11,9	8,7	6,5	5,6	4,3
Asya	41,2	37,8	37,5	31,5	26,9	20,2	17,1	14,3	10,3
Çin	84,0	54,0	60,2	36,4	35,6	16,3	11,4	9,2	4,0
Güney Asya	57,5	52,0	50,6	46,0	42,7	37,1	33,8	22,8	19,4
Güneydoğu Asya	45,2	42,6	37,7	27,4	25,4	16,9	12,9	9,3	6,0
Batı Asya	6,6	4,2	4,7	6,0	5,8	4,6	3,2	2,6	1,2
Geçiş Ekonomileri	2,4	2,1	2,5	5,1	4,9	1,3	0,5	-	-

* 2020 verileri tahminidir.

Kaynak: UNCTAD. (2012). *Trade And Development Report*.

1960 yılında en zengin 20 ülkenin geliri, en fakir 20 ülkenin gelirinden 18 kat fazla iken, 1995'te bu oran 37 ile ikiye katlanmıştır (Tosuner, 2007).

Tablo 33'e göre; dünyada yoksulluk oranının en düşük olduğu ülke Tayvan'dır. Malezya, Danimarka ve İsveç % 5 yoksulluk oranı ile Tayvan'ı takip etmektedir. Yoksulluk oranı bakımından da gelişmiş ülkeler arasında durumu en kötü olan ülke Amerika'dır. Amerikan halkının % 17'si (2011 yılında % 15,3) yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Türkiye'de ki yoksulluk oranı gelişmiş ülkelerden daha yüksektir. Yoksulluk oranının en yüksek olduğu ülkeler; gelir dağılımının en bozuk olduğu Afrika ve Latin Amerika ülkeleridir. Zambiya % 86 yoksulluk oranı ile dünyada en yüksek yoksulluk oranına sahip ülkedir. Liberya, Haiti ve Çad % 80 yoksulluk oranı ile dünya sıralamasının en altında yer alan diğer ülkelerdir (Çalışkan, 2010: 92).

Tablo 34: Seçilmiş Ülkelerin Genel Yoksulluk Oranları (Nüfuslarına Göre)

Ülke	Yoksulluk	Ülke	Yoksulluk	Ülke	Yoksulluk
Tayvan	1	İspanya	14	Nambiya	35
Malezya	5	İrlanda	15	Kolombiya	49
Danimarka	5	Kore	15	Kenya	50
İsveç	5	Polonya	15	G. Afrika	50
Fransa	7	Rusya	16	Bolivya	60
Avusturya	7	Amerika	17	Zimbabve	60
Çin	8	Meksika	18	Nijerya	70
Hollanda	8	İran	18	Surinam	70
İngiltere	8	Portekiz	18	Angola	70
Macaristan	9	Türkiye	18	Haiti	80
Belçika	9	Mısır	18	Liberya	80
Almanya	11	Arjantin	23	Çad	80
Kanada	12	Brezilya	31	Zambiya	86

Kaynak: <https://www.indexmundi.com/factbook/fields/household-income-or-consumption-by-percentage-share>, (13.11.2017).

Tablo 34’den de anlaşıldığı üzere, bölgeler bazında ülkelerin yoksulluk oranlarına bakıldığında yıllar itibariyle her dönemde en az yoksul nüfus oranı Avrupa ve Merkezi Asya ülkelerinde, en fazla yoksul nüfus oranı ise Alt Sahra Afrika ülkelerinde görülmektedir.

Görünüm ortaya çıkarken, 2015-2020 (tahmini) yıllarına ilişkin tahminlerde ise azalan bir grafik dikkati çekmektedir. Örneğin Doğu Asya’da 1982 yılında 1 dolardan daha az gelirle yaşayan 796 milyon kişi varken bu sayı 2005 yılında 317 milyona gerilemiş ve 2015 yılında ise 120 milyona düşeceği tahmin edilmektedir. Yoksulluk tahminleri son yıllardaki ekonomik gelişmelere bakılarak yapılmakta olup, gerçeği yansıttığından söz etmek çok da olanaklı değildir.

Tablo 35: Günde 1 Dolardan Daha Az Gelirle Yaşayan Nüfus Sayısı (Milyon)

	1981	1990	1993	1999	2001	2005	2015	2020*
Doğu Asya ve Pasifik	796	472	415	282	284	317	120	83
Çin	634	375	334	223	212	208	70	56
Avrupa ve Orta Asya	1	2	17	30	18	16	7	5
Latin Amerika ve Karayipler	36	42	52	54	50	45	30	27
Orta Doğu-Kuzey Afrika	9	6	4	8	7	11	6	6
Güney Asya	475	462	476	453	428	595	388	352
Hindistan	383	353	380	352	359	456	295	268
Sahra Afrikası	164	227	241	292	314	387	366	352

* 2020 verileri tahminidir.

Kaynak: World Bank, <https://www.worldbank.org/en/publication/global-economic-prospects>, (14.18.2017).

1980 yılında uygulanan *istikrar paketi* sonrasında ihracat artışı, ülkenin güvenilirliğinin dış piyasalarda yükselmesi gibi iyileşme belirtileri, 1990’larda yerini peş peşe yaşanan krizlere bırakmıştır. 1994 *finansal krizi* ile fiyat artışları % 125’i bulurken, ulusal gelir % 6 düşmüştür. 1994 krizi sonrasında verileri çalışan kesimlerin gerçek ücretlerinin azaldığını ve işsizlik rakamlarında artış olduğunu göstermektedir. Yakın dönem ekonomik tarihimizin en büyük krizlerinden biri olan 2001 kriziyle Türkiye Ekonomisi ciddi olarak küçülmüş, Türk Lirası değer yitirmiş ve ulusal gelir azalmıştır (Gürses, 2007:66). Belirtilen ekonomik gelişmeler sonucunda Türkiye’nin yoksulluk profili derinden etkilenmiştir. 1980’li yıllardan başlayarak Türkiye, zengin ile yoksul arasındaki farkın giderek arttığı bir ülke konumuna gelmiştir.

Tablo 36: Türkiye’de Açlık ve Yoksulluk Sınırı: (1988 – 2002) (TL)

Yıllar	Açlık Sınırı		Yoksulluk Sınırı	
	TL/Ay	Dolar/Ay	TL/Ay	Dolar/Ay
1988	174.000	114	530.000	348
1989	286.000	129	868.000	391
1990	491.000	188	1.494.000	570
1991	818.000	195	2.487.000	593
1992	1.472.000	207	4.338.000	628
1993	2.345.000	211	7.127.000	643
1994	4.993.000	167	15.177.000	507
1995	10.200.000	221	31.004.000	673
1996	18.895.000	230	57.433.000	700
1997	35.202.000	230	106.996.000	699
1998	66.612.000	253	202.467.000	770
1999	102.012.000	241	310.065.000	733
2000	151.118.000	241	459.326.000	732
2001	227.374.000	184	691.105.000	560
2002	337.296.000	223	1.025.215.000	677

Kaynak: Ali Yıldırım, Cem Doğan ve Abdullah Topçuoğlu. (2011). Türkiye’de 1980 - 2010 Yılları Arasında Uygulanan Yoksullukla Mücadele Politikalarının Etkinliği Üzerine Bir analiz. Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi.7(14): 92-104

Türkiye’de yoksulluk sınırı ile ilgili ilk olarak 2002 yılında bir çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaya da *Hane halkı Bütçe Anketi* adı verilmiş olup ilk defa resmi bir oranın açıklanmasını sağlamıştır. Yoksulluk ile ilgili en son açıklanan istatistik ise 2009 yılında yapılan *Yoksulluk Çalışması*’dır. Tablo 37’de verilen dört kişilik bir aile için açlık ve yoksulluk sınırlarına göre, 2002 yılında dört kişilik bir aile için açlık sınırı 230 TL ve yoksulluk sınırı 535 TL iken 2010 yılında açlık sınırı 765 TL’ye ve yoksulluk sınırı ise 2.784 TL’ye yükselmiştir (Yıldırım vd., 2011: 13).

Tablo 37: Türkiye’de Açlık ve Yoksulluk Sınırı (2002 – 2018) (TL)

Yıllar	Açlık Sınırı (TL)	Yoksulluk Sınırı (TL)
2002	230	535
2003	288	714
2004	315	742
2005	325	836
2006	351	938
2007	404	1.038
2008	471	1.313
2009	511	1.404
2010	765	2.784
2011	940	3.063
2012	958	3.120
2013	1.121	3.544
2014	1.225	3.990
2015	1.257	4.238
2016	1.432	4.665
2017	1.608	4.818
2018	1.615	5.262

Kaynak: TÜİK, 2018 Yoksulluk Çalışması Sonuçları. (TÜİK, Fert Yoksulluk Oranları, 2018).<http://tuik.gov.tr/Start.do>, (24.09.2019).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

REFAH DEVLETİ ÜLKELERİNDE VERGİ POLİTİKALARI

Devletler, küreselleşmenin bir sonucu olarak uluslararası entegrasyona dâhil olabilmek adına yönetim anlayışlarında değişikliğe gitmiş ve uluslararası ekonomik sisteme entegre olmaya çalışmışlardır. Ulusal politikalarını uluslararası ekonomik ve sosyal duruma göre belirleyip sisteme ayak uydurmaya çalışan devletler vergi sistem ve politikalarını da yeni nesle ekonomiye ve küresel sisteme uygun hale getirmeye çalışmışlardır. Bu bağlamda özellikle gelişmiş ülkeler, vergi politikalarını uygulamaya koyarken vergilendirmede adalet ilkesini benimseyip gelir dağılımında adaletsizliği ortadan kaldırmaya da gayret göstermişlerdir. Gelişmekte olan ülkelerde ise vergide adalet ilkesi yerine vergilemede etkinlik ilkesi benimsenmiştir. Bu durumun sebebi ise söz konusu ülkelerin sermaye eksikliği ve kısa vadede kamu geliri edinme sebebidir (Kabayel, 2016: 149).

20. yüzyılın son çeyreğine damgasını vuran küreselleşme olgusu ile sosyoekonomik, siyasi ve kültürel alanda yaşanan yaygın bütünleşme sürecinin bir sonucu olarak ekonomik ve sosyal yapının önemli bir parçasını olan maliye politikasının en önemli araçlarından olan vergi politikaları da küreselleşme sürecinden payını almış ve değişime uğramıştır. Küreselleşme ile sayıları gittikçe artan çok uluslu şirketler, küresel boyutlarda mal ve hizmet üretimleri sonucunda devasa vergi ödemeleriyle karşı karşıya kalmışlardır. Bunun sonucu olarak da vergi avantajları sağlayan ülkelere kayış yaşanmıştır. Bunun sebebi ise vergi küresel miktarlarda yüklenilen vergi ödemelerini sermayeye ve kara dönüştürme istekleridir. Bu isteklere anında karşılık verebilen ülkeler geliştirmekte olan ülkeler olmuştur (Kabayel, 2016:151).

Bu durum ise küreselleşme süreci içerisinde vergi sistemleri içinde yer alan vergi türlerini, vergi yükünün faktörler arası dağılımını önemli ölçüde etkilemiştir. Bu bağlamda vergi indirimleri, vergi teşvikleri, vergi oranlarının değiştirilmesi gibi olağan politikalarla küreselleşmeye ayak uydurup büyümeyi hedefleyerek vergi avantajları yaratmış ve ekonomilerine dış kaynak yaratmaya çalışmışlardır (Çiçek, 2014: 4).

Bu duruma en iyi örnekler arasında, uluslararası bir genişleme ve yayılmayla beraber vergi tabanlarının genişlemesi ve bunun yanında vergi oranlarını indirmek suretiyle yabancı sermaye akımlarını arttırma çabaları ve ikinci bölümde de değindiğimiz üzere vergi politikaları dâhilinde dolaysız vergilerden dolayı vergi doğru bir yönelme, bir dönüşüm yer almaktadır (Kargı ve Karayılmazlar, 2009: 23).

Birçok ülkede, emek ve sermaye gelirlerinin neredeyse tamamını aynı artan oranlı tarifeye göre vergilendiren geniş çaplı gelir vergisinden vazgeçilmeye başlanmış ve alternatif vergi sistemleri oluşturulmuştur. Çalışmanın ilerisinde değineceğimiz ve oldukça önem arz eden İskandinavya menşeli “*ikili gelir vergisi sistemi*” bunlardan biridir. Bu modelin yanında kapsamlı gelir vergisi modellemesi(CIT) modeli, tek(düz) oranlı vergileme modelleri de uygulamaya koyulmaya çalışılmıştır (Çelikkaya, 2011: 148).

Özetlenecek olursa küreselleşme ile birlikte ülkelerin vergi sistem ve politikalarında özellikle 3 temel sonuç meydana gelmiştir:

Gelir ve servet vergilerinde vergi matrahı coğrafi olarak hızlı ve büyük bir hareketlilik kazanmıştır. Bunun sonucunda da meydana gelen akışkanlık sebebi ile ülkeler arasında var olan vergi farklılıklarına daha duyarlı bir sermaye kütlesi var olmuştur.

Ülkelerin vergilendirme yetkilerinin sınırları gün geçtikçe belirsizleşmeye ve daralmaya başlamıştır. Hem ülkeler arasındaki ilişkiler açısından hem de milli ekonomiler ile sermaye hareketlerinin yöneticileri arasındaki ilişkiler bakımından gittikçe artan belirsizlikler ortaya çıkmıştır.

Ulusal vergi yönetim kurumlarının yapılarında köklü değişimlere gidilmek zorunda kalınmıştır. Gelişen teknolojilerle birlikte yeni matrah belirleme, yeni tarh ve tahsilât yöntemlerinin oluşturulması bir zorunluluk olmuştur (Sevin, 2016: 15).

- Küreselleşme ile birlikte vergilendirme uluslararası bir boyut kazanmış, vergilendirilmeyen yeni alanlar ortaya çıkmış, vergilendirmede şahsılık ilkesinin uygulanması zorlaşmış, vergi tabanı değişmiş, gelir ve servet vergilerinin yerini harcamalar üzerinden alınan vergiler almış(dolaysız vergilerden dolayı vergilere doğru bir kayış yaşanmaya başlamış), vergi tarifelerinde değişiklikler yaşanmaya başlanmış, ülkelerin vergi egemenlikleri zedelenmiş, uluslararası vergi koordinasyonu zorunlu hale

gelmiş ve bu da ülkelerin birbirinden tam anlamıyla bağımsız olarak vergi politikaları uygulamasını engellemiştir. Bu bağlamda küreselleşme ile birlikte (Aktel, 2001: 1-10);

- Küreselleşme ulusal vergi politikalarını zayıflatmıştır ve bunun sonucunda da ulus devletler vergi politikalarını uygulamadan önce diğer ülkelerin vergi politikalarını dikkate alıp adımlarını o doğrultuda atmaya başlamıştır,
- Vergi tarifelerinde de değişiklikler dönüşümler yaşanmaya başlanmış ve artan oranlı vergi tarifelerinden düz oranlı tarifelere doğru bir kayış, gelir ve servet vergilerinden elde edilen vergi gelirleri yerini harcamalardan alınan vergi gelirlerine bırakmaya başlamış, emek ve sermaye üzerinden alınan vergilerde de vergi yükü emeğin üzerine yüklenmiş dağılım sermaye lehine dönüşmüştür,
- Küreselleşme ile birlikte vergi kaçırma veya vergiden kaçınma yolları artmıştır. Bu kayıp ve kaçakların önlenmesi adına vergileme ile ilgili yeni düzenlemelerin yapılmasına ve ülkeler arasında yapılması gereken değişim ve denetim uygulamaları önem kazanmıştır.
- Küreselleşme ile birlikte vergilendirilmeyen pek çok alan ortaya çıkmış ve bu alanların kim tarafından vergilendirilmesi gerektiği konusunda da bazı sıkıntılar yaşanmaya başlanmıştır.
- Küreselleşme ile birlikte bilgi ve iletişim teknolojisinde hızlı gelişmeler yaşanmış, e-ticaretin önü açılmış ve yalnızca çokuluslu şirketler değil küçük veya orta boy işletmeler de e-ticaret yapmaya başlamıştır. E-ticarette mekân sorunu olmadığından dolayı için takibi zor olan ticari işlemler artmıştır. Bu da söz konusu işlemlerin vergilendirilmesini neredeyse imkânsız hale getirmiştir
- Sonuç olarak küreselleşme ülkelerin vergi politikalarını derinden etkilemiş ve vergi sistem ve politikalarına yepyeni bir boyut kazandırmıştır.

3.1. BİR MALİYE POLİTİKASI ARACI OLARAK VERGİ POLİTİKASI

Devlet işlerinin düzenlenmesi ve yürütülmesi sanatı olmasının yanında politika; belirli amaçları gerçekleştirme, saptanan hedeflere ulaşma yolunda kullanılacak araçları belirlemektir. Devletlerin veya hükümetlerin farklı alanlarda kullanabilecekleri pek çok politika vardır. Ekonomi politikaları da bu alanlardan biridir. Devlet ekonomik alandaki icraatlarını yerine getirmede; para politikasını, maliye politikasını, dış ticaret politikalarını, kamu iktisadi teşebbüsleri, regülasyonları ve kontrol politikalarını kullanabilmektedir. Vergi politikası ise bu politikalardan maliye politikasının bir aracıdır (Çankara, 2010: 31). “Bir ülkede ekonomik istikrarın sağlanmasının yanında büyümenin ve toplumsal refahın da sağlanabilmesi adına kullanılabilecek en önemli politikalar “*para ve maliye politikaları*”dır (Paksoy ve Bakan, 2010: 154).

Kavramsal olarak ilk defa, Edwin R. A. Seligman (1861-1939) tarafından 19. yüzyılın başlarında Aldolph Wagner’ in hükümetlerin bütçe ve gelir dağılımı ilişkisi yönündeki görüşlerini eleştirmek adına kullanılmıştır. Kelime kökeni olarak Latinceye dayanan ve “*para toplamada kullanılan sepet*” anlamına gelen “*fiscalis*” sözcüğünden türemiştir. J. M. Keynes’ e kadar genel anlamda kamu gelirleriyle, özel anlamda ise vergilerle ilişkilendirilmiştir (Şen ve Kaya, 2015: 61).

Maliye politikası, diğer ekonomi politikalarla benzer bir şekilde toplumsal refahı yükseltmeyi ve maksimize etmeyi amaçlayıp söz konusu amaçların gerçekleştirilmesi doğrultusunda kamu harcamaları, vergilendirme ve kamusal borçlanma kanallarıyla iktisadi sistemin işleyişine pozitif veya negatif hamlelerle müdahale edebilen politikalar bütünüdür (Yanpar, 2007: 3). Bazı iktisatçılara göre maliye politikası kamu gelirleri ve harcamaları olmak üzere iki kalemden oluşmakta ve “*vergi*” kamu gelirleri politikasının önemli bir aracı olarak görülmektedir. Her halükarda vergi veya vergileme politikası bir maliye politikası aracıdır. Buna ek olarak vergi kamu gelirleri araçları olan, borçlanma, borç yönetimi ve diğer gelir araçları arasındaki en önemli araçtır. Ki, maliye politikasının ulaşmak istediği amaçları gerçekleştirebilme yolunda vergiler, vazgeçilmesi en güç seçenektir. Çünkü vergiler kanalıyla ülkenin iktisadi, sosyoekonomik ve mali yapısı üzerinde etki yaratmak suretiyle amaçlanan noktalara ulaşılabilir (Çankara, 2010: 26).

Bir vergi sisteminin üretim ve tüketim kararları üzerinde etkili olmaması şeklinde tanımlanabilecek verginin tarafsızlığı konusundaki uygulamalar mikro düzeyde, kişisel ve işle ilgili kararların verilmesinde vergi ile ilgili değişkenlerin de dikkate alınması zorunluluğunu ortaya çıkarabilmektedir. Bir elemanın elde edeceği ek ücretin bir bölümünü vergi olarak ödeyeceği için fazla çalışmayı önemsememesi, bir müteşebbisin vergi sonrası getirinin riske katlanmaya değmeyeceğini görmesi sonucu yatırım yapmaktan vazgeçmesi söz konusu olabilir. Üretim ve tüketime yönelik kararların etkilenebilmesi bakımından maliyenin fonksiyonel bir nitelik kazanması, vergi politikalarının önemini arttırmıştır (Çankara, 2010: 31-32).

Vergi politikasını tanımlamaya başlamadan önce politikayla sık sık aynı anlamda kullanılan; fakat farklı anlamlara sahip olan “*teori*” kavramını ve “*teori-politika-vergi ilişkisi*” ni açıklamaya çalışmakta fayda vardır.

Teori; gerçek hayatta var olan ve karşılaşılan karmaşık olaylar veya sistemler bir takım varsayımlarla basitleştirme yoluyla anlaşılmaya çalışılır. Bilinmeyen bir konu hakkında, onu anlamaya çalışmada veya söz konusu konu hakkında bir öngöründe bulunabilmede teoriler bizlere yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda herhangi bir bilim dalı için teori, bir binanın temeli gibidir. Nasıl ki bir binanın katları temelin üzerinde yükselmekteyse bilim de teoriler temeli üzerinde yükselmektedir. Temel yani teori ne kadar sağlamısa bina da yani söz konusu bilim dalı da o kadar sağlam yükselebilir ve bir o kadar da uzun ömürlü olabilir (Şen ve Kaya, 2015: 14).

Birçok bilim dalında görüldüğü üzere maliye biliminde de alt dallar vardır. Bunlardan en önemlisi de vergidir. Vergilerin de kendi başına ayrı bir teorisi ve politikası vardır. Birbirleriyle iç içe olan vergi teorisi ve politikasını ince nüanslar üzerinde şöyle örneklendirebiliriz:

Tablo 38: Vergi Teorisi ve Politikası Karşılaştırması

Vergi Teorisi	Vergi Politikası
• KDV hangi mal ve hizmetlerden niçin alınır? • KDV alıcı ve satıcı arasında nasıl paylaşılır?	• KDV enflasyonla mücadelede nasıl kullanılabilir? • KDV işsizliğin azaltılmasında nasıl kullanılabilir?

Kaynak: Hüseyin Şen ve İsa Sağbaş, (2016). *Vergi Teorisi ve Politikası*. Ankara: Kalkan Matbaacılık, s. 252.

Tablo 38'deki ayrıştırma ile anlaşılacağı üzere vergi teorisi kısmında vergilemenin kuralı, daha geniş bir ifadeyle söylenecek olursa işin hukuksal boyutu yer almaktadır. Politika kısmında ise teorinin-kurallarınlar nasıl uygulanması gerektiği yani verginin pratiksel boyutu daha güçlü durmaktadır.

Vergilemede genellikle, vergilerin hem kamu harcamaları finanse edebilecek düzeyde olması hem de iktisadi ajanların (vatandaşların) karar ve davranışlarını olabildiğince az etkilemesi veya hiç etkilememesi istenmektedir. Bu konular büyük bir anlamda vergi politikasının temel ilgi alanında yer almaktadır. Bu bağlamda ideal bir vergi politikası düzenleyebilmek adına vergi teorisi ve politikası arasında var olması gerekli olan bağlantının çok iyi kurulmuş sağlam bir zemine ihtiyaç vardır. Çünkü teoriden bihaber politika veya politikadan habersiz bir teorinin etkin ve başarılı olma ihtimali oldukça düşük hatta neredeyse imkânsızdır (Şen ve Sağbaş, 2016: 252).

Bir ülkenin ekonomisini yönetmek oldukça ehemmiyet arz eden bir durumdur. Dolayısıyla vergileme altında uygulanacak olan vergi politikaları hayata geçirilmeden önce muhakkak, ekonomi üzerindeki etkileri tahmin edilmelidir. Aksi halde yanlış veya ekonominin seyrine paralel uygulanmayan politikalar ekonomilerde geri dönüşü olmayan olumsuz sonuçlar doğurabilir. Bu da haliyle kabul edilesi bir durum değildir. Somut örneklerle desteklenecek olursak, vergi teorisi-hukuku bünyesinde uygulanacak politikaların hayata geçirilmesinden evvel politikaların uygulanacağı ekonomilerdeki yukarıda bahsettiğimiz iktisadi ajanların davranış ve kararları üzerinde ne gibi bir etki yaratabileceği, büyüme, gelir ve servetin yeniden dağılımının nasıl etkileneceği, enflasyon işsizlik gibi unsurların ne yöne doğru ilerleyebileceği gibi değişkenler muhakkak gözden geçirilmeli ve tahmin edilmelidir ki politikalar optimum düzeyde etkili olabilsin.

Vergi politikası dar anlamda, belirli ekonomik, sosyal ve mali amaçlara ulaşmada vergilerin miktarında, oranlarında, tutarlarında ve bileşimlerinde değişime gitmek; yeni vergiler koymak ve var olanları kaldırmak, vergileri belli bölge veya sektörler için farklılaştırmak ve benzeri yollarla uygulanan politikalar demetidir (Vergi-Dosyası, 2018.) <https://vergidosyasi.com/2018/07/03/vergi-politikasi-nedir-vergi-politikasinda-temel-amaclar/>,25.07.2018).

Tanımı biraz daha açmamız gerekirse, k t kaynaklar ile sonsuz olan birey ihtiyaçlarının karşılanmasında toplumsal faydayı ön plana atarak belirli amaçlara ulaşma gayesiyle vergilerde düzenlemeler, ayarlamalar, düzenlemeler veya düzeltmeler yapmak suretiyle devletin genel ve özel amaçlarına hizmet eden bir vergi sistemi tasarımı ve uygulamasıdır (Aydın ve T rgay, 2011: 254).

Vergi politikası, ülkelerin neredeyse tüm ekonomi politikaları ile ilişkilidir ve ekonomi politikalarının genel bir parçasıdır. Bu bağlamda bir ülkede benimsenen ve uygulanan politikalar ne derecede etkin olabilirse o ülkedeki bireylerin, ülkenin sahip olduğu milli servete ulaşabilmeleri o oranda etkin olacaktır (Hikmet, 2015: 5).

3.1.1. Vergi Politikasının Amaçları

Kamu otoriteleri uyguladığı veya uygulayacağı vergi politikaları aracılığı ile vergi sisteminin tamamından yararlanarak ulaşmak istediği genel amaçlarını gerçekleştirebilir. Vergi politikasının bu bağlamda genel amaçlarını  u şekilde sıralayabiliriz; *büyüme, gelir dağılımı, ekonomik etkinlik ve ekonomik istikrar*'dır (Aydın ve T rgay, 2011: 256).

3.1.1.1. İktisadi Büyüme

İktisadi büyüme, yoksulluk bağlamında değerlendirilecek olur ise, refah artışının temelidir. İktisadi büyüme; mal ve hizmet üretim kapasitesindeki genişlemeyi veya kişi başına reel h sıladaki artışı ifade etmektedir. Bu nedenle refah artışının bir temeli olarak iktisadi büyümenin temel unsurları olan; sermaye, beşeri sermaye, emek ve teknolojiye vergi politikaları ile müdahale ederek yoksulluk giderilebilir.

3.1.1.2. Gelir Da ılımında Adalet

Ekonomik büyüme, yoksulluğun azaltılmasında en önemli yöntemlerden olmasına rağmen, tek başına yeterli olamamaktadır. Çünkü ekonomik büyüme sonucunda, elde edilen gelirin adil dağılımının da gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Çünkü devletler uygulayacakları vergi politikaları ile yüksek gelirlilerden daha yüksek vergi almak suretiyle, bu kesimlerin gelirlerini belli ölçüde azaltıp, takip eden süreçte yüksek gelirlilerden almış olduğu bu geliri, diğer bir ifadeyle satın alma gücünü daha düşük gelirlilere aktarmak suretiyle gelir dağılımına müdahale edebileceklerdir (Nemli, 1990: 2).

3.1.1.3. Ekonomik Etkinlik

Bilindiği üzere bir bireyin durumunu kötüleştirmeden, bir başka bireyin durumunu iyileştirmenin mümkün olmadığı durumdaki kaynak dağılımlarına, “Pareto-Etkin” dağılımlar adı verilmektedir. Piyasa ekonomisi işleyişi genel tanımla kendi haline bırakıldığında pareto-etkin olmamaktadır veya ekonomi pareto-etkin olsa dahi bu durumda da devlet müdahalesi için iki gerekçe bulunmaktadır. Bu gerekçelerden ilki, gelirin yeniden dağılımı iken; diğeri, kişinin kendi çıkarlarını en iyi şekilde düşünememesinden kaynaklanabilmektedir. Görüldüğü üzere bu konumda da yine kamu otoritesi olan devletin vergi politikasını devreye sokarak ekonomik etkinliğin sağlanmasında aktif bir şekilde rol alması, bu rolünü ise en az maliyet düzeyinde gerçekleştirerek ekonomik etkinliğe katkı sağlaması gerekmektedir.

3.1.1.4. Ekonomik İstikrar

Ekonomi politikasının temel amacı, toplumun refahını yükseltmek olup, refahı artırma yollarından bir diğeri de ekonomide istikrarın sağlanmasıdır. Ekonomik istikrarın sağlanması amacıyla ise iki faktörün; fiyat istikrarı ile istihdam ve üretim seviyelerinde istikrarın sağlanması gerekmektedir (Eker, 2004: 294).

Burada vergi politikası gerek fiyat istikrarının oluşumunda, gerekse arzu edilen istihdam ve üretim seviyelerinin belirlenmesinde belirleyici faktörlerden biri olmaktadır. Ekonomik istikrar bağlamında üzerinde durulması gereken ister fiyat istikrarı ister istihdam ve üretim seviyeleri, yoksulluk ile sıkı bağları bulunan konular olup belirlenmeleri kamu otoritesince uygulanan veya uygulanacak vergi politikalarına bağlıdır. Amaçlar doğrultusunda uygulanacak başarılı bir vergi

politikası; eğitim, ülke içi yatırım, doğrudan yabancı sermaye ve beşeri sermaye gibi birçok faktörü de teşvik konumunda olacaktır (Aydın ve Türgay, 2011: 258).

Vergi politikaları çok geniş bir kavram topluluğuna sahip olsa da basitçe söyleyecek olursak; vergi sistemlerindeki mevcut tarifelerin farklı (düz veya artan oranlı) şekillerde kullanılabilmesi, vergi muafiyet ve istisnaların kullanılması, negatif gelir vergisi uygulaması, vergi oranlarının değiştirilmesi, artan oranlı veya düz oranlı vergilerde gelir dilimlerinin belirlenmesi, kaynak ve harcamaların dağılımında vergiler kanalıyla yapılması dolaylı veya dolaysız vergilerin ağırlığı, en az geçim indirimi uygulaması, vergi sübvansiyonu, vergi tarife veya kotaları, vergi tatilleri, vergi kredileri vb (Günaydın ve Yıldız, 2016: 91).

Buna ek olarak bir ekonomide vergi gelirleri çok önemli bir yer tutmaktadır. Söz konusu gelirlerin bir kısmı dolaylı yollarla bir kısmı doğrudan devletlerin hazinesine girmektedir. Peki, bu gelirler kimden alınmakta toplanmaktadır? Tabi ki ülkenin sahip olduğu bireylerden toplanmaktadır. Bahsi geçen bireylerin kimi orta veya yüksek gelir gruplarından kimisi de düşük veya alt gelir gruplarından oldukları bilinmektedir. Devlet nasıl ki gelir amaçlı olarak olağan dışı durumlar göz ardı edildiğinde farklı gelir gruplarından olan bireylerden aynı şekilde vergi topluyorsa devletin asli görevlerinden biri olan geliri dağılımında adaleti sağlamalıdır. Bu amaçla kullanılabilecek en önemli araçlardan biri de vergi politikalarıdır. Bu bağlamda vergi politikalarının en önemli amaçlardan biri de geliri dağılımında adaleti sağlamaktır. Vergiler belirli bir hizmetten doğrudan yararlanma karşılığında alınmasa da her kesimden bireyin yararlanabileceği kamusal mal ve hizmetlerin üretimi ve sunumunda katlanılan giderlerin finansmanıdır. Bu bağlamda ekonomik açıdan yeterli güce sahip olamayanların lehine uygulanabilecek harcama politikası önlemlerinin yetersiz kalması durumunda adaleti sağlamak adına kullanılabilecek bir diğer araç ise vergi politikasıdır (Sevin, 2016: 19).

Gelir dağılımı adaletini sağlamak elbette ki önemlidir. Vergi politikasının amacı bir tek gelir dağılımında adaleti sağlamak değildir. *Başlıca amaçları, gelir dağılımındaki dengesizlikleri azaltmak, kamu harcamalarının finansmanını sağlamak, ödemeler dengesi açığını azaltmak, ekonomik kalkınmayı sağlamaktır. Günümüzde vergi politikasının temel amacı büyüme ve istihdam politikasını*

desteklemek ve kayıt dışı ekonomiyi azaltmaktır. Aynı zamanda makroekonomik politikalarla uyumlu, etkin ve basit bir vergi sisteminin oluşturulması hedeflenmektedir (Çankara, 2010: 117).

Vergilerin etki alanını ve gücünü göz önünde bulundurduğumuzda ki; vergi politikaları ve ekonominin iç içe olduğunu da söylediğimiz üzere bu amaca ek olarak vergiler yatırımları da yönlendirmekte doğrudan veya dolaylı olarak da etkileyebilmektedir. Örnek olarak vergi oranlarının yüksekliği veya yerli üreticiyi koruma adına koyulacak herhangi ithalat-ihracat vergisi ülkeye yapılmak istenen yatırımları engelleyebilmektedir. Bunun sonucunda da ekonomik büyüme negatif etkilenmekte ve GSYİH düşmekte kişi başına düşen milli gelir de azalmaktadır. Bu bağlamda vergi politikasının bir diğer önemli amacı da ekonomik büyümeyi bozucu etkilerde bulunmak yerine, destek olucu uygulamalar yürütmektir. Şu halde örnekle açıklanacak olursa; vergi politikaları, özel tüketimi azaltıcı fonksiyon üstlenip, bunun yanında yatırımları arttırabilmek adına gerekli kaynak havuzunun genişlemesini sağlayabilmektedir (Yanpar, 2007: 80).

Bir diğer örnek ise tasarruflarla alakalı olacaktır. Çünkü tasarruflar uzun dönemli ekonomik büyümenin anahtarıdır ve tasarruflar büyümenin pozitif bir fonksiyonudur. Tasarruflar arttığı sürece yatırımların artma ihtimali olacaktır. Yatırımların artmasıyla da büyüme gerçekleşecektir. Bu bağlamda bireylerin vergi sonrası gelirlerinin miktarı oldukça önem arz etmektedir. Ki vergi oranları kanalı ile vergi politikası başka bir yoldan devreye girebilmektedir (Giray, 2005: 97).

Dolayısı ile vergi sistemlerinin etkin ve etkili bir şekilde yürütülebilmesi için vergi politikalarına ihtiyaç vardır ki ekonomik istikrarın sağlanması, kalkınma, büyüme, piyasa başarısızlığının giderilmesine yardımcı olmak gibi temel amaç/hedeflerin yanında, vergileme ile doğrudan bağlantılı olarak vergileme ile optimal hasılayı sağlamak, adil gelir dağılımının gerçekleştirilmesine vergileme ile yardımcı olmak, istikrarın sağlanmasında ve optimum kaynak dağılımında vergilerden yararlanmak, vergi yargısı da dahil olmak üzere vergi hukukunda köklü usul ve değişiklikleri yapmak, sermaye birikimine yardımcı olmak ve yatırımları yönlendirmek gibi hedefler de ortaya konulabilir. Tabi ki vergi politikalarının amaçları pek çok hedefe ulaşmada kullanılabilecek bir aracın olmasının yanında vergi politikasının amaçlarının ağırlığı ekonomik veya politik durum gibi faktörlere

bağlı olarak çeşitlilik kazanabilmekte ve ülkeden ülkeye veya zamana göre değişim gösterebilmektedir.

Toplumların gelişmiş ve modernleşmiş örgütlenme ve bir arada yaşayabilme düzeneği olan devlet mekanizmasının üstlenmiş olduğu işlev ve görevlerin vergi ile karşılanmasının ve vergilerin ekonomik amacının yanında kamu ekonomisinde de bir araç olarak kullanılması uygulanacak olan vergi politikalarını ve var olan politikaların seyrini etkilemektedir. Aynı zamanda vergi politikasının kapsamı ile birlikte devreye bir karar alma süreci ve mekanizması girmektedir. Siyasal karar alma mekanizması da var olan maliye politikası değişkenleri üzerinde olduğu kadar vergileme ve dolayısıyla da vergi politikası üzerinde de oldukça etkilidir (Gencel ve Kuru, 2012: 36).

Dünya genelinde teknolojik, kültürel ve sosyal ilerlemenin etkisiyle özellikle üretim faktörlerinden biri olan sermayenin uluslararası dolaşım hızının artmasıyla birlikte hız kazanan küreselleşmenin hükümetlerin izleyecekleri ekonomi politikası paketi içerisinde yer alan ve oldukça önemli etkilere sahip olan vergi politikalarını etkilememesi veya yönlendirmemesi neredeyse imkânsız hala gelmiştir (Sevin, 2016:35).

Uluslararası alanda hızlıca artış gösteren sermaye, mal, teknoloji, hizmet, fikir, emek hareketlerinin karşısındaki engellerin kaldırılmasıyla yaşanan rekabetin de etkisiyle bu alanlarda katlanılacak dolaşım maliyetlerinde ciddi miktarlarda düşüşler yaşanmaya başlanmıştır. Bu bağlamda ülkeler arasında gerçekleşebilecek ekonomik ilişkiler çerçevesinde mal ve faktör fiyatlarının farkının düşürülmesi ve dengelenmesi yönünde büyük ekonomik baskılar yaşanacaktır. Bu bağlamda yaşanan süreçler doğrultusunda ülkelerin izleyecekleri vergi politikaları oldukça önemli roller üstlenecektir. Mal ve hizmet alışverişlerinde sınırların kaldırılmasıyla beraber faktör fiyatları farklılığının yarattığı avantaj veya dezavantajlar doğrultusunda ülkeler dışa yatırım yapma veya içeri yatırım çekme amacı güden vergi politikalarını kullanacaklardır. Bu bağlamda küreselleşmenin vergi politikalarının etkin kullanılmaya başlandığı bir dönemi yarattığını söylemek mümkün olacaktır (Sevin, 2016: 36).

3.1.2. Konjonktürle Mücadelede Vergi Politikaları

Ekonomide konjonktürel dalgalanmaların olduğu dönemlerde vergi politikası ekonomik istikrarı sağlamada etkin bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu hedefler doğrultusunda vergi politikası daha genel ve yaygın olarak iki şekilde rol almaktadır: otomatik stabilizatör işlevi görmesi ve ihtiyari maliye politikası aracı olarak karar alma mekanizmasını kullananlar tarafından konjonktürle mücadele sırasında ekonomideki sıkıntılarla mücadele etmek ve makro ekonomik istikrarı sağlamak adına kullanılabilmektedir. Bunlardan birincisi konjonktürel süreçlerde vergi politikalarının süregelen duruma karşı pasif uyum sağlama fonksiyonuna; ikincisi ise konjonktüre karşı aktif uyum sağlama fonksiyonuna işaret etmektedir. Pasif uyum dönemlerinde devletin- hükümetin ekonomilere ciddi bir müdahalesine gerek kalmadan vergi veya harcamalar kanalıyla ekonomideki aksaklıklar giderilmeye çalışılırken, aktif uyum sağlama süreçlerinde devletin fiili bir müdahalesine ihtiyaç duyulmaktadır. Hangi uyum sürecinin daha etkili olduğu ekonominin içinde bulunduğu durumun ciddiyetine göre değişebilmektedir ki; kriz dönemlerinde pasif uyum sürecinin yetersiz kaldığı ve aktif bir uyum sürecinin sağlanması gerektiği de önemli bir gerçektir.

3.1.2.1. Otomatik İstikrar Sağlayıcı Olarak Vergiler

Otomatik stabilizatör olarak da bilinen istikrar sağlayıcılar ekonomilerin bünyesinde yer alan kuvvetlerdir. Bu kuvvetler konjonktüre baplı olarak meydana gelen istikrarsızlıklarla mücadelede birer müdahale araçlarıdır. Bu müdahale araçları, kendiliğinden yani iradi maliye politikalarına ihtiyaç duymadan devreye girebilmekte ve yaşanan dalgalanmaların etkilerini hafifletmeye yardımcı olabilmektedirler. Örneklendirecek olursak; artan oranlı kişisel gelir vergisi, işsizlik sigortası ödemeleri gibi politikalardır (Şen ve Sağbaş, 2016: 332).

3.1.2.2. İhtiyari Maliye Politikası Aracı Olarak Vergiler

Ekonomide yaşanan enflasyonist veya deflasyonist etkilerini azaltmak ve istihdamı yüksek seviyelerde ve sürekli kılmak vergi politikalarının en önemli görevlerinden biridir. Bu bağlamda konjonktürle mücadele dönemlerinde kendine yer

edinmeye çalışan bir vergi politikası, fiili milli gelir seviyesinin tam istihdam milli gelir seviyesinin altında olması durumunda özel tüketim harcamalarını arttırıcı, tam tersi durumda ise özel tüketim ve yatırım harcamaları kısııcı amaçlar gütmelidir.

Bu bağlamda, içerisinde eksik istihdamı barındıran bir ekonomide vergi politikaları genişletici etkiler yaratmaya odaklanmalı ve bu itibarla da öncelikle toplam talebi arttırıcı tedbirler almalıdır. Böyle bir amaç doğrultusunda kamu harcamalarında herhangi bir değişiklik yapılmaksızın, vergi oranları veya miktarlarında yapılacak herhangi bir indirim de rahatlıkla ekonomiyi olumlu anlamda etkileyip seviyeleri yukarıya doğru taşıyabilir. Kısacası vergi indirimleri durgunluktaki ekonomileri durgunluktan genişlemeye dönemine doğru itip durgunluktan sıyrılmaya yardımcı olabilmektedir (Şen ve Sağbaş, 2016: 334).

3.1.2.2.1. Deflasyonla Mücadelede Vergi Politikaları

Enflasyonun tam tersi durum anlamını ihtiva etmekte olan deflasyon, bir ekonomideki fiyatlar genel seviyesinin ciddi bir şekilde ve sürekli olarak yaşadığı düşüşü ifade etmektedir. Pek çok yerde de durgunluk olarak da ifade edildiği bilinmektedir. Deflasyon dönemindeki yüksek fiyat düşüşlerine örnek olarak 1929 büyük buhranı gösterilebilir ve bu dönemde fiyatlar genel seviyesindeki düşüş %20'yi aşmış ve bu durum depresyon olarak ifade edilmiştir.

Deflasyon durumunda fiyatlar genel seviyesinde düşüşler yaşanır, bu düşüşler yeni düşüşlerin de olması beklentisini doğurur ve buna bağlı olarak da mal ve hizmetlerin daha da ucuzlaması beklenmektedir. Bunun sonucunda da talep seviyesinin azalmasıyla kapasite kullanım oranları düşmekte, işsizlik aşırı ölçüde artmakta ve yaygın işsizliğe dönüşebilmekte, büyüme hızı negatife dönüşmekte ve sürekli bir daralmanın yaşandığı bir kaos-kriz niteliğindeki bir ekonomik durum yaşanmaktadır.

Deflasyonla mücadelede vergi politikası ve kullanımına ilişkin seçenekler şunlardır (Şen ve Sağbaş, 2016: 343):

- Deflasyon dönemlerinde durgunluğu daralmayı engelleyici, genişletici bir vergi politikaları uygulanmalı, bu bağlamda vergiler azaltılmalı ve global bir bakış açılı bir tutum sergilenmelidir.

- Ekonomideki problemler iyice araştırılmalı, sorunların doz ve süreleri iyi tespit edilmelidir. Daha geniş bir ifadeyle anlatılacak olursa söz konusu yaşanan durumun deflasyonun hangi versiyonuna işaret ettiğini belirlemek önem arz etmektedir. Bu bağlamda durumun resesyonmu veya bir durgunluk hali mi ya da sürekli ve bunlardan daha şiddetli bir başka deflasyon halinin mi yaşandığını belirlemek oldukça önemlidir.
- Vergiler bağlamında toplam talebi olumsuz yönde etkileyecek yani toplam talep miktarını düşürecek vergilerden kaçınılmalıdır. Aksi halde resesyonlar durgunluğa durgunluğun da deflasyona dönüşmesi kaçınılmaz olacaktır.
- Gelir vergileri doğrudan harcama ve tasarrufları etkileyebilmektedir. Bu bağlamda gelir vergisi uygulaması kişilerin alım gücünü olumsuz yönde etkileyecek derecede olmamalıdır.
- Artan oranlı vergilerin gelir dilimlerinin sebep olabileceği mali sürüklenme olgusunun önüne geçilmelidir.

3.1.2.2.2. Enflasyonla Mücadelede Vergi Politikaları

- Deflasyonun tersi bir durum olarak enflasyon, belli dönemlerde fiyatlarda görülen hissedilir ve sürekli fiyat artışlarıdır. Söz konusu dönemlerde talep miktarının da artması ile fiyatlar genel seviyesi de yükselmektedir. Özet olarak arz miktarının talep miktarını karşılayamaz duruma gelmesi ve aynı zamanda da mal ve hizmet fiyatlarının da ciddi bir şekilde yükselmesi durumunu ifade etmektedir. Enflasyon dönemlerinde yerli ekonomide kullanılan para cinsinin de uluslararası anlamda değer kaybettiği bir durumdur ki bu, çok geniş ve tartışılabilir bir durumdur. Bu noktada enflasyon ile ilişkili bir problem olduğundan sadece kısaca değinmekte fayda vardır.

Enflasyonla mücadelede vergi politikaları ve kullanımına ilişkin seçenekler şunlardır (Şen ve Sağbaş, 2016: 366).

- Enflasyonla mücadelede ekonominin istenilen düzeye getirilmesi ve hedeflenen amaçlara ulaşılabilmesi için öncelikle sorunların veya sorunun kaynağına inilmeli ve net bir şekilde sorun kaynağının belirlenmesi gerekmektedir. Bunun ardından da politikalar ona göre şekillendirilmelidir.

- Enflasyonun düşük seviyelerde seyrettiği durumlarda ekonomilere direkt müdahale etmeye gerek bırakmayacak olan artan oranlı kişisel gelir vergileri gibi otomatik stabilizatörler devreye girebilmektedir. Fakat yüksek oranlı enflasyon dönemlerinde hükümetler ihtiyarı vergi politikalarını devreye sokarak müdahil olmalıdırlar. Hatta vergi politikasının yanında para politikalarından da yararlanabilirler.
- Enflasyonla mücadelede kısa dönemlerde öncelikle yapılması gereken, daraltıcı bir vergi politika uygulanmalıdır. Bu da kişilerin talep gücünü düşürmek anlamına da gelmektedir. Bu bir diğer anlamda vergilerin arttırılması da demektir. Fakat bu vergilerin hangi vergiler olduğu ince elenip sık dokunmalı ve öyle belirlenmeli aksi halde ekonominin uluslararası global dünyada problemler in çözülmesi istenirken daha büyük sıkıntılarla karşılaşılabilir ve krizler patlak verebilir.
- Bir diğer önemli husus ise enflasyonla mücadelede vergi politikaları uygulanırken iktisadi ajanların karar ve davranışları üzerinde ne gibi etkilerin doğacağı mutlaka dikkate alınmalıdır. Genellikle bu dönemlerde uygulanan vergi politikaları saptırıcı etkiler yaratmakta ve bunun sonucunda da uzun dönemli büyüme oranları olumsuz yönde etkilenmektedir.
- Enflasyonist dönemlerde önemli amaçlardan biri de bütçe fazlası oluşturulmasıdır. Bu da vergi ve benzeri gelirlerin kamu harcamalarından dahi yüksek olması anlamına gelmektedir. Ancak pratikte enflasyonun etkili olduğu dönemlerde bütçenin fazla verdiği dönemler nadiridir. Bunun temel nedeni de *olivera tanzi*(*Enflasyon döneminde vergi tahsilinin gecikmesi ile uğranılan reel satın alma gücü kaybıdır.*) etkisidir.
- Daraltıcı, anti-enflasyonist vergi politikalar uygulanırken, bütçe fazlasının sağlanmasının yanında vergiler arasındaki yük dağılımına da dikkat edilmelidir. Zira enflasyon ile mücadele dönemlerinde gelir dağılımının bundan olumsuz etkilenmesi oldukça sık karşılaşılan bir durumdur. Örnek olarak dolaylı vergiler hem talep emici hem de talep yönlendirici etkilere sahiplerdir. Dolayısıyla vergi politikaları dizayn edilirken bu hususları dikkate almakta fayda vardır.

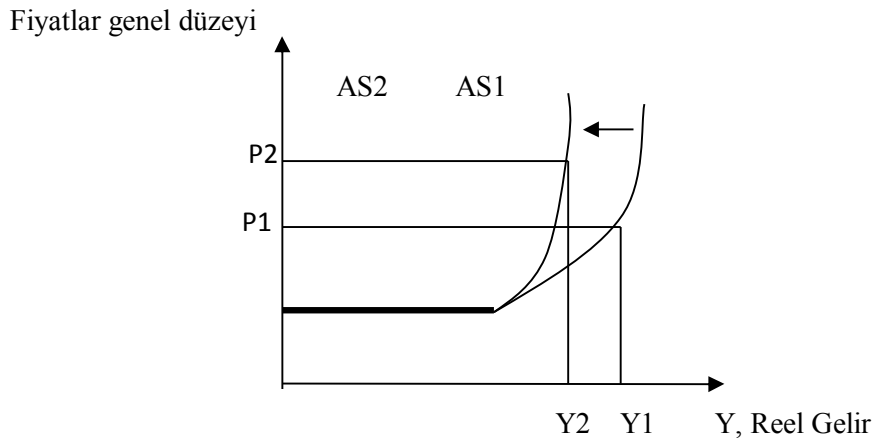
- Kısa vadeli amaçlar uzun vadeli amaçları aşındırıcı etkilerde olmamalıdır. Bunu da önemli örneklerden biri de yatırımları caydırıcı veya engelleyici vergi politikaların uygulanmasıdır.

3.1.2.2.3. Stagflasyonla Mücadelede Vergi Politikaları

Stagflasyon hiçbir ekonomide olabilecek en kötü durumlardan biridir. Öyle ki hem enflasyonun hem de deflasyonun bir arada görüldüğü bir dönemdir. Daha açık bir ifadeyle yüksek fiyatların ve durgunluğun, hatta daralmanın veya negatif büyümenin, diğer yandan yüksek oranlı işsizliğin bir arada görülmesi durumudur.

Stagflasyon, çalışmalarını üzerine yoğunlaştırdığı talep cephesinden çok, arz cephesini ilgilendirmektedir. Ekonomiler açısından da tipik bir arz şoku anlamına gelmektedir. Stagflasyon koşullarının konjonktür içerisinde daha kötü bir duruma gelmesi ise “stumpflasyon” koşullarının yaşandığının ve ekonomini durumunun gittikçe kötüleştiğinin bir göstergesidir. “çöküş içerisinde enflasyon” olarak adlandırılan “stumpflasyon” dönemlerinde enflasyon ve işsizliğin bir arada bulunmasının yanında düşük oranlı büyümenin yerini küçülmeye-daralmaya bırakır. Şekil 7 üzerinde de daha açıklayıcı bir şekilde inceleyecek olursak;

Şekil 7: Fiyat Genel Düzeyi

Kaynak: Hüseyin Şen ve İsa Sağbaş, (2016). *Vergi Teorisi ve Politikası*. Ankara: Kalkan Matbaacılık, s.367.

Stagflasyon döneminde yaşanan durgunluk veya daralmadan dolayı arz miktarı azalma gösterecektir. Bu grafikte de görüldüğü üzere toplam arz eğrisinin sola doğru, yani AS1'den AS2'ye doğru bir kayışın olduğunu ifade etmektedir.

Burnun doğal bir sonucu olarak da fiyatlar genel düzeyi yükselmektedir. P1'den P2'ye doğru bir yükseliş yaşanmaktadır. Bunun sonucu olarak da reel GSYİH de Y1'den Y2'ye doğru bir düşüş yaşamaktadır (Şen ve Sağbaş, 2016: 368).

1970li yılların en önemli ekonomik olayı stagflasyon olmuştur. 1929 büyük buhranından sonrasındaki 50 yıllık Keynesyen bakış açılı ekonomi politikaları büyük bir darbe almıştır. Çünkü Keynesyen bakış açısına göre enflasyon ve durgunluk koşulları bir arada olamaz. Peki enflasyon ve durgunluğun bir arada olduğu dönemlerde yani stagflasyon dönemlerinde ne yapılmalı veya krizden nasıl çıkılmalı?

Cevabı oldukça zor olan bir soru ve büyük bir problemdir. Çünkü bir yandan enflasyonu dizginlemek bir taraftan da durgunluğu ortadan kaldırmak gerekmektedir. Bu bağlamda muhakkak ilk olarak yapılması gereken şey, şüphesiz stagflasyona sebebiyet veren durumları ne olduğunu saptamaktır. Yani stagflasyonun neden kaynaklandığını bulmak ve tanımlamak gerekmektedir. Fakat söz konusu ilk adım bağlamında stagflasyonu doğuran etmenlerin tam olarak neler olduğuna dair ekonomistler veya iktisat araştırmacıları arasında tam anlamıyla bir uzlaşma yoktur. Ama hepsinin de ortak kanısı şu ki; stagflasyonla mücadelede başarılı olmanın en önemli yollarından biri ve hatta ilki: enflasyonla işsizlik arasındaki ilişkinin ciddi bir şekilde irdelenmesidir (Şen ve Kaya, 2015: 370).

“Stagflasyonla mücadele, enflasyon veya deflasyonla mücadele ile kıyaslandığında çok daha zordur. Stagflasyonla mücadelede hem makro hem de mikro ekonomik sorunlara daha derinlemesine eğilmek gerekmekte ve bu bağlamda daha seçici bir politika demeti oluşturulmalıdır. Enflasyon içinde durgunluk söz konusu olduğundan sadece daraltıcı veya genişletici vergi politikaları tama anlamıyla çözüme kavuşmada yeterli olamayacaktır. Bunun sonucunda da maliye politikasının yanında dengeleyici bir yardımcı unsur olarak da para politikasına başvurmakta fayda vardır. Aksi halde durgunluğun bir sonucu olarak yaşanacak olan işsizliğin önlenmesi adına uygulanacak olan bir politika enflasyonun daha da artmasına veya enflasyonu kontrol altına almaya yönelik bir politikanın işsizliği arttırma ihtimali oldukça yüksektir. Çünkü Keynesyen politikalarda enflasyon ve işsizlik veya yüksek fiyat artışları ve durgunluk koşullarının bir arada yaşanması hiç tahmin edilememiş hatta düşünülmemiştir. Bu bağlamda stagflasyon dönemlerinde uygulanacak mücadele politikaları arasında salt Keynesyen daraltıcı veya genişletici maliye

politikaları ekonomiyi daha da kötü bir duruma sokacaktır. Bunu yerine yapılması gereken birbirine zıt politikaları bir arada uygulanmasıdır. Örnek olarak genişletici maliye politikasının yanında destekleyici olarak da daraltıcı bir para politikası uygulanmalıdır. O halde, birbirine tezat etkiler olan enflasyon-işsizlik gibi birbirinin tersi sorunların yine birbirine tezat amaç ve araçlara sahip olan maliye ve para politikalarını bir arada kullanmak akılcı bir politika olacaktır. Örnek olarak da ekonomideki gerileme ve işsizliğe karşı uygulanacak olan genişletici vergi politikasının sonucunda yaşanacak alan enflasyonist baskıların da daraltıcı para politikaları ile dengelenmesi en uygun politika olacaktır”.

- Vergi politikaları ekonomik büyümeyi doğrudan veya dolaylı olarak olumlu yönde etkilemeli,
- Vergiler özel kesim yatırımlarını özendirici yönde olmalı,
- Vergisel teşvik politikaları uygulanmalı,
- Vergisel politikalarla parasal ücret artışları ve fiyat artışları kontrol altına alınmalı,
- Vergi indirimi odaklı vergi politikaları uygulanmalı,
- Destekleyici bir para politikasını yanında, kontrolü bir kamu harcamasının yanında arz yönlü bir vergi politikası kullanılmalı (Şen ve Sağbaş, 2016: 374).

3.1.3. Çeşitli İktisadi Ekollerin Vergi Politikasına İlişkin Görüşleri

Vergi politikasının ekonomiler için oldukça önemli bir araç olmasının yanında ekonomiye müdahale sebebiyle uzun yıllar boyunca tartışmalara sebep olmuştur. Ekonomiye müdahalenin gerekli olup olmadığı ve eğer müdahale edilmesi gerekiyorsa hangi araçların kullanılacağı tarihsel süreçte tüm iktisat okullarında tartışılan bir konudur. Bu yaklaşımların maliye politikası ve özellikle vergi politikasına ilişkin görüşleri şu şekilde özetlenebilir:

3.1.3.1. Merkantalizm

“Merkantalizm tam anlamıyla bir iktisadi ekol ya da doktrin değildir. 1500 ve 1750 yılları arasında neredeyse tüm dünyada hâkimiyet gösteren merkantalizm o dönemde birçok düşünürün yazılarında savunduğu ve aynı zamanda ülke yönetimlerinde politikalara egemen olan bir takım görüş ve uygulamadan ibarettir”. Merkantalist anlayışın temel ilkeleri ise şu şekildedir (Yüksel, 2006: 1-35).

- 16. ve 18. yüzyıl arasındaki dönemde genel kabul görmüş bir düşünce yapısıdır.
- Temel amaç devletin zenginleşmesidir.
- Zenginleşmenin yolu da ülkeye kıymetli maden girişiyle olur.
- Kıymetli maden girişinin ise iki yolu vardır: dış ticaret ve sömürgecilik.
- Dış ticaret fazla vermelidir. Bunun için de endüstri devlet tarafından desteklenmelidir.
- Deniz ticareti ve taşımacılığı geliştirilmelidir.
- Deniz aşırı yerlerde mülkler edinilmelidir.
- Devlet müdahalesi önemlidir.

3.1.3.2. Fizyokrasi

Merkantilist sistemin başarısızlığına tepki olarak ortaya çıkan Fizyokrasi ticari kapitalizmi temel alan Merkantilizmden farklı olarak girişimci çiftçiyi, büyük ölçekte tarımsal üretim yapan üreticiyi ön plana çıkarmıştır. Fizyokratlar da Merkantilistler gibi servetin kaynağını aramışlar, ancak onlardan farklı olarak servetin kaynağının ticaret (mübadele) değil, üretim olduğunu ileri sürmüşlerdir. Fizyokratların önde gelen ilkeleri ise şu şekildedir (Şen ve Sağbaş, 2016: 78):

- Fizyokrasi, insan toplumlarının doğal kanunla yönetilmesidir.
- 18. yüzyılda Fransa’da ortaya çıkmıştır. Kurucusu olarak François Quesnay kabul edilir.
- Doğal düzen, bireycilik, serbest piyasa önceliklidir.

- Üretken olan tek alan tarımdır.
- Tek vergi görüşü hâkimdir. Sadece net hâsıla sağlayan tek sektör olan tarım vergilendirilmelidir.
- Klasik iktisada ilham kaynağı olmuşlardır.
- Devlet ekonomiye aktif müdahalesine karşıdır.
- Tek vergili sisteme geçiş, vergi tarh ve tahsil masraflarını azaltacaktır.
- Tek vergili sistem vergilerin basit, açık, verimli, ekonomik ve adil olmasını sağlayacaktır.
- Net hâsıla yaratan sektör olarak tarım sektörü üzerinden tek vergi alınması toplum kesimleri üzerindeki gayri adil vergi yükünü azaltacaktır.
- Veri yükünün düşürülmesi, ekonomiyi canlandıracak ve sonuçta net hâsıla artacaktır. Net hâsılanın da artması da vergi gelirlerinin artmasıyla sonuçlanacaktır.
- Tek vergili sistemde genelde adil gelir dağılımını, özelde de adaleti sağlamak daha kolaydır.

3.1.3.3. Klasik Makro İktisat Teorisi

Klâsik dönemde iç istikrar alanında karşılaşılan en büyük güçlük “zorunlu kötülük” olarak algılanan devletin devreye alınmasında ortaya çıkmıştır. Devletin, ekonomiye düzenleyici müdahalesine gerek kalmadığının ileri sürülmesi yanında, zaruri kamu hizmetlerinin görülebilmesi amacıyla zorunlu olarak kaynak kullanan ve hizmetlerin maliyetini karşılayabilmek için de ekonomiden kaynak çeken bir birim olarak sisteme dâhil edilmesi kaçınılmaz görülmüştür. Kamusal müdahalelerin nispi fiyatları bozmasının sistemin en uygun koşullarda işlemlerini engelleyeceği endişesi sonucunda, kamu faaliyetleri için, biri kamu harcamaları diğeri de kamu gelirleri alanında olmak üzere, iki önemli kısıtlayıcı koşul getirilmiştir. Kamu harcamaları alanındaki koşul, kamu faaliyetlerinin ve bu faaliyetlerin parasal ifadesi olan bütçenin küçük olmasıdır. Bütçe hacmi küçük tutularak zorunlu kamusal hizmetlerin görülmesine rağmen ekonomiye dış müdahalenin asgarî boyutta tutulabileceği düşünülmüştür(Bolat, 2010: 4).

- Öncüleri A. Smith, D. Ricardo, R. Malthus, J. S. Mill'dir.
- Doğal düzen, doğal hukuk, bireycilik, faydacı felsefe önceliklidir.
- Tam rekabet koşulları geçerlidir.
- Uzun dönem esas alınmaktadır.
- Para sadece işlem güdüsüyle talep edilmektedir.
- Ekonomi tam istihdamda dengededir.
- Ekonominin motoru toplam arzdır.
- Her arz kendi talebini yaratır (Say kanunu).
- Ücret, fiyat, faiz gibi değişkenler esnektir.
- Reel faiz oranı artarsa tüketim harcamaları azalır ve bu da tasarrufların artmasını sağlar.
- Görünmez El: Ekonomi kendiliğinden dengeye gelir; devlet sınırlandırılmalıdır.
- Ekonomi daima tam istihdam seviyesindedir.
- İşsizlik sadece iradidir.
- İş gücü piyasasındaki istihdam seviyesi, iş gücü arzı ile iş gücü talebi tarafından belirlenir.
- Devlet sadece adalet, diplomasi, savunma gibi hizmetler sunmalıdır(Yüksel, 2006: 1-35).
- Klasik Dikotomi ilkesi geçerlidir. Reel sektör(ulusal ekonomideki tarım sanayi ve hizmet sektörü) ile parasal sektörün birbirinden ayrılması söz konusudur. Bir başka deyişle ekonomideki para arzı ve fiyatlar genel seviyesinin değişmesi ekonominin reel kısmını etkilememektedir. Bu nedenle para tarafsızdır ve önemsizdir.
- Firmalar ve tüketiciler, gelecek ile ilgili olarak istikrarlı ve durağan bir beklentiye sahiptirler.
- Maliye ve para politikaları etkisizdir. Bu nedenle, devlet maliye ve para politikaları ile ekonomik hayata müdahale etmemeli, devlet bütçesi küçük ve denk olmalıdır. Dolayısıyla aktif bir vergi politikası uygulamasını öngörmezler. Vergiler tarafsız olmalı, ekonomik birimlerin karar ve

faaliyetlerini mümkün olduğunca etkilememelidir. Adam Smith'e göre vergilemede adalet, belirlilik, uygunluk ve iktisadilik ilkeleri önemlidir.

3.1.3.4. Keynesyen İktisadi Düşünce

Klasik ekonomistler devlete ekonomide hiç yer vermemekte ve bunu da ekonominin kendiliğinden tam istihdamı sağlayacağı varsayımına dayandırmaktadır. Klasiklere göre eksik istihdam ortaya çıksa bile bu geçicidir ve ekonomi kendiliğinden tam istihdama dönecektir. Keynes ise ekonominin yalnızca kısa dönemde değil, uzun dönemde bile eksik istihdam dengesine takılabileceğini, ekonominin bu durumu ortadan kaldıracak mekanizmalara sahip olmadığını öne sürmekte ve devlet müdahalesinin gerekliliğini vurgulamaktadır. Keynesyen anlayışın üzerinde durduğu önemli hususlar şunlardır:

- 1929 Büyük Bunalımı sonrası ortaya çıkmıştır (J. M. Keynes).
- Talep yönlüdür.
- Her talep kendi arzını yaratır.
- Ekonomi tam istihdamda dengede olmak zorunda değildir.
- Tam istihdama varıncaya kadar devlet ekonomiye müdahale etmelidir.
- Kamu harcamalarındaki artış istihdamı canlandırır.
- Vergilemenin sadece mali amacı yoktur; ekonomik, sosyal ve siyasal amaçları da vardır.
- Kontrol edilebilir ve küçük bütçe açıkları da bir maliye politikası aracıdır.
- Oluşacak bütçe açıkları için borçlanmaya başvurulabilir.
- Kamu borçlanması piyasadaki atıl fonların ekonomiye kazandırılması demektir.
- Maliye politikası önem kazanmıştır ve devlet müdahalesi önemlidir.

Keynes bir piyasa ekonomisinin otomatik olarak tam istihdamı sağlayacağı ve enflasyondan koruyacağı düşüncesine güvenmediği için, devletin bu amaçlara ulaşmada toplam talep yönetimi izlemek zorunda olduğunu tartışmıştır. Bu konudaki yaklaşımlarından birisi maliye politikasıydı. Ekonominin performansını

yönlendirmek için hükümet harcamaları ve vergilerin ayarlanmasını içeriyordu. İşsizlik olduğunda hükümet vergileri artırmaksızın mal ve hizmet harcamalarını artırmalıdır. Bu durumda toplam talep eğrisini sağa kaydıracak denge reel GSMH ve istihdam düzeyini yükseltecektir. Gelir vergilerindeki bir azalma, kamu harcamalarının azaltılmadığı durumda aynı işi görecektir. Çünkü temel alınan bir fiyat düzeyinde hane halklarının daha fazla harcama yapmalarına neden olacaktır. Enflasyon olduğunda hükümet harcamaları azaltılmalı ve vergiler artırılmalıdır. Bu politikalar toplam talebi azaltacak ve böylece enflasyonist baskılar azalacaktır. Enflasyonist ortamda devlet, kamu harcamalarını kısarak, vergileri artırarak ekonomiye müdahale etmelidir. Bu gibi toplam talebi kısan veya azaltan maliye politikalarına sıkı maliye politikaları denilir. Deflasyonist ortamda ise, yani toplam arzın toplam talepten daha fazla olması durumunda, enflasyonist ortamda uygulanan sıkı maliye politikasının tam tersine, genişletici maliye politikası uygulanır. Bu, toplam talebi artırarak ekonomiyi dengeye getirmek için uygulanan devlet müdahalesidir(Bolat, 2010: 4).

3.1.3.5. Monetarist Yaklaşım

- 1970’lerde stagflasyon olgusunun ortaya çıkmasıyla birlikte Keynesyen politikalara getirilen eleştirilerin öncüsü olmuştur.
- Para arzını önemli bir araç olarak gören bir paradigmadır. (Parasalcılık da denir).
- Milton Friedman öncüsüdür.
- Sürekli Gelir Hipotezi: Tüketim harcamaları sürekli gelirin sabit bir oranıdır.
- Uzun dönemde maliye politikası etkin değildir.
- Dışlama etkisi: Kamu harcamaları özel yatırım harcamalarını ekonomiden dışlar.
- Doğal İşsizlik Hipotezi: Bir ekonomideki maksimum sürdürülebilir üretim oranına tekabül eden işsizliktir. Ekonomi her zaman tam istihdamda dengede olamaz.
- Enflasyonun temel nedeni hükümetlerin para arzını kuralısızca artırmasıdır.
- Para arzındaki artış büyüme oranına eşit olmalıdır (Bolat, 2010:19).

3.1.3.6. Rasyonel Beklentiler Yaklaşımı

- Neoklasik çatı altındaki yaklaşımlardan biridir.
- 1960'larda ortaya çıkmıştır ve öncüleri J. Muth, R. Lucas, .T. Sargent olmuştur.
- Bireyler piyasadaki tüm bilgiye sahiptir ve kararlarını alırken rasyonel (akılcı) davranır.
- Fiyat, ücret gibi değişkenler esnektir.
- Bireyler rasyonel olduğundan, konjonktürdeki herhangi bir değişim karşısında sistematik hatalar içermeyen akılcı kararlar alırlar. Böylece ekonomi kendiliğinden dengeye gelecektir.
- Bu nedenle devletin uygulayacağı bir maliye politikasının kısa dönemde bile reel etkileri ortaya çıkmaz. Politika etkinsizliği söz konusudur(Yüksel, 2006: 5).

3.1.3.7. Arz Yönlü İktisat Yaklaşımı

Arz-yönlü iktisat, özellikle vergi indirimleri yoluyla üretimin ve dolayısıyla vergi gelirlerinin pozitif yönde etkileneceğini ve bu suretle ekonomik büyümenin, kaynak kullanımında ve dağılımında etkinliğin sağlanacağını savunan bir iktisadi düşüncedir. Esasen bu tanıma dayalı olarak arz-yönlü vergi politikasının temel ilkelerini özetlemek mümkündür (Aktan, 2018:73). Arz Yönlü İktisat temelinde *vergi indirimleri* vardır. Vergi indirimlerinin yanında da *düz oranlı vergiler ve nakit akış vergileri* de yer almaktadır.

Vergi indirimleri; *advolverem* vergilerde vergi miktarları hesaplanırken uygulanan vergi oranlarının, spesifik vergilerde ise vergi miktarlarının azaltılması veya düşürülmesi anlamını ifade etmektedir. Arz yönlü iktisat anlayışında vergi indirimleri sadece gelir ve kurumlar vergilerindeki indirimleri kapsamaktadır.

Arz Yönlü iktisada göre ise, değişik vergilerde yapılacak olan indirimlerinin etkileri farklılık göstermektedir. Bu açıdan Arz Yönlü İktisadı savunan iktisatçılar vergi indirimlerinin yatırımlara, tasarruflara ve çalışma şevkine maksimum uyarmayı verecek biçimde düzenlenmesi gerektiğini savunurlar

Arz Yönlü İktisada göre ise, yapılacak bir vergi indiriminin etkisi aynı miktardaki kamu harcamalarının etkisinden daha fazladır. Yani, gelir ve kurumlar vergisi üzerinde yapılacak vergi indirimlerinin etkisi, kamu harcamalarının artış etkisinden daha fazla etkiye sahiptir. Çünkü vergi indirimleri bireyleri ve kurumları çalışmaya, yatırıma, tasarrufa ve üretime yöneltmektedir. Arz Yönlü İktisadın bu konudaki düşüncesi Tablo-39’da özetlenmiştir. Tablo-39’da gelir ve kurumlar vergisi oranlarında yapılacak indirimlerin ekonomik silsileler halinde tasarruf, üretim, vergi kaçakçılığı, ihracat, bütçe açıkları, yatırımlar gibi ekonomi unsurlarını nasıl etkileyeceğini göstermektedir.

Tablo-39’da görüldüğü gibi, kişisel gelir vergisinde yapılacak bir indirim öncelikle tasarrufları arttıracaktır. Tasarruflardaki artış ise faiz oranlarının azalmasında neden olacaktır. Faiz oranlarının azalması ise yatırımları artırarak milli gelirin artmasını sağlayacak böylece vergi gelirleri artacak ve bütçe açıklarının azalması beklenecektir.

Kişisel gelir vergisi oranının indirilmesinin ikici etkisi ise, vergiden kaçınma ve kaçakçılığın azalmasına katkı sağlayacak, bireylerin dinlenmeye ayırdıkları vakitleri azaltarak çalışmaya ayırdıkları vakitleri artıracak bunun sonucunda milli gelir ve vergi gelirlerinin artması beklenecektir.

Tablo 39: Arz Yönlü İktisatta Vergi İndirimlerinin Ekonomik Etkileri

Uygulanacak Politika	Beklenti Ve Beklenti Süreci
Kişisel Gelir Vergisi Oranı ↓	Süreç 1: S ↑ → R ↓ → I ↑ → Y ↑ → T ↑ → Açık ↓
	Süreç 2: Vergiden Kaçınma Ve Kaçakçılık ↓ Verginin İkame Etkisi ↓ Gelir Etkisi ↑ → T ↑ Y ↑
Kurumlar Vergisi Oranı ↓	Yatırımların Karlılığı ↑ → Kurumsal Tasarruflar ↑ Kurumsal Yatırımlar ↑ → Y ↑ T ↑ Açıklar ↓
Hem Kişisel Gelir Vergisi Hem de Kurumlar Vergisi Oranları ↓	Süreç 1: S ↓ Likidite ↑ R ↓ Borçlanma ↑ Yatırım Malları Talebi ↑
	Süreç 2: Toplu Sözleşmelerle Tüketim, İstihdam Ve Üretim Ücret Artışları ↑ Enflasyon ↓ Oranı ↑
	Süreç 3: İhracat ↑ Dış Ticaret Açığı ↓ Ulusal Para Biriminin Değeri ↑ İthalatın Ucuzlamasıyla da Maliyet Enflasyonu ↓

Not: Tabloda S: Tasarrufları, r: Reel faizleri, I: Özel yatırım harcamalarını, Y: milli geliri, T: vergi gelirini, ↓: Azalışı, ↑: Artışı, →: Süreci göstermektedir

Kaynak: Cihat Canbaz, (2012). *Arz Yönlü İktisatta Vergi Politikaları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyon: Afyon Karahisar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kurumlar vergisinde bir indirim olduğunda, yatırımların karlılığı artacak, vergi sonrası gelirdeki artış sebebiyle kurumsal tasarruflar da artacaktır. Kurumsal tasarrufların artması kurumsal yatırımları arttıracak, kurumsal yatırımların artması milli geliri arttıracak, milli gelir arttığı için vergi gelirleri artacak ve bütçe açıklarının azalması beklenecektir.

Kişisel gelir vergisi ve kurumlar vergisinde bir indirim yapılması durumunda ise, birinci aşamada bireylerin ve kurumların tasarrufları artacak, bu durum piyasadaki likiditeyi arttırarak faiz oranlarını düşürecek, faizlerin düşmesi borçlanma

maliyetini azalttığı için borçlanma talebi artacak, borçlanma talebi ile de yatırım mallarında artış gözlenecektir. İkinci aşamada ise, gelir vergisindeki bir azalma vergi sonrası geliri arttıracığından ücret artışlarında azalma olur, ücret artışlarının azalması enflasyonu azaltır, enflasyonun azalması tüketimi, üretimi, istihdamı arttırır. Üçüncü aşamada ise, üretim kapasitesi artacağından ihracat artış gösterir, bu durum ödemeler bilançosuna olumlu yansıtacağından dış ticaret açığı azalır, yerli paranın değeri artar, ithalat ucuzlar, bunun sonucunda da maliyet enflasyonu azalır (Canbaz, 2012: 25).

3.1.3.8. Kamu Tercihi Yaklaşımı

Kamu tercihi teorisi, esas olarak ekonomi teorisinde oldukça ayrıntılı analizler için geliştirilmiş araç ve metotları almakta ve bunları politik sürece ve kamu sektörüne uygulamaktadır. Kamu tercihi, siyasal karar alma sürecinde rol alan kimselerin; örneğin, seçmenlerin, politikacıların ve bürokratların davranışlarını gözlemlediğimiz veya gözlemleyeceğimiz sonuçların bileşimi ile ilişkilendirmeye çalışmaktadır. (Rüveyda, 2012: 94).

1960'lı yıllarda gündeme gelen, 1970'li yıllarda Keynesyen iktisadın sorgulanmaya başlanmasıyla güç kazanan ve “yeni sağ” veya diğer adıyla “yeni liberalizm” akımını temsil eden politik ve aynı zamanda iktisadi bir yaklaşımdır (Şen ve Sağbaş, 2016:242).

Kamun tercihi teorisi “devletin başarısızlığı” tezini savunmaktadır ve bu tezini de ispatlamaya çalışmaktadır. Kamu tercihi teorisine göre, kamu ekonomisi de piyasa ekonomisi gibi tek başına optimumu–optimaliteyi- sağlamaktan uzaktır. Bunun sebepleri arasında rasyonel seçmenlerin ilgisizliği ve bilgisizliği, rant kollama, oy ticareti, politik miyopluk, oybirliğinin gerçekleştirilememesi, kamusal mal ve hizmetlerin bütün olarak sunulması, kamusal hizmet azının ortanca seçmen tarafından yönlendirilmesi yer almaktadır (Şen ve Sağbaş, 2016: 242).

Kamu tercihi teorisi, yaşanabilecek ekonomik sıkıntıları çözmenin yolunun anayasal kurumsal çerçevede aramaktadır. Bunun yanında politik karar alma sürecinde rol alana aktörlerin daha iyileriyle değiştirilmesiyle değil, ancak ve ancak

anayasal ve kurumsal çerçevenin yeniden dizayn edilmesiyle mümkün olacağını ileri sürmektedir. Söz konusu tezi de Buchanan şu şekilde özetlemektedir:

“anayasal-kurumsal reform içerisinde kötü, fena ve yetersiz olan politikacıların iyi, nazik ve yetenekli olanlarıyla değiştirilmesi gibi önerilere yer yoktur. Anayasal reform içerisinde amaç, yönetimde yer alan kişilerin iyilerinin seçilmesi değildir. Anayasal reformun amacı; politikacıların uyması gereken sınırların veya kuralların oluşturulmasıdır.

Sonuç olarak; “kamu tercihi teorisi”, *piyasanın başarısızlığı* tezine karşılık *devletin başarısızlığı* tezini savunmaktadır. Devletin başarısızlığının nedenlerini de sıralarken de özellikle devletin büyümesine ve Keynesyen politikaların rolüne dikkat çekmektedir. Bu noktadan hareketle devletin yeniden tanımlanmasının ve küçültülmesinin gerekliliğine işaret etmektedir. Kamu tercihi teorisi, sorunu ortaya koymakta; anayasal iktisat ise söz konusu soruna çözüm sunmaktadır.

Kamu tercihi yaklaşımının vergi ve vergi politikasına ilişkin görüşleri şu şekilde özetlenebilir:

- Vergileme, politik bir konudur. “ *hiçbir siyasetçi yoktur ki temsi ettiği bölgeden daha fazla vergi toplanmasını ancak oraya daha az harcama yapılmasını istesin*”.
- Vergiler devletin büyüklüğünün bir göstergesidir. Vergilerin GSYİH içindeki payının artması devletin büyüdüğünün işaretidir.
- Vergi kendini “**mali anayasa**” ile göstermelidir. Aksi halde siyasi iktidarlar, vergilendirme etkisini toplum kesimleri arasında bir ayrımcılık aracı olarak kullanabilmekte, bu da mali sömürüye sebebiyet vermektedir.
- Vergileme mali anayasa altında düzenlenmeli ve vergileme yetkisinin siyasi iktidarlar tarafından nasıl kullanılacağı ve siyasi iktidarların söz konusu yetkilerinin nasıl sınırlandırılacağı mali anayasa ile belirlenmelidir.
- Kamu tercihi teorisyenlerinin mali anayasasına göre, siyasi iktidarların vergileme yetkilerine şu dört konuda sınırlama getirilmelidir: i) Verginin konusu, ii) Vergi oranı, iii) vergilerin bütçe büyüklüğü, ivi) Vergi kanunlarının çıkarılışı.

Tablo 40: Mali Anayasanın Vergisel Çerçevesi

• Vergi, resim, harç v.b. kamu gelirlerinin tümüne ilişkin düzenlemeler (uluslararası olanlar da dâhil) ancak yasa ile yapılırlar. Bakanlar kurulu kararları, kanun hükmünde kararname, tüzükler, yönetmelikler, tebliğler v.b. yollarla gelir toplamla yoluna gidilemez. • Devlet gelirlerini ilişkin kanunların uygulama esasları, daha sonra çıkarılacak bir usul kanunu ile tanzim edilir. • Devletin gelir yasaları süreklilik arz eder. Geçici veya süreli düzenlemeler yapılamaz. ○ Devlet gelirlerindeki muafiyet ve istisnalar ancak ve ancak yasalarla ihdas edilir, uygulanır ve kaldırılır. • Muafiyet ve istisnaların yalnızca toplumsal amaçları olanlarına izin verilir. • Devlet gelirlerinin toplanmasında verginin genellik ilkesine riayet edilir. Bu ilkeye göre de kimseye ayrıcalık yapılamaz. • Devlet gelirlerine ilişkin her türlü uyuşmazlıkta ve anlaşmazlıklarda genel yargı ele alınır ve çözüme bağlanır. • Devlet gelirlerinde zamanaşımı müessesesine izin verilmez. • Vatandaşlar; gelir yasalarına uymak, vergi ve diğer devlet geliri borçlarını ödemek zorundadır. Aksi halde cebri tahsilât yoluna gidilir. Ancak tahsilâtla ilgili her türlü hususa yasalarda yer verilir. • Devlet gelirlerinin toplanmasında verimlilik ilkesi esas alınır. • Gelir yasalarının uygulanmasında devlet ve vatandaş yararlarının dengelenmesi gözetilir. • Devlet gelirleriyle ilgili yasalar, herkesin kolayca anlayabileceği dille yazılır. • Vergiler; gelir ve kurumlar vergisi, her türlü harcamayı içeren KDV ile servet vergilerinden oluşur. • Asgari ücretten vergi alınmaz. • Devlet gelirlerinin yükümlülüğü kişiseldir, bu yüzden üzerine düşen devlet geliri yükümlülüğünden sorumlu olup, kişisel yükümlülüklerini yerine getirmekle yükümlüdür. • Harcamalar üzerinden alınan vergilerin toplamı, bir önceki yılın milli gelirinin yarısını aşamaz. Aşılması ya da aşılacağına anlaşıldığında devlet gerekli tedbirler almak zorundadır.
--

Kaynak: Hüseyin Şen ve İsa Sağbaş, (2016). *Vergi Teorisi ve Politikası*. Ankara: Kalkan Matbaacılık, s. 243).

Tablo 41: İktisadi Yaklaşımların Vergi Politikalarına İlişkin Görüşleri

İktisadi yaklaşımlar	Vergi ve Vergi Politikalarına İlişkin Başlıca Görüşleri
Merkantalist Yaklaşım	• Vergiler kamu harcamalarını finanse etmede yeterli olmalıdır. • Vergiler; üretimi, ihracatı ve nüfusu teşvikin bir aracı olarak kullanılmalıdır. Amaç güçlü ve zengin bir devlet inşa etmektir. • Vergiler mali amacın yanında iktisadi amacı da olan bir mali enstrümandır.
Fizyokrasi	• Tek vergi ve veri sistemi tercih edilmelidir. • Tek verginin kaynağı da tarım sektörü olmalıdır. • Köylü ve çiftçilerin üzerindeki vergi yükü hafifletilmelidir.
Klasik Yaklaşım	• Vergiler asil olmalıdır • Vatandaşlardan vergi alınmasının asli nedenleri, kamu harcamalarının finansmanı olmalıdır. • Vergiler, tarafsız, dolaylı ve tek oranlı olmalıdır.
Neo-Klasik Yaklaşım	• Vergiler kaynak ve gelir dağılımı için önemli bir araçtır.
Keynesyen Yaklaşım	• Vergiler bir maliye politikası olarak toplam talep üzerinde etkin rol oynar. • Vergiler konjonktürle mücadele sırasında etkin bir araçtır. • Vergiler kullanılabilir geliri, kullanılabilir gelir de marjinal tüketim eğilimine bağlı olarak tüketimi etkiler.
Monetarist Yaklaşım	• Vergi politikası milli geliri etkilemede etkin bir politika değildir. • Düz oranlı vergiler daha adil ve etkindir. • Sosyal bir devlet olabilmek için negatif vergi uygulamasına yer verilmelidir.
Kamu Tercihi Teorisi	• Vergiler hükümetlerin emelleri hizmet eden politik birer araçtır. • Hükümetin vergileme yetkisine ilişkin kurallar ve bu yetkinin sınırları mali anayasa ile güvence altına alınmalıdır.
Arz Yönlü İktisat Yaklaşımı	• Marjinal vergi oranları aşırı yüksektir ve düşürülmelidir. • Marjinal vergi oranlarının düşürülmesi vergi gelirlerini ve büyümeyi artırır. Kaynakların etkin kullanımını teşvik eder. • Vergiler toplam talep üzerinde değil de; toplam arz üzerinde daha etkilidir.
Yapısalcı Yaklaşım (Strüktüralistler)	• Ekonomik kalkınmasında vergiler etkin bir araçtır. Ancak, bu amaçla dizayn edilecek bir vergi politikası gelir dağılımını bozmamalıdır. • Dolaylı vergiler yerine dolaysız vergiler ön plana çıkarılmalıdır, • Vergilemenin kurumsal altyapısı güçlendirilmeli ve vergi reformu yapılmalıdır.
Yeni Klasik Makro İktisat Yaklaşımı	• Vergi politikası etkinsizdir. Vergi indirimi tüketimi değil; tasarrufları artırır. Tüketime azalması ise toplam talebin azalması ile sonuçlanır. • Ekonomik etkileri bakımından vergilerin borçlanmadan farkı yoktur. Ricardian Denklik Teoremi koşulları geçerlidir.
Yeni Keynesyen Yaklaşım	• Vergi indirimleri dışlama etkisine sebep olur.
Post-Keynesyen Yaklaşım (Fundamentalistler)	• Enflasyon ve stagflasyonla mücadelede vergi temelli gelirler uygulanmalıdır. • Verginin gelir etkisi ikame etkisine dominanttır.

Kaynak: Hüseyin Şen ve İsa Sağbaş, (2016). *Vergi Teorisi ve Politikası*. Ankara: Kalkan Matbaacılık, s.367).

3.2. REFAH DEVLETİ ÜLKELERİNDE VERGİ POLİTİKALARI

Bu bölümde öncelikle 1980 sonrası dönemde dünyada vergi politikalarının gelişimi ele alınacak, daha sonra bazı refah devleti ülkelerinde uygulanan vergi politikaları açıklanacaktır.

3.2.1. Dünyada Vergi Politikalarının Gelişimi

Küreselleşme sürecinin temel etkisi vergi yapılarının üzerinde ciddi bir şekilde hissedilmiştir. Ticari küreselleşmeyle birlikte ülkeler arası mal ve hizmet ticaretinin serbestleşmesi, ülkelerin vergi politikalarını da kökten etkilemiştir. Mal ve hizmetler üzerinden alınan vergilerin düşürülmesiyle birlikte başta gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin vergi yapılarını olumsuz yönde etkilemiştir. Küreselleşmenin vergi yapıları üzerindeki etkileri, sermayenin hem coğrafi hem de faaliyet alanları itibarıyla akışkan hale gelmesi nedeniyle devletin vergi kapasitesini zayıflatması şeklinde gerçekleşmektedir. Şöyle ki, teoride küresel olarak bütünleşmiş bir ekonomide, malların, hizmetlerin, emeğin ve sermayenin fiyatları tüm dünya ölçeğinde eşitlenme eğilimindedir. Fiyat farklılıkları yalnızca kalite kriterine dayandırılmaktadır. Dolayısıyla ülkelerin vergilendirmede bağımsız düzenlemelere gitmesi çok mümkün olamamaktadır (Kovancılar ve Miynat, 2008: 160-164).

Vergi oranlarına bakılacak olursa; vergi rekabetine karşı alınabilecek önlemler tek taraflı da olabilmektedir. Fakat bu tek taraflı mücadelelerin etkili oldukları pek söylenemez. Tek taraflı önlemlerin başında da gelir ve kurumlar vergisi oranlarında indirimler, birtakım ülkelerin vergi sistemlerini yeniden yapılandırması ile sistemlerine ikili gelir vergisi modelini getirmeleri gelmektedir. Birçok ülke yabancı sermayeyi ülkelerine çekebilmek için, vergi rekabetinden sağlayacağı yarar ile uğrayacağı zarar arasında bir denge kurmak adına vergi oranlarında ya indirime gitmekte, ya da oranları artırma yolunu seçmektedirler. Ülkeler oluşan zararlı vergi rekabetine karşı başvurdukları ilk yol dolaysız vergilerde yani gelir ve kurumlar vergisinde gerçekleştirdikleri indirimler ve vergi matrahını genişletmeye yönelik düzenlemeleridir (Peker, 2012: 1-8). Ayrıca ülkeler bu indirimlerin yanında vergi sistemlerine dışarıdan gelebilecek olumsuzluklara karşın birtakım vergisel

düzenlemelere de yer vermişlerdir. OECD ülkelerinde yıllar itibariyle gelir ve kurumlar vergisi oranlarına bakıldığında bu durum daha iyi anlaşılabilecektir (Kargı ve Yaygır, 2016: 23).

Günümüzde artık neredeyse hiçbir ülke diğer ülkelerde yaşanan ve uygulanan vergi değişikliklerinden izole bir şekilde politikalar sürdürememektedir. Bu durum mali literatürde “mali dışsallık” kavramıyla açıklanmaktadır. Mali dışsallık genel olarak, bir vergileme yetkisine sahip otoritenin belirleyeceği vergi oranının, diğer vergileme otoritelerinin vergi gelirlerini etkilemesini ifade etmektedir. Mali dışsallık, daha önce açıklanan “negatif mali dışsallık” ve “pozitif mali dışsallık” şeklinde iki’ye ayrılır. Bir ülkedeki vergi yükü artışı, bazı yatırımların ülkeden kaçmasına neden olur. Vergiyi artıran hükümet, vergi matrahında bir kayıp olarak bunu görecektir. Fakat bu durum diğer ülkeler için bir kayıp olmayabilir. Yatırımların gittiği diğer ülke, vergi oranını yükseltmese bile, bu değişimden dolayı gelir elde edecektir. Bu ise “pozitif mali dışsallık”tır. Diğer bir ifadeyle bir ülkedeki vergi oranı artışı vergi arbitrajı faaliyetlerine neden olacak, diğer ülke için pozitif bir dışsallık sağlayacaktır. Bu şekilde oluşan mali dışsallık “vergi matrahı etkisine” neden olur.

Ülkelerin küreselleşme sürecinde vergilendirmeye ilgili yaşadıkları problemlerin temelinde üretim faktörlerinin aşırı bir şekilde mobil hale gelmesi vardır. Özellikle sermayenin çok fazla mobil hale gelmesi sonucunda ülkeler vergi rekabetiyle sermayeyi kendi ülkelerine çekme çabası içerisine girmektedirler. Vergi rekabetiyle, gelişmiş ülkelerde etkin bir vergi idaresinin varlığı nedeniyle gelir sorunlarına yol açmazken, etkin bir vergi idaresi gerçekleştiremeyen ve sermaye girişini engelleyeceği düşüncesiyle vergi oranlarını yükseltmeyen gelişmekte olan ülkelerde devlet ciddi gelir sorunlarıyla karşı karşıya kalmaktadır. Bu durumda ülkeler, vergi bileşenlerini sermayenin doğrudan vergilendirilmesinden harcamaların vergilendirilmesine doğru yapılandırmaktadırlar. Dolayısıyla küreselleşme sürecinde vergilendirme alanında yaşanan sorunlar, vergilendirmede harcama vergilerini de ön plana çıkarmaktadır (Kovancılar ve Miynat, 2008:164). Tablo 42’de gelir vergisi olmak üzere tablo 44’de de kurumlar vergisi oranlarının seyriyle ilgili bilgiler verilmiştir.

Tablo 42: En Yüksek Kişisel Gelir Vergisi Oranları (%) 1986-2018 (Ulusal ve Yerel Vergiler)

Ülke	1985	1990	1995	2000	2015	2018	1980-2018 farkı
Avustralya	60	49	47	47	45	46	-20
Avusturya	62	50	50	50	50	55	-7
Belçika	76	55	58	58	50	53	-23
Kanada	50	44	44	44	29	33	-17
Danimarka	73	68	64	59	55	55	-18
Finlandiya	64	63	55	52	52	51	-13
Fransa	65	53	51	54	45	45	-20
Almanya	65	65	66	59	45	45	-20
Yunanistan	63	50	45	43	42	45	-18
İzlanda	56	40	47	45	34	46	-10
İrlanda	65	58	48	42	48	48	-17
İtalya	81	66	67	51	43	43	-38
Japonya	70	65	65	50	50	55	-20
Kore	65	60	48	44	38	40	-25
Lüksemburg	57	56	50	49	43	43	-14
Meksika	55	40	35	40	35	35	-20
Hollanda	72	72	60	52	52	51	-21
Yeni Zelanda	66	33	33	39	33	33	-33
Norveç	64	54	42	48	47	38	-26
Portekiz	69	40	40	40	48	48	-21
İspanya	66	56	56	48	47	45	-21
İsveç	80	72	58	51	57	57	-23
İsviçre	33	33	35	31	40	40	+7
Türkiye	63	50	55	45	35	35	-28
İngiltere	60	40	40	40	45	45	-15
ABD	50	33	42	42	39	37	-13
OECD ort.	63	53	50	47	42	44	-23

Kaynak: OECD, 2018. <https://data.oecd.org/searchresults/?q=income+tax+rates>, (10.10.2019).

Tablo 42 incelendiğinde, 1985 yılından itibaren OECD'nin gelişmiş ülkelerinde kişisel gelir vergisi oranları düşüşe geçmiştir. Vergi oranlarındaki bu değişiklikler küreselleşmenin sonuçlarından biri olan yabancı sermaye yatırımlarının hareketliliğini ve miktarını artırmıştır. Söz konusu indirimler kurumlar vergisi

oranlarındaki indirimler kadar olmasa da, gelir vergisi oranlarında da 1980’lerden itibaren görülmektedir (Kargı ve Yaygır, 2016:32). OECD’nin çoğunluk sanayileşmiş ülkelerinde kişisel gelir vergilerindeki ortalama üst vergi oranı 1980’den beri % 20 oranında düşürülmüştür

Tablo 43: Gelir Vergisinin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı (1980-2002)

Ülkeler/Yıllar	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2017
Avustralya	43	45	42	40	37	29	38	41	--
Avusturya	23	22	20	20	22	21	22	24	21
Belçika	36	35	32	32	31	29	28	28	27
Kanada	34	35	40	37	36	35	35	36	35
Danimarka	52	51	54	54	52	50	51	55	53
Finlandiya	35	37	34	31	30	30	29	30	29
Fransa	11	11	10	11	17	17	17	18	18
Almanya	29	28	27	27	25	23	24	26	27
Yunanistan	14	13	14	11	14	14	12	15	--
İzlanda	23	19	26	31	34	34	36	36	38
İrlanda	31	31	33	31	31	29	30	31	31
İtalya	23	26	26	26	24	25	26	25	25
Japonya	24	24	27	22	21	18	18	18	--
Kore	11	13	19	18	14	13	14	17	17
Lüksemburg	27	25	24	22	18	19	21	24	23
Hollanda	26	19	24	19	15	17	21	20	21
Y. Zelanda	61	60	47	45	43	41	37	37	37
Norveç	28	25	26	26	24	22	23	27	26
İspanya	20	19	21	23	19	18	21	21	21
İsveç	41	38	38	33	33	31	27	29	29
İsviçre	38	39	32	33	29	33	31	30	30
Türkiye	43	27	26	21	22	14	14	14	14
İngiltere	29	26	29	28	49	28	28	27	27
ABD	39	37	37	36	42	35	34	40	38
OECD ort.	31	29	28	25	24	23	22	24	--

Kaynak: Vergi İstatistikleri Yıllığı, T.C. Maliye Bakanlığı.

1980 yılı itibariyle gelir vergisinin toplam vergi gelirleri içindeki payı Türkiye’de % 43,5 olup, Avrupa ve OECD ülkelerinden yüksek düzeydedir. Ancak bu yıldan itibaren ciddi düşüşlerin yaşandığı görülmektedir. Türkiye’de 1980 sonrasında vergi politikalarında yapılan değişiklikler sonucunda dolaysız vergilerin azaltılmasının amaçlandığı ve bunun sağlandığı tablodan da görülmektedir. Bu yıldan itibaren gelir vergisinin toplam vergi gelirleri içindeki payı azalmış ve 2002

yılı itibariyle % 17,6 seviyesine kadar inmiştir. Avrupa ve OECD ülkelerinde de gelir vergisinin toplam vergi gelirleri içindeki payında azalma görülmekle birlikte, Türkiye’de olduğu gibi ciddi boyutlarda değildir (Bektaş ve Gündoğdu, 2006).

Tablo 44: OECD Ülkelerindeki Kurumlar Vergisi Oranları (1981-2018)

Ülke-Yıllar	1981	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2018	Fark
Avustralya	46	46	39	36	34	30	30	30	30	-16
Avusturya	55	55	30	34	34	25	25	25	25	-30
Belçika	48	45	41	40,2	40,2	34	33,9	33,9	29	-19
Kanada	-	49,4	41,5	42,9	42,6	34,4	31	26,5	26,5	-13
Danimarka	40	50	40	34	32	28	25	22	22	-18
Finlandiya	61,5	61,8	44,5	25	29	26	26	20	20	-41
Fransa	50	50	42	36,7	37,9	35	33,3	33,3	33,3	-17
Almanya	60	60	54,5	55,1	52	38,9	29,1	29,7	30	-30
Yunanistan	45	49	46	35	40	32	24	29	29	-16
İzlanda	-	-	-	-	30,8	27,5	18	20	20	-10
İrlanda	45	50	43	38	24	12,5	12,5	12,5	12,5	-33
İtalya	36,3	46,4	46,4	53,2	37	33	31,4	31,4	24	-12
Japonya	-	-	50	50	40,9	39,5	46,6	33,8	30,8	-20
Kore	-	-	-	-	30,8	27,5	24,2	24,2	30	----
Meksika	42	42	36	34	35	30	30	30	30	-12
Hollanda	48	43	35	35	35	31,5	25,5	25	25	-23
Y. Zelanda	45	45	33	33	33	33	30	28	28	-17
Norveç	50,8	50,8	50,8	28	28	28	28	27	23	-27
Portekiz	49	55,1	40,2	39,6	35,2	27,5	25	21	21	-28
İspanya	33	35	35	35	35	35	30	28	25	-8
İsveç	57,8	56,6	53	28	28	28	26,3	22	22	-25
İsviçre	33	31,9	30,6	28,5	24,9	21,3	18,7	17,9	18	-17
Türkiye	50	48,3	49,2	26,8	33	30	20	20	22	-28
İngiltere	52	40	34	33	30	30	28	20	19	-31
ABD	49,7	49,8	38,7	39,6	39,3	39,3	40	40	27	-22
OECD ort.	45,1	49,2	41,4	36,3	33,5	28,6	27,6	25,2	24,7	-20,5

Kaynak: OECD Tax Data Base, 2019.<https://data.oecd.org/searchresults/?hf=20&b=0&q=corporate+tax+rates&l=en&s=score>, (1.10.2019) ve (kpmg.com.tr, 2018).

OECD ülkelerinin genelinde kurumlar vergisi oranlarında yaşanan bu düşüşe rağmen, vergi hâsılatının azalmadığı tersine arttığı görülmüştür, “bunun temel nedeni vergi indirimi yapan ülkelerin vergi matrahlarını ve vergi tabanını genişletmeleridir”. Ülkelerin vergi matrahını artırma yönündeki hareketlerinin sebebi, ulus-ötesi

firmaların düşük vergi oranlarına sahip bölgelerde yaptıkları işlemlerin vergi yükümlülüğünü düşürmesi ve hükümetlerin bu nedenle artan vergi rekabetinin kurumlar vergisi gelirleri üzerindeki etkilerinden dolayı endişelenmeleridir (Şahan, 2010: 179).

Tablo 45: OECD Ülkelerine Kurumlar Vergisinin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı(%)

Ülke-Yıllar	1982	1986	1991	1996	2001	2004	2006	2008	2011	2014	2017
Avustralya	12,2	9,4	14,1	14,8	20,3	15,2	20,2	21,1	19,3	16,4	-
Avusturya	3,5	3,5	3,6	3,7	4,7	6,9	5,3	5,75	4,8	4,9	5,9
Belçika	5,1	5,5	5,7	6,2	8,0	7,8	8,1	7,98	6,5	6,9	5,9
Danimarka	3,2	4,8	3,2	4,0	4,8	6,3	4,3	6,77	4,8	5,7	6,6
Finlandiya	3,4	3,4	4,5	5,0	12,5	9,4	8,4	8,99	6,2	4,3	6,3
Fransa	5,1	4,5	5,3	4,8	6,9	7,6	7,4	6,80	6,1	5,0	5,0
Almanya	5,5	6,1	4,8	2,8	4,8	1,7	2,1	6,24	4,7	4,6	5,3
Yunanistan	3,8	2,7	5,5	6,3	12,1	10,3	9,4	7,86	6,1	5,2	--
İzlanda	2,5	3,1	2,8	3,0	3,7	4,4	6,1	6,12	5,1	8,6	7,4
İrlanda	4,5	3,2	5,0	8,5	11,7	12,0	12,1	10,6	8,1	8,3	12,2
İtalya	7,8	9,2	10,0	8,7	6,8	8,4	8,1	7,53	5,1	5,0	4,9
Japonya	21,8	21,0	21,6	15,3	13,5	12,7	17,0	16,8	11,6	12,9	--
Kore	11,0	11,4	13,9	12,3	14,1	12,3	13,6	15,1	15,3	12,8	14,2
Hollanda	6,6	7,0	7,5	7,5	10,1	10,3	9,1	9,53	6,0	6,8	8,4
Y. Zelanda	7,8	8,3	6,4	12,0	11,7	11,3	16,1	14,1	13,1	13,3	14,7
Norveç	13,3	17,2	9,0	9,2	20,9	20,7	29	25,7	25,5	17,0	12,0
Portekiz	-	-	8,0	7,4	11,3	10,0	8,0	10,8	9,6	8,3	9,3
İspanya	5,1	5,2	8,8	5,4	8,6	8,1	12,0	8,78	5,8	6,1	6,8
İsveç	2,5	3,5	3,1	5,8	7,5	5,7	8,0	6,4	7,2	6,3	5,9
İsviçre	5,8	6,8	7,6	6,6	90,0	10,2	10,0	11,1	10,3	10,3	11,4
Türkiye	4,1	9,5	6,7	6,7	7,3	6,8	6,0	6,7	7,4	6,4	6,8
İngiltere	8,4	12,6	9,8	7,9	9,7	9,5	11,1	10,0	8,7	7,7	8,5
OECD ort.	7,6	8,0	8,0	8,0	10,0	9,4	10,9	10,3	8,9	8,7	--

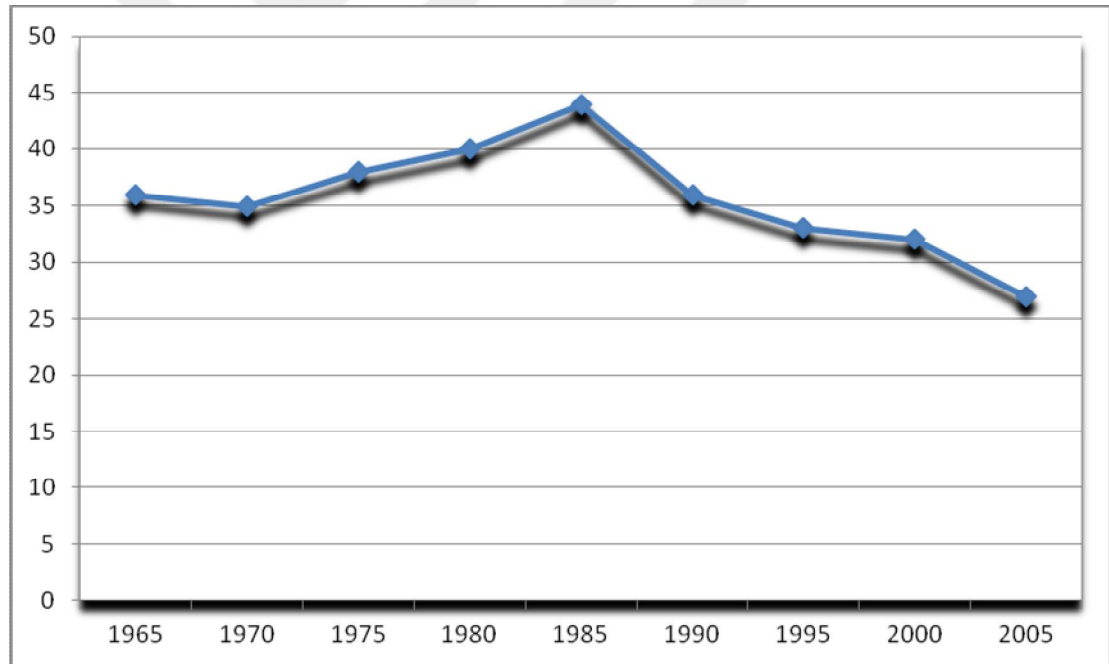
Kaynak: OECD (2019), Tax on corporate profits (indicator), <https://data.oecd.org/searchresults/?q=Corporate+Tax+in+Total+Tax+Revenues>, (19.09.2019).

Örneğin, 1982–2004 döneminde kurumlar vergisi hâsılâtının toplam vergi gelirleri içindeki payı Japonya’da 5,5, Türkiye’de 4,1, İtalya’da 1,9, İngiltere’de 1,6, Almanya’da 0,6 puan gerilerken, 19 OECD ülkesinde söz konusu oran yükselmiştir. (Norveç, Avustralya, Yeni Zelanda, İrlanda, Kanada, İspanya ve Yunanistan’da aynı

dönemde 5 puandan fazla artış söz konusudur). Bu durum iki şekilde açıklanabilmektedir:

- Birincisi bu dönemde kurumların karlılıklarının artması nedeniyle daha fazla vergi ödemeleridir (örneğin Almanya, küreselleşmeye bağlı olarak artan karlılıkla birlikte kurumlar vergisi hâsılatı açısından lider ülke haline gelmiştir).
- İkincisi ise düşük vergi oranlarının indirim, istisna ve muafiyet konusunda hükümetleri daha az cömert davranmaya itmesi ve bu durumun kurumlar vergisi matrahını genişletmiştir (OECD, 2008).

Şekil 8: OECD Ülkelerinde Kurumlar Vergisi Oranlarının Seyri (1965 -2005)

Kaynak: OECD, 2018. <https://data.oecd.org/>, (13.04.2018).

Küreselleşmenin vergi üzerindeki etkileri bu şekilde de kalmayacaktır. Bahsi geçen etkileri yanında ülkeler arasında uluslararası anlamda da vergi rekabetleri oluşacaktır. Bu da ülkelerin rekabet içine girerek vergi oranlarını çok düşük seviyelere çekmesine sebep olacaktır. “dibe doğru yarış” adlandırılan bu durumun ortaya çıkacağı ileri sürülmüştür. “Bu bağlamda küreselleşme, söz konusu

uluslararası rekabete maruz kalan ülkelerin refah devleti anlayışı kapsamında refah devletinin etkinliğine ve sürdürülebilirliğine ciddi bir şekilde zarar vermekte ve refah devletinin adeta altını oymaktadır. Bunun sonucunda da etkinliğinden uzaklaşan refah devleti de gittikçe kalıntı refah devleti' ne dönüşmektedir”.

Vergi rekabeti yüzünden vergi politika ve kontrolleri üzerindeki kontrolleri önemli ölçüde kaybolan devletler, bu olumsuz etkiler sonucunda da refah uygulamalarında finansman sıkıntısı yaşamakta ve bu durumu da telafi edebilmek adına kurumlar vergisinden kaybolan farkı kapatabilmek adına dolaylı vergilere ve sosyal katkı ödemelerine ağırlık vermektedir; fakat bu stratejinin de kesin bir çözüm olabilme şansı oldukça düşüktür. Zira yurtiçinde uygulanabilecek olan bu politikalar ülke ekonomisini zayıflatıp istihdamı azaltabilmektedir. Ayrıca sosyal güvenlik katkılarının ve dolaylı vergilerin yükünün verimliliği yüksek olmayan hizmet sektörü üzerine kaydırılması hizmet sektörünün zayıflamasına ve buna paralel olarak istihdamın da düşmesine de dolayısıyla da işsizliğin artmasına neden olmaktadır. Diğer taraftan zaten az bir gelir edebilen hizmet sektör çalışanlarının sosyal durumları da kötüleşmekte ve sektör çalışanları da refah devletinin sosyal imkân ve olanaklarına da daha fazla ihtiyaç duymaktadır. Bu durumda da refah devletinin uygulaması yerine getirmesi gereken refah imkânlarının da finansmanını sağlamaya çalışırken imkânlarla olan ihtiyacı daha fazla arttırdığı bir paradoks oluşmaktadır. Zira uluslararası vergi rekabetinden dolayı vergi yükünün kurumlar vergisinden diğer tür vergilere kaydırılması refah devleti açısından olumsuz sonuçlar doğurmaktadır (Gümüş, 2012: 98).

Bunların yanında ilk yaklaşım bağlamında düşünüldüğünde, globalleşme ve küresel ekonomi devletlerin makroekonomik kontrollerini güçleştirmekte ve bunun sonucunda da ülkeler refah devletinin gerektirdiği büyük ve etkin devlet olma riske girmekte ve böylece de refah devleti de zayıflamaktadır. Bunların yanında, Örneğin, faiz oranlarının uluslar arası rekabet yüzünden normalden daha yüksek olması durumunda, refah devleti tarafından borçla finanse edilerek yapılabilecek bir malî genişleme çok daha maliyetli hale gelecektir (Moses, 1994: 148-158).

Ayrıca, sermaye hareketliliği, sermaye sahiplerinin pazarlık gücünü arttırmaktadır. Sermaye hareketliliğinin olmadığı ya da düşük seviyede olduğu durumda, sermaye sahiplerinin devlete borç vermekten ve devletin uygulayacağı faiz

oranına razı olmaktan başka bir çareleri bulunmamaktadır. Fakat uluslar arası sermaye hareketliliğinin göreceli olarak serbest olduğu bir ortamda sermaye sahipleri, ülkelerinde yüksek risk gördükleri ya da mevcut faiz oranının düşük olduğuna kanaat getirdikleri zaman rahatça sermayelerini daha az riskli ya da daha yüksek faiz oranlı bir ülkeye kaydırabilmektedirler. Bu durum da refah devletlerini, borçlarını ödeyebilmek için kapalı bir ekonomik yapıya oranla daha yüksek faiz ödemek zorunda bırakabilir ki bu da refah devletinin sürdürülebilirliğine zarar verecektir. Öte yandan, sermaye hareketliliğinin serbest olduğu bir dünyada, kamu borcunu finanse edebilmek adına ülkeye akacak olan sermaye, bir taraftan yüksek faiz oranı beklerken diğer taraftan da ülkenin döviz kurunu daha değerli hale getirip devletin ihracat potansiyelini azaltabilir. Bu durum da ülkenin borcunu ödeyebilme kapasitesini düşürüp refah devletini zor durumda bırakabilir (Moses, 1994: 149-158).

Dünyadaki gelişme ve değişikliklere paralel olarak Türkiye ekonomisi de 1980'lerden itibaren serbestleşme politikaları ile söz konusu yeni ekonomik düzene dâhil olmaya başlamıştır. Türkiye de 1980 yılından itibaren ithal korumaları kaldırmış dışa açık ekonomi bir iktisadi model benimsemiş mal ve finans piyasalarında dünya ekonomisi ile bütünleşme sürecine dâhil olmaya başlamıştır (Susam ve Oktayer, 2012: 170). Nitekim uluslararası finans kuruluşlarının özellikle IMF'nin belirlediği koşullar çerçevesinde, 1980 sonrasında Türkiye'de uygulamaya konan 24 Ocak istikrar ve yapısal uyum politikaları, kısa dönemde dış ödemeler dengesi ve fiyat istikrarının sağlanmasını, uzun dönemde ise ekonomide yapısal dönüşümleri gerçekleştirerek serbest piyasa ekonomisinin yerleştirilmesini ve dışa açılmanın sağlanmasını amaçlamaktadır (Kargı ve Özügurlu, 2007: 4).

Devam eden dönem içerisinde yayılan vergi rekabetine uyum sağlamak amacıyla en önemli gelişmelerden birisi de gelir vergisi, kurumlar vergisi gibi dolaysız vergi oranlarının düşürülmesi olmuştur. Arz yönlü iktisat politikası temel olarak, dolaysız vergilerin oranlarının düşürülmesi vasıtası ile emek ve sermaye gelirleri üzerindeki ikame etkisini ortadan kaldırmayı, böylece ekonominin çalışma-yatırım-tasarruf eğilimini güçlendirmeyi öngörmektedir (Kargı ve Özügurlu, 2007:4).

Dünyadaki uygulamalar ile karşılaştırıldığında, vergi oranları açısından ülkemizdeki gelişime baktığımızda, özellikle kurumlar vergisi alanında dünyadaki vergi rekabeti ile uyumlu bir yapı ve politikanın sergilendiği görülür. Nitekim tablo

40'tan görüleceği üzere Türkiye'de kurumlar vergisi 1990 yılında neredeyse %50 oranında uygulanırken günümüze kadar bu oran %60 oranında azaltılarak %20'ye kadar indirilmiştir. Dolaysız vergilerdeki indirim sadece kurumlar vergisinde olmayıp aynı zamanda da, kişisel gelir vergisinde de vergi rekabetinden dolayı Türkiye'de indirilmiştir. Ancak kurumlar vergisi ile karşılaştırdığımız zaman kişisel gelir vergisindeki değişim kurumlar vergisindeki değişim kadar olmamıştır. Bunun nedeni ise doğrudan yatırım yapacak firmaların-işletmelerin yer seçimi yaparken birçok faktör ile birlikte vergi oranlarını da dikkate almasıdır. Nitekim tablo 39'a baktığımızda Türkiye'de 1995 yılında gelir vergisinin en üst dilimi için %55 oranı uygulanırken bu oran 1999 yılında %45 oranına indirilmiş, 2006 yılında ise üst dilim oranı %35'e indirilmiştir. Günümüzde gelir vergisinin en üst dilimi için %35 oranı uygulanmaktadır.

Tablo 46: Türkiye'de Gelir Vergisi Oranları (En Üst Dilimdeki Oranlar)

Yıllar	1. Dilim	2. Dilim	3. Dilim	4. Dilim	5. Dilim	6. Dilim	7. Dilim
1995	25	30	35	40	45	50	55
1996	25	30	35	40	45	50	55
1997	25	30	35	40	45	50	55
1998	25	30	35	40	45	50	55
1999	20	25	30	35	40	45	
2000	20	25	30	35	40	45	
2001	20	25	30	35	40	45	
2002	20	25	30	35	40	45	
2003	20	25	30	35	40	45	
2004	20	25	30	35	40	45	
2005	20	25	30	35	40		
2006	15	20	27	35			
2007	15	20	27	35			
2008	15	20	27	35			
2009	15	20	27	35			
2010	15	20	27	35			
2011	15	20	27	35			
2012	15	20	27	35			
2013	15	20	27	35			
2014	15	20	27	35			
2015	15	20	27	35			

Kaynak: GİB, (2018).https://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/user_upload/VI/GBG1.htm, (4.10.2019).

Tablo 47: Türkiye’de Kurumlar Vergisi Oranları(1990-2018)

Yıllar	Vergi Oranları	Yıllar	Vergi Oranları
1990	46	1999	30
1991	46	2000	30
1992	46	2001	30
1993	46	2002	30
1994	25	2003	30
1995	25	2004	30
1996	25	2005	33
1997	25	2006	20
1998	25	2007	20
2018	22	2019	22

Kaynak: GİB, 2019. <https://www.gib.gov.tr/>, (4.10.2019).

Tablo 48: 1980-2011 Yılları Arasında Türkiye’de Vergi Yapısı

Yıllar	Toplam Vergi Gelirleri/ Konsolide Bütçe Gelirleri	Vergi Yükü (%)	Dolaylı Vergiler/ Toplam Vergi Gelirleri (%)	Dolaysız Vergiler/Toplam Vergi Gelirleri(%)
1980	78,7	18,6	62,8	37,2
1981	79,7	18,2	59,6	40,4
1982	91,6	16,8	59,6	40,4
1983	82,3	13,0	57,3	42,7
1984	88,8	13,6	46,9	42,8
1985	89,8	15,2	52,0	53,1
1986	91,2	14,6	57,2	48,0
1987	92,3	15,0	49,6	50,4
1988	85,6	15,1	49,6	50,4
1989	84,5	15,8	53,4	46,6
1990	86,3	12,4	52,1	47,9
1991	91,2	12,8	52,3	47,7
1992	83,0	13,8	50,4	49,6
1993	76,6	13,2	48,6	51,4
2000	79,0	21,1	59,1	40,9
2001	78,8	21,5	59,6	40,4
2002	77,1	21,3	66,4	33,6
2003	84,1	23,6	67,8	32,2
2004	84,4	21,0	71,0	29,0
2005	80,8	21,9	73,1	27,9
2006	82,1	21,8	68,7	31,3
2007	84,8	23,6	66,6	33,4
2008	84,2	24,6	64,4	35,6
2009	84,4	24,3	69,0	31,0
2010	86,6	21,2	67,1	32,9
2011	89,0	22,0	67,7	32,3

Kaynak: www.bumko.gov.tr, (18.09.2018).

Tablo 48 incelendiğinde söz konusu dolaylı ve dolaysız vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki paylara bakıldığında dolaysız vergilerin vergi gelirleri içerisindeki payının yüksek olmasına rağmen, 1980’li yılların sonlarına doğru bilhassa 2000’li yılların başlarından itibaren ciddi bir şekilde dolaylı vergilerin payının yükselişe geçtiği görülmektedir. Gelir Vergisi’nin yanında Kurumlar Vergisi gibi dolaysız vergi oranlarının düşürülmesi, arz yönlü iktisat politikasının bir özelliği olmasının yanında, Katma Değer Vergisinin uygulamaya konulması ile birlikte dolaylı vergilerin sistem içerisindeki ağırlığı artmıştır. Arz yönlü iktisat politikası çerçevesinde dolaysız vergilerin oranlarının düşürülmesi yoluyla da emek ve sermaye gelirleri üzerindeki ikame etkisini ortadan kaldırmayı, böylece ekonominin çalışma-yatırım-tasarruf eğilimini güçlendirmek öngörülmüştür (Özveren, 2013: 96).

Tablo 49: Türkiye’de Dolaylı-Dolaysız Vergilerin 1980-1990 Dönemlerindeki Tahsilâtının Dağılımı(1980-2018)

Yıllar	Vergi Gelirleri	Dolaysız Vergiler	%	Dolaylı Vergiler	%
1980	749,849	470,771	63	279,078	37
1981	1,190,204	708,894	60	481,310	40
1982	1,304,866	777,105	60	527,760	40
1983	1,934,492	1,107,962	57	826,530	43
1984	2,372,211	1,356,231	57	1,015,980	43
1985	3,829,117	1,795,734	47	2,033,383	53
1986	5,972,034	3,106,015	52	2,866,019	48
1987	9,051,00,	4,492,170	50	4,558,833	50
1988	14,231,761	7,065,886	50	7,165,875	50
1989	25,550,320	13,644,961	53	11,905,359	47
1990	45,399,534	23,656,790	52	21,742,744	48
1995	9,228,596,187	441,787,096	41	642,563,408	59
1998	14,802,279,916	4,302,829,162	47	4,925,767,025	53
2000	26,503,698,413	10,849,961,708	41	15,653,736,705	59
2003	84.316.169,311	27,780,137,700	33	56.536.031.611	67
2006	151.271.701,648	47,334,571,925	31	103.937.129.723	69
2009	196.313.308,611	70,672,791,099	36	125,640,517,512	64
2012	317.218.619.744	101,509,958,318	32	215,708,661,425	68
2015	465.229.389.823	158,177,992,539	34	307,051,397,283	66
2018	738,180,401,267	243,599,532,418	33	494,580,868,848	67

Kaynak: GİB, (2019)<https://www.gib.gov.tr/>, (13.10.2019).

Dolaylı ve dolaysız vergilerin vergi gelirleri içindeki payı incelendiğinde dolaysız vergilerin vergi gelirleri içerisindeki payının yüksek olmasına rağmen, 1980’li yılların sonlarına doğru ve özellikle 2000’li yılların başlarından itibaren

dikkat çekici şekilde dolaylı vergilerin payının yükseldiği görülmektedir. Gelir Vergisi ve Kurumlar Vergisi gibi dolaysız vergi oranlarının düşürülmesi, arz yönlü iktisat politikasının bir özelliği olmakla beraber, Katma Değer Vergisinin uygulamaya konulması ile birlikte dolaylı vergilerin sistem içerisindeki ağırlığı artmıştır. Arz yönlü iktisat politikası çerçevesinde dolaysız vergilerin oranlarının düşürülmesi yoluyla da emek ve sermaye gelirleri üzerindeki ikame etkisini ortadan kaldırmayı, böylece ekonominin çalışma-yatırım-tasarruf eğilimini güçlendirmek öngörülmüştür.

3.2.2. Bazı Refah Devleti Ülkelerinde Vergi Politikaları

Bu kısımda seçili ülke örneklerinden yola çıkılacak ve bu bağlamda ileri refah devleti ülkesi olarak da adlandırılan Danimarka, Norveç ve İsveç'teki vergi politikalarına değinilecektir.

3.2.2.1. Danimarka'da Vergi Politikaları

Danimarka, Avrupa Birliği'ne üye ülkeler içerisinde toplam vergi gelirleri bakımından en yüksek gelir vergisi payına sahip ülkelerden bir tanesidir. 1995 ve 2018 yılları arasında kişisel gelir vergisi oranları %65,90 ile %55,40 oranları arasında bir seyir izlemiştir. Kurumlar vergisi ise 1985 ile 2018 yılları arasında %50 ile %22 oranları arasında bir seyir izlemiştir (Price Water House Coopers, World Wide Tax Summaries, <https://tradingeconomics.com/denm-ark/personal-income-tax-rate>).

Danimarka gelir vergisi sistemi artan oranlı bir tarife yapısına sahiptir ve genel olarak kişiler tarafından elde edilen tüm gelirler vergilendirilebilir gelirin hesaplanmasına dâhil edilmektedir. Danimarka'da yerleşik olan kişiler hem ülke içinde hem de ülke dışında elde ettikleri tüm gelirler üzerinden vergilendirilirken, bireylerin elde ettikleri gelirler dört ana kategoriye ayrılmıştır. Bunlar kişisel gelir, menkul kıymet iradı, hisse senedi gelirleri ve kontrol edilen yabancı kurum kazançlarıdır. Ancak gelir vergisi unsurlarından biri olmakla beraber kontrol edilen yabancı kurum kazançları sadece kurumlar vergisinin hesaplanmasında dikkate alınmaktadır.

Danimarka, Avrupa Birliği'ne üye ülkeler içerisinde toplam vergi gelirlerinde dolaysız vergi gelirleri payı oldukça yüksek bir ülkedir. Aynı şekilde gelir vergisinin toplam vergi gelirleri içindeki payı % 55,1 gibi yüksek bir oranı teşkil etmektedir. Bu açıdan bakıldığında, gelir vergisi Danimarka bakımından en yüksek vergi gelirinin elde edildiği bir vergi kalemidir. Önemli bir vergi muafiyetinin bulunmadığı Danimarka gelir vergisi sistemi daha gelenekçi bir yapıya sahip görünmektedir (Ubay, 2013: 117).

Danimarka'nın vergi sistemine değinecek olursak oldukça karışık ve farklı bir sisteme sahip olduğunu söyleyebiliriz. Avrupa kıtasında en yüksek vergi oranlarına sahip ülkedir. İkili gelir vergisini uygulamaktadır. Bunun anlamı sermaye gelirlerinin düz, emek gelirlerinin artan oranlı bir şekilde vergilendirilmesidir. Kişisel gelir vergisi artan oranlı iken kurumlar vergisi tek –düz oranlıdır. Vergide karar mercileri hem merkez yönetimler hem de yerel yönetimlerdir.

Danimarka'nın gelir vergisi sistemi; nispeten yüksek vergi ortalamaları ve marjinal vergi oranları ile karakterize edilir. Bireyler, herhangi bir indirim yapılmadan önceki brüt ücret üzerinden tarh edilen % 8 orana sahip işçi piyasası katkı payı öderler. Diğer kuzey ülkelerinde olduğu gibi yerel vergiler, gelir vergisi sisteminde önemli bir paya sahiptir. Yerel (belediye) vergileri düz oranlıdır ve bir belediyeden diğer belediyeye değişiklik göstermektedir. Ortalama yerel gelir vergisi oranı % 25,7'dir (Kilise vergisi bu orana dâhildir). Kişisel gelir vergisi indirimi olarak bireyler 42.900 DKK'lık (5.756 Euro) bir indirim hakkına sahiptirler.

Tablo 50: Danimarka Gelir Vergisi Tarifesi

Vergilendirilebilir Gelir Sınırları		Ücret Gelirleri Dâhil Marjinal Vergi Oranları
Alt Sınır	Üst Sınır	(%)
0	49,999 DKK	8
50,000 DKK	524,281 DKK	40,2
542,282 DKK	Ve üstü	56,5

Kaynak: Price Water House Coopers World Wide Tax Summaries <https://home.kpmg/xx/en/home/insights/2011/12/Denmarkincometax.html>, (11.03.2019). Danimarka Kronu (DKK).

Tablo 50'da yer alan alt ve üst limitler bireylerin yukarıda bahsedilen gelirlerinin toplam miktarıdır. Kişilerin vergilendirilecek toplam gelirleri kapsamında

şunlar mevcuttur: Kişisel gelir(maaş, aynı haklar, serbest meslek geliri, emekli aylığı vb). Sermaye geliri(faiz geliri, faiz gideri, net vergilendirilebilir sermaye kazancı vb). Vergilendirilebilir gelir(sermaye gelirine eklenen ve belirli kalemlerde indirimler için ayarlanan kişisel gelir). Hisse geliri (temettüleri, hisse senetlerinde sermaye kazancı). Mülkiyet değeri (Danimarka'da veya yurtdışında bulunan mülkün değeri). Gelirleri Vergi oranlarına değinecek olursak söz konusu % 56.5'lik oranın içerisinde merkezi yönetim oranları, yerel yönetim oranları(belediye vergileri), kiliseye yardım oranları(sadece üyeler için), sigorta prim kesintileri 18 yaşından büyüklerin ödemekle yükümlü oldukları gibi 18 yaşından küçüklerin de ödemek zorunda oldukları % 8'lik bir işgücü piyasasına katkı (labour market contribution) payını da içermektedir (Pricewaterhouse Coopers-Worldwide Tax Summaries, 2019). <http://taxsummaries.pwc.com/ID/Denmark-Individual-Taxes-on-personal-income>, (11.03.2019).

Kurumlar vergisi ise önceden de bahsedildiği üzere düz oranlı ve bu oran %22'dir. Danimarka'da Kurumlar Vergisi vergi oranı, şirketlerden alınan bir vergidir. Tutarı, normalde bir iş yılında ticari faaliyetlerini gerçekleştirirken elde ettikleri net gelirli şirketlere dayanmaktadır. Kullandığımız kıstas Kurumsal Gelir için en yüksek oranı ifade eder. Kurumlar Vergisi Oranından elde edilen gelirler, Danimarka hükümeti için önemli bir gelir kaynağıdır.

Tablo 51: Danimarka Kurumlar Vergisi Tarifesi (1981-2018)

Cari Oran%	Önceki Oran (%)	En Yüksek Oran (%)	En Düşük Oran (%)
22,00	22,00	50,00	22,00

Kaynak: <https://tradingeconomics.com/denmark/corporate-tax-rate> (12.03.2019).

Tablo 52: Danimarka'da Uygulanan Temel Vergiler ve Vergi Oranları

Vergi Türü	Önceki Oran (%)	En Yüksek Oran(%)	En Düşük Oran (%)
Kurumlar Vergisi	22,00	50,00	22,00
Gelir Vergisi	55,80	65,90	55,40
Harcama Vergileri	25,00	25,00	25,00

Kaynak: Price Water House Coopers World Wide Tax Summaries <https://tradingeconomics.com/denmark/corporate-tax-rate>, (12.03.2019).

Peki, Danimarka'da kişi başına düşen vergi yükümlülüğü elde edilen gelirin neredeyse %50'sini aşmasına rağmen ülke olarak yaşanabilecek en mutlu ve huzurlu ülkelerden biri olmasının ve insanların vergi ödemekten şikâyetçi olmamalarının

sebepleri nelerdir? Danimarka vatandaşları ile yapılan röportajlar ve anketler sonucunda en yaygın cevaplar şu şekilde olmuştur: refah devletinde yaşıyoruz ve bu yüksek vergiler ödememiz anlamına gelebilir; fakat devletten fazlasıyla yararlanıyoruz ve bunun karşılığında da bir vergi ödemeleri gerektiklerinin ifade etmişlerdir. Aynı zamanda tabloda da görüleceği üzere kamu kesimi Danimarka'nın ekonomisinde oldukça yüksek bir alana sahiptir. Vergilemede adalet ilkesinin çok önemli olduğunu ve bu bağlamda da artan oranlı verginin varlığını savunduklarını ifade etmişlerdir. Artan oranlı vergi sistemi ile herkesin gelirine kıyasla vergi ödeyeceğine inanmaktadırlar. Stopaj usulü vergilendirmenin varlığının ise bireylerde vergi ödeme hissiyatını azalttığını ifade etmişler. Gelirlerinin yarısının vergiye ayrılmasından bir rahatsızlık duymadıklarını; çünkü kesintilerin yani vergilerin politikacıların cebine gitmesinin yerine kendilerine yani halka kamu hizmeti olarak geri geleceğinden emindirler. Devlet ve bireyin karşılıklı olarak güven ilişkisi çok ciddi anlamdadır ki eğitimin, sağlık sisteminin ücretsiz olması, işsizlik yardımı bu duruma önemli birkaç örnektir.

3.2.2.2. Norveç'te Vergi Politikaları

Norveç Avrupa'nın en kuzeyinde yer alan yaklaşık beş buçuk milyon nüfusa (5.400.916) ve 385. 252 km² yüzölçümüne sahip bir ülkedir. Norveç, yönetim sistemi ile de farklılık arz etmekte geçmiş ve şimdi ile kültürel bir yapıya sahip olup, parlamenter, demokratik ve temsisi esaslara dayalı anayasal-sırlı-kalıtsal monarşi ile yönetilmekte olan bir krallıktır. 1814 yılında bağımsızlığına kavuşan Norveç 17 mayıs 1814 tarihinde anayasasını ilan etmiştir. Anayasası da 5 bölüm ve 112 maddeden oluşmuştur: *Devletin Şekli ve Din, Yürütme Yetkisi, Kral ve Kraliyet Ailesi, İnsan Hakları ve Yasamsa Yetkisi, Yargı Yetkisi, Diğer Genel Hükümler* (Dikmen, 201:191).

Norveç'te devletin gücü kuvvetler ayrılığı prensibinden dayanmaktadır. Devlet yönetim erki yasama, yürütme ve yargı arasında dağıtılmıştır. Siyasi, güç ise devlet, iller ve belediyeler arasında bölüştürülmüştür (Çiçek ve Çiçek, 2012: 202-223).

Norveç politik ve kültürel özelliklerinden ziyade ağırlıklı olarak sosyoekonomik gelişme ve çalışmalarıyla dünya genelinde dikkat çekmektedir. Ki gelir adaletsizliği, işsizlik ve enflasyon oranlarının oldukça düşük olduğu sayılı ülkelerden biridir. 2013 yılında yapılan araştırmalar sonucunda Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın yayımladığı İnsani Kalkınma Endeksi'ne göre de %3,4 işsizlik, %2,1 enflasyon oranı, ortalama 80,2 olan ortalama yaşam süresi, 0,24 olan *gini katsayısı* ve kişi başına düşen 64,408 dolarlık gelir ile dünyanın en yaşanabilir ülkesi olarak tespit ve ilan edilmiştir.

Norveç bir Avrupa ülkesi olmasına rağmen Avrupa Birliği'ne üyeler arasında yer almamaktadır. 1972 ve 1994 yıllarında yapılan referandumlarla Norveç halkı Avrupa Birliği'ne girmeyi reddetmiştir. Reddetmelerinin önemli sebepleri ise Avrupa Birliği'ne katılımları sonucunda egemenlik haklarının, eşitlik ve sosyal devlet anlayışlarının zedeleneyeceğinden çekinmeleridir (Dikmen, 2015:194). Her ne kadar Norveç, Avrupa kıtasında yer alıp neo-liberal ekonomi modeline sahip görünse de neo-liberal büyüme modelini saf haliyle benimsememiş ve kendine özgü bir ekonomi modelini uygulamak adına güçlü bir kamu maliyesi aracını özel sektörle sentezlemiş ve Norveç ekonomisi ve kamu maliyesi Kuzey Avrupa refah devleti modelinin kurucusu ve temsilcisi olmuştur (Karahanoğulları, 2013: 234).

Norveç serbest Pazar politikaları ile hareketli bir özel sektöre sahip olmanın yanından geniş ve güçlü kamu ekonomisi ile gelişmiş bir karma ekonomi sistemine sahiptir. Dünya genelinde önemli bir doğalgaz ve petrol ihracatçısı olan Norveç'te söz konusu ticaret kamu ekonomisi yani devlet eliyle gerçekleştirilmektedir. Ki doğalgaz ve petrol ihracatı Norveç'in toplam ihracatının yarısına tekabül etmektedir. Hatta Norveç devleti özel petrol şirketlerini kendisi ile bilgi ve deneyim paylaşımına zorlamıştır. Bu bağlamda da örnek olarak STATOİL firmasını yenilikler üretmeye teşvik etmek için karlarını yüksek oranda vergilendirmiş fakat; AR-GE çalışmalarına da vergi teşvikleri getirmiştir. Bunun sonucunda da şirket büyük teknolojik adımlar atmış ve dünya genelinde açık deniz derin petrol ve sondaj alanında önemli bir aktör haline gelebilmiştir (Dikmen, 2015, ss. 189-214), (Çiçek ve Çiçek, 2012, ss. 204).

Norveç kamu ekonomisinin en önemli özelliği özgünlüğüdür. Norveç'te devletin sahip olduğu doğal gaz ve petrol kaynaklarının özel sektör yerine kamusal olarak işletilmesi ve bu şekilde bölüşülmesi, toprak ve tekelleri üretim rantının

olabildiğince toplumsallaştırılması söz konusu kaynakların nesiller arası eşit ve adil bir şekilde bölüşülmesi hedefi, Norveç kamu ekonomisinin özgünlüğünün önemli bir göstergesidir. Demir yolları posta-telekomünikasyon, finansal hizmetler alanlarında da kamu maliyesi hâkim durumdadır (Karahanoğulları, 2013:238). Bunun sonucunda da Danimarka ile ilgili bölümde de bahsettiğimiz gibi Norveç'te de dünya genelinde nadir görülen bir vergi sistem ve politikalarının yanında güçlü bir yerel yönetim sistemi mevcuttur.

Norveç'te yerel demokrasinin köklü bir tarihi vardır ve yerel yönetimler oldukça iyi yapılandırılmıştır. Yerel yönetimlerin hak ve sorumlulukları ilk kez 1837'de Alderman Kanunu ile belirlenmiştir (Ministry of Local Government and Regional Development, 2008:7). Bu yasa ile merkezi idareden yerel idarelere önemli yerel konularda karar alma yetkisi verilmiştir. Bağımsız il belediyesi meclisleri 1976'da kurulmuştur. Önceden her il, kendisine bağlı belediyelerin yasal, ekonomik ve idari bir birliğini oluşturur iken, günümüzde yerel yönetimlerde belediyeler (municipality) ve illerden (county) oluşan ikili bir sisteme geçilmiştir.

Günümüzde geçerli olan Norveç yerel yönetimler sistemi, 25 Eylül 1992 tarihinde kabul edilen Mahalli İdareler Kanunu ile düzenlenmiştir. Kanun, 13 bölüm ve 82 maddeden oluşmaktadır. Mahalli İdareler Kanunu; yerel idarelerin yapısını, yerel otoritelerin yönetimini ve görevlerine ilişkin belediyeler arasındaki işbirliğini, seçilmiş organların görevlerini, çalışanların görev ve haklarını, finansal plan, yıllık hesap ve raporlar, yıllık bütçe gibi yerel yönetimlerin rapor ve planlarını, yerel yönetimlerin denetim ve kontrolünü, yerel idarelerin girişimlerini kapsamaktadır. Kanunun amacı yerel idarelerde fonksiyonel demokrasiyi, etkin ve etkili yerel yönetim anlayışını sağlamaktır.

Bugün Norveç'te 19 il ve 429 belediye bulunmaktadır. İllerin ve belediyelerin ülkeye olan mali yükünü düşürmek amacıyla, Norveç hükümetleri yerel idarelerin sayısını sürekli azaltmaktadır. 1950'de 20 il ve 744 belediye mevcut iken günümüzde bu sayının yarıya indiği görülmektedir. Her belediye bir ile bağlıdır. İller ve belediyeler arasında hiyerarşik bir ilişki yoktur. Başkent Oslo hem bir belediye hem de bir ildir.

Norveç'te kamu hizmetleri merkezi idare, iller ve belediyeler arasında paylaştırılmıştır. Sosyal güvenlik, iç ve dış güvenlik, adalet, genel sağlık hizmetleri

(hastaneler), üniversite eğitimi, mülteci ve göçmen sorunu, yabancı politikası, ulusal kara ve demir yolu ağı, genel tarımsal ve çevresel sorunlar merkezi idarenin görev alanına girmektedir. 16-19 yaş arası öğrenim hizmetleri, il yollarının yapımı ve toplu taşıma, bölgesel planlama, müze, kütüphane ve spor salonu gibi sosyal tesislerin yapımı illerin sorumluluğundadır. 16 yaşına kadar olan öğrenim hizmeti (anaokulu ve kreş dâhil), sağlık hizmetleri, sosyal hizmetler, yaşlı ve engelli bakımı, yerel planlama, tarımsal sorunlar, yerel yol ve limanlar, su ve kanalizasyon hizmetleri belediyelerin görev alanına girmektedir (Dikmen, 2015:194).

Ekonomik yapısı itibari ile Norveç kamu maliyesinin en önemli gelir kaynağı vergilerdir. Norveç ekonomisinde toplam vergi gelirlerinin GSYİH' ye oranı birçok ülkenin genel devlet gelirlerinin bile üzerindedir. Hatta 2000'li yıllar yani kriz dönemlerinde bile Norveç'te vergi gelirlerinin GSYİH'ye oranı %33 civarlarında istikrarlı bir şekilde devam etmiştir. Bu başarılı sonuçların elde edilmesinin arkasındaki en önemli faktör ise vergi tabanının genişletilmesi ve vergi iadesi yapılabilen en yüksek vergi geliri düşürülmesi ve vergi indirimlerinden faydalanılamayan bir munzam gelir vergisi sisteminin oturtulmasıdır. Bunlara ek olarak da vergi tabanı genişletme alanında bir reform niteliğinde yapılan İkili Gelir Vergisi Uygulaması'na (dual income tax) geçilmiştir. İlerleyen bölümlerde başta ikili gelir vergisi sistemi (DIT) olmak üzere kapsamlı gelir vergisi sistemi (Comprehensive Income Tax) ve Tek Oranlı Vergileme Modeli gibi gelir vergisi modellerini de incelenecektir.

Norveç vergi idaresi Maliye Bakanlığı bünyesindedir. Norveç'te Vergi Dairesi Başkanlığı toplamda beş tanedir. Vergi daireleri kuzey vergi bölgesi, güney vergi bölgesi, doğu vergi bölgesi, batı vergi bölgesi ve merkezi vergi bölgesi olmak üzere beş alanda yapılandırılmıştır. Vergi dairelerinin asli görevi ise; öncelikle gelir ve servet üzerinden toplanan vergileri, işveren sigorta primlerini, katma değer vergisini ve son olarak da servet vergisini belirlemektir. Ayrıca vergi idarelerinin bir diğer görevi ise ulusal nüfus kayıtlarını tutmaktır.

Norveç'te vergi yönetimi daha çok yerel yönetimlerin takdirindedir ve söz konusu yerel yönetimlerin takip edip uyguladığı iki temel politika vardır. Bunlardan ilki yerel idarelerin sahip olduğu takdir yetkisi (tax discretion), diğeri ise vergi denkleştirmesidir (tax equalization).

Takdir yetkisi (tax discretion); yerel yönetimlerin uyguladıkları bir yerel vergi politikasıdır. Bu yetkiyi belediyeler ve il yönetimleri kullanmaktadır. Norveç'te yerel yönetimlerin karar alma süreçlerinde güçlü olduklarının bir göstergesidir. Bu bağlamda yerel yönetimlerde belediyeler gelir vergisi, servet vergisi ve emlak vergisi oranını, iller ise sadece gelir vergisi oranını belirleyebilmektedir. Norveç'te bu yetki politikalarının var olması ve hatta arttırılması gerektiğine dair tartışmaların varlığı sürmektedir. Çünkü insanlar söz konusu politikalarla beraber daha fazla takdir yetkisi ile beraber yerel hizmetlerde etkinlik ve etkililiğin daha da artacağına inanmaktadırlar. Bunlara ek olarak bir diğer önemli husus ise yerel vergi takdir yetki politikası ile yerel seçimlerde seçmenlerin katılımlarının artacağına ve böylelikle de yerel demokrasinin daha da gelişeceğine inanılmaktadır (Çiçek ve Çiçek, 2012: 205).

Vergi denkleştirme (tax equalization); belediyelerin toplayabildikleri vergi gelirleri açısından belediyeler arasında önemli farklılıklar oluşabilmektedir. Aynı zamanda yaşanabilecek bu farklılıklar iller için de geçerlidir. Yaşanabilecek farklılıkları ortadan kaldırmak ve dengelemek vergi denkleştirme yoluyla gerçekleştirilmektedir. Belediyelerin ve illerin her biri için ayrı ayrı vergi gelirleri kişi başına düşen gelir hesabına benzer şekilde hesaplanmaktadır. Ardından ülke genelinde kişi başına düşen vergi gelirleri ile karşılaştırılmalı bir analiz yapılmaktadır. Kişi başına düşen vergi gelirleri bütün belediyelerin vergi gelir ortalamasının altında olan belediyelere, var olan farkın %60'ına kadar ödeme yapılmaktadır. Aynı zamanda vergi gelirleri ortalamanın üzerinde olan belediyeler ise vergi fazlalık olan gelir farkının %60'lık kısmını merkezi idareye aktarmaktadır. Farkların daha yüksek olduğu durumlarda ise örneğin; ortalamanın %90 altında olan belediyelere %35 ekstra bir transfer ödemesi yapılmaktadır. Ortalamanın %120 altında vergi gelirlerinde sahip illerde ise farkın %90'nına kadar transferler aktarılır. Vergi denkleştirme belediyelerde gelir vergisi, servet vergisi ve doğal kaynak vergilerinde yapılmaktadır. İllerde ise vergi denkleştirme gelir vergisi ile doğal kaynak vergilerinde yapılmaktadır. Emlak vergisi ise belediyelerde isteğe bağlı bir şekilde alındığı için vergi sistemine dâhil edilememektedir. Vergi denkleştirme politikası bir siyasi özelliğe de sahiptir. Söz konusu politika kanalı ile belediyeler arasında başta hizmet yönünden olmak üzere bir yatay eşitlik sağlanacaktır. Kaldı ki denkleştirme yoluyla yerel yönetimlerde her yerde aynı vergi oranları ile aynı vergi

gelirleri elde edilecektir. Yerel yönetimlerin verecekleri hizmetler için ekstradan vergi toplamalarına gerek kalmayacaktır (Çiçek ve Çiçek, 2012: 206).

Norveç de İskandinav ülkesi olarak vergi gelirleri konusunda oldukça yüksek oranlara sahiptir. Hatta ana gelir kaynağının vergi gelirleri olduğunu söylemek oldukça yerinde olacaktır. Norveç'te yerel yönetimler 4 farklı kaynaktan vergi almaktadır. Bunlar da; gelir vergisi, servet vergisi, emlak vergisi ve doğal kaynak(hidroelektrik santrallerinin ürettiği elektriğin miktarına dayanan bir elektrik vergisi türüdür) vergisidir.(kurumlar vergisi sadece merkezi idare tarafından tahsil edilmektedir.) Bahsi geçen vergilerin oranlarını belediyeler kendileri belirlemektedir fakat belirleyebilecekleri en yüksek oranı ise parlamento belirlemektedir.

1992 yılında Norveç çok önemli bir vergi reformu gerçekleştirmiştir. Bu bağlamda yeni vergi politikaları uygulamaya başlamıştır. Gelir vergisi açısından şöyle bir sistem ve politika uygulamaya başlamıştır. Reformla birlikte vergilendirilebilir gelir iki farklı gelir olarak belirlenmiştir. Bunların ilki olağan gelir(ordinary income) ve ikinci olarak da bireysel gelir (personal income)dir.

- *Olağan gelir (ordinary income);* vergi mükelleflerinin net gelirini ifade etmektedir. Olağan geliri içerisinde özel işletme gelirleri, bireylerin serbest meslek gelirleri, maaşları, emekli aylıkları, hisse senetleri ve diğer sermaye gelirleri gibi neredeyse tüm gelir kaynaklarını içermektedir. Olağan gelirin vergilendirilmesi sürecinde başta kamu giderleri olmak üzere mükellefler bazı giderlerini düşebilmektedirler. Olağan gelir vergi oranı sabit olup söz konusu oran 2018 yılı için % 24'tür (Finnmark og Nord-Troms bölgesi için bu oran %20.5'tir). Olağan gelir üzerinden alınan vergi, Belediye ve Ulusal Vergi(General Income Tax) olarak da adlandırılır ve bu vergi belediyeler, İller ve merkezi idare arasında bölüştürülmektedir (<https://en.portal.santandertrade.com/establish-overseas/norway/tax-system>).
- *Bireysel gelir* ise gerçek kişilerin maaşları, ücretleri ve emekli aylıkları gibi daha çok emek üzerine kurulu bir gelir vergisi kaynağıdır. Olağan gelirden farklı olarak, sermaye veya transfer gelirleri bireysel gelirin kalemleri değildir. Bireysel gelirin üzerinden alınan verginin yani kişisel gelir vergisinin bir diğer farkı ise artan oranlı olmasıdır.

Tablo 53: Norveç’te Gelir Vergisi Tarifesi

<i>Belediye Ve Ulusal Gelir Vergisi</i>	<i>%24 Finnmark ve Nord-Troms için ise %20,5</i>
Kişisel Gelir Vergisi	Artan oranlı olup %0 ile %14.52 arasında gelir miktarına göre değişmektedir.
0 - 164,100 NOK için	%0
164,101 – 230,950 NOK için	%0,93
230,951 – 580,650 NOK için	%2,41
580,651 – 934,050 NOK için	%11,52 Finnmark ve Nord-Troms için %9,52
934,051 NOK ve üstü için	%14,52

Kaynak: Price Water House Coopers World Wide Tax Summaries, 2019). (<http://taxsummaries.pwc.com/ID/Norway-Individual-Taxes-on-personal-income>) (12.03.2019).

(Finnmark ve Nord-Troms, Norveç eyaletlerinden iki tanesi).

Norveç vergi mevzuatında mükellefiyet ile ilgili politika, vatandaşlıktan ziyade Norveç’te ikamet eden veya etmeme durumuna göre belirlenmiştir. Bu bağlamda yerleşik olan kişiler Norveç’te ve Norveç dışında edindikleri gelirlerin tümünden sorumlulardır. Öte yandan yerleşik olmayan kişiler ise sadece Norveç’te edindikleri gelirlerde sorumlulardır (<http://taxsummaries.pwc.com/ID/Norway-Individual-Taxes-on-personal-income>) (12.03.2019).

Norveç yerel yönetimleri açısından önemli olan bir gelir ve vergi türü de emlak gelir ve vergileridir. Norveç hükümeti emlak vergileri ile tüm işlem ve sorumlulukları tamamen belediyelere bırakmak gibi genel bir politika izlemiştir. Bu bağlamda emlak vergisi yerel yönetimlerin en önemli gelir kaynağı haline gelmiştir ki elde edilen gelirlerin üçte ikisini oluşturmuştur. Emlak vergisinin konusunu gayrimenkuller oluşturmaktadır. Emlak vergisi oranları belediyeden belediyeye değişmekte olup %2 ile %7 arasındadır. Bazı belediyeler ise hiç emlak vergisi almama gibi politikalar da izleyebilmektedirler (Çiçek ve Çiçek, 2012: 207).

3.2.2.3. İsveç’te Vergi Politikaları

Genel yapı ve yönetim olarak İsveç’te Anayasal Monarşi (Constitutional Monarchy) rejimi mevcuttur. İlk etapta monarşi sözcüğünden dolayı olumsuz bir

anlam çıksa da anayasal monarşinin açıklaması yapıldığında sistemin monarşiden oldukça uzak olduğu anlaşılacaktır. Zira İsveç global dünyada demokrasinin had safhada olduğu ve hatta sosyalist ekonomiyi tam olarak uygulayan neredeyse tek başarılı ülke durumundadır. Monarşi siyasi otoritenin genellikle miras yoluyla elde edildiği ve söz konusu otoritenin tek bir kişi elinde toplandığı devlet rejimi veya düzenidir (TDK, 2019).

Anayasal monarşi ise bir saltanatta hükümdarın tek başına sahip olduğu mutlak yetkilerinin bir kısmının parlamento ve-veya diğer anayasal kurumlara devrettiğini belirten yazılı ya da yazısız bir anayasa ile yetki dağılımının kanıtlanıp güvence altına alındığı bir yönetim düzenidir (Yayla ve Turinay, 2011: 301). Sonuç olarak Anayasal Monarşi, mutlak monarşinin yasalarla sınırlandırılmış halidir.

İsveç dünya genelinde demokrasi sosyal refah devleti olarak bilinmesinin yanında insan hakları kadın-erkek eşitliği, cinsiyet ayrımcılığını engelleme gibi önemli konulardaki çalışmaları ve uygulamaları ile de oldukça başarılı bir konuma sahiptir. The Economist dergisi tarafından yayımlanan “Democracy Index 2012” makalesinde de belirtildiği üzere 10 üzerinden aldığı 9,73 puan ile İsveç Norveç’ten sonra en demokratik ikinci ülke olabilmıştır. Aynı zamanda İsveç birleşmiş milletler tarafından oluşturulan İnsani Gelişme Endeksi (Human Development Index) araştırmaları sonucunda elde edilen sıralamaya göre de kalkınmışlık düzeyi bakımından da 8. sırada kendine yer edinmiştir (Atılğan Yaşa ve Yüçetürk, 2014: 2-22).

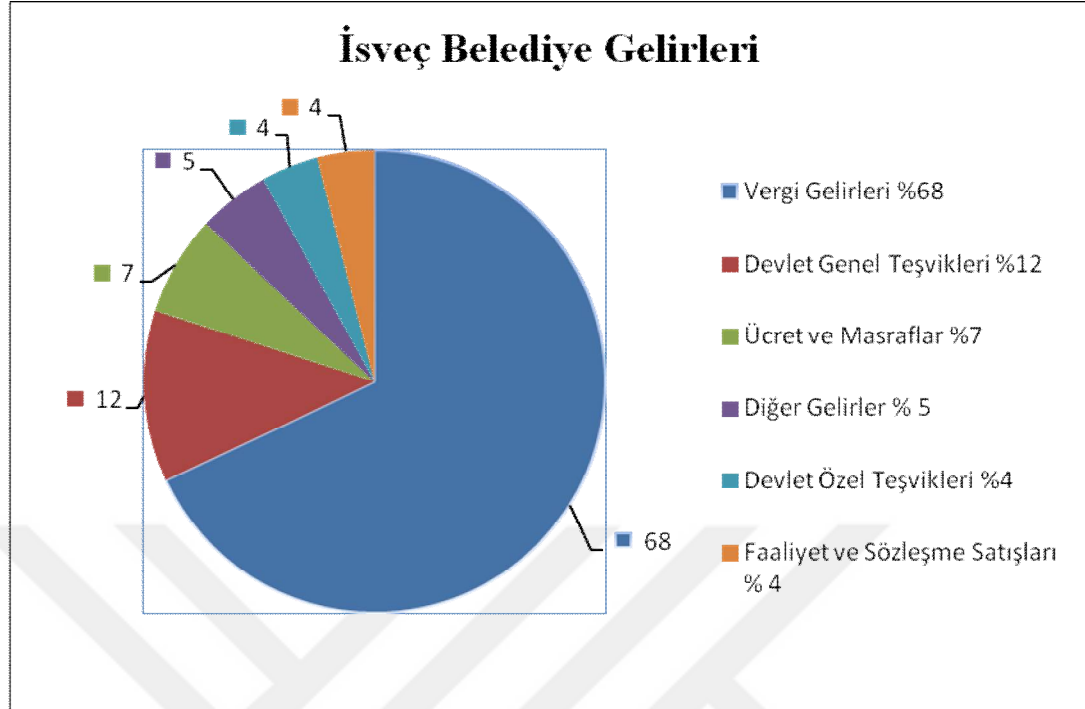
Ekonomi alanına değinecek olursak İskandinav yarımadasında yer alan İsveç Avrupa Birliği üyeleri arasında da Fransa ve ıspanya’dan sonra üçüncü büyük ülkedir. Başkenti Stockholm 810,000 kişilik nüfusu ile ülkenin en büyük şehri konumundadır. Göteborg, Malmö, Upslave Linkoping ise diğer büyük ve önemli ticaret şehirleri arasındadır. Eski bir tarım ülkesi olan İsveç hızlı ve istikrarlı bir büyüme ile beraber bir sanayi ve teknoloji ülkesine dönüşmüştür. Bunun en büyük etkeni ise zengin doğal kaynaklarını başarılı bir biçimde kullanması olmuştur.

İsveç yönetimi bünyesin üç farklı bileşen vardır. Bunlar merkezi idare-yönetim, bölgesel yönetimler(ile benzer olarak), ve yerel yönetimler. Merkezi yönetim daha çok temel ve sosyal konularla ilgilenmektedir. Savunma, güvenlik, mahkemeler ve üniversite eğitimi gibi hizmetleri yerine getirmektedir. Bölgesel veya

yerel yönetimler ise daha çok bireysel hizmetleri sağlamaktadır. rnek verilecek olursa sağlık, ilk ve orta öğrenim, sosyal refah hizmetleri gibi hizmetlerdir. Hepsinin ortak olarak yerine getirdiği hizmetler ise altyapı çalışmalarıdır. İsveç’te 21 bölgesel yönetim ve 290 tane de belediye vardır (Erdal, 2012: 171-148).

İsveç’in sosyal refah devleti olarak oldukça etkin ve etkili olduğu dünya ülkelerince bilinmektedir. Bu özelliğin etkin olmasının altında güçlü yerel yönetim ağının varlığı yatmaktadır. Türkiye’nin aksine İsveç’te yerelden merkeze doğru bir ilişki vardır. Bu bağlamda İskandinav lkelerinin vergi yetkisi bağlamında uyguladıkları yerel yönetimlere vergi yetkisini kullandırma politikaları da hizmetlerin finansmanı bakımından hizmeti sağlayacak kurum ve kişilere ciddi bir avantaj sağlamaktadır. Bu da İsveç gibi ülkelerde hizmetlerin hızlı ve direkt bir şekilde halka ulaşmasını sağlamaktadır (Erdem, 2015:197). Kapsamlı refah hizmetlerinin finansmanı da vergiler ve sosyal güvenlik katkı kesintileridir. Yerel yönetimlerinin de söz sahibi olduğu vergilerde doğrudan ve dolaylı vergiler açısından değerlendirildiğinde gelir üzerinden alınan vergiler başı çekmektedir. Ardından da tüketim vergileri gelmektedir.

Şekil 9: İsveç Belediye Gelirleri

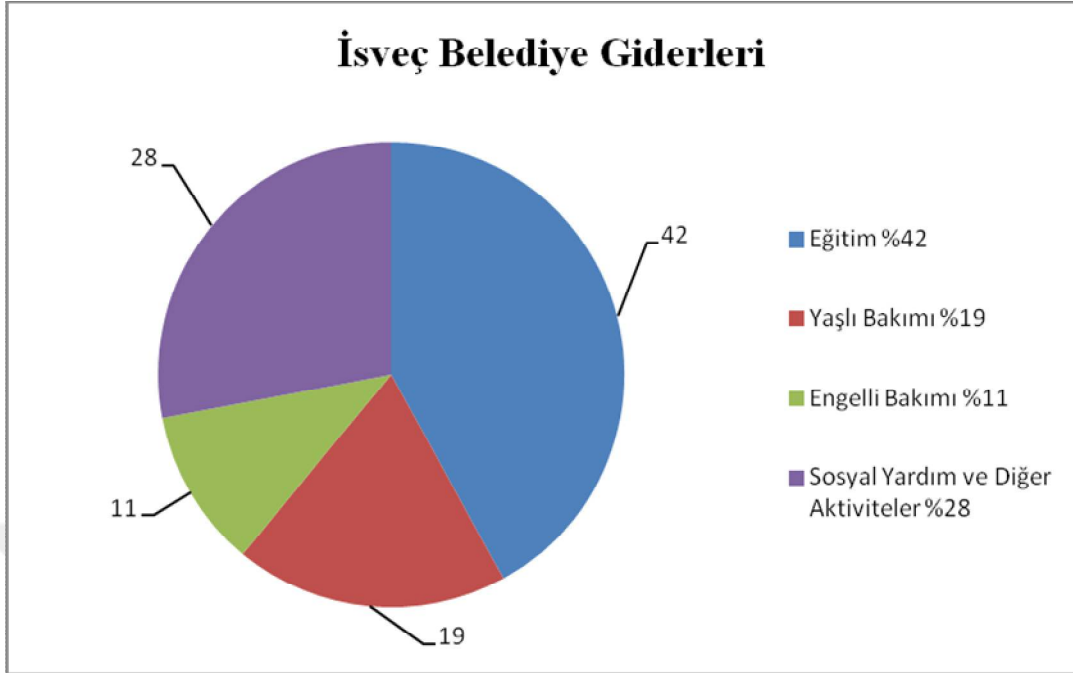

Kaynak: Ali Erdem, (2015). Belediyelerin Özelinde Türkiye-İsveç Yerel Yönetimleri Karşılaştırılması.» *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. (30): 185-214.

Grafikte de görüleceği üzere, örnek olarak aldığımız 2010 yılı belediye gelirleri verilerinde vergiler ciddi bir oran ve farklı ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada yer alan devlet genel teşvikleri ise var olan belediyelerin sahip oldukları siyasi, coğrafi ve ekonomik koşullarının farklılığı sebebi ile edinebildikleri gelirlerin yetersizliği sebebiyle merkezi idarenin yapmış olduğu yardımlardır. Bu da İsveç yönetiminin hassasiyetinin had safhada olduğuna bir işarettir.

Elde edilen bu gelirlerin ne şekilde kullanıldığını ve nerelere kanalize edildiğini aşağıdaki grafikte görülmektedir:

Şekil 10: İsveç Belediye Giderleri

Kaynak: Ali Erdem, (2015). Belediyelerin Özelinde Türkiye-İsveç Yerel Yönetimleri Karşılaştırılması.» *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. (30): 185-214.

Zorunlu eğitimin tüm aşamalarından(okulların inşası, öğretmenlerin maaşları, sabit giderler, sosyal güvenlik ödemeleri gibi) sorumlu olan belediyeler, gelirlerinin de en büyük kısmını eğitime harcamaktadırlar. Yapılan harcamaların da geri dönüşümü pozitif durumdadır.

İsveç hükümetinin vergi politikaları da bir İskandinav ülkesi olan Norveç vergi politikalarına benzerlikler göstermektedir. Örneğin İsveç yerel yönetimleri, yani belediyeler ve iller faaliyetlerini finanse edebilmek için vergi koyabilme yetkilerine sahiptirler. Oy oranlarını da kendileri belirleyebilmektedirler. Belediyelerde ortalama vergi oranları %30 civarındadır. Ki bu oranın %20'si belediyelere, %10'u ise illere aktarılmaktadır.

İsveç yerel yönetimlerinde her belediyenin uyguladığı vergi oranları farklıdır. İsveç'te de en önemli gelir kalemi vergiler iken, en çok vergi geliri ise gelir vergisi üzerinden alınan vergilerden elde edilmektedir. İsveç gelir vergisi ikili gelir vergisinde olduğu gibi emek üzerine odaklanmıştır. Gelir vergisi hem merkezi idare tarafından hem de mahalli idareler tarafından toplanmaktadır. İsveç hükümeti vergi mükellefiyeti ile ilgili iki tür vergi mükellefiyeti politikası izlemiştir. Bunlar ise tam

mükellefiyet ve dar mükellefiyettir. İsveç vatandaşı olan veya 6 aydan fazla bir sürede İsveç'te ikamet eden kişiler tam mükellefiyet kapsamına girmekte ve bunun sonucunda da yurt içinde edindiği kazanç ve iratların yanında yurt dışında da edindiği gelirlerin toplamından vergiye tabi tutulurlar. Dar mükellefiyette ise kişilerin İsveç vatandaşı olmamaları veya 6 aydan az bir süre İsveç'te ikamet etmiş olmaları gerekmektedir. Bunun sonucunda da sadece yurt içinde edindikleri kazanç ve iratlardan sorumlu olacaklardır. Dar mükelleflere uygulanacak olan vergi oranı ise 2018 yılında yapılan değişiklikle %20'den %25' yükseltilmiştir.

İsveç gelir vergisinin konusu ise öncelikle ücretler olup, serbest meslek kazançları, ticari kazançlar, menkul ve gayrimenkul sermaye iratlarından elde edilen kazançlardan oluşmaktadır.

Tablo 54: İsveç'te Gelir Vergisi Tarifesi

Vergilendirilebilir Gelir	Merkezi İdare Gelir Vergisi(%)	Belediye Gelir Vergisi (%)	Toplam(%)
0 – 455,200 SEK İçin	0	32	32
455,300 – 662,200 SEK İçin	20	32	52
662,300 SEK Ve Üstü İçin	25	32	57

Kaynak: Price Water House Coopers World Wide Tax Summaries, 2019). [http://taxsummaries.pwc.com/firmTerritoryPrintPreview?openForm&countryName=Sweden&Type=Individual\(10.05.2019\)](http://taxsummaries.pwc.com/firmTerritoryPrintPreview?openForm&countryName=Sweden&Type=Individual(10.05.2019)). (SEK- İsveç Kronu)

Tabloyu incelediğimizde belediye vergileri ile merkezi vergilerin toplamının neredeyse %60'lara dayandığını ve Danimarka'dan sonra dünya genelinde en yüksek vergi oranlarına sahip olan ülkelerden birinin de İsveç olduğu görülmektedir. Merkezi idare artan oranlı bir gelir tarifesi uygularken belediyeler ise sabit oranlı bir tarife uygulamaktadırlar. Fakat yerel idarelerin vergi oranları farklı olmakla beraber, ortalama vergi oranları %32'dir. Bu bağlamda en düşük vergi oranı %29,2 ile Österaker Belediyesi, 35,2 ile en yüksek vergi oranı Dorotea Belediyesi tarafından uygulanmaktadır. İsveç muafiyet ve istisna konularında oldukça katı bir politika izlemektedir. Günümüzde hala en yüksek vergi oranlarına sahip ülkeler arasında yer alan İsveç vergi oranlarını düşürmekten ziyade kimi vergileri kaldırma yolunu seçmiştir. Şöyle ki; 2006 yılında yapılan değişiklikle miras vergisi, transfer vergisi

kaldırılmıştır (Pricewaterhouse Coopers Worldwide Tax Summaries, 2019). Kişisel gelir vergisini sermaye ve harcamalar üzerinden alınana vergiler takip etmektedir. Sermaye üzerinden alınacak vergilerin büyük bir bölümünü menkul sermaye iratları oluşturmaktadır. Ardından özel varlıkların kiralanması, temettü ve faiz ödemeleri takip etmektedir. Sermaye üzerinden alınacak olan vergide ise şöyle bir istisna yer almaktadır; yeni inşa edilmiş bir bina 10 yıl için emlak vergisinden, 5 yıl içinse emlak harcından muaf tutulmaktadır. Sermaye vergisi oranı ise sabit olup %30'dur.

İsveç kurumlar vergisi ise %22 olup merkezi hükümet için önemli bir gelir kaynağıdır. İsveç kurumlar vergisinde de tam ve dar mükellefiyetlik vardır. İsveç Şirketleri Kayıt Ofisi (Swedish Companies Registration Office)'ne kayıtlı her şirket tam mükellef olup yurt içi ve yurt dışında edindiği kazanç ve iratlar üzerinden vergilendirilir. Yerleşik olan şirket ortaklıkları arasında yapılan temettülerin işle ilgili olduğu kanıtlanması koşuluyla söz konusu temettüler vergiden muaf tutulabilmektedir (Government, 2018).

Doğrudan vergiler dışında dolaylı vergiler ise pek çok İskandinav ülkesinde de olduğu gibi ikinci plandadır. Dolaylı vergi olarak katma değer vergisi İsveç'te %25 düzeyindedir. Gıda maddelerine ve turizm hizmetlerine uygulanan kdv oranı %12 iken gazete ve süreli yayınlar için uygulanan vergi oranı % 6'dır. Burada okumaya verilen önemi tekrardan göze çarpmaktadır. Reçeteli ilaçlar ise katma değer vergisinden muaftır (Government, 2018).

İsveç ile ilgili kısmı bitirmeden önce gelirlerinin neredeyse yarısını vergilere ayırmak zorunda kalan İsveç halkının neden karşı durmadıklarını veya neden bu denli yüksek vergiler ödemekten mutsuz olmadıklarını İsveç'te yapılan bir anket ortaya koymaktadır. Öncelikle İsveç halkı sosyal refah devleti bünyesinde yetişen, eğitim ve öğretime çok önem veren, adalet ve eşitlik kültürüne sahip bir halktır. Bu bağlamda vergi yüksekliği ile ilgili sorulan sorulara verdikleri cevaplar; devletin yüksek vergileri halk için halka hizmet için topladığının bilincinde olduklarını ve hükümetlerine de güvendiklerini göstermektedir. Kısacası bir ceplerinden çıkan paranın diğer ceplerine gireceğinden eminler. Ki devletin eğitim, sağlık, güvenlik gibi alanlarda bedelsiz hizmetleri sunması halkta devlete karşı bir güven hatta mahcubiyet yaratmış durumdadır. Bunların yanında İsveç'te kendilerini güvende hissetmektedirler ve

devletin her alanda kendilerine yardımcı olabileceğine inanmış durumdalar. İsveç devleti de hemen her alanda vatandaşları ile iletişim içinde olup desteğini esirgememektedir. Örnek verecek olursak; yeni evlenen bir çift ile yapılan röportajda, bir çift bebek sahibi olduğunda hastane yetkilileri bebeğin doğum belgelerini hazırlar, kişisel kimlik numarası ile sorumlu kurumları bilgilendirdiğini, ardından bebeğin kimlik numarası ve vergi numarasının bebeğin ailesine gönderildiğini ve o sırada da bebeğin ailesine sadece bebeğin karnını doyurup altını temizlemekten başka hiçbir işlerinin kalmadığı ifade etmişlerdir. Aynı zamanda insanlar İsveç vergi idaresinden (*skatteverket*) memnuniyetlerini de dile getirmişler. Şöyle ki mükellefler beyannameleri kolaylıkla kendileri hazırlayabilmekte, *skatteverket* mükelleflerin hazırlamış oldukları beyannameleri mail yoluyla hatta kısa mesajla bile kabul edebilmektedir. Bu nedenle vergi idaresinin müşteri yanlısı bir tavır takındığını ve bu onlarda güvenin yanında sempati uyandırdığını da dile getirmişlerdir. Ayrıca mükellefler vergi iadelerini ödeme yapılır yapılmaz alabilmektedirler. Bu uygulamaların düzenli ilerlemesinin tek sebebi şüphesiz sempati değildir. Kuralların sıklığı, cezaların caydırıcılığı, bilgilerin şeffaflığı da etkilidir aynı zamanda. Örneğin mükellefin bir ev adresi değişikliğinde bile en geç bir hafta içerisinde vergi ajanslarına bilgi verilmelidir, aksi halde cezai işlem anında uygulanmaktadır. Hatta ölüm durumunda kişinin öldüğünü ispat edip onaylayan doktor ölüm bilgilerini vergi ajansına bildirmekle yükümlüdür. Aksi halde yakma veya gömme işlemleri gerçekleştirilemez. (<https://sweden.se/society/why-swedes-are-okay-with-paying-taxes>).

3.3. REFAH DEVLETİ ÜLKELERİNDE VERGİ REFORMLARI

Bu kısımda önce günümüzde dünyada uygulanan temel vergi reformları hakkında bilgi verilecek, daha sonra refah devleti ülkelerinde uygulanan vergi reformları değerlendirilecektir.

3.3.1. Günümüzde Uygulanan Temel Vergi Reformları

Ekonominin küreselleşmesi ve dünya ekonomisinin gittikçe birbirine bağımlı hal alması ulusal vergilerin uluslararası ticarete uyumlu hale getirilmesine sebep olmuştur. Bu bağlamda vergilerde reforma gitmek adeta bir zorunluluk haline gelmiştir. Fakat bu süreç ile beraber yapılan reform çalışmalarında ideal bir vergi sistem veya politikalar konusunda bir mutabakata varılmamış olsa da pek çok yenilik ve değişikliğe gidilmiştir. En çok başvurulan politikalar ise vergi tabanını olabildiğince genişletmek, vergi oranlarını düşürmek, emek ve sermaye gelirlerinin tamamı üzerinden alınan vergileri düşürmek olmuştur. Bu bağlamda İskandinav ülkelerinin geliştirmiş olduğu ikili vergi sistemi(DIT) söz konusu çalışmaların sonucudur. DIT yanında, kapsamlı gelir vergisi (CIT), tek(düz) oranlı vergileme modelleri de dünya ekonomisine uyum bağlamında devletlerin uygulamış oldukları köklü reform ve vergi politikalarıdır. En kapsamlı şekilde yer bulan ve uygulanmasında olumlu dönüşler alan ikili vergi sistemidir (DIT) .

3.3.1.1. İkili Gelir Vergilemesi (Dual Income Tax-DIT Modeli)

“1980’lerden sonra ülkeler küresel piyasaya entegre olmaya çalıştıkları için vergi sistemlerinde üniter gelir vergisinin standart uygulamasından sapacak şekilde düzenlemeler yapmaya başlamışlardır. Nordik ülkelerinde uygulamaya konulan İGVS (İkili Gelir Vergisi Sistemi), dünya genelinde güçlü ekonomilere sahip, Amerika Birleşik Devletleri ve gelişmiş OECD ülkelerinin gerçekleştirmiş oldukları vergi reformlarının birçok özelliğini içerisinde barındırmaktadır. Bu doğrultudan hareketle İskandinav Ülkeleri kendi vergi sistemlerinde var olan türlü hususi muafiyet, istisna veya indirimleri kaldırmak suretiyle, ücret gelirine sahip olanlara uygulanan ek imkânları daha tutarlı bir vaziyet içerisinde vergilendirerek; gelir ve kurumlar vergisi tabanlarını büyük ölçüde genişletme yoluna gitmişlerdir. Vergi tabanlarının genişlemesinden elde ettikleri gelirleri ise marjinal vergi oranlarının düşürülmesinde kullanmışlardır” (Doğan, 2016: 46). İkili gelir vergisi ilk olarak 1987 yılında Danimarka’da ve hemen ardından ise Norveç’te uygulanmıştır. Bu model genel itibari ile gelişmiş ülkeler tarafından uygulanan

refah devleti hizmetlerinin finansman ihtiyacını karşılamak için vergi indirimlerine gidememeleri sonucunda rekabet avantajı elde etmek amacıyla başvuru bir model olmuştur. Modelin temelinde yatan politika ise vergi tabanını geniş tutup vergi tarafsızlığını sağlamak olmuştur. Bunun yanında model vergi tabanının genişletilmesi, emek gelirinin artan oranlı bir şekilde vergilendirilmesi, sermaye gelirlerinin ise yüksek olmayan bir sabit oranla vergilendirilmesi üzerine oturtulmuştur (Armağan ve Dikmen, 2015: 72). Yani İGVS, yani İkili gelir vergisi modeli, emek ve sermaye gelirleri üzerine uygulanan sedüler gelir vergilemesinin bir türüdür ki sedüler vergilemenin en önemli özelliği farklı gelir kazanç veya iratları farklı vergi oranlarına tabi tutmasıdır. Bu modelde emek gelirleri; ücretler, serbest meslek kazançları ve devletten alınan transferleri kapsamaktayken sermaye gelirleri ise; kişisel işletmelerden edinilen gelirler, faiz, kira gelirleri finansal varlıklardan elde edilen kazançlar gibi sermaye gelirlerini kapsamaktadır (Çelikkaya, 2011: 148). Sermaye gelirleri vergi arbitrajını önlemek amacı ile düşük bir vergi oranı ile vergilendirilirken emek gelirleri artan oranlı bir vergi tarifesine tabidir. Sermaye gelirlerinde zararlar mahsup edilebilmektedir. Sermaye gelirlerine yönelik teşvikler ve emek gelirleri konusunda da muafiyet veya istisnalar kaldırılmıştır. Sermayenin düşük ve sabit oranlı vergilendirilmesinin sebebi ise sermaye üzerindeki yükünü düşürerek, vergiden kaçınmayı veya vergi kaçakçılığını engellemek ve sermaye ihraç edenlerin teşvikini kırmak olmuştur. Emek gelirinin artan oranlı bir şekilde vergilendirilmesi ise gelirin yeniden dağılımını sağlamada kullanılan bir politika olmuştur (Çelikkaya, 2011: 152).

“Gelişmiş ekonomiye sahip İskandinav ülkelerini ikili vergi sistemini uygulamaya iten pek çok sebebin varlığı söz konusudur. Bu sebeplerin varlığı da İGVS’ne geçişi hızlandırmıştır. Bu ülkeler 80’lerde yerli yatırımcılarının portföy yatırımlarını (banka mevduatları, hisse senetleri, şirket ve devlet tahvilleri) yurt dışına transfer etmelerinden endişeleniyorlardı. Bireylerin yatırımlarını sınır ötesine kaydırmak istemelerindeki en büyük sebep ise ülke içerisinde karşılaştıkları yüksek vergi oranları idi (Örneğin kişisel gelir vergisinde karşılaşılan en yüksek vergi oranı Norveç’te % 66 iken bu oran İsveç’te %87’idi). Ki sermaye piyasalarında artan küreselleşmeyle birlikte tüm bu işlerin kolayca yapılabilmesinin önü de açılmaya

başlamıştı. Aynı zamanda nispeten yüksek enflasyon oranları da sermaye üzerindeki efektif vergi oranlarının artmasına neden oluyordu. Yüksek enflasyon oranları, kısmen etkin olan vergi idaresi ve enflasyon düzeltmesine gidilmeyişi gibi bir dizi sorun bir araya gelince Nordik ülkelerinde yaşanan problemler daha şiddetli bir hal aldı. Bütün bu sorunların üstesinden gelmek isteyen Nordik ülkeleri ise İGVS modeline geçerek sermaye gelirleri üzerindeki vergi oranlarını düşürürken, gelir kaybını dengelemek adına emek gelirleri üzerindeki vergide artan oranlı yapıyı muhafaza etmişlerdir”. (Doğan, 2016: 48).

3.3.1.2. Kapsamlı Gelir Vergisi (Comprehensive Income Tax-CIT) Modeli

Kapsamlı gelir vergisi modelinde mükelleflerin elde ettiği bütün gelirden sorumlu olup gelirin bileşimine bakılmamaktadır. Yani gelirin sermaye geliri veya emek geliri olmasının vergi sorumluluğunun belirlenmesinde bir önemi bulunmamaktadır. Kapsamlı Gelir Vergisi, bütün gelir kaynaklarına uygulandığı için mükellefler veya vergi idaresinin farklı gelir türleri arasında bir vergi ayrımı yapmasına ihtiyaç kalmamaktadır. Bu bağlamda mükelleflerin gelir türünü dönüştürme gibi bir çaba içine girmelerine engel olmaktadır. Kapsamlı Gelir Vergisi modelinde her türlü gelire aynı marjinal vergi oranı uygulandığı için hem gelir gruplarının gelir ve vergilerinin hesaplanması problemi yaşanmamaktadır.

İlk olarak Schanz tarafından ileri sürülmüş (1896) ardından Haig (1921) ve Simons (1938) tarafından geliştirilmiştir. Dolayısıyla kapsamlı gelir vergilemesi modeli aynı zamanda Schanz-Haig-Simons (SHS) vergileme modeli olarak da bilinmektedir. Aynı zamanda da herkesime ve her gelire aynı vergi ve oranı uygulandığı için verginin tarafsızlığı da sağlanmış olur. Kapsamlı Gelir Vergisi modelinin bir diğer önemli özelliği ise vergilemede adalet ilkesine uymasındır. Özellikle modern demokratik toplumlarda vergilemede adalet ilkesi vergi politikalarının tasarlanmasında ve uygulanmasında hayati önem taşımaktadır. Buna göre de kapsamlı gelir, bir vatandaşın dönem başındaki varlıklarının değerinde azalma olmaksızın tüketim malları alım gücünü gösteren yıllık potansiyel tüketimine

göre belirlenmektedir. Yani kişinin vergileme dönemindeki satın alma gücündeki artışı ifade etmektedir. Böylece hem yatay hem de dikey adalet sağlanmaktadır.

Kapsamlı Gelir Vergisi modelini uygulanmasında karşılaşılan en temel problem ise sermayenin vergilendirilmesinde yaşanmaktadır. Bunun sebebi ise sermaye gelirlerinin çok farklı şekilde elde edilebilecek bir gelir türü olmasıdır. Örnek olarak faiz, kira payı, işletme kazancı, anonim şirket veya adi ortaklık gibi, emeklilik fonu vb şekillerde. Ancak bazı durumlarda sermaye geliri emek geliri ile karşılaştırıldığında negatif olabilmektedir veya dağıtılmayan sermaye kazançları tasarruf kapsamında tutulabilmektedir. Hal böyle olunca emek geliri ile kıyaslandığında sermayenin vergilendirilmesinde sıkıntılar yaşanabilmektedir.

3.3.1.3. Tek (Düz) Oranlı Vergileme Modeli

Tek veya düz oranlı vergilemede vergiler 3 farklı kaynaktan toplanmakta ve her bir kaynak üzerine tek bir vergi oranı uygulanmaktadır. Üç farklı kaynağın ilki *A tipi vergidir*. Söz konusu vergi emek üzerinden elde edilen gelirlerden toplanır ve toplanacak olan verginin tek bir oranı vardır. Kurum gelirlerine ayrı vergi oranı ve rejimi uygulanmaya devam eder. Bu model vergiden istisna olsun ya da farklı oranda vergilendirilsin kar paylarından, faiz ve sermaye kazançlarından elde edilen geliri tek oranlı vergiye tabi tutmaz. İkinci tip vergi ise *B tipi vergidir*. Bu tip vergide bireylerin kar payı, faiz ve sermaye kazançları gibi farklı kaynaklardan sahip olmuş olduğu gelirin bütününe tek bir vergi oranı uygulanmaktadır. Ancak burada ise kurumlar tarafından elde edilen gelirler hariç tutulur. Sonuncusu ise *C tipi vergidir*. Sonuncu vergi modelinde bireylerin elde ettiği işletme gelirlerinin yanında kişisel gelirlerin bütünü tek bir vergi oranına tabi tutulmaktadır. Şöyle ki, kişisel gelirlere ve kurum kazançlarına tek vergi oranı uygulanır ve dağıtılan kurum gelirleri için bir vergi indirimi sağlanır (Çelikkaya, 2011:161).

3.3.2. Refah Devleti Ülkelerinde Uygulanan Vergi Reformlarının Değerlendirilmesi

İskandinav ülkelerinde 20. yüzyılın sonlarına doğru yaşanan sosyoekonomik dönüşüm vergi politikalarını doğrudan etkileşim hatta sistem değişikliğine kadar gitmişlerdir. Danimarka, Norveç, İsveç ve Finlandiya başta olmak üzere 1987 yılından itibaren değişimler hız kazanmıştır. Değişim ve reformlar yaşanmadan önce İskandinav ülkeleri aşırı yüksek vergi oranları ile dar vergi tabanına sahip iken 1987, 1992, 1994, 1999, 2004, 2006 yıllarında gerçekleştirilen reformlarla birlikte daha adil vergi sistemi oluşturulmuş ve uygulamaya başladıkları vergi politikaları da öncelikle adalete dayandırılmıştır. İskandinav ülkeleri vergi reformları ile vergilerin vatandaşlar arasında daha adil dağıtılması, istikrarın sağlanması, vergi tabanının geliştirilmesi ve uluslararası yatırımcıların ülkeye çekilmesini hedeflemektedirler. Bu amaç doğrultusunda yapılan en önemli reform ikili gelir vergisi modelinin uygulanmasıdır. İkili gelir vergisi modeli ilk olarak 1987 yılında Danimarka’da uygulanmış ve sonrasında diğer İskandinav ülkeleri tarafından da benimsenmiştir. Model, İskandinav ülkelerindeki vergi reformları ile ortaya çıkmasından dolayı İskandinav ülkeleri ile özdeşleşmiştir (Armağan ve Dikmen, 2015: 74).

Sosyal refah devletinin en özgün örneklerini oluşturan İskandinav ülkeleri dünyanın en gelişmiş ülkeleri arasında yer almaktadırlar. Sosyal, siyasi, ekonomik ve mali açıdan oldukça iyi konumda olan İskandinav ülkeleri vergi sistemleri açısından da diğer ülkelerden ayrılmaktadır.

İskandinav ülkelerinde vergi yükü oranları dünyadaki diğer ülkelere göre daha yüksektir. Bu durumun temel sebepleri; kişi başına düşen milli gelir seviyelerinin yüksek olması, sosyal refah devleti uygulamaları ve devletin ekonomideki payının yüksekliğidir. Bu durum İskandinav ülkelerinde vergi tabanının oldukça geniş olduğunu ve vergi politikalarının adil uygulandığını göstermektedir.

Vergi reformlarının temelinde vergilerin, vergilendirmenin amaçlarına uygun hale getirilmesi yatmaktadır. Vergilerin bir finansman olmanın dışında farklı amaç ve politikalar içinde kullanıldığı gerçektir. Ekonomik istikrarı sağlamak, istihdamın sağlanması, yatırım ve büyümenin desteklenmesi kaynak dağılımının sağlanması gibi sosyoekonomik ve politik amaçları gerçekleştirmek için başvurulmuş bir araçtır. Bahsi

geçen amaçlara ulaşabilmek adına zamana yani konjonktüre göre uygulanması gereken vergi politikaları değişiklik arz edebilmektedir. Vergi reformlarının ise genel itibariyle yapılmasının amaçları ise vergi sistemlerinde adaletin sağlanması uygulanacak vergi politikaları ile de sistemin basitleştirilmesi ve ekonomik etkinliğinin sağlanması olmuştur.

3.4. TÜRKİYE’DE UYGULANAN VERGİ POLİTİKALARI VE REFAH DEVLETİ ÜLKELERİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI

Bu kısımda Türkiye ile çalışmada seçilen ülkelerdeki vergi politikaları karşılaştırılacaktır.

3.4.1. Türkiye’de Vergi Yapısı

Türk vergi sistemi dolaylı ve dolaysız vergilerden oluşan üniter bir vergi sistemine sahiptir. Dolaylı vergiler harcamalar üzerinden alınan vergilerken dolaysız vergiler gelir ve servet üzerinden alınan vergilerdir. Türk vergi sisteminde gelir ve kazançlar üzerinden alınan vergiler gerçek kişilerden alınan gelir ve tüzel kişilerden alınan kurumlar vergisidir.

Kişisel gelir vergisi, ticari kazançları, zirai kazançları, ücretleri, serbest meslek kazançlarını, menkul ve gayrimenkul sermaye kazanç ve iratlarını ile diğer kazanç ve iratları kapsamaktadır. Yurtdışında ikamet etmedikleri sürece Türk vatandaşları ve Türkiye’de altı aydan uzun süre ikamet eden(hastalık, mahkûmiyet, geçici veya belirli görevler hariç) herkes tam mükellef sayılmaktadır. İkametgâhı Türkiye’de olmayıp altı aydan daha kıs süre Türkiye’de kalanlar dar mükellef sayılmaktadırlar. Dar mükellefler de sadece Türkiye’de elde ettikleri gelirlerden sorumludurlar. Türkiye’de gelir vergisinde tarife yapısı şu şekildedir:

Tablo 55: Ücret Gelirine Uygulanan Gelir Vergisi Tarifesi

Gelir Dilimi	Vergi Oranı
14,800 TL'ye kadar	%15
34,000 TL'nin 14,800 TL için 2,220 TL, fazlası için	%20
80,000 TL'nin 34,000 TL'si için 6,060 TL, fazlası için	%27
80,000 TL'den fazlasının 80,000 TL'si için 18,480 TL fazlası için	%35

Kaynak: GİB, 2019. <https://www.gib.gov.tr/gibmevzuathttp://iskanunu.com/gelir-vergisi-dilimleri/>, (01.04.2019).

Tablo 56: Ücret Dışındaki Gelirlere Uygulanan Gelir Vergisi Tarifesi

Gelir Dilimi	Vergi Oranı
14,800 TL'ye kadar	%15
34,000 TL'nin 14,800 TL için 2,220 TL, fazlası için	%20
120,000 TL'nin 34,000 TL'si için 6,060 TL, fazlası için	%27
120,000 TL'den fazlasının 120,000 TL'si için 29,280 TL fazlası için	%35

Kaynak: GİB, 2019. <https://www.gib.gov.tr/gibmevzuathttp://iskanunu.com/gelir-vergisi-dilimleri/>, (01.04.2019).

Kurumlar vergisinin konusu, KVK madde 1'e göre kurumların, yani sermaye şirketleri, kooperatifler, iktisadi kamu kuruluşları, dernek veya vakıflara ait iktisadi işletmeler ve is ortaklıklarının bir hesap döneminde elde ettikleri safi kurum kazancıdır. Verginin konusunu oluşturan kazanç, gelir vergisinin konusuna giren gelir unsurlarından meydana gelmektedir. Kanuni veya is merkezi Türkiye'de bulunan kurumlar, kurumlar vergisi bakımından tam mükellef olup, Türkiye içinde ve dışında elde ettikleri kazançların tümünden vergiye tabi olmaktadır. Kurumlar vergisi sabit oranlı bir vergidir ve oranı 2005 yılında % 33'ten % 30'a, 2006 yılında da % 20'ye indirilmiştir. Halen bu oran %22'dir (KVK md. 32/1).

Harcamalar üzerinden alınan vergiler katma değer vergisi, özel tüketim vergisi, gümrük vergisi banka ve sigorta muameleleri vergisi, şans oyunları vergisi ve özel iletişim vergisi olarak sıralanabilir. Ayrıca damga vergisi ve harçlar gibi işlem vergileri de harcamalar üzerinden alınan vergiler altında sınıflandırılmıştır.

Türkiye'de KDV, üretim, alım – satım, kiralama, bakım onarım v.b. gibi oluşturulan katma değer vergilendirilmesi amacıyla 25.10.1984 tarih ve 3065 sayılı

kanunla 01.01.1985 tarihinden itibaren uygulamaya konulmuştur. Günümüzde en gelişmiş ve çağdaş bir vergi olarak adlandırılan KDV'nin, özellikle AB ile vergi uyumlaştırmalarına paralel geliştiği görülmektedir. Dolayısıyla ilk basta Avrupa Birliği (AB), o yıllardaki adıyla Avrupa Topluluğu (AT), ile vergi uyumlaştırılması kapsamında çıkarılan ve AT vergisi olarak bilinen KDV Kanununda (KDVK) 1985'den bu yana birçok değişiklik yapılmıştır.

“KDV'nin mükellefi denildiğinde vergi teorisi açısından iki ayrı durumdaki kişi kastedilmektedir. Bunlardan ilki vergiyi tüketiciden satış bedeli ile birlikte tahsil edip vergi dairesine yatırmak durumunda olan kanuni mükelleflerdir. İkincisi ise kanuni mükelleflerin sundukları mal ve hizmetlerin nihai tüketicisi olan ve vergileri satış tutarı ile birlikte kanuni mükellefe ödeyen iktisadi mükelleflerdir. KDV'nin iktisadi mükellefleri nihai tüketicilerdir. Kanuni mükellefler ise transit taşımacılık dışında verginin konusuna giren işleri yapanlar olmaktadır”. KDV oranları şu şekildedir: “Kurutulmuş meyve ve yiyecekler; buğday, arpa, mısır, kuru bakliyat, zeytin ve zeytinyağı, küçük ve büyük bas hayvanlar v.b. tarım ürünleri; buğday unu ve bundan imal edilmiş ekmekler için %1; dergi ve gazeteler; 150 m2 ye kadar konutlar Süt, makarna, yemek yağı gibi temel yiyecek maddeleri; alkolsüz içecekler; Otel ve lokanta hizmetleri; tiyatro, müze, sinema giriş ücretleri; kitaplar; tıbbi malzemeleri için %8 indirilmiş KDV oranına tabi olmayan diğer mal ve hizmetler için ise %18'dir” (GİB, 2018).

Özel tüketim vergisi (ÖTV) 01.08.2002 tarihinde yürürlüğe giren 4760 sayılı özel tüketim vergisi kanununa (ÖTVK) göre alınmaktadır. Bu kanunla AB'nin ÖTV sistemi dikkate alınarak hazırlanmış AB ile vergi uyumlaştırılması amaçlanmıştır (Bulut, 2009:208). Vergini konusu kanuna ekli dört mal grubuna (liste I, II, III ve IV)dahil mallar oluşturmaktadır. Bunlardan liste I; petrol ve doğal gaz ürünleri, sıvılaştırılmış petrol gazı (LPG), solvent ve madeni yağları içerir. Liste II'de ise otomobiller, motosikletler, diğer motorlu taşıtlar, uçaklar, helikopterler ve yatlar bulunmaktadır. Liste III tütün ve tütün ürünleri, alkollü içecekler ve kolalı gazozları içermektedir. Liste IV'te de lüks mallar ve elektronik ürünler bulunmaktadır. ÖTV'nin mükellefi ise ilgili malları ticaretini yapmak ya da kullanmak amacıyla ithal edenler, üretilmekteyse üretimini yapanlar, müzayedeye yoluyla satılmakta ise satışı yapanlardır (ÖTVK md. 4).

Servet üzerinden alınan vergiler, kişilerin mülkiyetine sahip olduğu unsurları vergilendirdiği için mülkiyet üzerinden alınan vergiler olarak da bilinmektedir. Türk vergi sisteminde servet üzerinden alınan vergiler, veraset ve intikal vergisi, motorlu taşıtlar vergisi ve emlak vergisi olarak üç grup altında incelenebilir. Veraset ve intikal vergisi günümüz itibariyle toplam vergi gelirleri içinde ciddi bir paya sahip olmadığından, bu vergilerin vergi geliri sağlama işlevinden çok vatandaşlar arasında servet eşitleyici bir işlevi olduğu söylenebilir(Tosuner ve Arıkan, 2017: 324).

Veraset ve intikal vergisi, Türkiye Cumhuriyeti tabiiyetinde bulunan şahıslara ait mallar ile Türkiye’de bulunan malların veraset (bir kişinin ölümüyle mal varlığının mirasçılara geçmesi) veya sağlar arası ivazsız (karşılıksız) olarak intikalini konu almaktadır. Motorlu taşıtlar vergisinin konusu ise kayıt ve tescil ettirilmiş motorlu kara taşıtları, uçak ve helikopterlerdir. Verginin mükellefleri de ilgili araçları adlarına tescilli olan şahıslardır. Motorlu taşıtlar vergisi maktu vergi olup, motorlu kara taşıtları silindir hacmi, yaş veya azami ağırlık veya oturma yerine göre vergilendirilmektedirler.

Emlak vergisi Türkiye sınırları içinde bulunan bina, arsa ve arazilerden alınan bir servet vergisi türüdür. Emlak vergisinin mükellefi esas itibariyle emlakın maliki(sahibi) eğer maliki yoksa emlak maliki gibi tasarruf edenlerdir. Ancak eğer varsa intifa(kullanım) hakkı sahibi, bu durumda vergi sorumlusu bu hakkı elinde tutan olmaktadır.

3.4.2. Türkiye’de Uygulanan Vergi Politikalarında Yaşanan Değişim ve Bazı Refah Devleti Ülkeleri ile Karşılaştırılması

Türk vergi sisteminde yaşanan sorunları 2000’li yılların başında IMF, Dünya Bankası ve yatırım danışmanlığı şirketi olan FIAS (Foreign Investment Advisory Service) tarafından işaret edilmiştir. Bu sorunlar özellikle vergi politikaları istikrarsızlığı sebebi ile daha da artmıştır. Artan bütçe açıklarını finanse etmek amacıyla özel ve ek vergilerin yürürlüğe konulması, kısmi enflasyon endekslemesi, farklı nominal vergi oranları ve çeşitli yatırım teşvikleri finansal enstrümanlar ve reel yatırımlar üzerindeki reel efektif vergi oranlarını bozmuştur. Bu bağlamda Türk hükümeti ile Dünya Bankası temsilcileri Türkiye’deki vergisel sorunları gidermek için bir araya gelerek, istikrarı sağlamak, şeffaflığın ve adaletin sağlanması, vergi

tabanının genişletilmesi ve vergi yönetiminin etkinliğini arttırmak gibi amaçlar belirlenmiştir. Bunun sonucunda da birçok vergi yerine tek bir verginin (ÖTV) getirilerek dolaylı vergilerin rasyonelleştirilmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Bunun yanında gelir ve kurumlar vergilerini de rasyonelleştirmek ve tabanlarını da genişletmek adına da gelir tanımında değişikliğe gidilmiş ve yeniden tanımlanmıştır. Hatta hesap verilebilirliği ve yönetim etkinliğini arttırmak, mükellefler ile ilişkileri güçlendirmek ve gönüllü uyumu pekiştirmek adına *Gelirler Genel Müdürlüğü* kaldırılmış ve yerine *Gelir İdaresi Başkanlığı* getirilmiştir. Vergi politikalarında gidilen reformlar genellikle hükümetin IMF ile yapmış olduğu stand-by anlaşmaları kanalı ile gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda OECD standartlarına ulaşabilmeyi hedefleyen Türkiye gelir ve kurumlar vergisinde basitleştirmeye gitmesinin yanında vergi oranlarında indirimlere gitmiş, vergi indirim ve istisnaları azaltmış vergi tabanını genişletilmesi ve küresel anlamda yatırımlar çekebilme adına rekabet edebilecek koşulları sağlamaya çalışmıştır (Gök, 2012: 32).

Tablo 57: Gelir Vergisi Oranlarındaki Değişim

Vergilendirilecek Takvim-Yıl	1. Dilim (%)	2. Dilim (%)	3. Dilim (%)	4. Dilim (%)	5. Dilim (%)	6. Dilim (%)	7. Dilim (%)
1998(ilk 6 ay)	25	30	35	40	45	50	55
1998(ikinci 6 ay)	20	25	30	35	40	45	-
1999	15	20	25	30	35	-	-
2005	15	20	25	30	35	-	-
2006	15	20	27	35	-	-	-
2012	15	20	27	35	-	-	-

Kaynak: GİB, 2019. <https://www.gib.gov.tr/>, (4.10.2019).

Ülkemiz gelir vergisi oran ve dilimleri küreselleşme sürecinde aşanan değişimler paralelinde hareket edip vergi oranlarını düşürme yoluna gitmiştir. Bu bağlamda vergi dilimlerinin en yüksek oranı %55'den 35'e doğru çekilmiştir. Gelir elde etmenin cezalandırılma hissiyatı da hafifletilmiş ve verginin ikame etkisi de düşürülmeye çalışılmıştır.

Tablo 58: Kurumlar Vergisi Oranlarındaki Değişim

Vergilendirilecek Takvim Yılı	Vergi Oranı(%)
1998	25
1999	30
2004	33
2005	30
2006	20
2011	20
2019	22

Kaynak: GİB, 2019. <https://www.gib.gov.tr/>, (4.10.2019).

Kurumlar vergisi oranları da kişisel gelir vergisi oranları üzerinde yapılan aşağı doğru yönelim yaşamıştır. Bu bağlamda yerli ve yabancı yatırımcıların önündeki yüksek vergi engeli de kaldırılmaya çalışılmış olup ülkemizin yatırım yapılmaya uygun hale getirilmesi sağlanmıştır. Yatırım yapmanın ceza olarak algılanması önlenmeye çalışılmıştır.

Tablo 59: Türkiye’de ve Bazı Refah Devleti Ülkelerinde Gelir Vergisi /GSYİH Oranı (%) (1995-2005)

Yıl-Ülkeler	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Danimarka	25	25	25	25	24	24	24	24	24	24	23
Norveç	10	10	11	11	11	10	10	11	10	10	9
OECD	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8
İsveç	15	16	16	16	16	16	15	13	14	14	14
Türkiye	3	3	4	5	5	5	5	4	3	3	3

Kaynak: OECD (2019), Tax on personal income (indicator). <https://data.oecd.org/tax/tax-on-personal-income.htm>, (03.05.2019).

Tablo 60: Türkiye’de ve Bazı Refah Devleti Ülkelerinde Gelir Vergisi /GSYİH Oranı (%) (2006-2017)

Yıl/Ülkeler	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Danimarka	23	24	24	25	23	23	25	26	26	25	24	24
Norveç	8	9	8	9	9	9	9	9	9	10	10	10
OECD	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8
İsveç	14	13	13	12	11	11	12	12	12	13	13	13
Türkiye	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3

Kaynak: OECD (2019), Tax on personal income (indicator). <https://data.oecd.org/tax/tax-on-personal-income.htm>, (03.05.2019).

Refah devleti ülkelerindeki vergi modeli, sistemi veya politikalarıyla ilgili akla ilk gelen şey vergilerin yüksek oluşudur. Doğal sonucu olarak da yüksek gelir vergileridir. Yukarıdaki grafik ve verileri incelediğimizde de İskandinav ülkelerinde GSYİH içerisinde en yüksek vergi geliri payına eşit olan ülke en yüksek gelir vergisi oranlarına sahip olan Danimarka'dır. Toplam gelirin dörtte biri gibi oldukça önemli bir seviyededir. Ardından İsveç ve Norveç gelmektedir. Söz konusu ülkelerin hepsi de OECD ülkeleri ortalamasının da üzerindedir. Türkiye ise kişisel gelir vergisi bakımından hem İskandinav ülkelerinin gerisinde hem de OECD ülkeleri ortalamasının gerisindedir.

Tablo 61: Türkiye’de ve Bazı Refah Devleti Ülkelerinde Gelir Vergisi / Toplam Vergi Gelirleri Oranları (1995-2006)

Yıl/Ülkeler	1995	96	97	98	99	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Danimarka	54	54	53	52	52	54	54	51	50	51	51	51
Norveç	25	25	25	26	28	24	24	24	24	23	22	20
OECD	25	25	24	24	25	24	25	24	23	23	23	23
İsveç	33	33	33	34	33	32	30	31	31	31	31	31
Türkiye	21	20	21	27	23	22	22	17	15	14	14	15

Kaynak: OECD (2019), Tax on personal income (indicator). <https://data.oecd.org/tax/tax-on-personal-income.htm>, (03.05.2019).

Tablo 62: Türkiye’de ve Bazı Refah Devleti Ülkelerinde Gelir Vergisi / Toplam Vergi Gelirleri Oranları (2007-2017)

Yıl/Ülkeler	2007	208	09	10	11	12	13	14	15	16	2017
Danimarka	51	52	53	56	51	51	51	54	54	55	53
Norveç	20	20	21	24	23	23	23	24	25	27	27
OECD	23	23	24	23	22	23	23	23	23	24	23
İsveç	31	30	29	28	27	27	28	28	29	29	29
Türkiye	15	16	16	6	14	13	14	13	14	14	14

Kaynak: OECD (2019), Tax on personal income (indicator). <https://data.oecd.org/tax/tax-on-personal-income.htm>, (03.05.2019).

Gelir vergisinden elde edilen toplam gelirin de toplam vergi geliri içerisindeki paylar da GSYİH içerisindeki payların oranlarına paralellik göstermektedir. Aynı

şekilde öncelik Danimarka'da iken ardından İsveç, Norveç ve Türkiye gelmektedir. Fakat Türkiye bu konuda da OECD ortalamasının altında kalmıştır.

Tablo 63: Türkiye’de ve Bazı Refah Devleti Ülkelerinde Kurumlar Vergisi /Toplam Vergi Gelirleri Oranı (1995-2006)

Yıllar- ülkeler	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Danimarka	4	5	5	6	4	6	5	6	6	6	7	7
Norveç	9	10	12	9	10	20	20	18	19	22	27	29
OECD	8	8	8	8	8	9	8	8	8	8	8	8
İsveç	5	5	5	5	5	7	5	4	4	6	7	76
Türkiye	6	5	5	5	7	7	6	7	7	7	7	6

Kaynak: OECD (2019), Tax on corporate profits (indicator). <https://data.oecd.org/tax/tax-on-corporate-profits.htm#indicator-chart>, (03.05.2019).

Tablo 64: Türkiye’de ve Bazı Refah Devleti Ülkelerinde Kurumlar Vergisi /Toplam Vergi Gelirleri Oranları (2007-2017)

	2007	08	09	10	11	12	13	14	15	16	2017
Danimarka	7	6	5	4	5	4	5	5	5	5	6
Norveç	29	25	28	21	23	25	24	20	17	11	10
OECD	10	11	10	8	8	8	8	8	8	9	-
İsveç	7	7	6	6	7	7	6	6	6	6	5
Türkiye	6	6	7	7	7	7	7	6	5	6	6

Kaynak: OECD (2019), Tax on corporate profits (indicator). <https://data.oecd.org/tax/tax-on-corporate-profits.htm#indicator-chart>, (03.05.2019).

Kurumlar vergisinde, gelir vergisine kıyasla toplam vergi gelirleri içerisindeki paylar itibariyle oranların oldukça düştüğü görülmektedir. Sıralamada da öncelik Norveç’in eline geçmiştir. Türkiye ile İsveç uzunca bir süre birbirlerine çok yakın oranlarda seyretmişlerdir. Vergi oranlarının yüksekliği ve düşüklüğü düşünüldüğünde Türkiye’nin bir dönem uygulamış olduğu yüksek vergi oranlarının vergi gelirlerine de pozitif yansıdığı söylenebilir.

Tablo 65: Türkiye’de ve Bazı Refah Devleti Ülkelerinde Kurumlar Vergisi /GSYİH Oranları (1995-2006)

Ülke-Yıl	1995	96	97	98	99	00	01	02	03	04	05	2006
Danimarka	2	2	2	2	2	3	2	2	2	2	3	3
Norveç	3	4	4	4	4	8	8	8	7	9	11	12
OECD	2	2	2	2	2	3	2	2	2	3	3	3
İsveç	2	2	2	2	2	2	3	3	2	2	3	3
Türkiye	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1

Kaynak: OECD (2019), Tax on corporate profits (indicator). <https://data.oecd.org/tax/tax-on-corporate-profits.htm#indicator-chart>, (03.05.2019)

Tablo 66: Türkiye’de ve Bazı Refah Devleti Ülkelerinde Kurumlar Vergisi /GSYİH Oranları (2007-2017)

	2007	08	09	10	11	12	13	14	15	16	2017
Danimarka	3	3	2	1	2	2	2	2	2	2	3
Norveç	12	10	11	8	9	10	10	8	6	4	4
OECD	3	3	3	2	2	2	2	2	2	2	-
İsveç	3	3	2	2	3	3	2	2	2	2	2
Türkiye	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1

Kaynak: OECD (2019), Tax on corporate profits (indicator). <https://data.oecd.org/tax/tax-on-corporate-profits.htm#indicator-chart>, (03.05.2019)

Tablo 67: Türkiye’de ve Bazı Refah Devleti Ülkelerinde Toplam Vergi Gelirlerinin GSYİH İçerindeki Payı(%) (1995-2017)

Ülkeler/Yıl	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
İsveç	45	47	48	48	48	49	46	45	45	45	46	46
Danimarka	46	46	46	47	47	46	45	45	45	46	48	48
Norveç	40	40	40	41	41	41	42	42	41	42	42	42
Türkiye	16	18	20	20	22	23	25	24	25	23	23	23

Kaynak: <https://www1.compareyourcountry.org/tax-revenues/en/0/675/datatable/2006-2017/DNK+NOR+SWE+TUR>, (03.05.2019).

Tablo 68: Türkiye’de ve Bazı Refah Devleti Ülkelerinde Toplam Vergi Gelirlerinin GSYİH İçerindeki Payı(2007-2017)

Ülkeler/ Yıl	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
İsveç	46	45	44	44	43	42	42	43	43	44	44
Danimarka	48	48	44	45	44	44	45	45	46	46	46
Norveç	42	42	41	41	42	41	39	38	38	38	38
Türkiye	23	23	23	23	24	25	24	25	24	25	24

Kaynak:<https://www1.compareyourcountry.org/tax-revenues/en/0/675/datatable/2006-2017/DNK+NOR+SWE+TUR>, (03.05.2019).

Tablo 67 ve 68’den de anlaşılacağı üzere kurumlar vergisi ve kişisel gelir vergisi oranlarının düşürülmesi GSYİH içerisinde toplanan vergi gelirlerini düşürmemiş; bilakis vergilerden elde edilen gelir yüzdeleri yükselme trendine girmiştir. Bu da gösteriyor ki vergi oranlarını yükseltmenin vergi gelirlerini arttıracığı düşüncesinin doğruluğunun şüpheli olduğudur. Tam tersine veriler bizlere gösteriyor ki vergi oranlarını düşürmek yatırımı, çalışmayı ve üretimi teşvik etmekte, kayıt dışı ekonomiyi azaltmakta ve bunun sonucunda da kayıtlı gelir miktarlarını yükseltmektedir. Vergilemenin ikame etkisinden ziyade gelir etkisinin arttığını da göstermektedir.

SONUÇ

Küreselleşme, etkisini dünya genelinde siyasal sosyal, ekonomik ve kültürel anlamda göstermiştir. Teknolojinin gelişmesi bilginin paylaşımını kolaylaştırmıştır. İletişim maliyetlerini de düşürmüştür. Bunun doğal sonucu olarak da sermaye hareketleri artmış ve şirketler uluslararasılaşmıştır. Küreselleşme neo-liberal politikalar üzerine kurulu bir işleyiş biçimine sahiptir. Böylece devletin ekonomideki alanını kısıtlamaktadır. Bu da üretim faktörlerinden biri olan sermayenin bir diğer faktör olan emek üzerinde baskı kurmasına sebebiyet vermektedir. Tam bu noktada varlığı ve alanı tartışılmakta olan refah devletine ihtiyaç artmaktadır. Refah devletinin ortaya çıkmasının nedeni sosyal ve ekonomik hayatta meydana gelen gelişmelerdir, fakat en önemlisi insanların hayatlarını devam ettirebilmeleri için devlete duydukları ihtiyaçtır. Bunların yanında vatandaşların bilinçli bir şekilde hareket edip hak ve özgürlüklerini savunmaları devlette bireylere verilecek hakların doğmasına ve dolayısıyla da devletin sosyo-ekonomik hayata müdahil olmasına sebep olmuştur. Tarihsel süreçte yaşanan pek çok sonucunda yeni politikalar veya teoriler üretilmiştir. Bu teori veya politikaların hepsinde devlet ya geniş ya da dar yetkilere sahip olmuştur. Ama devlete olan ihtiyaç hep var olmuştur. Refah devleti anlayışı açısından baktığımızda 1929 Büyük Buhranı'ndan sonra tarafsız devlet anlayışı yerini Keynesyen politikalara bırakmıştır.

Refah devleti anlayışının yayılması ile beraber kamu harcamaları da bu anlayış gereği artmıştır. Bu durum bütçe açıklarının artmasına sebep olmuştur. Bu noktada en önemli araç vergi olmuştur. Bu bağlamda açığın kapatılması adına vergi yükü oldukça artmıştır. Bunun sonucunda da bir diğer çare olan borçlanmaya başvurulmuştur. Sonuç olarak artan refah hizmetleri paralelinde kamu harcamaları artmaktadır. Finansman aracı olarak kullanılan vergiler, kişiler üzerindeki vergi yükünü de artırmıştır. Vergi yükündeki artışa rağmen bütçe açıkları artmış ve birçok ülkede bir kısır döngü oluşmaya başlamıştır.

Küreselleşmenin hayatın her alanında etkisini hissettirdiği günümüzde refah devleti anlayışı da değişim yaşamak zorunda kalmıştır. Çünkü küreselleşmenin önüne geçmek neredeyse imkânsız haldedir ve her türlü anlayış küreselleşmeye ayak uydurmak zorunda kalmaktadır. Sermayenin globalleşmesi devletlerin vergi gelirleri

üzerinde sahip oldukları hâkimiyeti düşürmüştür. Bu bağlamda vergi sistemleri, yatırımcıları direkt veya dolaylı olarak ülke içerisine çekebilecek şekilde tasarlanmaya başlanmıştır.

Vergi oranlarında indirimlere gidilmiş, vergi teşvikleri kullanılarak özellikle yabancı yatırımcılar açısından cazip koşullar ortamı sağlamaya çalışılmıştır. Bu eğilim sadece gelişmekte olan ülkelerde değil aynı zamanda gelişmiş ülkeler için de geçerlidir. Sermaye sahibi zengin ülkeler de vergi rekabetini kullanmış ve vergi rekabetini iyice arttırmışlardır. Bu bağlamda vergiler doğrudan bir politika ve dolaylı bir gelir aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle az gelişmiş ülkeler ülkelerindeki dolaylı vergi yüklerini arttırıp dolaysız vergilerini azaltma eğilimine girmişlerdir. Bu bağlamda vergi politikaları neredeyse tamamen değişim içerisine girmiştir. Vergi politikaları, dolaylı vergiler üzerine odaklanmış, tüketimi vergilendirme yoluna ağırlık vermiştir. Fakat bu durumun olumsuz yönü zararlı vergi rekabetinin doğmasıdır. Bu durumda gelişmiş ülkeler avantaj elde edebilirken az gelişmiş ülkeler ise dezavantajlı konuma gelmektedir. Bu gelişmiş ülkelerin bir kısmı yüksek vergi yüküne rağmen Avantajlı uyguladıkları vergi politikaları ile vergi rekabeti içerisinde olan “Refah Devleti ülkeleri” olarak nitelendirilen İskandinav ülkeleridir.

Refah devleti ülkelerinde farklı vergi sistemlerinin yanında oldukça farklı vergi politikaları uygulamaktadır. Orta Yol olarak bir alternatif model ortaya koyan bu ülkelerin uyguladığı model Sosyal Demokratik Model olarak da bilinmektedir. Dışa dönük bir büyümeyi, teknoloji üretimini destekleyen aktif bir özel sektörün yanında vergiler tarafından finanse edilen bir refah devleti anlayışı hâkimdir. Bu bağlamda özel sektörün aktifliği ile kapitalizmi simgelerken bir taraftan da geniş refah devleti hizmetleriyle de sosyalizmin bir temsilcisi durumundadır. Orta yol anlayışının kaynağı da buradan kaynaklanmaktadır.

Türkiye’de ise modern anlamda gelir vergisi 1950 yılında yürürlüğe girdiği ilk yıldan beri etkin bir şekilde uygulanamamıştır. Bu yüzden yıllarca genel vergi yükü OECD ülkeleriyle kıyaslandığında oldukça düşük kalmıştır. 1985 yılında KDV’nin yürürlüğe girmesiyle genel vergi yükünün seyri artış yönünde değişmiş ancak bu sefer de vergi kompozisyonu dolaylı vergilerin ağırlıkta olduğu bir yapıya dönüşmüştür.

Türkiye’deki bu yapı OECD’deki gelişmiş ülkelerden ziyade orta gelir grubundaki gelişmekte olan ülkelere benzemektedir. Bu sonucun ortaya çıkması, tipik gelişmekte olan ülkelerdeki benzer nedenlere dayanmaktadır. Bu açıdan Türkiye’de kişi başına düşen gelirin düşük ve eşitsiz olması, gelir belirleme sorunları, idari kapasite yetersizliği, yetersiz muhasebe teknikleri, işletmelerin takibinin zor ve böylece gelirlerin yakalanmasının güç olduğu tarım ve diğer küçük ölçekli sektörlerin yaygınlığı (kayıt dışılık) kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin büyümesine bağlı olarak kayıtlı sektörlerin ağır vergilerle karşı karşıya kalması sonucu ekonomik faaliyetlerin tekrar kayıt dışına çıkmasına yol açması, vergi hasılatının düşük kalmasına neden olmuştur.

Küreselleşme sürecinde ise büyüme ve istihdam öncelikli iktisat politikası temel hedef olduğundan, sermaye birikimi ve tasarruf düzeylerinin de daha düşük olması nedeniyle uluslararası rekabete daha fazla yönelme olmuş ve maliye politikası tasarımlarında eşitlikten ziyade etkinlik ilkesi ön plana çıkmıştır.

Bundan dolayı 2005’den itibaren gerek vergi tarifelerinde gerekse sermayenin vergilendirilmesinde ikili sisteme benzer yapı oturtulmaya çalışılmıştır. Ancak gelişmiş ülkelerin aksine Türkiye’de yarı ikili sistem uygulamaya konulduktan sonra arz yanlı iktisatçıların öne sürdükleri gibi sermaye üzerindeki vergi oranlarının düşürülmesi ile vergi tahsilâtının artacağı iddiası gerçekleşmemiştir. Bunda örneğin uluslararası yatırımcıların diğer beklentilerini - sosyal, siyasal ve ekonomik istikrar, iyi işleyen bir hukuk sistemi gibi- Türkiye’nin yeterince sağlayamamasının ve yukarıda anılan gelir vergisini etkinsiz kılan temel sorunların da hala aşılammış olmasının payı büyüktür. 2006 sonrasında kurumların vergi yükü de 1999-2006 yılında gerçekleşen ortalama oran ile aynı kalmış ve %9,4 seviyesinde gerçekleşmiştir. 2006 sonrasında da sermaye gelir ve kazançlarında matrah artışı olmayınca, alt sosyal gruplar için asgari geçim indimi gibi müesseseler etkin bir şekilde uygulanamamış; dolayısıyla doğrudan vergilerde yük ağırlıklı olarak ücretliler üzerinde artarak kalmaya devam etmiştir.

Nordik ülkelerindeki yüksek vergi yükü kamu harcamalarıyla paralellik arz etmekte, bu yüzden ikili sistemde ücretliler aleyhine ortaya çıkan ekstra vergi yükü, sosyal devlet anlayışı içinde, yüksek oranda sosyal güvenlik sağlanarak telafi edilebilmektedir. Türkiye’de ise böyle bir bağlantı bulunmamakta aksine 1990’lardan

bu yana uygulanan istikrar programlarıyla kamu harcamalarının kontrol altına alınması (faiz dışı fazla hedefi) temel bir politika hedefi halini almıştır. 2000 yılından itibaren azalma trendine giren kamu harcamalarının GSYİH'ya oranı faiz harcamaları dahil 2005 yılında %30, 2014 yılında ise %27'ye gerilemiştir. Söz konusu bu yapıda Türkiye'de Nordik ülkelerine kıyasla ailelere yönelik sosyal harcamaların oldukça yetersiz olduğu dikkate alındığında ücretliler üzerindeki vergi yükünün yüksek kalmaya devam ettiği söylenebilir

Türkiye'de ikili gelir vergisi uygulamasıyla 2006 sonrasında sermaye gelirinden elde edilen vergi matrahı genişletilememiş, buradan yeterince gelir elde edilemediği için ücretliler üzerinde veri yükü yüksek kalmaya devam etmiştir. Kamu harcamaları da azaltıldığı için emek geliri sahiplerine yüksek oranda sosyal güvenlik sağlanarak bu olumsuz yapı harici olarak da telafi edilememektedir. Bu yüzden gelişmiş ülkelerin aksine Türkiye'de etkinlik ve adalet arasında denge kurulamamıştır. Ücretlilerin vergileri stopaj yoluyla tahsil edildiği için, bunların vergi kaçırma veya vergiden kaçınma olanakları yoktur. Ancak ticari kazanç sahibi veya serbest meslek erbabı gelirlerini, kurumlar ise kazançlarını tam olarak göstermeme olanaklarına (muhasebe hileleri, indirim, istisna, muafiyet ve gider müesseseleri gibi) her zaman sahiptirler. Bu açıdan değerlendirildiğinde Türkiye'de vergi yükü dağılımında ortaya çıkan adaletsiz yapıda, kayıt dışı ekonominin yeterince kontrol edilememesinin payı büyüktür.

Dolayısıyla Türkiye'nin gelişen ekonomik yapısıyla birlikte, kayıt dışılığı asgari düzeye çekmesi ve vergi idaresi güçlendirecek önlemleri alması çok önemlidir. Bu çerçevede; beyana dayalı bir kişisel gelir vergisi sistemini topluma benimsetmede bir süre gelir kaybını da göze alarak radikal kararlar alınmalı, kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınması için gelir vergisi mükellefleri sistematik vergi güvenlik uygulamalarına tabi tutulmalı, gereken bilgi işlem altyapısı ve veri tabanının oluşturulması ve sorgulanabilmesi çok daha hızlı geliştirilmeli ve Türk vergi sistemi çağdaş bir vergi sisteminin gerektirdiği, verginin sosyal boyutunun göz ardı edilmediği sağlıklı bir yapıya kavuşturulmalıdır. Bu bağlamda bir "**Mali Anayasa**" oldukça olumlu katkılar sağlayabilecektir.

Ayrıca vergi kanunları şeffaf, kalıcı ve istikrarlı olmalıdır. Vergi reformlarına ilişkin düzenlemeler, uygulama öncesinde duyurulmalı ve mümkün olduğunca etkilenen taraflarca uzlaşılmalıdır (özel sektör kuruluşları, sendikalar, çiftçiler gibi).

Kaçakçılık cezaları şeffaf ve başlangıçtan beri caydırıcı olmalıdır. Maliye politikasının başarısı kritik bir şekilde hükümetin kredibilitesine bağlıdır. Geçici vergilerin uygulanması, vergi oranlarında ve vergi kanunlarının istikrarsızlığı mükellef direncine neden olur. Ayrıca vatandaşlara vergi kültür ve ahlakı aşılanmalı ve hatta eğitim öğretim müfredatına vergi ile ilgili dersler konmalıdır. Dolayısıyla bireylerin vergi ile ilgili farkındalığı arttırılmalıdır.

KAYNAKÇA

Acar, M. (2002). Ekonomik, Siyasal ve Sosyal Kültürel Boyutlarıyla Küreselleşme: Tehdit mi Fırsat mı? *Liberal Düşünce Dergisi*. 7(26) : 13-25.

Akalın, G. (1986). *Kamu Ekonomisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Akbulut, A. (11.11.2003). *İyi Bir Vergi Politikasının Temel İlkeleri*. Vergi Dünyası. (<https://www.vergidunyasi.com.tr/makaleler/4046>), 2003, (13.08.2017).

Aktan, C. C. Sosyal Bilimler Kütüphanesi. “*canaktan.org*”, <http://www.canaktan.org/> (10.04.2002).

Aktan, C.C. (1999). *Devletin Büyümesi ve Devletin Başarısızlığı, Müdahaleci Devletten Sınırlı Devlete*. Ankara: Yeni Türkiye.

Aktan, C.C., CAN AKTAN: Sosyal Bilimler Kütüphanesi, <http://www.canaktan.org/yeni-trendler/global-gercek/ozgurluk.htm>, (11.12.2017).

Aktan, C. C. (2000). *Politik İktisat* . İzmir: Anadolu Matbaacılık, 2000.

Aktan, C. C. (2017), *Sosyal Devlet Kavramı*, <http://www.canaktan.org/politika/refahdevleti/kavram.htm> (12.06.2019)

Aktan, C. C. (2002). *Sosyal Devletin Araçları*. <http://www.canaktan.org/politika/refah-devleti/araclar.htm> (13.07. 2018).

Aktan, C. C. (2003). *Sosyal Devletin Özellikleri*. <http://www.canaktan.org/politika/refah-devleti/ozellikler.htm>, (29.12. 2017).

Aktan, C. C. (2018). *Yeni İktisat Okulları ve İktisadi Düşünce*. Seçkin Yayıncılık.

Aktan, C. C. ve Dileyici, D. (2001). Kamu Ekonomisinde Karar Alma ve Oylama Yöntemleri. *Kamu Tercihi ve Anayasal İktisat Dergisi*. (1): 9-39.

Aktan, C. C. ve Özkıvrak, Ö. (2003). Can Aktan: Sosyal Bilimler Kütüphanesi, *canaktan.org*. <http://www.canaktan.org/politika/refahdevleti/anasayfarefah.htm>,(2.11.2018).

Aktan, C. C. ve Özkıvrak, Ö. (2009). *Sosyal Refah Devleti*. İstanbul: Okutan Yayınları.

Aktel, M. (2001). Küreselleşme Süreci ve Etki Alanları. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 6(2): 1-10.

Albayrak, Ö. (2003). *Refah İktisadının Teorik Temelleri: Piyasa ve Refah İlişkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Alp, S. (2009). Refah Devleti Düşüncesinin Gelişimi ve Bir Liberal Alternatif Olarak Üçüncü Sektör. *Maliye Dergisi*. (156): 265-276.

Alper, Y. (2015). Sosyal Güvenlik Hakkı ve Sosyal Güvenliğin Finansmanı. *VII. Sosyal İnsan Hakları Uluslararası Sempozyumu*. Bursa. 197-220.

Alptekin, K. (2008). *Küreselleşme Sürecinde Türkiye'de Sosyal Devlet ve Sosyal Hizmetlerin Görünümü*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı.

Arın, T. (1993). Refah Devleti: Bir Analiz Çerçevesi. *IX. Türkiye Maliye Sempozyumu, Türkiye'de Bütçe Harcamaları*. Mersin.

Armağan, R., ve Dikmen, S. (2015). İskandinav Ülkeleri Vergi Sistemleri ve Gelirlerinin Karşılaştırmalı Bir Analizi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*. (2): 67-79.

Aslan, E. (2002). *Türkiye'nin Ekonomik Yapısı ve Güncel Sorunlar*. Muğla: Karma Kitabevi.

Ataay, F. (2006). *Neoliberalizm ve Devletin Yeniden Yapılandırılması: Türkiye'de Kamu Reformu Üzerine İncelemeler*. Ankara: De Ki.

Atılğan Yaşa. A., ve Yüçetürk, G. İsveç Vergi Sistemine Genel Bir Bakış ve Türk Vergi Sistemi ile Karşılaştırılması. *Vergi Dünyası* . 34(394): 3-23.

Aydın, M., ve Timur T. (2011). Yoksullukla Mücadelede Vergi Politikası ve Türkiye. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 16(1): 90-104.

Bahadır, E., Memişoğlu, D., ve Özdamar, G. (2011). Sosyal Siyasetin Üretilmesi Sürecinde Refah Devletlerinden Neo-Liberal Devlete Geçiş. *16* (2).

Bakın, A. (2005). *Küreselleşme, Sosyal Politika Alanında Yaşanan Dönüşüm ve Türkiye'nin Refah Rejiminin Karmaşık Niteliği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bayraktar, C. (2012). Keynes ve Refah Devleti. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.10(2): 247-258.

Bayramoğlu, S. (2017). Küreselleşme Olgusunun Maliye Politikaları Üzerine Etkisi:Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme. *International Journal of Academic Value Studies*. 3(15): 391-403.

Begg, D., Stanley F., ve Dornbusch R. (2010). *İktisat*. Çev. Vildan Serin. İstanbul: İş Bankası Kltür Yayınları.

Bektaş, Z. ve Gündoğdu B. (2006). *Türkiye'de 1980 Sonrası Uygulanan Vergi Politikaları ve Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi*. <http://www.vergi.tc/makaleDetay->

/SizdenGelenler/Türkiye'de1980SonrasıUygulananVergiPolitikalarıVeGelırDagılımı-Uzerındekı-Etkısı-I/90d5a558-d926-4720-a441-a3e9523b5f9e, (21.08.2018).

Bilgin, Kamil U. (1995). Kamu Yönetiminde Kaliteli Hizmet Anlayışı. *Kamu Yönetimi Disiplini Sempozyumu Bildirileri*, Ankara.

Bolat, S. (2010). Maliye Politikası:İktisadi Ekoller ve Kamu Müdahalesi. *Uluslararası Sempozyum: Maliye Politikasının Oluşturulmasında Parlamantonun Rolü*, Sivas, 29-54.

Buchanan, J. M. (1990). Pareto Optimumunun Uygunluğu. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Derneği Hukuk ve İktisat Araştırmaları Merkezi*. Çev. Hakkı Odabaş.

Buğra, A. (2010). *Kapitalizm Yoksulluk ve Türkiye'de Sosyal Politika*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Bulut, M. (2009). *Türk Vergi Sistemi*. İzmir.

Bulut, N. (2003). Küreselleşme Sosyal Devletin Sonu mu? *Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Genel Kamu Hukuku Anabilim Dalı*. 5(2): 1-25.

Canbaz, C. (2012). *Arz Yönlü İktisatı Vergi Politikaları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyon: Afyon Karahisar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Cangızbay, K. (1998). *Küresellesme ve Kamusal Alan*. İstanbul: Hil Yayıncılık.

Çalışkan, A. (2001). *Sosyal Refahın Sağlanmasında Devletin Etkinliği ve Türkiye Örneği*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çalışkan, Ş. (2010). Türkiye’de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk. *Sosyal Siyaset Konferansları*. (59): 89-132.

Çankara, Feyzullah F. (2010). *1980 Sonrası Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Türkiye'de Vergi Yükü Politikalarının Dönüşümü*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale: Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çelebi, K. (2003). *Liberal Ekonomik Düşünce'de Kamu Kesiminin Büyüklüğü Sorunu*. Manisa: Emek Matbaası.

Çelikkaya, A. (2011). OECD Ülkelerinde 1980 Sonrası Gelir Vergisi Reformlarının Değerlendirilmesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 143-173.

Çiçek, H. G., ve Çiçek, S. (2012). Norveç Yerel Vergi Sistemi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*.8(16): 202-217.

Çiçek, H. (2014). Küreselleşme Sürecinin Türkiye’de Vergileme İlkelerine Etkileri. *Pusula Aktuel Düşünce Platformu*, 1-36.

Devrim, F. (2002). *Kamu Maliyesi*. İzmir: İlkem Ofset.

Dikkaya, M., ve Özyakışır, D. (2006). Küreselleşme ve Bilgi Toplumu: Eğitimin Küreselleşmesi ve Neo-Liberal Politikaların Etkileri. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*. 3(9): 151-172.

Dikmen, S. (2015). Norveç’te Kamu Harcamalarının Ekonomik Analizi: *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*., 30(2): 189-214.

Dileyici, D. (2009). *Kamu Maliyesi*. İzmir: Birleşik Matbaacılık.

Dileyici, D., & Aktan, c. c. (2009). *Kamu Ekonomisi*. İzmir: Birleşik Matbaacılık.

Dilnot, A., ve Bakıcı, Z. (2003). *Refah Devletinin Geleceği*. İzmir.

Dinler, Z. (2002). *Mikro Ekonomi*. Ekin Basım Yayın.

Doğan, A. (2016). *İkili Gelir Vergisi, Türkiye'deki Durumu ve Uygulanabilirliği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

DPT. (1995). *Dünyada Küreselleşme ve Bölgesel Bütünleşmeler*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.

DPT. (2001). *Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.

Duman, İlker H. (1997). *Sosyal Devlet*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.

Dumanlı Kürkçü, D. (2013). Küreselleşme Kavramı ve Kreselleşmeye Yönelik Yaklaşımlar. *Türk Online Tasarım, Sanat ve İletişim Dergisi*. 3(2): 1-11.

Durdu, Z. (2009). Modern Devletin Dönüşümünde Bir Ara Dönem: Sosyal Refah Devleti. *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi*. (22): 38-48.

Durdu, Z. (2014). REfah Devletin Yeniden Yapılanması ve Emeklilik Sistemine Etkileri. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*. 3(5): 30-47.

Eğilmez, M. (9.09.2016). Arz Yönlü Ekonomi ve Laffer Eğrisi. *Kendime Yazılar*. <http://www.mahfiegilmez.com/2016/09/arz-yonlu-ekonomi-ve-laffer-egrisi.html>, (11.07.2018).

Eğilmez, M. (09.09.2006). *Kendime Yazılar*. <http://www..info/arz-yonlu-iktisat-ve-vergi-yaklasimi/>, (17.07.2018).

Eker, A. (2004). *Kamu Maliyesi*. İzmir: Kanyılmaz Matbaası.

Ekin, N., Alper, Y. ve Akgeyik, T. (1999). *Türk Sosyal Güvenlik Sistemi'nde Arayışlar: Özelleştirme ve Yeniden Yapılanma*. İstanbul: İTO Yayınları.

Ekodialog. http://www.ekodialog.com/turkce_ekonom-i_sozlugu.html, (30.12.2018).

Ener, M. ve Demircan, E. (2006). Küreselleşme Sürecinde Yeni Devlet Anlayışı ve Türkiye. *Yönetim Bilimleri Dergisi* 4(2): 197-218.

Erdal, S. (2012). *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti Uygulamaları Açısından İSVEÇ Modelinin Değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Erdem, A. (2015). Belediyelerin Özelinde Türkiye-İsveç Yerel Yönetimleri Karşılaştırılması. *Akdeniz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. (30): 185-214.

Erdoğan, M. (2000). *Anayasal Demokrasi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Erkan, H. (2000). *Ekonomi Politikasının Temelleri*. İzmir: İlkem Ofset.

Ersöz, Halis Y. (2005). Sosyal Politika-Refah Devleti-Yerel Yönetimler İlişkisi. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*. 53(2):760-774.

Eser, B., Memişoğlu, D. ve Özdamar, G. (2011). Sosyal Siyasetin Üretilmesi Sürecinde Refah Devletinden Neo-liberal Devlete Geçiş. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 16(2): 202-213.

Esgin, A. (2001). Ulus-Devlet ve Küreselleşmeye İlişkin Bazı Tartışmalar. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 25(2): 185-192.

Evelyn, H. ve John S. (1998). Internationalization and the Social Democratic Model: Crisis and Future Prospects. *Comparative Political Studies*. 81(3): 353-397.

Friedman, M. (1993). *Liberalizm, Refah Devleti, Eleştiriler*. Çev. D. Erberk. İstanbul: Bağlantı Yayınları.

Gencel, U. ve Kuru E. (2012). Vergi Kültürü ve Vergi Politikaları Etkileşimi: Türkiye Değerlendirmesi. *Yönetim Bilimleri Dergisi*. 10(20):29-60.

Genschel, P. (2004). Globalization and the Welfare State: A Retrospective. *Journal of European Public Policy*. 11(4): 631-636.

Germeç Tanrıverdi, E. (2009). Giddens ve Küresel Demokrasi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*.6(1): 859-870.

GİB. (2019). https://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/user_upload/VI/CVI/Tablo_70.xls.htm (30.09.2019)

Giddens, A. (2010). Modernite ve Bireysel-Kimlik Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum. Çev. Ümit Tatlıcan. İstanbul: Say Yayınları 1. Baskı.

Giray, F. (2004). Küreselleşme Sürecinde Vergi Rekabeti ve Boyutları. *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. (9): 94-118.

Giray, F. (2004). *Vergi Rekabeti ve Serbest Bölgeler*. Vergi Dünyası, <http://www.verg-idunyasi.com.tr/Makaleler/3302>, (24,08,2018).

Gooby, Peter T. (2002). The Silver Age of the Welfare State: Perspectives on Resilience. *Journal of Social Policy* 31(4): 597-621.

Government, S. (2018). *Proposition to the Storting (bill and draft resolution) for the fiscal year 2019*. Det Kongelige-Finans Department (NORWAY), Det Kongelige-Finans Department (NORWAY).

Gök, B. (2012). *Vergi Politikası Değişikliklerinin Ekonomik Etkileri: Uygulamaları Genel Denge Analizi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gökçe Karaca, N. (2014). AB Ülkelerinden Örneklerle Refah Sistemlerine Göre Asgari Gelir Uygulamalarının Karşılaştırmalı Bir Değerlendirmesi. *Sosyal Güvenlik Dergisi (SGD)*, 4(2): 9-42.

Gözler, K. (2007). Devletin Genel Teorisi. *Devlet Kavramı*. içinde Ekin Kitabevi.

Güç, Y. (2015). *Refah Devletinin Gelişimi ve Türkiye'de Refah Devleti Algısı: İstanbul İlinde Bir Alan Araştırması*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gül, S. S. (2004). *Sosyal Devlet Bitti! Yaşasın Piyasa/Yeni Liberalizm ve Muhafazakarlık Kıskaçında Refah Devleti*. Ankara: Etik Yayınları.

Güleç, S. (2008). 1945 - 1980 Yılları Arasında Türkiye'de Refah Devleti. *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*. 4(9): 105-130.

Güler, B. A. (2005). *Devlette Reform Yazıları*,. Ankara: Paragraf Yayınevi.

Gümüş, İ. (2012). *Devlet Müdahalesi ve Piyasalaşma Kıskaçında Refah Devleti*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı.

Günaydın, İ., ve Yıldız, B. (2016). Vergi Politikası İle Yoksulluk Azaltılabilir mi? *Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi* 5(9):90-104.

Güneş, İ. (2010). *Gelir Dağılımı*. Adana : Çukurova Üniversitesi.

Güngör Göksu, G. (2013). Türkiye'de 1980-2011 Döneminde Bütçe Açıkları ve Açıkların Finansmanında Vergilerin Rolü. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*. 50(575): 19-28.

Gürses, D. (2007). Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Politikaları. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 17(1): 59-74.

Güzelsarı, F. (2008). *Küresel Kapitalizm ve Devletin Dönüşümü*. İstanbul: Sav Yayınları.

Güzelsarı, S. (2007). *Küresel Kapitalizm ve Devletin Dönüşümü Türkiye'de Mali İdarede Yeniden Yapılanma*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Ankara

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı .

Güzelsarı, S. (2003). Neo-Liberal Politikalar ve Yönetişim Modeli. *Amme İdaresi Dergisi*. 36(2):17-34.

Gwartney, J. Holcombe, R. ve Lawson, R. (1998). The Scope Of Government And The Wealth Of Nations. *Cato Journal*. 18(2): 163-190.

Hasanoğlu, M. (2001). Küresellesmenin Devlet Yönetimine Etkileri. *Sayıstay Dergisi* (Gazi Üniversitesi). (43):68-81.

Hemerijck, A. (2008). *Welfare Recalibration as Social Learning, Paper presented at the 2008 ESPAnet*. (Doctoral Researcher Workshop). University of Bologna, Italy.

Hikmet, S. (2015). *Türkiye ve AB Vergi Sistemleri Karşılaştırması*. [https://docplayer.-biz.tr/203565-Turkiye-ab-vergi-sistemleri-karsilastirmasi.html](https://docplayer.biz.tr/203565-Turkiye-ab-vergi-sistemleri-karsilastirmasi.html), (24.11.2018).

<https://www.academia.edu/>. (22.06.2018).

İktisat dersleri blogu. <http://iktisatdersi.blogspot.com/2010/06/monetarizm.html>. (22.06.2018).

ILO. (2004). Financing Social Protection. Geneva: ILO.

ILO. (2011). *Social Protection Floor: For a Fair and Inclusive Globalization Report of The Advisory Group*.

ILO. (2014). *World Social Protection Report:Building Economic Recovery Inclusive Development and Social Justice*. Geneva: ILO.

Kabayel, M. (2016). Küreselleşme ve Vergi Sistemlerinin Değişimi. *Vergi Raporu*. (199):149-175.

Karahanoğulları, Y. (2013). Norveç Ekonomisine ve Kamu Maliyesine Genel Bir Bakış. *Maliye Dergisi*. (164): 233-256.

Kargı, N. ve Karayılmazlar, E. (2009). Küreselleşmenin Vergi Politikaları Üzerindeki Etkinsizlik Etkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 14(3): 21-37.

Kargı, V. ve Özügürlü, Y. (2007). Türkiye’de Küreselleşmenin Vergi Politikaları Üzerine Etkileri: 1980-2005 Dönemi. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*. 14(1): 278-289.

Kargı, V. ve Yaygır, T. (2016). Küreselleşme Vergi Rekabeti ve Türkiye’de Vergi Yükü. *International Journal of Public Finance*.1(1): 1-22.

Karımlı, J. (2011). *Avrupa Birliğinde Uygulana Sosyal Refah Politikaları ve Müzakere Sürecinde Türkiye’ye Yansımaları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul : İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkile Anabilim Dalı.

Kaya. (1992). *Kamu Yönetimi Araştırması - Yerel Yönetimler Araştırma Grubu Raporu*. Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü.

Kayalı, Ş. (2017). *Sosyal Politika*.<https://docplayer.biz.tr/2009403-Sosyal-politika-1-unite-sosyal-politikaya-iliskin-genel-bilgiler-ve-sosyal-politikanin-araclari.html>, (s: 1-31), (11.01. 2018).

Kayalıdere, G. ve Özcan, P. (2011). Türkiye’de Genel Bütçe Vergi Gelirleri: 1980 Sonrası Bir Değerlendirme (ss. 126- 140). *Prof.Dr. Sadık Kırbaş’a Armağan Kitap*. İstanbul.

Kazgan, G. (2005). *Küreselleşme ve Ulus Devlet: Yeni Ekonomik Düzen*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları 4. Baskı.

Koç, O. (2015). Keynesyen Ekonomi ve Buna Bağlı Olarak Maliye Politikasının Doğuşu., Ankara.

Kol, E. (2014). Refah Rejimleri Açısından Sağlık Sistemlerinin Değerlendirilmesi: Güney Avrupa Refah Modeli ve Türkiye. *Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi*. 3(5): 15-28.

Kolçak, M. ve Arpa, T. (2017). Türkiye'de ve OECD Ülkelerinde Sosyal Güvenlik Harcamaları. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.5(3):651-677.

Koray, M. (2003). Avrupa Refah Devleti: Anlamı, Boyutları ve Geleceği. *Görüş Dergisi TÜSİAD Yayınları*. (57): 64-74.

Koray, M. (2002). *Avrupa Toplum Modeli: Nereden Nereye*. Tüses Yayınları.

Koray, M. (2005). *Sosyal Politika*. Ankara: İmge Kitabevi.

Kovancılar, B. ve Miynat, M. (2008). *Küreselleşme Sürecinde Türkiye'de Kamu Kesimi*. Gazi Kitabevi.

Kökalan Çımrın, F. (2009). Küreselleşme, Neo-Liberalizm ve Refah Devleti İlişkisi Üzerine. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*. (29): 196-202.

kpmg.com.tr. <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/pdf/2016/04/tr-kuresel-vergi-oranlarianketi2015.pdf>. 2018. <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/pdf/2016/04/tr-kuresel-vergi-oranlari-anketi-2015.pdf> , (29.09.2019).

Kuduğ, S. (2006). *Küreselleşme Sürecinde Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Lindert, P. ve Williamson, J. (1983). English Workers' Living Standards During The Industrial Revolution: A New Look. *The Economic History Review* 366(1): 1-25.

Mandel, E. (1980). *Uluslararası Ekonomide İkinci Kriz*. İstanbul: Koray Yayınevi.

Marangoz, Ş. (2001). *Refah Devleti: Gelişimi, Oluşumu, Modelleri ve Güncel Değişimler*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Mitrovic, B. (2008). Globalization and the Welfare State.» *Economics and Organization*. 5(3):179-184.

Moses, J. (1994). Abdication From National Policy Autonomy: What's Left To Leave?» *Politics & Society*. 22(2): 125-148.

Nations, U. (2003). *World Investment Report 2003 FDI Policies for Development: National and International Perspectives*. New York: United States.

Nemli, A. (1990). *Kamu Maliyesine Giriş*. İstanbul: Filiz Kitabevi.

OECD. (2008, Nisan 12). Fundamental Reform of Corporate Income Tax-Tax Policy Studies.

OECD. (1998). Harmful Tax Competition: An Emerging Global Issue. Paris.

OECD. (2018). https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=SOCX_AGG.

OECD. (2014). *Social Expenditure Update*”, OECD, Directorate for Employment Labour and Social Affairs, *OECD Social Expenditure Database*. OECD.

OECD. (2018, Haziran 17). Tax Revenue Trends- Office of Tax Policy Research 1995-2006.

Orazbaeva, M. (2008). *Küreselleşme Sürecinde Vergi Politikası: Kırgızistan Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi.

Otteson, J. (2001). Escape from Leviathan Escape from Leviathan Reconciled. *A Journalist Political Economy*. 6(1): 129-132.

Ören, K. (2012). Türkiye'nin Kümülatif olarak Artan Sosyal Devlet Niteliği. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*. 3(3): 50-69.

Örs, B. (2007). *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern İdeolojiler*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Özateşler, M. (1980). İktisadi Açından Liberal Devlet, Sosyalist Devlet ve Sosyal Devlet. *Ege Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi*. (1): 118-140.

Özbudun, E. (1989). *Türk Anayasa Hukuku*. Ankara : Yetkin Yayınları.

Özcan, G. (2009). *Türkiye'de Kamu Harcamalarının Sosyal Refah Devleti Anlayışı Açısından Değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özdemir, S. (2004). *Başlangıcından Günümüze Refah Devletlerinde Sosyal Özdemir, S. (2004). Başlangıcından Günümüze Refah Devletlerinde Sosyal Harcamaların Analizi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 154-200.

Özdemir, S. (2007). *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.

Özdemir, S. (2010). *Sosyal Siyaset Kürsüsü*, Refah Devleti ve Üstlendiği Temel Görevler Üzerine Bir İnceleme, http://www.sosyalsiyaset.net/documents/refah_devleti_ustlendigi_gorvlr.htm, (31 12 2017).

Özdemir, S. (2005). Sosyal Gelişim Düzeyleri Farklı Refah Devletlerinin Sınıflandırılması Üzerine Bir İnceleme. *Journal of Social Policy Conferences*. (49): 232-263.

Özgüven, A. (1984). *İktisadi Düşünceler Doktrinler ve Teoriler*. İstanbul: Filiz Kitabevi.

Özkıvrak, Ö. ve Dileyici, D. (2001). Globalleşme, Bölgeselleşme, Mega Rekabet ve Türkiye. *Dış Ticaret Dergisi* (20), 134-162.

Özveren, Görkem A. (2013). *Vergi İndirimleri Politikalarının Küreselleşme ve Piyasa Ekonomisi Bağlamında Değerlendirilmesi: Türk Vergi Sistemi Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Paksoy, S. ve Bakan, S. (2010). Türkiye'de uygulanan Vergi Politikaları ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri: 1980 Sonrası Dönem. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 9(32: 150-170).

Parlak, B. (2008). Kamu Yönetiminde Reform ve Etkinlik Arayışları. *İstanbul Ticaet Odası* (İstanbul Ticaet Odası Yayınları): 21-38.

Peker, İ. (2012). *Küresel Ekonomik Düzendeki Vergi Rekabeti ve Türk Vergi Sistemi Açısından Değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Philpott, D. h.9. http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1467_9248.00217/abstract Daniel Philpott Westphalia, Authority, and International Society. (18.03.2017).

Pogge, T. (2016). *Küresel Yoksulluk ve İnsan Hakları*. Çev. Güneş Kömürçüler.

Rakıcı, C. ve Yılmaz, Zeki T. (2011). Refah Devleti Kavramı ve Türkiye’de Refah Devleti Uygulamaları. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*. 48(559): 5-16.

Rüveyda, K. (2012). Kamu Tercihi ve Anayasal İktisat Teorilerinin Değerlendirilmesi. *Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (2): 91-110.

Saraç, Ö. (2006). *Küresel Vergi Rekabeti Sorunsalı ve Ulusal Vergi Politikaları: Türkiye Değerlendirmesi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Savaş, Vural F. (1997). *İktisat Tarihi*. İstanbul: Liberal Düşünceler Topluluğu Yayınları.

Sevin, D. (2016). *Türkiye'de Gelir Dağılımı ve Vergi Politikaları 1990-2015*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Seyidoğlu, H. (2003). Uluslararası Mali Krizler, IMF Politikaları, Az Gelişmiş Ülkeler, Türkiye ve Dönüşüm Ekonomileri. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*. 4(2): 141-156.

Seyyar, A. (2010). Sosyal Siyaset Kürsüsü. http://www.sosyalsiyaset.net/documents/ozurluluk_terimleri_sozlugu.htm, (17.01.2018).

Singh, A. (2000). Capital Account Liberalization, Free Long-Term Capital Flows, Financial Crises and Economic Development. http://www.networkideas.org/fe-athm/dec2002/Ajit_Singh_Paper.pdf. (22.06.2018).

Soysal, M. (1992). *100 Soruda Anayasanın Anlamı*. İstanbul: Gerçek Yayınları.

Sözer, A. N. (1994). *Türkiye'de Sosyal Hukuk*. Ankara: Kamu-İş Yayınları.

Spicker, P. (2000). *The Welfare State: A General Theory*. Aberden, USA/California: Sage Publications.

Stiglitz, J. (1994). *Kamu Kesimi Ekonomisi*. Çev: Ömer Faruk Batırel, İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayın No:59.

Susam, N. ve Oktayer, N. (2012). *Vergi Rekabetinin Türkiye Üzerindeki Yansımaları-Küresel Dönemde Vergileme*. İstanbul: Beta Yayıncılık.

Şahan, Ö. (2010). *Vergi Teşviklerinin Doğrudan Yabancı Sermaye ve Yatırım Kararları Üzerindeki Etkilerinin Analizi ve Değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şen, H. ve Kaya, A. (2015). Ekonomik Krizlerin Değişmeyen İmdatçısı. *Sosyo-Ekonomi*, (1): 57-82.

Şen, H. ve Sağbaş, İ. (2016). *Vergi Teorisi ve Politikası*. Ankara: Kalkan Matbaacılık.

Şenkal, A. (2005). *Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika*. İstanbul: Alfa.

Talas, C. (1998). *Ekonomik Sistemler*. Ankara: İmge Kitabevi.

TCMB. (2018). Temel Ekonomik Gelişmeler. Ankara.

TDK. *Türk Dil Kurumu*. <http://www.tdk.gov.tr>, (14.03.2019).

Topal, Hanefi M. (2011). *Refah Devletine Yönelik Tutumlar ve Vergi Adaleti Algısı: Türkiye Üzerine Bir Araştırma*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Toprak, D. (2015). Uygulamada Ortaya Çıkan Farklı Refah Devleti Modelleri Üzerine Bir İnceleme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (21): 151-172.

Tosuner, M. ve Arıkan, Z. (2017). *Türk Vergi Sistemi*. İzmir: Kişisel Yayıncılık.

Tosuner, Ö. (2007). Dünya Bankası ve Yoksullukla Mücadele. *Dünya Bankası ve Yoksullukla Mücadele*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .

Toprak Karaman, Z. (1995). Küreselleşmede Yönetimin Etkisi. *Türk İdare Dergisi*. 67(409): 43-51.

Tuncer, A. ve Köseoğlu, Ö. (2015). Düzenemenin Üç Hali: Refah Devletinden Düzeleyici Devlete Düzenleme Faaliyetinin Vazgeçilmezliği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 20(1): 85-96.

Turanlı, R. (1991). *Mikro Ekonomik Analiz*. İstanbul: B Teknik Yayınevi.

Turhan, S. (1998). *Maliye Politikası ve Uygulamaya İlişkin Yöntemler*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi

Tuz, A. (2010). *Küreselleşme Sürecinde Refah Devletinin Dönüşümü ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

TÜİK. (2009). *Fert Yoksulluk Oranları*. Türkiye İstatistik Kurumu.

TÜİK. (2018). <http://tuik.gov.tr/Start.do>, (18.03.2018).

Türkkan, E. (1984). İktisat Politikalarına ve İktisadi Analize Yeni Bir Bakış. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları*. (7):3-37.

Türkay, O. (1993). Mikro İktisat Teorisi. *Adım Yayıncılık*.

Ubay, B. (2013). Danimarka Gelir Vergisi Sistemi. *Vergi Raporu*. (160): 116-124.

UNCTAD. (2012). *Trade And Development Report*. Cenevre,

United Nations, (2003), *World Investment Report 2003 FDI Policies for Development: National and International Perspectives*, New York and Ceneva.

Vergi Dosyası, (2018). *Vergi Dosyası*. <https://vergidosyasi.com/2018/07/03/vergi-politikasi-nedir-vergi-politikasinda-temel-amaclar/>, (03.07.2018).

Wikipedia. (2018). <https://tr.wikipedia.org/wiki/Küreselleşme>, (22.06.2018).

WorldBank. (2017). <https://www.worldbank.org/en/publication/global-economic-prospects>. <https://www.worldbank.org/en/publication/global-economic-prospects>

WorldBank. (2018). *Unemployment Total Rates*. <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS>.

World Bank. *Poverty*, <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.NAGP>.

World Trade Organization, (2018). https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2-005_e/its05_overview_e.htm, (21.07.2018).

Yanpar, A. (2007). *Gelişmekte Olan Ülkelerde Büyüme Yönelimli Vergi Politikası*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yay, Gürkan G. (2000). *Keynesgil Monetarist Tartışmasında Maliye Politikasının Rolü: Crowding Out Etkisi*. İstanbul: Beta Yayınları.

Yayla, M. ve Turinay, F. (2011). Bir Kelime Olarak Anayasa'nın Tarihsel Yolculuğu Üzerine Düşünceler. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*. (95): 301.

Yeğen, M. (2002). Ernesto Laclau ile Söyleşi: Post-Marksizm, Küreselleşme, Evrensellik ve Etik. *Birikim*.(158): 28-35.

Yıldırım, A., Doğan, C. ve Topçuoğlu, A. (2011). Türkiye'de 1980 - 2010 Yılları Arasında Uygulanan Yoksullukla Mücadele Politikalarının Etkinliği Üzerine Bir analiz. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*.7(14): 92-104

Yılmaz Genç, S. (2015). İbni Hldun'un Devlet Anlayışı Çerçevesinde Refah Devleti ve İktisadi Kalkınma Düşüncesi. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 3(1): 141-154.

Yılmaz, F. (2013). *OECD Ülkeleri ve Türkiye'de Refah Devleti Bağlamında Kamu Sosyal Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yücel Dericiler, Ö. (2010). *Refah Devletinin Krizi Kıskaçında Ekonomik Sosyal Haklar ve Devletin Yükümlülükleri*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yüksel, C. (2006). Maliye Politikası Ders Notları.» *Mersin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü*. Mersin.

80 Sonrası Vergi Politikaları. (tarih yok). toprak denetim yeminli mali müşavirlik: <http://toprakdenetim.com/index.php/yeni-menu/95-80-sonras-vergi-politikalar>

İnternet Adresleri

<https://transferwise.com/us/blog/income-tax-in-denmark>,(11.03.2019)

<https://tradingeconomics.com/denmark/personal-income-tax-rate> ,(11.03.2019)

<https://home.kpmg/xx/en/home/insights/2011/12/Denmark-income-tax.html>,(11.03.2019)

<https://taxindenmark.com/the-tax-system-in-denmark/> ,(11.03.2019)

<http://taxsummaries.pwc.com/ID/Denmark-Individual-Taxes-on-personal-income>,(12.03.2019)

<https://tradingeconomics.com/denmark/corporate-tax-rate> ,(12.03.2019)

<http://taxsummaries.pwc.com/ID/Denmark-Individual-Taxes-on-personal-income>,(12.03.2019)

<https://www1.compareyourcountry.org/tax-revenues/en/0/675/datatable/2006-2017/DNK+NOR+SWE+TUR>(03.05.2019)

<https://data.oecd.org/unemp/unemployment-rate.htm>, (03.05.2019).

<https://data.oecd.org/inequality/income-inequality.htm>, (03.05.2019).

<https://en.portal.santandertrade.com/establish-overseas/norway/tax-system>
(18.04.2019)

<http://taxsummaries.pwc.com/ID/Norway-Individual-Taxes-on-personal-income>(01.04.2019)

T.C. Başbakanlık Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu, “Genel Türkçe Sözlük”,
<http://www.tdk.gov.tr>(01.04.2019)

https://worldtop20.org/educationdatabase?gclid=CjwKCAjwxrzoBRBBEiwAbtX1n1xVub2J90yJgICGw0uBb93jxmi49FoPpEsDmSPW6oLK7X6CYxoCqz8QAvD_BwE, (10.05.2019)

<http://taxsummaries.pwc.com/frmTerritoryPrintPreview?openForm&countryName=Sweden&Type=Individual>, (10.05.2019)

<https://sweden.se/society/why-swedes-are-okay-with-paying-taxes/> (01.04.2019)

<https://www.gib.gov.tr/yardim-ve-kaynaklar/yararli-bilgiler/gelir-vergisi-tarifesi-2019>, (22.03.2019)

<http://iskanunu.com/gelir-vergisi-dilimleri/>, (01.04.2019)